

5-504/7-71

INSTITUT ZA TEHNOLOGIJO ŽELJEZNEGA IN NEŽELJEZNEGA

Številka 100. 10

IZVODIŠČE SPECIFIČNEGA OPIŠA PREDMETNEGA IN PRILAGODENEGA

TRAGANJA VARNOSTNEGA KOTI ZA VARNOSTNE KOTI

OPREMA KOTI

inv. št. 255

8. p
~~Inv. št. 4955/76~~

	Stran
A. VIGOJNI DOMOVI	1
1. Pojem vigojnega doma	1
2. zgodovinska izhodišča	3
3. vigojni domovi v BR Sloveniji - izvori in današnje stanje	8
4. Problemi v vigojnih zavodih in ob njih v zvezi s tem v BR Sloveniji	12
4.1. Didaktika	12
4.2. NEKATERI SPECIFIČNI UČINKI PERMISSIVNEGA IN TRADICIONALNEGA TRETMANA VEDENJSKO MOTENE IN DELINKVENTNE MLADINE V SPECIALNIH ZAVODIH	13
4.3. Kapaciteta	14
4.4. Kadrovske težave	15
4.5. Diferenciacija vigojnih zavodov	17
4.6. Teoretične konceptualne vigojnih zavodov	19
5. Trendi in perspektive	23
B. POPULACIJA MLADOLETNIKOV V VIGOJNIH ZAVODIH	26
1. Mladolletniki v zavodih za socialno delo mladih	26
2. Obseg in dinamika mladoletniške delinkvence in izvrševanja kazni mladoletnih prestopnikov	29
3. Obseg in dinamika deviantnih pojavov med mladino	33
4. Karakteristike populacije mladoletnikov v vigojnih zavodih	36
5. Diferenciacija in klasifikacija	41
C. VILSI ORAZI V VIGOJNI ZAVOD IN VIGJNO POPOLNJEVALNI DOM	46
1. Drobno politična in pravna izhodišča	47
1.1. Splošni in posebni	47
1.2. Izvrševanje kazni odzema prostosti	47
2. Financirala Raziskovalna skupnost Slovenije - Sklad Borisa Kidriča	50
3. Kazni in vloga vigojnih zavodov	56
4. Trstian	64

Ljubljana, september 1974

Razmnoženo v 5 izvodih

V S E B I N A

Stran

D. TRETMAN - DELIŠKA IN PERSPEKTIVE	70
1. Ideologija tretmana in kritika tretmanske koncepcije	
A. VZGOJNI DOMOVI	1
1. Pojem vzgojnega doma	1
2. Zgodovinska izhodišča	3
3. Vzgojni domovi v SR Sloveniji - izvori in današnje stanje .	8
4. Problemi v vzgojnih zavodih in ob njih v povojnem času v SR Sloveniji	12
4.1. Dediščina	12
4.2. Lokacija	13
4.3. Zgradbe in prostori	14
4.4. Kapacitete	14
4.5. Kadrovske problemi	15
4.6. Diferenciacija vzgojnih zavodov	17
4.7. Teoretične koncepcije vzgojnih zavodov	19
5. Trendi in perspektive	23
B. POPULACIJA MLADOLETNIKOV V VZGOJNIH ZAVODIH	26
1. Mladoletniki v zavodih za adolescentno mladino	26
2. Obseg in dinamika mladoletniške delinkvence in izręčenih sankcij mladoletnim prestopnikom	29
3. Obseg in dinamika deviantnih pojavov med mladino	33
4. Karakteristike populacije mladoletnikov v vzgojnih zavodih	38
5. Diferenciacija in klasifikacija	41
C. CILJI ODDAJE V VZGOJNI ZAVOD IN VZGOJNO POBOLJŠEVALNI DOM .	46
1. Drušbeno politična in pravna izhodišča	47
1.1. Splošni in posebni principi, na katerih temelji sistem izvrševanja kazni odvzema prostosti	47
1.2. Izjemen drušbeni in kazenskopravni položaj mladolet- nikov	50
2. Končni in vmesni vzgojni smotri	56
3. Tretman	64

II.

	Stran
D. TRETMAN - DILEME IN PERSPEKTIVE	70
1. Ideologija tretmana in kritika tretmanske koncepcije	70
1.1. Ali skrbi kazensko pravo in kriminalna politika za tretman in za resocializacijo, ali pa za varovanje družbe in njenih vrednot, za generalno prevencijo in za pravičnost	81
1.2. Tretman ne daje boljših rezultatov, kot klasični punitivni pristop	84
1.3. Delinkvenca ni bolezen, pač pa normalen pojav, zaradi česar je zdravljenje oziroma tretmanski pristop odvečen, neumesten in nesmotrn	88
1.4. Prevelika pozornost posamezniku - prestopniku, ki je dejansko vsebovana v "treatment ideology" nas odvrča od resničnih - širših družbenih vzrokov kriminalitete in deviantnih pojavov	92
1.5. Tretmanska ideologija ogroža osebno svobodo tistih, ki so vključeni v tretman	94
2. Kazen in njeni negativni učinki	109
2.1. Pojem kazni	109
2.2. Racionalni in emocionalni argumenti, ki vzdržujejo kaznovalno orientacijo	111
2.2.1. Sprostitev emocionalne napetosti, ki je nastala v javnosti ali pri vodilnih strukturah zaradi občutka ogroženosti	120
2.2.2. Specialna prevencija	123
2.2.3. Generalna prevencija	124
2.3. Kaznovanje pri kriminalni populaciji	128
2.4. Družbena pogojenost kaznovalnega pristopa	133
2.5. Moralistični pristop - ovira za vplive nakopičenega pozitivnega znanja	137
2.6. Nezaželjeni efekti kaznovanja	140
3. Permisivnost - izhodišče tretmanske koncepcije	152

III.

	Stran
3.1. Pojem permisivnosti	153
3.2. Vsebina permisivnosti	158
E. EKSPERIMENT	173
1. Metodologija	173
1.1. Problem	173
1.2. Indikatorji	173
1.3. Model eksperimenta	175
1.3.1. Zunanji in notranji pogoji eksperimentalnega in kontrolnih zavodov	177
1.3.2. Determiniranost avtoritarnega in represivnega odnosa osebja do gojencev v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih	178
1.3.3. Determinante, ki pogojujejo represivno narav- nanost osebja	179
1.3.4. Eksperimentalna variabla	180
1.3.5. Ali je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod delovala?	181
1.3.6. Merski instrumenti za testiranje hipotez	183
1.3.7. Efekti permisivnega tretmana na populacijo di- socialnih mladostnikov	185
1.3.8. Merski instrumenti za testiranje hipotez	187
1.3.9. Dinamičen model medsebojnih interakcij v ekspe- rimentalnem zavodu in v kontrolnih zavodih na dinamični časovni lestvici	190
1.3.10. Testiranje hipotez	196
1.4. Zunanji in notranji pogoji eksperimentalnega in kon- trolnih zavodov	198
1.4.1. Lokacija	198
1.4.2. Notranji pogoji zavodov	199
1.4.3. Osebje	202
1.4.4. Gojenci	215
1.4.5. Odprtost zavodov	240
1.4.6. Zavodi v lokalni skupnosti	246
1.4.7. Vloga zavodov v širši družbeni skupnosti	248
1.4.8. Razlike in sličnosti	251

IV.

Stran

1.5. Vzgojno poglobljevalni dom Radeče in vzgojni zavod Slivnica kot ena kontrolna skupina	262
1.6. Izbor merskih instrumentov	266
1.6.1. Instrumenti uporabljeni pri izboru osebja za eksperimentalni zavod	266
1.6.2. Instrumenti, uporabljeni pri osebnotnem pre- gledu gojencev v eksperimentalnem in v kontrol- nih zavodih	267
1.6.3. Instrumenti, uporabljeni za testiranje hipotez v zvezi s preskušanjem delovanja eksperimentalne variable pri osebju	269
1.6.4. Instrumenti, uporabljeni za testiranje hipotez v zvezi z efekti permisivnega tretmana na popu- lacijo delinkventnih mladostnikov	275
1.7. Izbor statističnih metod in statistična obdelava	280
1.8. Merjenja, številčnost skupin in prikaz rezultatov	282
1.8.1. Časovni termini meritev	282
1.8.2. Številčnost eksperimentalne in kontrolne skupi- ne	283
1.8.3. Prikaz rezultatov	288
2. Rezultati	290
2.1. Osebj: Schaeffer-Bellova skala in F skala	290
2.2. Osebj: Moosov vprašalnik za merjenje klime v vzgojnem zavodu	320
2.3. Osebj: Podatki, ki odražajo vedenje osebja v eksperi- mentalnem in v kontrolnih zavodih	328
2.3.1. Odnos osebja do gojencev	329
2.3.2. Odnos osebja do delovnih obveznosti v zavodu ..	331
2.3.3. Organizacijske rešitve	332
2.3.4. Delovne metode	333
2.4. Gojenci: Jesnessov inventar	335
2.5. Gojenci: Moosov vprašalnik za merjenje klime v vzgoj- nem zavodu	355

2.6. Gojenci: Podatki, ki odražajo vedenje gojencev v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih	360
2.6.1. Vedenje gojencev v času prestajanja vzgojnega oziroma vzgojno poboljševalnega ukrepa	360
2.6.2. Vedenje gojencev po prenehanju vzgojnega oziroma vzgojno poboljševalnega ukrepa	362
2.7. Gojenci: Prilagoditev in integracija v okolje po odpustu iz zavoda	363
3. Zaključne misli	366
LITERATURA	371

Vanjo prihajajo mladostniki, nagnjeni k prestopništvu in kriminalnosti, tisti, ki so opustili redno šolanje, ki so socialno ogroženi, vzgojno zanemarjeni itd.

Definicija vzgojnega doma, ki jo vsebuje "Enciklopedijski rječnik pedagogije" iz leta 1963 (Zagreb) ni najbolj ustrezna, ker pomembni elementi definicije niso v skladu z vzgojnimi domovi, kot se pojavljajo v Sloveniji. Vzgojni domovi pri nas so za izjemo od drugih vzgojnih domov v Jugoslaviji pod upravo sekretariata SRS za prosveto in kulturo. Vanje usmerjajo otroški in mladostniško osebno in vedenjsko moteno mladino (ustrezno sprejeto definicija). Spodnja starostna meja otrok, ki so napoteni v vzgojne domove v SR Sloveniji ni določena.

Podprtati je tretja najbolj bistveni element, ki ga vsebuje pojem vzgojnega doma: oddaja socialnih otrok in mladostnikov oziroma

¹ Enciklopedijski rječnik (1), str. 589.

² Pojem "vzgojni dom" je popularen pri nas med psihologi, kliničnimi psihologi in pedagoškimi delavci že nekaj let. Uporabljamo ga za kategorizacijo mladostnikov (tudi odraslih) s motnjami vedenja in osebnosti, s čimer se je v praksi vsaj v neki meri posvetilo obravnavanje kategorije otrok, za katere so bili v naši družbi ustanovljeni vzgojni domovi n.p.r.: delničarski, mladinska kriminaliteta, mladinsko prestopništvo, socialno vedenje, antisocialno vedenje, deviantno vedenje, vzgojna zanemarjenost, vedenjska motnja, družbeno neprilika-

A. VZGOJNI DOMOVI

1. Pojem vzgojnega doma

"Vzgojni dom je vzgojna ustanova, ki je internatsko urejena, v katero se s sodno odločbo ali z odločbo skrbstvenega organa usmerjajo mladoletniki v starosti med 10 in 18 let. Ti domovi so pod nadzorstvom sekretariata za socialno varstvo; praviloma so proračunske ustanove. Vanje prihajajo mladoletniki, nagnjeni k potepanju in prestopništvu, tisti, ki so opustili redno šolanje, ki so socialno ogroženi, vzgojno zanemarjeni itd."¹

Definicija vzgojnega doma, ki jo vsebuje "Enciklopedijski rječnik pedagogije" iz leta 1963 (Zagreb) ni najbolj ustrezna, ker posamezni elementi definicije niso v skladu z vzgojnim domom, kot ga pojmuje v Sloveniji. Vzgojni domovi pri nas so za izjemo od drugih vzgojnih domov v Jugoslaviji pod upravo sekretariata SRS za prosveto in kulturo. Vanje usmerjajo skrbstveni organi in sodišča osebno in vedenjsko moteno mladino (ustrezno zgoraj cit. definiciji). Spodnja starostna meja otrok, ki so napoteni v vzgojne domove v SR Sloveniji ni določena.

Podčrtati je treba najbolj bistveni element, ki ga vsebuje pojem vzgojnega doma: oddaja disocialnih² otrok in mladoletnikov oziroma

¹ Enciklopedijski rječnik (64), str. 589

² Pojem disocialnosti je popularen pri nas med psihiatri, kliničnimi psihologi in penološkimi delavci že nekaj let. Uporabljamo ga za kategorijo mladoletnikov (tudi odraslih) z motnjami vedenja in osebnosti, s čemer se je v praksi vsaj v neki meri poenotilo označevanje kategorije motenj, za katero so bili v rabi najrazličnejši termini kot n.pr.: delinkvenca, mladinska kriminaliteta, mladinsko prestopništvo, asocialno vedenje, antisocialno vedenje, deviantno vedenje, vzgojna zanemarjenost, vedenjske motnje, družbeno neprila-

otrok in mladoletnikov z motnjami vedenja in osebnosti. Ta element ločuje vzgojne domove pri nas in tudi drugod po svetu od drugih kategorij domov kot n.pr. otroških vrtcev, domov za vajeniško mladino, od internatov za srednješolsko mladino, študentskih domov, mladinskih in dečjih domov, od zavodov za lažje in težje duševno prizadete otroke in mladostnike, zavodov za slušno prizadeto, za slepo in slabovidno mladino, zavodov za usposabljanje telesno invalidnih, zavodov za rehabilitacijo mladine itd.

Vedenjsko in osebnostno moteno mladino sprejemajo razen vzgojnih domov tudi vzgojno poboljševalni domovi (VPD). Med vzgojnim zavodom in vzgojnim poboljševalnim domom so nekatere razlike in nekatere stične točke, o čemer bo govora v enem izmed poglavij v nadaljevanju.

gojeno vedenje, sociopatija, psihopatija itd. Vsi našteti pojmi sicer niso sinonimi, saj je mogoče z njimi izraziti različne fenomenološke in etiološke nianse asocialnega in antisocialnega vedenja. Vendar je bilo v praksi čutiti potrebo po enotnejši terminologiji, kar se je zlasti odrazilo na seminarju na Bledu, novembra 1967, ki ga je organiziral zavod za zdravstveno varstvo SR Slovenije.

Vprašanje je, če je pojem disocialnosti najustreznejši, da bi z njim označevali kategorijo vedenjsko in osebnostno motenih mladoletnikov. različni avtorji si namreč glede obsega in vsebine tega pojma še daleč niso enotni. Tako označujeta Schüller in Severts (244), str. 10 disocialnost kot širok register vseh oblik evidentirane socialne neprilagojenosti; English, English (65) str. 88, pojmujeta pod disocialnostjo vedenje, ki se navadno označuje z asocialnim, enako Coville (45), str. 130 in Kobal (126), str. 15. Bregant (25), str. 12 smatra, da označuje disocialnost posebno klinično nosološko kategorijo. V tem delu bomo uporabljali disocialnost za označevanje osebnostnih deviacij, ki se posledično odražajo v asocialnem in antisocialnem (delinkventnem) vedenju, pri čemer pojmujeemo osebnostni vzročni splet dovolj široko, da lahko z njim zajamemo večji del registrirane oziroma obravnavane delinkventne populacije. Tako definirani pojem disocialnosti je identičen z motnjami vedenja in osebnosti (MVO).

Vzgojni dom bi torej lahko definirali kot institucijo internatskega tipa, ki sprejema disocialne otroke in mladino oziroma otroke in mladino z motnjami vedenja in osebnosti, preko sodišč za mladoletnike oziroma skrbstvenih organov pri občinskih skupščinah. Razen oznake "vzgojni dom" so med praktiki in tudi v literaturi v rabi še drugi termini kot n.pr. vzgojni zavod, korekcijski zavod, zavod za (družbeno) neprilagojeno mladino, vzgojna institucija, vzgajališče ipd. kar so sinonimi za vzgojni dom.

2. Zgodovinska izhodišča

Ph. H. Van Praag³ pravi, da se je reedukacija v vzgojnih domovih osvobajala od dvojnega pečata, ki ga je nasledila v preteklosti: od karitativnega in represivnega. Že površni vpogled v zgodovino vzgojnih zavodov in zavodske vzgoje nam resnično odkriva omenjena dva izvora.

Če zanemarimo stari vek, so se zavodi, iz katerih so se oblikovali današnji vzgojni zavodi, pojavili v zgodnjem srednjem veku in sicer kot karitativne institucije (hospitali), v katere so nameščali revne, zapuščene, izpostavljene, brezdomne, najdene otroke in mladino. Večinoma so bili hospitali v rokah cerkve, ustanavljali so jih v mestih, pri župniščih in škofijah. O kakršnihkoli vzgojnih intencijah v današnjem smislu v hospitalih ni bilo sledu, varovance so vzgajali oziroma vzredili le v toliko, da so se bili sposobni preživeti z beračenjem.

³ Citirano po Capul-u (36), str. 14

Skrb za reveže oziroma izkazovanje usmiljenja pomoči potrebnim je bila v srednjem veku popularna, ker je predstavljala eno izmed čednosti krščanske doktrine. Imoviti posamezniki so lahko z darili javno razkazovali svoje vrline in svojo predanost cerkvi, z darovi pa so lahko istočasno pomirili svojo vest. Institucije za reveže so torej pomagale srednjeveškemu človeku (zlasti tistim iz vladojočega razreda) vzpostavljati osebno ravnotežje, nudile pa so tudi možnost simbolične manifestacije krščanskega življenja. Varovanci hospitalov so bili pri tem manj pomembni, saj jim je bila ponudena le možnost golega obstoja, sicer pa so ostali zaznamovani kot berači in brezdomci za vse življenje.

Karitativne oziroma dobrodelne institucije, imenovane sirotišnice ali zavetišča so bile dokaj gosto posejane po vsej Evropi še ves pozni srednji vek in tudi v novem veku do najnovejšega časa. Skozi stoletja so doživele nekaj vsebinskih in organizacijskih modifikacij in sicer lahko govorimo o progresivnem razvoju, čeprav so karitativne institucije ohranile nekatere prvotne karakteristike prav do danes.

Na prehodu iz XVIII. v XIX. stoletje se je začelo v Evropi posebno gibanje, gibanje rešilnih hiš (J.H. Pestalozzi, J.W. Wehrli, J. Falk in J.H. Wichern). Rešilne hiše so posebna inačica karitativnih institucij, ki so nastale s procesom diferenciacije pod vplivom idej prosvetljenstva. Sprejemale in obravnavale so zanemarjene in ogrožene otroke in mladoletnike. S tem se je populacija otrok in mladoletnikov v dobrodelnih institucijah selekcionirala in se odslej omejevala pretežno na mlajše in vedenjsko manj problematične otroke.

Rešilne hiše lahko smatramo za enega izmed direktnih izvorov, iz katerih so se oblikovali današnji vzgojni zavodi.

Drugi izvor vzgojnih zavodov so prisilne delavnice, ki so jih začeli ustanavljati v XVI. stoletju najprej v Angliji in na Nizozemskem in nato v XVII. stoletju v vsej Evropi. "Namenjene so bile odraslim, predvsem pa mladoletnim delinkventom in to v času pomembnih družbenih sprememb na prehodu iz obrtniške na industrijsko proizvodnjo".⁴ Tedaj je postala delovna sila cenjena in iskana, istočasno pa je naraščala kriminaliteta, ki jo je poskušala tedanja totalitarna država zaježiti z novimi vrstami sankcij. Prisilne delavnice so po eni strani predhodnica zaporne kazni, ki je postala popularna in najbolj pogosta sankcija za storilce kaznivih dejanj v XVIII. stoletju, po drugi strani pa so se razvile iz njih posebne institucije za mladoletnike. V XVIII. stoletju, pod vplivom prosvetljenstva so začeli ustanavljati v prisilnih delavnicah in v zaporih posebne oddelke za mladoletnike - corrigende. Oddelki za corrigende so drugi direktni izvor današnjih vzgojnih zavodov.

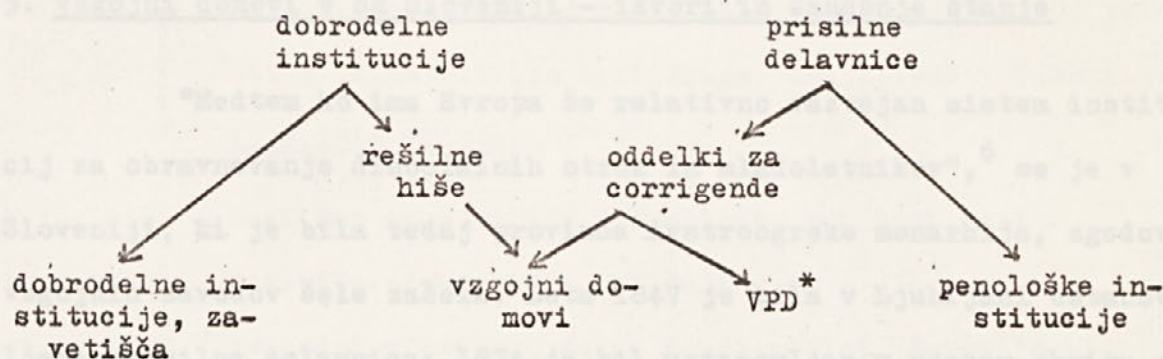
Današnji vzgojni zavodi imajo torej dvojni izvor in so sinteza rešilnih hiš (inačica nastala pri diferenciaciji dobrodelnih zavodov) in pobiljševalnih institucij za mladoletnike. Iz enega in drugega vira so nasledili dediščino, ki jim daje svojstven pečat. Dediščina gibanja rešilnih hiš so napredne ideje, ki so dajale impulze in pospeševale napredek ne le v specialni pač pa tudi v obči pedagogiki. Ta smer je dala že na samem začetku velike pedagoške klasike (Pestalozzi, Don Bosco), od katerih specialna pedagogika še danes črpa ideje. Ni se pa mogla po drugi strani ta smer osvoboditi zgodovinsko pogojenega karitativno sentimentalnega elementa.

⁴ Marković T. (153) str. 75

Dediščina prisilnih delavnic in posebnih oddelkov za mladoletnike v zaporih je represivna in kaznovalna orientacija, kot je značilna za penološke institucije na sploh, z vsemi spremljajočimi negativnimi vzgojnimi učinki, ki se navadno pripisujejo atmosferi v teh institucijah. Ker pa je tudi v zvezi s penološkimi institucijami v zadnjih 150 letih opazen progresivni razvoj v smeri humanizacije in tretmanske orientacije, lahko govorimo o sintezi dveh sistemov, ki kažeta trend medsebojnega zbliževanja.

Razen vzgojnih zavodov, ki so sinteza dveh sistemov, ki imata različne zgodovinske izvore, pa imamo v najnovejšem času tudi institucije, ki predstavljajo bolj ali manj direkten nasledek karitativnih institucij po eni strani (pri nas dečji domovi in mladinski domovi) in nekdanjih prisilnih delavnic in korekcijskih oddelkov po drugi strani (vzgojno poboljševalni dom, mladoletniški zapor).

Skozi stoletja lahko sledimo v zvezi z vzgojnimi zavodi dvema procesoma, ki sta si v medsebojnem dialektičnem nasprotju: proces zbliževanja in proces diferenciacije. To pomeni, da so postajale sčasoma razlike v koncepcijah med posameznimi institucijami manjše, istočasno pa so postajale institucije številnejše, vse bolj specializirane in razvejane.

* Vzgojno poboljševalni dom

"Zdravnik Hügel je leta 1851 (Dunaj) izdal knjigo o otroških dobrodelnih zavodih nižjih ljudskih razredov. Pri analizi in klasifikaciji zavodov je upošteval mladinske zavode tedanje Anglije, Avstrije, Francije, Italije, Nemčije in Švice. Hügel razlikuje 1. zavetišča (za nepokvarjeno mladino), 2. korekcijske zavode (za berače in tiste, ki so zašli na lažja stranpota), 3. korekcijske zavode (za rehabilitacijo obsojenih mladoletnikov) in 4. mešane zavode."⁵

Od tedaj je minilo več kot 100 let. Zavodska vzgoja je napravila medtem velik napredek. Dobila je nove pobude v psihoanalizi in v novejšem času v številnih psihoterapevtskih šolah, v mladinski psihologiji in drugih vejah psihologije, posebej pa v eksperimentalnem in znanstvenem pristopu in iskustvu Aichhorna (1), Makarenka (149), Slavsona (270), F. Redla (202), O'Neill-a (479) in drugih, ki so posvetili svoje življensko delo zavodski vzgoji. To pa so že elementi, ki tvorijo osnovo in izhodišča modernim koncepcijam vzgoje v vzgojnih domovih.

⁵ Skaberne B. (244) str. 11, 12

3. Vzgojni domovi v SR Sloveniji - izvori in današnje stanje

"Medtem ko ima Evropa že relativno razvejan sistem institucij za obravnavanje disocialnih otrok in mladoletnikov",⁶ se je v Sloveniji, ki je bila tedaj provinca Avstroogrške monarhije, zgodovina vzgojnih zavodov šele začela. Leta 1847 je bila v Ljubljani ustanovljena prisilna delavnica; 1874 je bil ustanovljen v njenem okviru oddelek za corrigende - mladoletnike. Leta 1876 je cerkvena dobrodelna organizacija družbe sv. Vincencija Pavelskega ustanovila v Ljubljani mladinski dom, 1878 dekliško sirotišnico in naslednjo sirotišnico leta 1882. V malem in v pospešenem tempu lahko sledimo procesom oblikovanja vzgojnih zavodov in njihovi diferenciaciji z istih dveh virov kot v evropskem prostoru.

Med obema vojnama (v predvojni Jugoslaviji) je bilo v Sloveniji pet institucij za obravnavanje disocialnih mladostnikov. Dve izmed njih sta bili le posebna oddelka pri kaznilnicah (za žensko mladino v Begunjah na Gorenjskem in za moško mladino v Ljubljani). Vse te institucije so z začetkom druge svetovne vojne prenehale delovati, razen deškega vzgajališča v Selu pri Ljubljani, ki je direkten nasledek oddelka za corrigende ljubljanske prisilne delavnice iz leta 1874. Neposredno po vojni je ta zavod poleg mnogih drugih na novo nastalih otroških in mladinskih varstvenih ustanov, začasno nudil zavetje otrokom - vojnim sirotam. Sicer pa so nastajali vzgojni zavodi v povojnem času kronološko po sledečem vrstnem redu:

⁶ Glej ugotovitve zdravnika Hügel-a z leta 1851; povzeto po Skabernetu B. (244) str. 11.

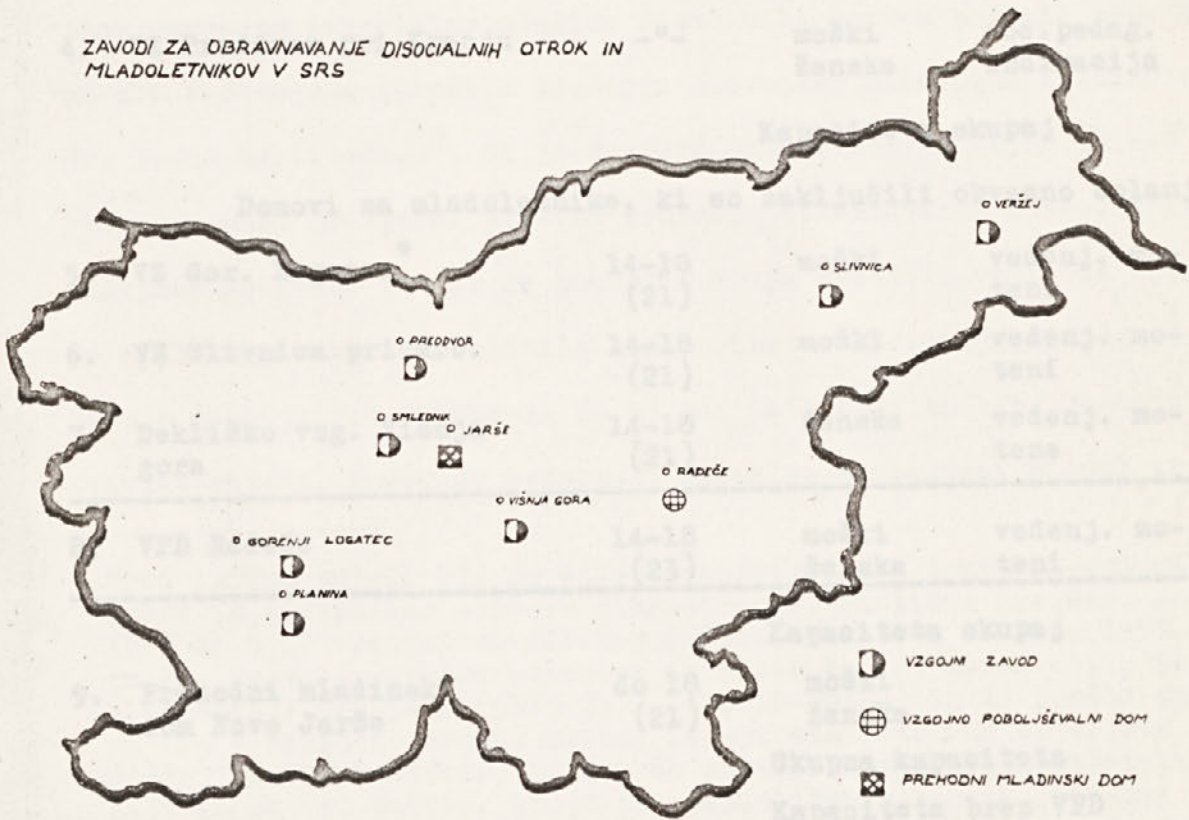
- 24.9.1945 Državni dekliški dom v Meljah pri Mariboru. Zavod je bil z ustanovitvijo dekliškega vzgajališča v Višnji gori 15.2.1948 ukinjen.
- 1.10.1946 Dekliško vzgajališče v Smledniku pri Ljubljani
- 15.2.1948 Dekliško vzgajališče v Višnji gori
- 23.11.1948 Prehodni mladinski dom v Kamni gorici. Zavod je bil ukinjen 14.7.1952, ko se je združil s prehodnim mladinskim domom v Dobrni.
- 6.12.1948 Dekliško vzgajališče v Podsmreki. Zavod je bil ukinjen 1953.
- 1.1.1949 Prehodni mladinski dom Medvode. Zavod je bil ukinjen pred letom 1960 (točnejšega datuma ni bilo mogoče ugotoviti; v prostorih nekdanjega PMD je sedaj zdravstveni dom).
- 29.11.1949 Vzgajališče v Veržeju
- 1.9.1950 Prehodni mladinski dom v Dobrni. Zavod je bil ukinjen 1.9.1956.
- 1.9.1951 Deško vzgajališče v Planini pri Rakeku
-
- 21.10.1951 Vzgojno poboljševalni dom v Radečah pri Zidanem mostu
-
- 1.9.1953 Prehodni mladinski dom v Preddvoru pri Kranju
- 30.1.1954 Prehodni mladinski dom Kodeljevo (od leta 1964 dalje Nove Jarše) v Ljubljani
- 1.11.1961 Vzgojni zavod v Slivnici pri Mariboru.

Po letu 1962, ko je bil ustanovljen poslednji vzgojni zavod (Slivnica pri Mariboru) je ostalo stanje v glavnem prav do danes ne-

Tab. 1: Vgojci zavodi - stanje dne 1.1.1974

spremenjeno, prišlo je le do sprememb glede naziva posameznih domov in glede ustanoviteljstva. Do sprememb je prišlo tudi v vzgojnem zavodu v Logatcu, ki je postal 1.9.1967 eksperimentalni zavod. Dne 1.1.1974 je bilo stanje sledeče:

ZAVODI ZA OBRAVNAVANJE DISOCIALNIH OTROK IN MLADOLETNIKOV V SRS

Vgojci zavod v Logatcu izhaja iz najstarejšega slovenskega oddelka za corriganče, ustanovljenega pri prisilni delavnici v Ljubljani leta 1874. V prostorih prisilne delavnice je bil za oddelak do leta 1932, saj po letu 1931 prenesen v vgojališče. Leta 1932 je bil vgojališče preseljeno v Pomurje pri Litiji, leta 1936 pa v Galič pri Ljubljani. Leta 1949 je bil zavod preseljen v Kranjsko pri Dravici, od tam pa leta 1953 v Borenji Logatec. Leta 1967 je bilo delno vgojališče Gdr. Logatec zaradi slabih razmer zaprto, za istega leta soena je bila pa je bil v istih prostorih ustanovljen nov zavod, v katerem je strokovni delo opravljal dr. sociologinja Univerze v Ljubljani profesorica Irena Šušteršič. /Gdr. Šušteršič (24) str. 12 do 14/

Tab. 1: Vzgojni zavodi - stanje dne 1.1.1974

Št.	Ime institucije	Starost	Spol	Kategorija motenosti	Kapaciteta
Domovi za šoloobvezne otroke in mladoletnike					
1.	VZ Frana Milčinskega, Smladnik	do 15 let	moški ženske	nevrotični	60
2.	Vzgoj.izobr.zavod Veržej	"-	moški ženske	soc.pedag. indikacija	70
3.	VZ Planina pri Rakeku	"-	moški ženske	vedenj.moteni, laže duševno prizadeti	75
4.	VZ Preddvor pri Kranju	"-	moški ženske	soc.pedag. indikacija	85
Kapaciteta skupaj					290
Domovi za mladoletnike, ki so zaključili obvezno šolanje					
5.	VZ Gor. Logatec *	14-18 (21)	moški	vedenj. moteni	52
6.	VZ Slivnica pri Mrb.	14-18 (21)	moški	vedenj. moteni	70
7.	Dekliško vzg. Višnja gora	14-18 (21)	ženske	vedenj. motene	60
8.	VPD Radeče	14-18 (23)	moški ženske	vedenj. moteni	132
Kapaciteta skupaj					314
9.	Prehodni mladinski dom Nove Jarše	do 18 (21)	moški ženske		60
Skupna kapaciteta					664
Kapaciteta brez VPD					532

* Vzgojni zavod v Logatcu izhaja iz najstarejšega slovenskega oddelka za corrigende, ustanovljenega pri prisilni delavnici v Ljubljani leta 1874. V prostorih prisilne delavnice je bil ta oddelek do leta 1931, čeprav se je leta 1911 preimenoval v vzgajališče. Leta 1931 je bilo vzgajališče preseljeno v Ponoviče pri Litiji, leta 1936 pa v Selo pri Ljubljani. Leta 1949 je bil zavod preseljen v Gradac pri Črnomlju, od tam pa leta 1953 v Gorenji Logatec. Leta 1966 je bilo deško vzgajališče Gor. Logatec zaradi slabih razmer ukinjeno, še istega leta meseca junija pa je bil v istih prostorih ustanovljen nov zavod, v katerem je strokovni team inštituta za kriminologijo Univerze v Ljubljani začel jeseni 1967 z eksperimentom. /Glej Skaberne (244) str. 13 in 14./

Z odlokom šte. 232 (Ur.l. SRS šte. 31-232/68) je ustanoviteljske pravice nad vzgojnimi zavodi prevzel Izvršni svet skupščine SR Slovenije.⁷

4. Problemi v vzgojnih zavodih in ob njih v povojnem času v SR Sloveniji

4.1 Dediščina

V povojnem času v zvezi z vzgojnimi domovi in v zvezi z obravnavanjem disocialne mladine nismo bili povsem praznih rok. Podedovali smo bogato izročilo pionirja slovenske mladinske kriminologije dr. Frana Milčinskega⁸, ki je že pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama mnogo prispeval prav na področju obravnavanja mladoletnikov v vzgojnih zavodih. Vendar je pomenila druga svetovna vojna in prva leta po njej vrzel, ki je prekinila kontinuiteto s predvojnimi prizadevanji tako v teoriji kot v praksi. Ko so med leti 1945 in 1952 nastajali prvi vzgojni zavodi, kamor so usmerjali socialno skrbstveni organi in sodišča

⁷ Pred izidom odloka 232 so bile ustanoviteljske pravice vzgojnih zavodov in posledično njihovo financiranje, različno urejene. Do leta 1953 so bili vzgojni zavodi republiške ustanove, od leta 1953 dalje pa so postale okrajne ustanove in sicer do 12. marca 1965, ko so bili okrajni ukinjeni (glej Ur.l. SRS 10-80/65) in so prešli pod upravo (in v finančno breme) občin. Izjemi sta bila PMD Kodeljevo (Nove Jarše) in PMD Preddvor, ki sta še nadalje ostala republiški instituciji in pa VPD Radeče, ki je bil republiška ustanova vseskozi od ustanovitve naprej. S pravnoveljavnostjo odloka št. 232, so postali vzgojni zavodi ponovno republiške ustanove.

⁸ Dr. Fran Milčinski (1867-1932), je pri nas globoko zaoral v prazno ledino mladinske kriminologije in ga je zato po pravici že prof. Maklecov (1884-1948) imenoval slovenskega pionirja mladinske kriminologije"/glej Skaberne, str. 176 (231)/. Bil je mladinski sodnik, praktik, teoretik in publicist na področju mladinskega sodstva in mladinskega prestopništva, znan pa je tudi kot pisec številnih črtic in povesti. Njegova najbolj znana povest je iz leta 1937 "Ptički brez gnezda". Fran Milčinski je bil pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama ugleden slovenski strokovnjak, ki je vplival ne le na teoretično misel, pač pa tudi na družbeno prakso tedanje dobe. Povzeto po članku B. Skaberneta (231).

disocialne mladostnike⁹, so bili ti zavodi bolj azili in zatočišča, kot pa zavodi za prevzgojo oziroma za resočializacijo. Zavodi so bili večinoma v neprimernih zgradbah, daleč stran od industrijskih centrov, materialni pogoji v njih niso bili zadovoljivi, v zavodih je bilo nameščeno osebje brez ustreznih kvalifikacij in izkušenj za delo z vedenjsko moteno oziroma disocialno mladino. Zavodi nadalje niso bili diferencirani, niso imeli konceptov, v resoru republiškega sekretariata za prosveto in kulturo so bili potisnjeni na stranski tir, v javnem življenju niso imeli uglednega mesta.

V naslednjih 25 letih sledimo postopnemu napredku in spremembam.

4.2 Lokacija

Vzgojni zavodi se nahajajo večinoma stran od mestnih oziroma industrijskih središč, z izjemo prehodnega mladinskega doma v Ljubljani. Zaradi neustrezne lokacije ni mogoče uporabiti v vzgojne svrhe potencialnih možnosti, ki jih nudi urbano okolje, gojencev tudi ni mogoče v zadostni meri zaposliti izven zavoda. Dejstvo je tudi, da je pripisovati kadrovske težave, ki so bile v vzgojnih zavodih nenehno prisotne, deloma tudi neugodnim lokacijam. Še danes se iz istega razloga mnogi mlajši potencialni kandidati ne odločajo za delo v vzgojnih zavodih.

⁹ Skrbstveni organ je lahko oddal otroka ali mladostnika do 18. leta starosti v vzgojni dom, če so starši zanemarili njegovo vzgojo in če je bilo to potrebno glede na njegova slaba nagnjenja (glej Ur.l. FLRJ šte. 104-761/47 z dne 6.12.1947). Po kazenskem zakoniku pa je lahko oddalo sodišče otroka v vzgojni zavod, če je bil ob storitvi kaznivega dejanja že star 14 let. (Glej Ur.l. FLRJ, šte. 106-776/47 z dne 13.12.1947).

4.3 Zgradbe in prostori

Vzgojni zavodi so delovali (še vedno) v starih istrošenih zgradbah, večinoma v bivših graščinah. Občasne, najnujnejše adaptacije so zahtevale velike investicije, vendar so ostajale zgradbe in prostori v njih za moderno vzgojno delo neustrezni. Za obdobje 1965 - 1970 je bil izdelan obširnejši sanacijski program; posamezne adaptacije (nadzidava domskih prostorov v VZ Planini, adaptacija zavoda v Veržeju, v Logatcu in v Slivnici, napeljava centralnega ogrevanja v vseh zavodih) in posamezne gradnje (osnovna šola v VZ Veržeju). Leta 1964 je dobil prehodni mladinski dom v Ljubljani nove prostore v Novih Jaršah. To je edini vzgojni dom, ki je bil v povojnem času v SRS namensko zgrajen. Obširne adaptacije so bile izvršene v letih 1954-1960 v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah. Ponovno je bil zavod adaptiran v letih 1968-1969.

4.4 Kapacitete

Poročilo komisije za proučevanje problematike družbeno neprilagojene mladine leta 1961¹⁰ in poročilo republiškega sekretariata za prosveto in kulturo SR Slovenije iz leta 1966¹¹ navajata na osnovi različnih podatkov in verjetnostnega računa, da je v SR Sloveniji cca 12.000 mladih v starosti med 5 in 19 let (cca 3 % celotne populacije otrok in mladoletnikov v tej starosti), ki so zaradi vedenjske in osebne motenosti potrebni posebne družbene pomoči. Obe poročili ugotavljata, da bi bilo treba približno za 10 % mladoletnikov od tega števila,

¹⁰ Nekateri problemi v zvezi z vzgojo.... (172) str. 1 in 2

¹¹ Rehabilitacija vedenjsko in osebno motene mladine. (204) str. 1

to je cca 1.200 mladim ljudem zaradi hujše prizadetosti nuditi za-
vođsko oskrbo. Dejanske kapacitete vzgojnih zavodov, vključno z VPD
Radeče znašajo danes 664 mest, kar znaša približno polovico potreb,
ki jih predvidevata obe omenjeni poročili. Ugotoviti moramo, da se ka-
pacitete zavodov niso bistveno povečale od leta 1953, ko je znašalo
število prostih mest 615¹². Vprašanje kapacitet vzgojnih zavodov je
bilo v preteklih letih večkrat na dnevnem redu različnih posvetovanj,
kajti zavodi so bili večinoma prenapolnjeni, razen krajše obdobje v
letu 1969, ko se je dotok gojencev v vzgojne zavode zaradi visokega
oskrbnega dne močno zmanjšal.

4.5 Kadrovski problemi

Leta 1969 je sekcija vzgojiteljev neprilagojene mladine,
zveze društva defektologov Jugoslavije izvedla anketo, da bi ugotovila
stanje v naših vzgojnih zavodih. Iz rezultatov te ankete povzemamo, da
ima 4 % vzgojnega osebja v zavodih v SR Sloveniji samo osnovno ali ne-
popolno srednjo šolo, 60 % ima srednjo šolo, 24 % višjo in 8 % visoko
šolsko izobrazbo.¹³ Podobnih podatkov za prejšnja leta nimamo, lahko
pa iz raznih poročil sklepamo, da je bilo stanje še dosti manj ugodno.
Dr. Skaberne ugotavlja leta 1953¹⁴ sledeče: "V vzgajališčih torej močno
prevladuje nekvalificiran pedagoški kader za to odgovorno mesto. Smatra-
mo, da so nekatere učne moči v naših vzgajališčih za to delotudi prem-
lade". Iz poročila republiškega sekretariata za prosveto in kulturo
iz leta 1966¹⁵ pa povzemamo ugotovitev: "Sedanja kadrovska struktura
v zavodih je slaba, ustrezno usposobljeni strokovnjaki so v veliki
manjšini". Informacija republiškega sekretariata za prosveto in kulturo

12 Skaberne Bronislav (245) str. 92

13 Skaberne Bronislav (233)

14 Skaberne Bronislav (245) str. 100

15 Rehabilitacija vedenjsko in osebnostno motene mladine (204) str. 7

iz septembra 1973¹⁶ pa vsebuje podatek, da ima v vzgojnih zavodih 52,5 % osebja neustrezno izobrazbo, ne glede na to, da je bil leta 1970 sprejet pravilnik, ki določa, da si morajo strokovni delavci zavodov, ki nimajo ustrezne izobrazbe, to pridobiti najpozneje v petih letih po uveljavitvi pravilnika, to je do 29.7.1975". Vse dosedanje analize kažejo, da se na razpise ne javljajo defektologi z ustrezno višjo ali visoko izobrazbo in so vodstva zavodov prisiljena pridobivati kadre s tem, da zaposlijo maturante gimnazij, srednje medicinske šole ...¹⁷ "Zato tudi v bodoče ne moremo pričakovati, da se bo kadrovska struktura izboljšala, kajti fluktuacija kadrov je v večini vzgojnih zavodov upadljivo velika."¹⁸

O ustreznem usposabljanju oziroma možnostih ustreznega usposabljanja kadrov za vzgojne zavode lahko govorimo pri nas šele od leta 1965 dalje, ko je bil pri pedagoški akademiji v Ljubljani ustanovljen ortopedagoški oddelek. Vendar je na tem oddelku do leta 1970 diplomiralo le 10 študentov in še ti se večinoma niso zaposlili v vzgojnih zavodih.¹⁹

Navedenih kadrovskih problemov ni mogoče razložiti z enim samim vzrokom. Upoštevati moramo vsaj sledeče: neustrezno lokacijo vzgojnih zavodov, neustrezno stimulacijo za izjemno težko delo, ki bi ga lahko primerjali z delom v zaporih ali z delom v bolnišnicah za duševne bolezni, nizek družbeni status, ki ga ima to področje specialne pedagogike pri nas²⁰ ipd. Neustrezni kadri pa vplivajo obratno na kvaliteto, na splošen strokovni nivo in na atmosfero v zavodih.

¹⁶ Informacija o strokovnih delavcih ... (98)

¹⁷ Ibid. str. 3

¹⁸ Ibid. str. 13

¹⁹ Skaberne Bronislav (240) str. 155

²⁰ V vzgojnem zavodu v Logatcu, kjer smo se štiri leta tedensko sestajali z vzgojnim osebjem, je bilo vprašanje statusa zavoda v okolici

4.6 Diferenciacija vzgojnih zavodov

Vzgojni zavodi so bili ob ustanovitvi namenjeni ali šolo-obveznim otrokom in mladoletnikom, ali mladoletnikom, ki so končali osnovnošolsko obveznost (adolescenti). Zavodi za adolescente so bili dosledno ločeni tudi po spolu z izjemo vzgojno poboljševalnega doma v Radečah. Vendar se je že pred letom 1960 vse bolj utrjevalo prepričanje, da bi bilo treba pri diferenciaciji zavodov upoštevati tudi druge kriterije, kajti heterogena populacija v zavodih je močno otežkočala tretmansko orientacijo, ki se je začela postopno uveljavljati. Leta 1958 je bil sklenjen med zavodi neformalen sporazum o diferenciaciji²¹, ki je predvideval naj bi sprejemal VZ Smlednik nevrotične otroke, VZ Planina lažje duševno prizadete - vedenjsko motene, VZ Preddvor in VZ Veržej otroke s socialno indikacijo, VZ Logatec vedenjsko motene adolescentne mladoletnike, VZ Višnja gora vedenjsko motena adolescentna dekleta ipd. Leta 1961 ustanovljeni vzgojni zavod v Slivnici naj bi predvidoma sprejemal vedenjsko motene mladoletnike, ki pa so dovolj urejeni in zreli za zaposlitev izven zavoda. Neformalen dogovor iz leta 1958 je bil 10 let kasneje z manjšimi dopolnitvami uzakonjen²².

Socialno-skrbstveni organi in sodišča za mladoletnike so že pred letom 1960 opozarjali na pomanjkljive kapacitete v obstoječih

in posledično statusa vzgojiteljev, nešteto krat predmet razgovora. Osebe se je čutilo skupaj z gojenci v okolici stigmatizirano.

²¹ Diferenciacijo vzgojnih zavodov so strokovni krogi v SR Sloveniji pospeševali že več kot 10 let pred uzakonitvijo in je bila dejansko zleti dosežena in uzakonjena največ po zaslugi takratnega pedagoškega svetovalca za posebno šolstvo Marjana Pavčiča (238) str. 186

²² Odlok o zavodih za usposabljanje (175) l. 1968

vzgojnih zavodih. V zvezi s tem se je oblikoval predlog, ki ga povzema v posebni informaciji tudi Skupščina SR Slovenije²³ namreč, da bi potrebovali v Sloveniji v bližnji prihodnosti še najmanj dva vzgojna zavoda in sicer zavod za defektne mladoletnike (zavod za huje duševno motene delinkventne mladoletnike) in delovno terapevtski, oziroma delovno zaščitni dom, kamor bi lahko pristojni skrbstveni organi in sodišča usmerjali asocialno in antisocialno mladino, ki je bolj ali manj osebno neprizadeta. Dve taki instituciji bi pomenili povečanje kapacitet in istočasno ustrežnejšo, bolj razvejano diferenciacijo vzgojnih zavodov. Ideja o dveh novih vzgojnih zavodih doslej ni bila realizirana.

V praksi, kljub dogovoru leta 1958 in uzakonitvi leta 1968 diferenciacija vzgojnih zavodov ni bila uresničena. Vzgojni zavodi so se namreč le deloma posluževali uslug prehodnega mladinskega doma v Ljubljani, ki že od leta 1954 dalje opravlja diagnostično in triažno delo in bi lahko gojence v skladu z dogovorjeno diferenciacijo usmerjal v posamezne zavode. Večinoma so zavodi sprejemali gojence neposredno od občin z odločbami skrbstvenih organov ali preko sodišč, samo da so napolnili razpoložljive kapacitete in si tako zagotovili minimalna finančna sredstva. Zato je populacija v vzgojnih zavodih heterogena, kar ovira prizadevanje za specializiran tretman. Najbolj heterogena je populacija v vzgojnem zavodu v Višnji gori, ker je to edini zavod za dekleta v Sloveniji in VPD Radeče, kjer je kriterij za oddajo izrek vzgojno poglobljivega ukrepa sodnika za mladoletnike.

²³ Informacija o varstvu otrok v SR Sloveniji (99) 1. 1964, str. 27 in 28.

Neuresničena diferenciacija vzgojnih zavodov odraža posredno njihovo šibko materialno stanje, slabo koordinacijo in kooperacijo med zavodi, pa tudi pomanjkanje posluha nadrejenih administrativnih in strokovno administrativnih organov za to področje.

4.7 Teoretične koncepcije vzgojnih zavodov

Mulock Houwer²⁴ je poskušal leta 1961 klasificirati številne pedagoške sisteme v današnjih vzgojnih zavodih. Razlikuje disciplinski sistem (avtoritarni odnosi), progresivni sistem (glede na vedenje prehaja mladoletnik v grupe z večjimi svoboščinami), socialno pedagoški sistem (participacija gojencev, sodelovanje, samoupravljanje), individualni sistem (individualno terapevtska orientacija), antropološki sistem (pedagoški pristop zavisi od posebnosti otrok in mladoletnikov) in eklektični sistem (pedagoško-terapevtski pristop narekujejo potrebe pri posameznem otroku).

Za pregled nad razvejanostjo in veliko diferenciranostjo današnjih vzgojnih zavodov so verjetno potrebne klasifikacije, ki nam pomagajo ustvariti nekaj reda in sistematičnosti. Izhodišča za klasifikacijo bi bila lahko tudi drugačna od tistih, iz katerih izhaja Mulock Houwer. Otto Wilfert²⁵ poskuša n.pr. klasificirati vzgojne domove glede na organizacijske rešitve v zavodu, glede na način upravljanja in glede na tipe zavodov, ki so določeni z osnovnim ciljem institucije.

²⁴ Citirano po M. Capul-u (36) str. 18

²⁵ Wilfert Otto: Odgojni domovi jučer, danas i sutra (320)

Ne glede na različne znane in manj znane klasifikacije bomo poskušali vzgojne zavode klasificirati z ozirom na cilje, ki so jih imeli zavodi na raznih stopnjah razvoja v preteklosti.

a) zaščita otroka oziroma mladoletnika ali zaščita okolice pred otrokom oziroma mladoletnikom. Na tej stopnji namestitev v institucijo ne implicira nikakršnega dolgoročnega niti kratkoročnih ciljev. Oddaja pomeni le začasno rešitev akutnega družbenega ali individualnega problema.

b) Prvotnemu cilju - zaščititi posameznika ali družbe - se pridruži nov cilj: delo in učenje. Bivanje v zavodu dobi za gojenca vsebino in cilj, kar pomeni zanj latentno možnost za uspešnejšo prilagoditev, za čas po odpustu iz zavoda. Prvotni zaščitni cilj ni zamenjan z novim, pač pa je z novim dopolnjen.

c) Prevzgoja in resocializacija gojencev. Ta cilj je terjal v preteklosti različne konceptualne rešitve odvisno od razvitosti specialne pedagogike in drugih relevantnih znanstvenih disciplin, od teoretične orientacije institucij, od posebnosti obravnavane populacije in od družbenih razmer, ki tako ali drugače vrednotijo prizadevanja pri obravnavanju disocialne mladine.

Ne glede na to, da so današnji vzgojni zavodi na različni stopnji razvoja, zgolj zaščitne vloge nima nobeden izmed njih. Pač pa menimo, da so številni zavodi še vedno na stopnji, ko je osnovni cilj oddaje mladoletnika v zavod dokončanje osnovno-šolske obveznosti, priučitev ali izučitev oziroma navajanje na delo (privzganje delovnih navad). Navadno se dodaja tem ciljem, po katerih se meri uspešnost ali neuspešnost zavoda še t.zv. "discipliniranje". Te cilje uresničujejo zavodi, ki jih Mulock Houwer uvršča v prvo (disciplinski sistem) in

drugo kategorijo (progresini sistem). Vsi ostali sistemi Mulock Houwer-jeve klasifikacije pomenijo različne tipe zavodov, ki so si zastavili za cilj prevzgojo oziroma resocializacijo.

V Sloveniji so imeli vzgojni zavodi vsa leta po vojni prav do danes pretežno zaščitno vlogo z dodatnimi cilji - gojencem dati osnovnošolsko izobrazbo ali poklic. Ta orientacija še prevladuje, čeprav so se vzgojni zavodi z novimi informacijami, zlasti pa s strokovnim delovanjem v okviru republiškega in zveznega društva defektologov sekcije vzgojiteljev za neprilagojeno mladino²⁶, s povezovanjem z mednarodnimi defektološkimi organizacijami in zvezami in z vse bolj intenzivnim občasnim izobraževanjem osebja, spreminjali ne le kvantitativno, pač pa tudi kvalitativno. Ob progresivni evoluciji, ki smo jo lahko zaznali v vseh vzgojnih zavodih pa imamo v preteklosti nekaj poskusov celovitejše teoretične in tretmanske orientacije:

- Leta 1956 je skupina strokovnih delavcev pri DSNZ-LRS opravila v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah obširne psihološke, psihiatrične in antropološke preiskave pri celotni populaciji gojencev. Ugotovitve je skupina oblikovala v originalno koncepcijo etiologije, mladinske delinkvence in tretmana delinkventov. Koncept je kombinacija neoneobehaviorističnih pogledov Normana Maier-ja (147), J. Dollard-a in N. Miller-ja (53) in klasične psihoanalitične šole

²⁶ Slovenska sekcija vzgojiteljev neprilagojene mladine Društva defektologov Slovenije je bila ustanovljena 6. aprila 1960, jugoslovenska sekcija vzgojiteljev neprilagojene mladine, Društva defektologov Jugoslavije pa 26. junija 1960. Pod predsedstvom dr. Bronislava Skaberneta, mladinskega kriminologa, znanstvenega svetnika na Inštitutu za kriminologijo Univerze v Ljubljani (slovenski sekciji je predsedoval od ustanovitve do junija 1967, jugoslovanski sekciji pa predseduje še danes) sta bili obe sekciji zelo aktivni. Organizirali sta številne seminarje in srečanja, jugoslovanska sekcija pa je začela tudi z rednim publiciranjem domačih del in prevodov tujih avtorjev s področja zavodske vzgoje in tretmana disocialne mladine.

ob upoštevanju teoretičnih pogledov na kriminaliteto znanega ameriškega kriminologa R. Jenkins-a (106, 107). Strokovna skupina DSNZ SRS je predstavila svoj koncept in ugotovitve preiskav v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah na posvetovanju junija 1957 (273). Teoretični koncept pa je bil podrobneje predstavljen v dveh doslej neobjavljenih raziskavah, ki ju je financiral Sklad Borisa Kidriča v Ljubljani (128, 215). Originalni koncept strokovne skupine DSNZ LRS ni imel vpliva na prakso, še najmanj na prakso vzgojno poboljševalnega doma v Radečah. Napredna naziranja o škodljivih vplivih kazni in nujnosti tretmana (213,215) so bila za takratno stanje v vzgojnih zavodih preuranjena, pomenila pa so pobudo za razvijanje teoretičnih koncepcij vzgoje v zavodih v slovenskem in deloma tudi v jugoslovanskem prostoru.

- Leta 1960 je bil v okviru PMD v Ljubljani organiziran kurz iz psihodinamične, neoanalitične teorije motenj vedenja in osebnosti Shultz Hencke-ja (225) in Anne-Marie Dührssen (55, 56), skupaj s kurzom iz osnov specialne pedagogike.²⁷ Kurz, ki je prerastel v permanentno izobraževanje osebja v vzgojnih zavodih, pomeni zametek psihoterapevtske grupe z neoanalitično, psihodinamično orientacijo v vzgojnih zavodih. Grupa je po letu 1965 prenehala s sestanki in predavanji, toda to delo je vneslo v vzgojne zavode nove poglede in je ustvarilo ugodne pogoje za korenitejšo konceptualne spremembe.

²⁷ Kurz iz neoanalitične teorije je vodil Bregant Leopold, psiholog v psihiatričnem dispanzerju kliničnih bolnic v Ljubljani, specialno pedagoški del kurza pa je vodil Ciril Brezovec, pedagog in tedanji ravnatelj PMD v Ljubljani. Kurz je bil organiziran enkrat tedensko ob večernih urah in je z manjšimi presledki trajal do leta 1965. Poleg osebja PMD so se ga udeleževali predstavniki večine vzgojnih zavodov v Sloveniji.

- Vzgojni zavod v Planini pri Rakeku je leta 1965 publiciral (za interno uporabo) vzgojni program dela (183) s širšo teoretično utemeljitvijo, ki je kompilacija mentalno higienskih koncepcij, psihodinamičnih teorij in teorij učenja. Vzgojni program dela je odraz internih prizadevanj in teoretične orientacije zavoda in ni imel večjega vpliva na vzgojne programe in koncepte drugih vzgojnih zavodov.
- Po letu 1965 se je začelo vodstvo zavoda in osebje v dekliškem vzgojnem zavodu v Višnji gori ogrevati za realitetno terapijo William-a Glasser-ja (81), ki je zgrajena na teoretičnih postavkah Hobert-a Mowrer-ja (168). Zavod idej W. Glasser-ja organizacijsko ni realiziral, niti jih ni dosledno vgrajeval v koncept vzgojnega dela.

Nobena od navedenih teoretičnih koncepcij se pri nas ni zakoreninila, vse pa so prispevale k razvoju teoretične misli in k pozitivnim praktičnim spremembam v vzgojnih zavodih.

5. Trendi in perspektive

Mladinska kriminaliteta in deviantni pojavi med mladino v razvitih deželah in deželah v razvoju v zadnjih 20 letih naraščajo. Pojavljajo se nove oblike deviantnosti, ki prejšnjih ne izpodrivajo, pač pa se jim pridružujejo (46,192,285,314). Nastaja potreba po novih kapacitetah, novih ustrežnejših in bolj ekonomičnih rešitvah za obravnavanje deviantnih in delinkventnih mladoletnikov. Če bi vztrajali zgolj pri klasičnem sankcioniranju in če se družbena toleranca do posameznih oblik deviantnosti ne bi spreminjala oziroma zmanjševala, bi bili prisiljeni vložiti velika sredstva v gradnjo novih institucij: vzgojnih zavodov, vzgojno popoljševalnih zavodov, penoloških institucij itd.

Vendar so v razvitejših državah zlasti po drugi svetovni vojni vzporedno z naraščanjem deviantnih pojavov naraščale tudi preventivne institucije (pri nas zlasti vzgojne posvetovalnice, psihiatrični disperzerji, zavodi in centri za socialno delo), katerim uspeva vsaj deloma zajeziiti nekatere deviantne pojave v milejših, oziroma začetnih oblikah. Razen preventivnih institucij se orientira kazenska politika vse bolj na številne neinstitucionalne ukrepe (pri nas ukor, tri vrste strožjega nadzora).

Relativna uveljavitev preventivnih ukrepov in neinstitucionalnih sankcij je vzpodbudilo praktike in številne raziskovalce k iskanju ekonomičnejših, kratkoročnih in učinkovitejših oblik tretmana. Zadnjih 15 let se vse bolj uveljavlja "community treatment" (46, 101, 294, 314), ki pomeni prehod od klasičnih, velikih, dislociranih, zaprtih institucij, k fleksibilnim rešitvam v okviru komunalne skupnosti. Komuna lahko organizira na svojem območju specialne institucije za tretman deviantnih mladoletnikov (314, 337) ali pa že obstoječim institucijam deloma preoblikuje oziroma dopolni doslejšnjo vlogo. Iz poročila M. Warren-ove (314) so razvidne najrazličnejše originalne rešitve v številnih evropskih državah in v Ameriki.

Orientacija na "community treatment" je tem bolj razumljiva, ker so bile na račun vzgojnih zavodov in penoloških institucij v zadnjih letih izrečene številne argumentirane kritike. Te kritike so poleg pobud za iskanje novega, vplivale tudi na proučevanje institucij (zlasti vzgojnih zavodov), na odpravljanje napak v njih in na iskanje ustreznijših metod pri obravnavanju disocialne mladine. Številni eksperimenti v vzgojnih zavodih v Združenih državah Amerike (Highfields,

Provo, Criswell House, Pinehills), Kanadi (Boscoville), v Vel. Britaniji (Loaningdale), v Holandiji (Amersfoort) itd., kažejo na bogato raziskovalno dejavnost na tem področju.

Če upoštevamo številne raziskave in stališča strokovnjakov in tudi naše domače izkušnje menimo, da vzgojnih zavodov in drugih institucij za obravnavanje disocialnih mladostnikov v prihodnje ne bo mogoče opustiti. Zato ne, ker narekuje institucionalni ukrep največkrat javna varnost oziroma akutno ogrožujoče vedenje mladostnika. Tudi zato ne, ker potrebuje določen odstotek disocialnih mladoletnikov institucionalno obravnavanje; kot lahko zdravi medicina nekatere bolnike uspešno le v bolnišnicah in ne v domači oskrbi oziroma ambulantno. Vendar bo potrebno v bodoče vzgojne zavode konceptualno in organizacijsko preusmeriti, zlasti ker lahko predvidevamo, da bo populacija v njih starejša in pretežno huje osebno in vedenjsko prizadeta. Predvidevamo namreč lahko, da bodo prihajali v prihodnje (tendence se vidijo že danes) v vzgojne zavode tisti mladoletniki, pri katerih niso uspeli preventivni ukrepi ali sankcije neinstitucionalnega značaja. Zato bi bilo mogoče v prihodnje opravičiti le specializirane terapijske oziroma tretmanske institucije. Klasičnih zavodov, ki pomenijo bolj azil oziroma ukrep s pomočjo katerega se družba začasno reši neprijetnega, motečega mladoletnika, ne potrebujemo, ker z njimi ničesar ne rešujemo, pač pa probleme ustvarjamo in že dane povečujemo.

B. POPULACIJA MLADOLETNIKOV V VZGOJNIH ZAVODIH

1. Mladoletniki v zavodih za adolescentno mladino

Populacijo mladoletnikov v mladinskih vzgojnih zavodih in v vzgojno poglobljevalnih domovih tvorijo adolescenti, ki so formalno končali osnovno šolanje in so v fazi poklicnega usposabljanja. Spodnja starostna meja te kategorije mladoletnikov 14 let sovpada z začetkom kazenske odgovornosti.²⁸ Zgornja starostna meja pri oddaji v vzgojni zavod je 18 let. Mladoletnik lahko ostane v vzgojnem zavodu tudi potem, ko je dopolnil 18 let, vendar ne dalj kot do dopolnjenega 21. leta.²⁹

V vzgojno poglobljevalni dom lahko napoti sodišče tudi polnoletnega (mlajšega polnoletnega), ki še ni dopolnil 21. leta starosti, v kolikor sodišče ugotovi, da je njegova duševna razvitost enaka razvitosti mladoletnika. (čl. 79 k KZ). V tem primeru sme ostati mlajši polnoletni na prestajanju vzgojno poglobljevalnega ukrepa do dopolnjenega 23. leta.

To so okvirne karakteristike kategorije mladoletnikov oziroma mlajših polnoletnih, ki tvorijo populacijo vzgojnih zavodov in vzgojno poglobljevalnih domov, katerim želimo v tem poglavju posvetiti nekoliko več pozornosti.

²⁸ V jugoslovanskem kazenskem pravu je definiran pojem mladoletnega prestopnika in njegov pravni položaj v pozitivni kazenski zakonodaji v VI. poglavju kazenskega zakonika: vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnike (116). Iz kazenskega zakonika sledi, da so otroci do 14 leta starosti popolnoma kazensko neodgovorni. Ne morejo se kazensko preganjati, niti jim ne morejo biti izrečene kazenske sankcije (čl. 65 KZ). Mlajšim mladoletnikom v starosti od 14 do 16 let lahko izreče sodišče enega izmed vzgojnih ukrepov, starejšim mladoletnikom v starosti od 16 do 18 let pa izrekajo sodišča praviloma vzgojne ukrepe in izjemoma kazen mladoletniškega zapora (čl. 66 KZ).

²⁹ Glej člen 14 zakona o usposabljanju otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (332).

Po večletnem sistematičnem opazovanju in po proučevanju populacije mladoletnikov v vzgojnih zavodih in v vzgojno poglobljševalnem domu smo poskušali izdvojiti ključne selekcijske faktorje, po katerih se ravnaajo sodišča pri izreku oddaje mladoletnikov v vzgojni zavod oziroma v vzgojno poglobljševalni dom in skrbstveni organi pri oddaji mladoletnikov v vzgojne zavode.

1.1 Mladoletniki pri katerih je delinkventna aktivnost simptom osebnostne prizadetosti. Delinkvenci se v tem primeru večinoma pridružujejo še druga odstopanja v vedenju, oziroma še druge oblike deviantnosti kot n.pr.: agresivno in destruktivno vedenje, opuščanje šolskih in delovnih dolžnosti, brezdjelje in potepuštvo, alkoholizem in narkomanija, pridruževanje neformalnim deviantnim grupam, motnje v komunikacijah z ljudmi itd. Odstopanja v vedenju tvorijo sindrom disocialnosti, ki ga označuje klasična psihiatrična literatura s psihopatijo, sociopatijo, vedenjsko motenostjo ipd. (126,199). Disocialno vedenje pa je lahko tudi nacepljeno psihotičnemu ali prepshotičnemu stanju, umski defektnosti, psihonevrozi, psihoorganskemu sindromu, minimalni cerebralni disfunkciji (132) ipd.

1.2 Mladoletniki, ki so iz različnih razlogov manj spretni in sposobni pri storitvi kaznivih dejanj, pa tudi manj spretni in sposobni, da bi se izognili družbenim sankcijam. V to kategorijo bi lahko uvrstili biološko - konstitucionalno, socialno ali psihično insuficietne, pri katerih so zmanjšane sposobnosti primarno (posledica insuficientnosti) ali sekundarno (zaradi frustracij).

- 1.3 Delinkventni oziroma deviantni mladoletniki, ki izhajajo iz subkulturenega okolja. Ti mladoletniki opozarjajo nase zaradi drugačnih stališč v zvezi z moralnimi normami, vzbujajo pa tudi zaskrbljenost pri odgovornih činiteljih glede bodočnosti, ker ni verjetno, da bi lahko subkultureno okolje na njihovo nadaljnjo vzgojo vplivalo ugodno. Pod nazivom "subkultureno okolje" pojmuje subkulturena urbana področja³⁰ pa tudi družine s subkulturenimi vedenjskimi vzorci in stališči, čeprav so sicer lokacijsko te družine v okolju, ki ga ne bi mogli označiti za subkulturenega.³¹
- 1.4 Delinkventni oziroma deviantni mladoletniki, ki so slabše socialno zaščiteni, ker je okrnjena ali porušena njihova primarna socialna skupina - družina.
- 1.5 Mladoletniki, ki so opozorili nase z izjemnimi kaznivimi dejanji, oziroma kaznivimi dejanji, ki so bila storjena v posebnih okoliščinah, zaradi česar je bila močno vznemirjena javnost.
- 1.6 Mladoletni prestopniki, pri katerih niso uspeli enkratni ali celo večkratni predhodni preventivni ukrepi (obravnavanje v vzgojni posvetovalnici, v psihiatričnem dispanzerju, na zavodu za socialno delo občinske skupščine) oziroma niso uspeli predhodni neinstitucionalni vzgojni ukrepi (ukor, strožji nadzor), ki jih je izreklo sodišče.

³⁰ Vodopivčeva (307) opozarja, da imamo pri nas področja, v katerih je razkazovanje fizične moči moških vrednota; področja, v katerih učijo otroke že zgodaj na alkohol; področja, na periferiji mest, naseljena z brezposelnimi ali občasno zaposlenimi, v katerih je mnogo pohajkovanja, igranja na srečo, prostitucije, alkoholizma, prosjačenja, manjših tatvin ipd.; področja krvne osvete; etnične grupe ciganov.

³¹ English, english, str. 534 (65): Subkultura je del kulturene grupe ali populacije, ki sestoji iz oseb s posebnimi kulturenimi karakteristikami, istočasno pa pripada v glavnih karakteristikah skupni kultureni.

Selekcijski faktorji, ki vplivajo na oddajo mladoletnika v vzgojni zavod oziroma v vzgojno poboljševalni dom so psihološki (1.1, 1.2), socialno stigmatizirajoči (1.3, 1.4) in kazensko-pravni (1.5, 1.6). Največkrat se posamezni faktorji v konkretnem primeru med seboj prepletajo. V vseh primerih pa ugotavljamo prisotno delinkventno oziroma deviantno vedenje kot skupni imenovalec ob drugih, sicer različnih faktorjih. Nastaja vtis, da je delinkventno oziroma deviantno vedenje vsem drugim činiteļem, ki odločajo o oddaji mladoletnika v vzgojni zavod, nadrejeno in da bi bilo mogoče oddajo mladoletnika preprosto pojasniti z delinkvenco oziroma z deviantnostjo.

2. Obseg in dinamika mladoletniške delinkvence in izrečenih sankcij mladoletnim prestopnikom

Iz uradnih evidenc in statistik (evidenca sekretariata za notranje zadeve, evidence javnih tožilstev in sodišč) izhaja, da kriminalnost med mladoletniki narašča, prav tako narašča število sankcij, izrečenih mladoletnikom. Iz tabele 2 je razvidno gibanje kriminalnosti in izrečenih sankcij pri mladini v SR Sloveniji v letih 1960 do 1972. Navajamo številčne podatke in indekse naraščanja ovadb javnemu tožilstvu, število zahtevkov javnih tožilstev za uvedbo postopka in število izrečenih sankcij mladoletnikom.

Tabela 2: Gibanje kriminalitete in izrečenih sankcij mladoletnikom

Leto	Število ovadb JT	Index	Število zahtevkov JT	Index	Število sankcij	Index
1960	1.613	100	1.085	100	421	100
1961	1.654	103	1.110	102	494	117
1962	1.715	106	1.263	116	507	120
1963	1.806	112	1.365	126	592	140
1964	2.088	129	1.568	144	688	163
1965	2.404	149	1.952	180	866	205
1966	2.914	181	2.262	208	988	234
1967	2.580	160	2.225	205	1.116	265
1968	2.474	153	2.079	192	982	233
1969	2.434	151	2.076	191	976	231
1970	2.540	157	2.075	141	972	231
1971	2.577	160	2.167	200	1.122	266
1972	2.670	162	2.212	204	1.176	282

V prvi koloni (število ovadb javnemu tožilstvu) je razviden trend naraščanja do leta 1966, nato sledi rahel upad do leta 1969 in nato zopet zmerno naraščanje do leta 1972. V drugih dveh kolonah (število zahtevkov za postopek in število izrečenih sankcij) so trendi podobni in po letu 1966 ostajajo praktično na istem nivoju. V opazovanem obdobju je najbolj naraslo število izrečenih sankcij, najmanj pa število ovadb javnemu tožilcu. Lahko bi dejali, da so postajala tožilstva še bolj pa sodišča z leti bolj dosledna in bolj rigorozna.³²

³² Številčni podatki evidence javnih tožilstev in sodišč so za celotno Jugoslavijo nekoliko drugačni kot za Slovenijo. Za isto obdobje brez izjem narašča število ovadb javnemu tožilstvu in to intenzivneje kot v Sloveniji: index za obdobje 1960/71 je 283, kar pomeni skoro trikratni porast. Intenzivnejši porast kot v Sloveniji je opazen tudi v številu zahtevkov za postopek, kot tudi v številu izrečenih sankcij. Notranja razmerja med številom ovadb tožilstev in številom izrečenih sankcij so podobna kot v Sloveniji (44).

Tabela 3: Vsebina izrečenih sankcij

Leto	Nezavodski ukrepi	Zavodski ukrepi	% zavodskih ukrepov	Razmerje: zavodski ukrepi-število ovadb JT
1960	295	126	29,9	7,8
1961	407	87	17,6	5,3
1962	400	107	21,1	6,2
1963	453	139	23,5	7,7
1964	535	153	22,2	7,3
1965	680	186	21,5	7,7
1966	830	158	16,0	5,4
1967	901	215	19,3	8,3
1968	812	170	17,3	6,9
1969	778	198	20,3	8,1
1970	808	164	16,9	6,5
1971	921	201	17,9	7,8
1972	970	216	18,2	8,1

Med izrečenimi sankcijami se giblje delež institucionalnih ukrepov med 16 % in 23,5 %. 29,9 % za leto 1960 pri tem ne upoštevamo, ker odraža ta podatek razmere pred novelo KZ 1959. Ne glede na relativno konstanten odstotek institucionalnih ukrepov pa absolutno število neinstitucionalnih ukrepov hitreje narašča kot število institucionalnih, ali z drugimi besedami: kljub intenzivnemu naraščanju izrečenih sankcij, narašča število institucionalnih ukrepov relativno počasi, kajti povečevanje kapacitet v institucijah je združeno z različnimi objektivnimi ovirami n.pr. s počasno gradnjo zlasti pa z velikimi investicijami. Kapacitete v vzgojnih zavodih in v vzgojno poboljševalnem domu se v zadnjih 15 letih resnično niso zvečale (glej poglavje 4.4.), pač pa so nekoliko številnejše oddaje v zavode in v vzgojno poboljševalni dom obremenile obstoječe kapacitete v institucijah do skrajnih meja.

Podatek v zadnji koloni odraža odstotek izrečenih institucionalnih ukrepov glede na število prijav javnemu tožilstvu. Odstotek se v opazovanem obdobju giblje med 5,3 % do 8,3 %. Podatek kaže na skromen delež institucionalnih ukrepov v razmerju s številom storilcev kaznivih dejanj, ki jih registrirajo javna tožilstva.

Institucionalne ukrepe izrečejo torej sodišča močno selekcionirani populaciji mladoletnikov, ki so bili registrirani kot storilci kaznivih dejanj. Ti mladoletniki ne reprezentirajo populacije delinkventov. Še manj upravičeno bi lahko smatrali, da populacija mladoletnikov v institucijah reprezentira delinkventno populacijo, če upoštevamo številne storilce kaznivih dejanj, ki niso zajeti v uradnih statistikah. Kobal³³ izdvaja poleg odkritega in sankcioniranega kriminala še črne številke (znana so kazniva dejanja, ni pa organom pregona uspelo izslediti storilcev in kazniva dejanja, ki jih oškodovanci niso prijavili)³⁴, dejanja na robu zakona (ustvarjanje in prisvajanje neupravičenih dobičkov, manipuliranje z dnevnicami v podjetjih, izkoriščanje podnajemnikov z visokimi najemninami itd.) in pa dejanja, ki imajo vse znake protizakonitih dejanj, vendar jih družba tolerira (nasilje policije nad nekonformnimi posamezniki ali grupami). V najnovejšem času pa je popularno stališče, da tvorijo delinkventno mladoletniško populacijo vsi ali vsaj večina predstavnikov mlade generacije. Stališče, ki sicer ni novo, je z obširnimi socialno psihološkimi raziskavami v nordijskih deželah utemeljil Kurt Sveri. O rezultatih raziskav je pro-

³³ Kobal Miloš (125) str. 30 - 35

³⁴ V SR Sloveniji organom za notranje zadeve v letu 1972 ni uspelo raziskati 35,2 % registriranih kaznivih dejanj. Odstotki so za različna kazniva dejanja različni. Gibljejo se od 1 % (kazniva dejanja zoper življenje in telo) do 77 % (tatvine delov motornih vozil). Glej Purkart (200). Velike razlike glede na vrsto kaznivega dejanja pri odkrivanju in raziskovanju omenjajo tudi tuji avtorji kot n.pr. Mays (1954), Elemhorn (1965), Christie (1965), Wallerstein in Wyle (1947) itd. Glej West (317), str. 39-41.

čal na XV. posvetovanju društva za celokupno kriminologijo v Saarbrückenu leta 1969³⁵. Podobna stališča zastopajo tudi predstavniki interakcionizma (sodobna smer v kriminologiji) kot n.pr. N.Christie in S.Shoham, kar se je odrazilo na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Beogradu 1973 (154).

Kaj potemtakem vpliva na izrek institucionalnega ukrepa?

Delinkvenca ali druge vedenjske in osebnostne motnje.

Če delinkvenca ni bistven selekcijski faktor, zakaj je potem delinkventno vedenje večinoma prisotno, druge okoliščine, ki vplivajo na oddajo v zavod pa so od enega do drugega posameznika drugačne? Vsiljuje se vtis, da učinkujejo vedenjske in osebnostne motnje ali izjemne socialne okoliščine kot kontrastno sredstvo, ki delinkventnost poudarja in izdvaža, razen tega pa usmerja in pojačuje odgovorne v prepričanju o potrebnosti izreka institucionalnega ukrepa.

3. Obseg in dinamika deviantnih pojavov med mladino

Pojem deviantnosti je mnogo bolj nejasen kot delinkvenca, čeprav je delinkvenca v pojmu deviantnosti vsebovana. Tudi statistike in evidence o deviantnih pojavih (razen delinkvence) so močno pomanjkljive, včasih celo med seboj kontradiktorne. Razprave okoli pojma deviantnosti često odpirajo dileme kot n.pr.: ali je vsako izjemno vedenje že deviantno; kako bi bilo mogoče razmejiti pozitivne izjemne in deviantne pojave, ki ogrožajo družbeno moralo in veljavni pravno normativni sistem; po kakšnih kriterijih bi bilo mogoče razmejiti med normalnimi in deviantnimi oblikami vedenja glede na stopnjo izjemnosti, kvaliteto deviantnosti, pogostost odstopanj itd. Omenjene dileme

³⁵ Citirano po poročilu B. Skaberneta (237)

so tem bolj upravičene, ker vemo, da bi dobili nanje v različnem prostoru (v različnih družbenih sistemih) in različnem času (v različnih zgodovinskih obdobjih) različne odgovore. Pri nas dandanes uvrščamo v kategorijo deviantnih pojavov kriminaliteto, huliganizem (nasilje brez racionalnega motiva), igre na srečo (hazarderstvo), alkoholizem, narkomanijo, prostitucijo, brezdjelje, potepanje, poskuse samomorov in samomore, spolne anomalije in spolni razvrat, hipiizem in združevanje v razne neformalne in ultraradikalne politične skupine.

Do posameznih oblik deviantnosti smo kot družba različno tolerantni in sicer z ozirom na trenutno prevladujoča stališča glede ogrožanja in nevarnosti. Manj smo tolerantni do oblik deviantnosti, ki so v nastajanju in intenzivno naraščajo. Trenutno je problem, kateremu posvečamo največ pozornosti narkomanija, pred nekaj leti smo bili zaskrbljeni zaradi samomorov med mladimi, pred desetimi leti je veljala naša pozornost naraščajočim mladoletniškimi kriminalnim združbam, še prej spolnemu razvratu. Razen tega ostreje in bolj dosledno reagiramo na tiste oblike deviantnega vedenja, ki posredno ali celo neposredno prizadene interese posameznikov, skupin ali družbe v celoti (kriminaliteta, huliganstvo, združevanje v neformalne politične skupine, klasteštvo), manj pa smo občutljivi v zvezi s tistimi oblikami deviantnosti, ki prizadenejo bolj posameznika kot pa okolje (alkoholizem, narkomanija, brezdjelje, hazard). Sicer pa smo ob deviantnih pojavih zaradi pomanjkljive evidence in posledično slabše orientiranosti nedosledni: večinoma indiferentni in občasno panični, dosledneje reagiramo ob že danih pojavih, manj pa smo zavzeti za preventivna vlaganja in akcije. Predvsem pa so družbene akcije ob teh pojavih nesinhronizirane, neko-

ordinirane in brez ustreznega koncepta. O teh problemih je bilo govora na posvetovanju o preprečevanju negativnega vedenja med otroki in mladino v Portorožu januarja 1973 (192).

Delno evidenco nad deviantnimi pojavi imajo oddelki za socialno varstvo, oziroma zavodi za socialno delo pri občinskih skupščinah. Zbrani podatki so prikazani v slovenskem statističnem letopisu v poglavju socialno varstvo (rubrika: osebnostno in vedenjsko moteni otroci). Za obdobje 1960 - 1971 je prikazana številčnost in dinamika te kategorije otrok oziroma mladoletnikov v tabeli 4.

Od leta 1960 do 1971 je kategorija otrok in mladine z motnjami vedenja in osebnosti narasla več kot štirikrat. Ta kategorija je vsebinsko zelo sporna: zaradi neenotnih kriterijev evidentiranja, zaradi delnega prekrivanja s kaznivimi dejanji, ki so registrirani že v sodnih statistikah, zaradi samo delnega vpogleda socialnih služb v številčnost deviantnih otrok in mladine, ki so registrirani v vzgojnih svetovalnicah, v psihiatričnih dispanzerjih ipd.

Tabela 4: Kategorija otrok in mladoletnikov z motnjami vedenja in osebnosti

Leto	Motnje vedenja in osebnosti	Index
1960	1.842	100
1961	2.110	114
1962	2.732	148
1963	3.030	164
1964	3.140	170
1965	4.223	229
1966	5.115	277
1967	5.773	313
1968	5.495	298
1969	6.789	368
1970	6.955	377
1971	7.536	409
1973*	7.688	417

* V letu 1972 ni bilo načrtovanega zveznega popisa

Domnevamo, da odraža ta kategorija predvsem vse večjo usposobljenost socialnih služb pri občinskih skupščinah in pa vse manjšo družbeno toleranco do izjemnih pojavov med otroki in mladino.

V osnutku republiškega pravilnika (pravilnik v pripravi) SR Slovenije o kategorizaciji in evidenci otrok z motnjami v duševnem in telesnem razvoju zasledimo v čl. 10 sledečo definicijo: "Otroci z motnjami vedenja in osebnosti so otroci, pri katerih je zaradi teh motenj ogrožen njihov zdrav razvoj, ali če ogrožajo s svojim vedenjem okolico v tolikšni meri, da so potrebni varstva, vzgoje in oskrbe."

Iz te kategorije se rekrutirajo otroci in mladoletniki, ki prihajajo v vzgojne zavode (v vzgojne zavode za šoloobvezne otroke in

v vzgojne zavode za adolescentno mladino) z odločbo socialnoskrbstvenega organa.

Razmišljanja o kriminalnosti in deviantnosti med mladino in o oddaji mladoletnikov v vzgojne zavode oziroma v vzgojno poglobljeno valni dom nas vodijo do sledečega zaključka: kriminalno ali deviantno vedenje pri mladoletnikih je pomemben činitelj, ki vpliva, da se sodišče ali socialnoskrbstveni organ odloči za oddajo v vzgojni ali v vzgojno poglobljeno valni dom.

Tako odločitev ojačujejo faktorji, ki se nanašajo delno na osebnost mladoletnika (ekstratenzivna narava motenj, ki je ocenjena kot družbeno nevarna in ogrožujoča, teža, pogostost in dolgotrajnost motečega vedenja, sočasno pojavljanje različnih oblik deviantnosti) nadalje na njegovo okolje (neugodni pogoji v primarnem okolju mladoletnika, kjer ni mogoče pričakovati ugodne rehabilitacije, vznemirjenost okolja zaradi njegovega motečega vedenja in v zvezi s tem intervencije javnosti, da bi ga bilo treba izločiti iz okolja) na uspešnost ali boljše neuspešnost doslej uporabljenih neinstitucionalnih preventivnih ali sodnih neinstitucionalnih ukrepov in končno faktorji, ki bi jih lahko označili za objektivne okoliščine, v katerih delujejo družbeni organi, od katerih zavisi oddaja mladoletnika v zavod (razpoložljiva finančna sredstva, razpoložljive kapacitete v institucijah, informiranost odgovornih organov ipd.).

Vsi navedeni činitelji součinkujejo na specifično selekcioniranost populacije mladoletnikov v vzgojnih zavodih oziroma v vzgojno poglobljenem domu.

4. Karakteristike populacije mladoletnikov v vzgojnih zavodih

Na strani 32 je bilo poudarjeno, da selekcionirana populacija mladoletnikov, katerim so bili izrečeni vzgojni ukrepi, ne more reprezentirati kriminalne populacije. Vendar izvajajo številni avtorji svoje ugotovitve o kriminalni populaciji predvsem iz raziskav populacije mladoletnikov v institucijah. Populacijo v zavodih je namreč mogoče sistematično proučevati, medtem ko so osebostne preiskave delinkventov izven institucij močno otežkočene, če že ne nemogoče. Ta ugotovitev vzbuja po eni strani dvom v predstave in informacije, ki jih imamo o osebostnih karakteristikah delinkventov v odnosu do nedelinkventov. Po drugi strani pa nam dovoljuje sklep, da je večina ugotovitev o kriminalni mladoletniški populaciji veljavnih za populacijo mladoletnikov v zavodih. Na ta način se nam ponuja za komparacijo obilo tujih in domačih študij o karakteristikah mladoletnih prestopnikov v vzgojnih in v penoloških institucijah. Vendar vsebujejo vsi ti podatki dve pomanjkljivosti, ki opozarjata na previdnost.

- Klinično-psihološke študije delinkventne populacije so med seboj le okvirno primerljive, ker so zasnovane na zelo različnih teoretičnih metodoloških modelih in ker so uporabljali avtorji za odkrivanje posameznih osebostnih dimenzij zelo različne instrumente.
- Kot smo že ugotovili, so študije o delinkventni populaciji večinoma študije o delinkventih, ki so bili preizkušeni v institucijah. Ne glede na to, da je, kot smo že ugotovili, to selekcionirana populacija, pa moramo upoštevati tudi, da pomeni institucija izjemno in nenormalno življenjsko situacijo, kar se odraža v osebnosti mlado-

letnikov in s tem tudi v njihovih rezultatih osebnostnih in storilnostnih preskusov (253, 264, 287).

Ne glede na pomisleke, ki opozarjajo na previdnost pri interpretaciji in pri posplošitvah povzemamo nekatere ugotovitve o psihičnih, fizičnih in socialnih karakteristikah populacije delinkventnih mladoletnikov, katere ugotavljajo in o njih poročajo številni raziskovalci.

4.1 Mladoletniki v zavodih so v večji meri fizično stigmatizirani kot mladoletniki primerjalnih skupin izven zavodov. Pri njih najdemo česče izražene razne fizične posebnosti in anomalije, pa tudi funkcionalne motnje in okvare (84, 124, 132).

4.2 Mladoletniki, ki prihajajo v zavode so doraščali, oziroma živijo večji del v neugodnih družinskih razmerah. Neugodno družinsko okolje jih je oblikovalo, v mnogih primerih pa je neugodno družinsko okolje zanje tudi akuten vir konfliktov, frustracij in družbene stigmatizacije (15, 84, 336, 337).

4.3 Mladoletniki v zavodih imajo v poprečju nižje intelektualne kapacitete, kot mladoletniki izven zavodov (151, 124, 336). Vprašujemo se, v koliki meri je to odraz nemotiviranosti mladoletnikov v neugodni atmosferi zavodskega okolja (264).

4.4 Pri mladoletnikih v zavodih so bile ugotovljene nekatere specifične osebnostne deviacije in poteze. Poudarili bi zlasti sledeče:

- Neustrezno vedenje v situacijah uveljavljanja in navezovanja socialnih stikov;

- Infantilizmi v vedenju in v emocionalnih reakcijah (nekontroliranost, intenzivnost, labilnost);
- Nenehno kršenje internih institucionalnih in splošnejših družbenih moralnih načel in norm;
- Rigidnost v miselnem funkcioniranju in v vedenju;
- Preobčutljivost zlasti v zvezi z vprašanji pravičnosti oziroma krivice;
- Znižana frustracijska toleranca;
- Nekritičen odnos do lastnih sposobnosti in do objektivnih možnosti v sedanjosti in v bodočnosti.

Ti fenomeni so bili sistematično raziskovani v penoloških institucijah (D. Clemmer, Sykes) manj pa v vzgojnih zavodih za mladoletnike. Nekoliko podrobneje jih bomo obravnavali v zvezi s tretmanom v institucijah.

Nekatere značilnosti mladoletnikov v zavodih so posledica pogojev življenja v instituciji. Ker velja naša pozornost adolescentnim mladoletnikom v vzgojnih zavodih, se ne nameravamo zadrževati na ugotovitvah Bowlby-ja, R. Spitzja, A. M. Maierhoferjeve in drugih, ki so raziskovali kakšen je vpliv zavodske atmosfere in dolgotrajnejšega življenja v institucijah pri majhnih otrocih. V zvezi s klasičnimi vzgojnimi zavodi se podobno kot v zvezi s penološkimi institucijami omenjajo sledeči moteči oziroma škodljivi dejavniki: bolj ali manj nasilna prekinitev doslejšnjega življenjskega ritma posameznika, ki je bil oddan v institucijo, zaradi česar doživi posameznik oddajo kot nasilje in kazen; nenormalna, neživljenjska atmosfera v instituciji,

ki nastaja zaradi posegov v svobodo, avtonomijo in v intimni svet mladoletnikov; izguba družbenega statusa, potencialnih možnosti za prihodnost in stigmatizacija; zožitev socialnih stikov in izguba doslejšnjih socialnih vlog.

Navedeni činitelji povzročajo pri mladoletnikih obrambno naravnost, ki se manifestira v ekstratenzivnih (agresija, upornost, destruktivno vedenje) ali v intratenzivnih oblikah (splošen regres, pasivno zadržanje, beganje, alkoholizem, kinomanija, masturbacija), zožitev duševnega, intelektualnega in emocionalnega funkcioniranja, nizka motiviranost, okvare karakterja, nezaupanje do osebja, stopnjevano do paranoičnosti, ojačevanje asocialnih in antisocialnih vzorcev vedenja v stiku z moralno problematičnimi vrstniki ipd. (25, 84, 124, 126, 133, 151, 157).

Pri opisu nekaterih specifičnih karakteristik mladoletnikov v vzgojnih zavodih in v poboljševalnih institucijah smo upoštevali fenomenološki vidik, ne pa tudi etiološkega, niti nismo uporabljali splošnejših terminov, vzeti iz znanih teoretičnih modelov.

5. Diferenciacija in klasifikacija

Moralizirajoča konstažacija, najčešče prisotna pri večjem delu javnosti, da so delinkventi pokvarjenci, katere bi bilo treba najstrožje kaznovati, je preprosta in izredno praktična. V njej je poleg poenostavljenega etiološkega faktorja (moralna pokvarjenost) nakazano univerzalno zdravilo - kazen in represija. Antropološke, psihiatrične in klinično psihološke preiskave delinkventne populacije po eni strani in tretmanska orientacija v penologiji po drugi strani, pa so načeli notranji mir tistih, ki so prepričani v pravilnost moralizirajočega

pristopa, s pomočjo kazni delili pravico, jo izvrševali ali odobraval. Kršenje zakonov, vedenje v neskladju z moralo, tipične poteze, katere navadno povezujemo v sindrom disocialnosti, vse to so ob klinično psiholoških ugotovitvah in tretmansi orientaciji le zunanji okviri, ki ne nakazujejo niti vrste niti globine osebnostne prizadetosti, še manj pa nam nakazujejo vrsto tretmana, ki bi ustrezal oziroma zagotavljal uspeh. Zato se dandanes raziskovalci trudijo, da bi klasificirali delinkvente oziroma mladoletnike v vzgojnih zavodih v kategorije, ki bi imele operativno vrednost pri tretmanskih prizadevanjih. Te kategorije so navadno v tesni zvezi z etiologijo osebnostne prizadetosti delinkventov. Vse manj pa so popularne fenomenološke klasifikacije, katere smatrajo interakcionisti kot n. pr. N. Christie in S. Shoham (154), pa tudi klinično usmerjeni kriminologi (93, 68) za nekoristne oziroma celo za škodljive, ker so stigmatizirajoče.³⁶ Predstavili bomo dve klasifikaciji, ki sta etiološko osnovani in imata operativno tretmansko vrednost oziroma sta aplikativni pri adolescentni mladini v vzgojnih zavodih.

Hewitt in Jenkins³⁷ klasificirata delinkventne mladoletnike v zavodih v sledeče kategorije:

5.1 Mladina kriminalnih mladoletniških združb. V to kategorijo uvrščata avtorja mladoletnike, ki so vključeni v mladoletniške kriminalne združbe, kjer iščejo prijatelje, kjer se počutijo varne in sigurne, kjer je maneverski prostor njihovega uveljavljanja in potrjevanja samega sebe. Običajno so bili ti mladoletniki v rani mladosti zanemarjeni, prepuščeni cesti in samim sebi, rano so se naučili iskati čustveno oporo bolj pri vrstnikih kot pri starših. Imajo strah pred osamljenostjo

³⁶ V psihiatričnih klasifikacijah duševnih bolezni in duševnih motenj je "psihopatija" tipičen primer kategorije, ki je stigmatizirajoča. Med praktiki in laiki - nepsihiatri je vsebovano v tem pojmu: vredno moralne obsodbe, brezupno, neozdravljivo, družbeno nevarno ipd.

³⁷ Citirano po Waltenbergu v knjigi Hansa Toch-a: Legal and criminal Psychology (294)

zdržba jim pomeni okolje, v katerem lahko zadovoljujejo vsem bistvenim socialnim potrebam. V klinično psihološkem smislu ti mladoletniki navadno niso problematični. Imajo svet moralno etičnih norm, ki pa je po kriterijih širše socialne skupnosti pomanjkljivo ali napačno izgrajen. To je skupina, katero često označujemo kot subkulturno. V procesu tretmana so za to skupino uspešni ukrepi socialno pedagoške narave: vzgoja, svetovanje in vodenje, posegi v mladoletnikovo socialno okolje ipd.

5.2 Nesocializirani, agresivni mladoletniki. Ta skupina imenovana v tuji literaturi "acting out" ali "ego damaged" predstavlja osebno najhuje devrirano kategorijo. Opisali so jo Aichhorn (1), Redl (202, 203), Slavson (270) in drugi. Bistvena karakteristika za te mladoletnike je eksplozivno - agresivno vedenje, ki se manifestira v različnih oblikah; izraz agresivnosti so tudi njihova kazniva dejanja. Agresivnost je zaslediti pri tej kategoriji mladoletnikov že zgodaj, običajno v prvih letih osnovnega šolanja. So kruti, brezobzirni, predrzni, brez občutka za posledice. Z višjo kronološko starostjo njihova agresivnost ne popusti. V ranih otroških letih so bili ti mladoletniki čustveno prikrajšani in izpostavljeni agresivnim staršem.

V javnosti je deležna ta kategorija prestopnikov največ agresije in moralnih obsodb, medtem ko so se v procesu tretmana ravno pri teh mladoletnikih pokazale kot edinole učinkovite metode, ki so v osnovi permisivne, kjer je v izhodiščih pristopa poudarjeno razumevanje, strpnost, empatija ipd. Klasični eksperiment s skupino agresivnih mladoletnikov je uspešno izvedel že leta 1925 Aichhorn (1), v modificiranih oblikah pa kasneje Redl (202, 203), Slavson (270), Mailloux (148),

in drugi.

5.3 Nevrotično moteni disocialni mladoletniki. Disocialno vedenje pri nevrotično motenih mladoletnikih je posreden ali neposreden izraz njihovih notranjih konfliktnih stanj. Motivi disocialnemu vedenju so lahko občutja krivde, združena s podzavestno težnjo po kaznovanju oziroma težnjo po sprostitev notranjih tenzij; nadalje iracionalni nevrotični impulzi, ki izhajajo iz občutij osebne neustreznosti in inferiornosti.

Pri nevrotičnih disocialnih mladoletnikih je indicirana individualna in grupna psihoterapija, ki se je uveljavila pri zdravljenju nevrotičnih pacientov, v lažjih primerih pa tudi psihološko svetovanje in socialni ukrepi, v kolikor pomaga ukrep reducirati konflikte ali tenzije, ki iz njega izvirajo.

5.4 Disocialno vedenje pogojeno situacijsko. O situacijski disocialnosti govorimo, če izhaja iz slučajnih "nesrečnih" okoliščin in ne iz mladoletnikove osebnosti. Pri teh mladoletnikih oddaja v zavod oziroma v obravnavo ni umestna, kajti stigmatizirajoči elementi zavodov in zavodskega okolja kot tudi postopka so lahko škodljivi in ustvarimo z njimi probleme, ki jih doslej ni bilo. Ne glede na ugotovitev pa predstavlja ta kategorija mladoletnikov sestavni del zavodske populacije.

5.5 Mešani primeri. V to kategorijo uvrščamo mladoletnike, pri katerih ni poudarjena nobena izmed prej omenjenih karakteristik. Mladoletnika po postavljenih kriterijih ni mogoče klasificirati, ker je najti pri njem poteze, ki smo jih opisali v dveh prejšnjih ali celo v večih kategorijah. Nedoločljivost kategorije motenosti se posledično izraža

tudi pri tretmanu, kjer je treba izbirati metode, ki so v posameznem primeru najustreznejše.

Bregant (26) upošteva pri klasifikaciji disocialnih mladostnikov izsledke in modele disocialnih motenj Aichhorna, Brandta, Redla, Bennetove, Dührssen-ove in Künzla. Razlikuje sledeče kategorije:

5.1 Situacijske, reaktivno pogojene disocialne motnje.

5.2 Sekundarne peristatične motnje kot posledica motenega čustvenega razvoja.

5.2.1 Nevrotična osebnostna struktura

5.2.2 Disocialna osebnostna struktura

5.3 Primarne peristatične motnje kot posledica direktne miljejske okvarjenosti in zavajanja.

5.4 Primarne, biološko pogojene motnje kot posledica okvar centralnega živčnega sistema in psihoz.

5.5 Razvojno ogroženi otroci brez manifestnih disocialnih motenj.

Avtor je izdelal k posameznim motnjam na drobno diagnostično in diferencialno diagnostično simptomatsko sliko, ne sugerira pa diferencialno terapevtskih postopkov. Med etiološko klasifikacijo Breganta in Hewitt-a in Jenkins-a so nekatere sličnosti in paralele, ki bi bile lahko veljavne tudi za orientacijo v tretmanu.

C. CILJI ODDAJE V VZGOJNI ZAVOD IN V VZGOJNO POBOLJŠEVALNI DOM

Oddaja otroka oziroma mladoletnika v vzgojni dom ali v vzgojno poboljševalni dom je vzgojni ukrep. Ako izreče oddajo v zavod socialno skrbstveni organ izhaja vzgojni ukrep iz določil temeljnega zakona o razmerju med starši in otroki čl. 19 in 20 (289).³⁸ Ako pa izreče oddajo v zavod ali v vzgojno poboljševalni dom sodišče, je vzgojni ukrep kazenska sankcija in izhaja iz določil kazenskega zakonika, VI. poglavje: vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnik (116).³⁹

Če je bil mladoletniku izrečen vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod ali v vzgojno poboljševalni dom, se postavlja vprašanje, kakšni so bili cilji oddaje in kakšna naj bi bila vsebina tega vzgojnega ukrepa, ki jo določajo cilji. Marković⁴⁰ pravi, da zavisijo cilji in vsebina vzgojnih ukrepov od: 1) družbenih stališč, od družbeno politične orientacije, pravne ureditve in ciljev, katere si kot družba postavljamo v zvezi s prestopniki, 2) od znanstvenih dosežkov in spoznanj mladinske kriminalitete in končno 3) od materialnih, finančnih, kadrovskih, institucionalnih in drugih možnosti določene družbe. Poglejmo si družbeno politična in pravna izhodišča, ki okvirno regulirajo cilje in vsebino dela z mladoletniki,

³⁸ Čl. 19, 2. odstavek: Pristojni skrbstveni organ sme odvzeti otroka staršem in ga izročiti drugi osebi ali ustanovi v varstvo in vzgojo, če so starši zanemarili njegovo vzrejo.

Čl. 20: Pristojni skrbstveni organ sme sam ali po predlogu staršev oddati otroka zaradi njegovih slabih nagnjenj v kako ustanovo ali v zavod za vzgajanje in poboljšanje.

³⁹ Čl. 76, 1. odstavek: Sodišče odda v vzgojni zavod mladoletnika glede katerega je treba poskrbeti, da je pod stalnim nadzorstvom strokovnih vzgojiteljev v splošnem vzgojnem zavodu za mladoletnike.

Čl. 77, 1. odstavek: Mladoletnike, pri katerih so potrebni učinkovitejši poboljševalni ukrepi, odda sodišče v vzgojno poboljševalni dom za mladoletne storilce kaznivih dejanj.

⁴⁰ Marković Tomislav: Pristup problema maloletniške delinkvencije u našem društvu (152) str. 13

ki so bili oddani v vzgojni ali v vzgojno poboljševalni dom.

1. Družbeno-politična in pravna izhodišča.

1.1 Splošni in posebni principi, na katerih temelji sistem izvrševanja kazni odvzema prostosti.⁴¹

V prvem poglavju "vzgojni domovi" smo ugotovili določeno sorodnost in zgodovinsko zvezo med vzgojnimi domovi (tudi vzgojno poboljševalnimi domovi) in pa med penološkimi institucijami. Sorodnost med obema vrstama institucij še vedno obstoja, menimo celo, da se večja, kajti humanizacija izvrševanja kazni odvzema prostosti po eni strani in vse bolj selekcionirana pretežno delinkventna in vedenjsko motena populacija mladoletnikov v vzgojnih zavodih po drugi strani, odpira med obema vrstama institucij paralele, na katere praktiki v zadnjem času često opozarjajo. Zato je prav, da si pogledamo najprej na katerih principih sloni sistem izvrševanja kazni odvzema prostosti pri odraslih storilcih kaznivih dejanj. Principi so sledeči:

1.1.1 Princip zakonitosti

1.1.2 Princip humanosti. Izhaja iz socialistične demokracije, ki je določena v najvišjih aktih naše socialistične družbe.

Ustava SFRJ, čl. 179: Zagotavlja se spoštovanje osebnosti človekovega dostojanstva v kazenskem in v vsakem drugem postopku, prav tako tudi v času izvrševanja kazni.

⁴¹ Poglavje o splošnih principih izvrševanja kazni odvzema prostosti smo povzeli večji del po monografiji dr. Vidaka Popovića: Sistem izvršenja kazni lišenja slobode u Jugoslaviji / (191), str. 75 do 83/ in dr. Rajke Kupčević: Osnovi penologije / (135), str. 275 do 284/.

Kazenski zakonik, čl. 51, 2. odstavek: Pri izvrševanju kazni se obsojencem ne smejo povzročiti fizične bolečine, niti se ne sme žaliti njegovega osebnega dostojanstva.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 10: Postopanje z obsojenimi osebami mora biti človeško, s spoštovanjem njihovega človeškega dostojanstva, z varovanjem njihovega telesnega in duševnega zdravja ...

"Princip humanosti zavrača kazen kot povračilo, pokoro in maščevanje. Je rezultat našega pojmovanja o prevzgoji obsojenih oseb, ker zastopamo stališče, da je nehuman odnos do obsojencev nezdržljiv s principom resocializacije."⁴²

1.1.3 Princip skupnega prestajanja kazni odvzema prostosti.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 14, 1. odstavek se glasi: Bivanje v celicah prinaša obsojenemu bolečine, povzroča boleznin in psihičen razkroj, zaradi česar ne deluje vzgojno (podčrtal S.V.).

1.1.4 Princip edinstvenosti sistema izvrševanja kazni odvzema prostosti v Jugoslaviji.

1.1.5 Princip resocializacije obsojenih v času izvrševanja kazni odvzema prostosti.

"Princip resocializacije ima programski značaj in se mu pri realizaciji podreja celokupna akcija v postopanju z obsojenci."⁴³

"Princip določa cilj izvrševanja kazni, ki je v usposabljanju obsojenih, da po vrnitvi na prostost živijo in delajo v skladu z zakonom in izpolnjujejo dolžnosti članov socialistične skupnosti". (Čl. 9 ZIKS).

⁴² Popovi (191), str. 78

⁴³ Kupčević (135), str. 276

"Namesto povračila, trpljenja, obžalovanja in pokore, kar so bili nekdanji cilji kazni odvzema prostosti, obvezuje naš sistem oziroma organe za izvrševanje kazni, da podvzamejo vse ukrepe s ciljem obsojene usposobiti, da postanejo dobri člani socialistične družbe".⁴⁴ "Jasno je, da se morajo uporabljati napram obsojenim sodobni ukrepi za prevzgojo".⁴⁵

1.1.6 Princip individualizacije.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 11: Z obsojenimi osebami je treba postopati tako, da to v največji meri odgovarja osebnosti obsojenega in da je mogoče pričakovati pri njem uspešno prevzgojo.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 9, 2. odstavek: Napram obsojenim se uporabljajo ustrezni sodobni vzgojni in pobiljševalni ukrepi.

1.1.7 Princip razvijanja osebne odgovornosti pri obsojencu.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 12: Pri obsojencu je treba razvijati občutja osebne odgovornosti za njihovo ravnanje. Temu vprašanju je treba posvetiti v procesu resocializacije posebno pozornost.

1.1.8 Vloga obsojenih pri lastni prevzgoji in pri organizaciji posameznih dejavnosti skupnega interesa (ZIKS, čl. 13).

"Princip je treba razumeti v sledečih pomenih:

- z lastno participacijo doprinašajo obsojenci k večji uspešnosti pri delu, k samodisciplini in k razvijanju osebne odgovornosti;
- dokazano je, da obsojenec z osebno udeležbo pri odločanju lažje prevzema obveznosti, katere tudi bolj zavestno izpolnjuje, ker se čuti

⁴⁴ Popović (191), str. 80

⁴⁵ Ibid.

osebno odgovornega;

- s participacijo se učijo obsojenci odnosov, ki so uveljavljeni v širši družbeni skupnosti (delavsko in družbeno samoupravljanje)⁴⁶.

Participacija obsojencev pri odločanju in pri različnih dejavnostih v kazenskem poboljševalnem domu je torej metoda in eden izmed ciljev procesa resocializacije.

1.1.9 Princip obveznosti, da obsojeni delajo (čl. 16 ZIKS).

V našem sistemu izvrševanja kazni delo ni le sredstvo prevzgoje, pač pa tudi pravica in obveznost obsojenih⁴⁷.

1.1.10 Angažiranje drugih faktorjev pri resocializaciji obsojenih. (ZIKS, čl. 6 in čl. 20).

Služba izvrševanja kazni odvzema prostosti je dolžna sodelovati z organi in ustanovami, v delokrog katerih spada uporaba posebnih zdravstvenih, socialnih, vzgojnih in drugih ukrepov, kot tudi z družbenimi organizacijami, znanstvenimi institucijami in združenji, ki lahko nudijo pomoč.

1.1.11 Izvrševanje kazni odvzema prostosti je brezplačno.

1.1.12 Poodpustna zaščita obsojenih (ZIKS, čl. 19)

Proces resocializacije obsojenih v kazensko poboljševalni ustanovi ne preneha z odpustom iz ustanove. Odpuščenim je treba nuditi pomoč, da lahko začno z normalnim življenjem.

1.2 Izjemen družbeni in kazenskopравни položaj mladoletnikov

Pri obravnavanju mladoletnih prestopnikov v vzgojnih in v

46 obid, str. 81 in 82

47 Ibid

vzgojno poboljševalnih institucijah bi lahko predvidevali vsaj enake družbene intencije, kot so vsebovane glede odraslih storilcev kaznivih dejanj v Ustavi in v kazenski zakonodaji. To tem bolj, ker je mladina, tudi mladina z motnjami vedenja in osebnosti pri nas posebej zaščitena. Poseben položaj in zaščita otrok in mladine je določena v najvišjih dokumentih, v zvezni ustavi (303): čl. 162, 6. odstavek⁴⁸, čl. 188, 1. in 2. odstavek⁴⁹ in čl. 190, 3. odstavek⁵⁰ in v republiški ustavi (304): čl. 61⁵¹, čl. 62⁵², čl. 207, 3. odstavek⁵³ in čl. 232, 1. in 2. odstavek⁵⁴.

⁴⁸ Mladina, ženske in invalidne osebe uživajo pri delu posebno varstvo.

⁴⁹ Mati in otrok uživata posebno družbeno varstvo.

Posebno družbeno varstvo uživajo mladoletniki, za katere ne skrbijo starši in druge osebe, ki ne morejo sami skrbeti zase in za varstvo svojih pravic in interesov.

⁵⁰ Starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za vzrejo in vzgojo svojih otrok.

⁵¹ Samoupravne interesne skupnosti otroškega varstva ustanavljajo delovni ljudje skupaj z delavci, ki delajo v organizacijah otroškega varstva. V njih združujejo sredstva in skupaj zagotavljajo pogoje za ustanovitev in življenje družine, za uresničevanje materinstva ter za razvoj, vzgojo in socialno varnost otrok, določajo delovne in razvojne programe varstva matere, otroka in družine, obseg pravic in način njihovega uresničevanja, ter uresničujejo druge skupne interese.

⁵² Samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva ustanavljajo delovni ljudje skupaj z delavci v organizacijah socialnega skrbstva in zagotavljajo po načelih vzajemnosti in solidarnosti pomoč ogroženim posameznikom, družinam in skupinam delovnih ljudi in občanov, varstvo mladoletnikov, za katere ne skrbijo starši in drugih oseb, ki niso zmožne skrbeti zase ali za svoje pravice in koristi, ter skrbijo za njihovo usposabljanje za življenje in delo.

⁵³ Izobraževanje in usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju je brezplačno

⁵⁴ Mati, otrok in družina uživajo posebno družbeno varstvo.

Mladoletniki, ki nimajo staršev, ali za katere starši ne skrbijo, uživajo posebno družbeno varstvo.

Podrobneje so ustavna načela izdelana v zakonih in v pravilnikih zakonov. Temeljni zakon o razmerjih med starši in otroki (289) določa v čl. 18, da je pristojen skrbstveni organ dolžan storiti potrebne ukrepe, ki jih zahteva korist otrokove vzreje ali varstvo njegovih premoženjskih in drugih pravic in koristi. V temeljnem zakonu o zakonski zvezi (291) so določene dolžnosti staršev do otrok, posebej pa določa čl. 65 tega zakona kaj storiti glede varstva in vzgoje otrok v primeru razveze zakonske skupnosti. Temeljni zakon o skrbništvu (290) ureja varstvo otrokom in mladoletnikom, za katere ne skrbijo starši. Temeljni zakon o posvojitvi (288) ureja za posvojene otroke in mladoletnike obliko vzgoje in varstva podobno družinski skupnosti.

Posebna skrb in zaščita otrok in mladine je razvidna še v sledečih zakonih, pravilnikih in predpisih: zakon o določitvi skrbstvenega organa (325), zakon o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu (328), zakon o rejništvu (329), zakon o prekrških zoper javni red in mir, občinski odloki o javnem redu in miru, statuti šol in delavnih organizacij itd.

Skrb in varstvo za disocialne oziroma za vedenjsko in osebnostno moteno mladino, kot tudi osnovne smernice za delo s to kategorijo mladoletnikov je določena v sledečih zakonih in pravilnikih:

- Kazenski zakonik, VI. poglavje - vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnike (116). Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika leta 1969 (330) predvideva za mladoletnike, storilce kaznivih dejanj 8 vzgojnih ukrepov in eno kazen, kazen mladoletniškega zapora. Sodišče sme obravnavati le tiste mladoletne storilce kaznivih dejanj, ki so dopolnili 14 let (čl. 65 KZ). Mlajšim mladoletnikom (od 14. do 16. leta) sme sodišče izreči enega izmed vzgojnih ukrepov, starejšim mlado-

letnikom (16. do 18. let) pa lahko izreče sodišče razen vzgojnega ukrepa tudi kazen mladoletniškega zaporu. (čl. 66 KZ). Namen vzgojnih ukrepov je, da se mladoletnim storilcem kaznivih dejanj z varstvom, pomočjo in nadzorstvom zagotovi vzgoja, poboljšanje in pravilen razvoj, kadar je to potrebno pa tudi, da se jim prepreči, da bi izvrševali kazniva dejanja (čl. 68 KZ).

- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (326), prvi del, VIII. poglavje: "posebne določbe o mladoletniškem zaporu" in tretji del: "izvrševanje vzgojnih ukrepov".

V čl. 116 je rečeno, da mora kazenski poboljševalni dom za mladoletnike organizirati ustrezno obravnavo (tretman), splošno izobraževanje in poklicno usposabljanje.

Iz čl. 211, drugi odstavek sledi, da je treba pri mladoletnikih ublaževati ali odpravljati vedenjske in osebnostne motnje, oziroma posledice teh motenj, razvijati občutek osebne odgovornosti in jih vzpodbujati, da tudi sami sodelujejo pri svoji prevzgoji.

- Zakon o usposabljanju otrok in mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (332). V čl. 14 tega zakona je določeno, da vzgojni zavodi za vedenjske in osebnostno motene otroke s prevzgojo in vzgojo usposabljaajo te otroke za življenje in delo ter jim dajejo varstvo in oskrbo. Otroci oziroma mladoletniki smejo ostati v zavodu dokler se ne usposobijo za življenje in delo, vendar ne dalj kot do dopolnjenega 21. leta.

- Temeljni zakon o razmerju med starši in otroki (289) se nanaša na odvzem otroka staršem, če so starši zanemarili otrokovo vzrejo. V takih primerih sme skrbstveni organ oddati otroka v zavod (čl. 19). Skrbstveni organ sme oddati otroka oziroma mladoletnika v zavod tudi v primeru

njegovih slabih nagnjenj, zaradi vzgoje in poboljševanja (čl. 20).

Razen v navedenih zakonih, kjer so določene podane nekatere smernice za obravnavanje disocialnih mladoletnikov, urejajo problem obravnavanja disocialnih mladoletnikov nekoliko manj določeno še: pravilnik o načinu imenovanja in o sestavi strokovnih komisij za vedenjsko in osebnostno moteno mladino (193), pravilnik o pogojih vrste in stopnje izobrazbe, ter glede osebnostnih in moralno političnih kvalit, ki jih morajo izpolnjevati strokovni delavci zavodov za usposabljanje ((195), program vzgojnega dela v zavodih za usposabljanje (196) in pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok in mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (197). V zvezi z družbenimi intencijami in cilji obravnavanja disocialne mladine v vzgojnih zavodih nam dajejo nekatere smernice tudi stališča, vsebovana v programu zveze komunistov Jugoslavije iz leta 1958, ki se nanaša na posebno kategorijo ljudi, odraslih in mladoletnih: "Naša družba mora nuditi pomoč (podčrtal S.V.) določenim kategorijam ljudi in tudi posameznikom, ki se nahajajo zaradi zunanjih ali notranjih vzrokov v posebno nezadovoljivem položaju. Socialna zaščita takih ljudi mora poleg zagotovitve materialne zaščite omogočiti vključevanje v družbeno življenje, v proizvodnjo, šolanje, strokovno izobraževanje, sistematično rehabilitacijo in socialno adaptacijo (podčrtal S.V.), pri čemer je treba poskušati v vse večji meri reševati težave in zadovoljevati potrebe vsakemu posamezniku, pa najsi izhajajo njegove težave iz objektivnih pogojev življenja ali iz njegove psiho-fizične konstitucije".⁵⁵

Iz jugoslovanske ustave in republiške slovenske ustave, kot tudi iz številnih zakonov in pravilnikov je v zvezi z otroci in mladino, še

⁵⁵ Citirano po delu Paunovića in sod.: Rađ sa maloletnim prestupnicima (181) str. 1 in 2.

posebej z otroci in mladino, ki manifestirajo motnje vedenja in osebnosti mogoče povzeti sledeče:

- Otroci in mladoletniki, tudi otroci in mladoletniki z motnjami vedenja in osebnosti, uživajo v naši družbi posebno zaščito in varstvo.
- Otroke in mladoletnike z motnjami vedenja in osebnosti lahko napoti sodišče v vzgojni zavod ali v vzgojno poboljševalni dom oziroma socialno skrbstveni organ v vzgojni zavod. Cilj oddaje mladoletnika v vzgojni zavod je vzgoja, s posebnim poudarkom na razvijanju občutka odgovornosti, prevzgoja, ki vodi k ublaževanju in odpravljanju motenj, k poboljšanju in zagotovitvi pravilnega razvoja, pomoč, varstvo, nadzorstvo in če je potrebno tudi preprečevanje kaznivih dejanj.

Poudarek je torej na varstvu, vzgoji in prevzgoji, po potrebi pa naj bi služila oddaja v zavod tudi nadzorstvu in preprečevanju nadaljevanja z disocialnim vedenjem in s kaznivimi dejanji.

Kaj več o ciljih oddaje ali celo o vsebini obravnavanja disocialnih mladoletnikov v vzgojnih zavodih in v vzgojno poboljševalnem domu v naši zakonodaji ni določeno. Imamo vtis, da so principi izvrševanja kazni za polnoletne obsojene osebe bolj izdelani in vsebinsko jasnejši. Ali z drugimi besedami: glede na dokajšnjo izdelanost principov obravnavanja odraslih obsojencev v penoloških institucijah, bi glede na izjemen položaj in zaščito mladine pri nas pričakovali v zakonodaji jasnejša in bolj izdelana stališča glede ciljev in izhodišč za obravnavanje disocialnih mladoletnikov.

Bregant pravi, da obsega tretman mladine širok spekter ukrepov, od medicinskih in pedagoških, do psiholoških in socialnih intervencij. V okviru celokupne pomoči mladini z motnjami vedenja in osebnosti imajo

zavodi najmanj jasno odrejeno mesto. Obstojaajo nejasnosti in nesporazumi o njihovi funkciji, pogojih dela in možnostih tretmana. Nejasen je njihov administrativno organizacijski položaj. S strokovnega vidika še danes nimamo izvršene diferenciacije zavodov, utrjene niso oblike dela, za posamezne oblike motenj vedenja in osebnosti nimamo zavodov oziroma obstoječi zavodi ne morejo opravljati funkcije, ki naj bi jo opravljali".⁵⁶

Matičeva je mnenja, da "realizacija ciljev, ki so vsebovani glede zavodske vzgoje v kazenskem zakoniku in v drugih zakonskih določilih predpostavlja jasno koncepcijo".⁵⁷ Vendar meni, da "koncepcije vzgojnega in poboljševalnega delovanja na mladoletne prestopnike nima-
mo izdelane"⁵⁸ (podčrtal S.V.). Matičeva ugotavlja, da so "izhodišča pri vzgojnem delu v praksi dokaj različna, odvisna od pedagoške orientacije zavodov in od posameznikov, ki delajo v njih."⁵⁹

2. Končni in vmesni vzgojni smotri

Skupščinski dokument o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja (1973) pravi glede vzgojno izobraževalnih smotrov med drugim tudi sledeče: "Temeljni družbeni vzgojno izobraževalni smoter je oblikovati celovito, svobodno osebnost, ki bo sposobna na temeljih marksističnih znanj in poznavanja naše revolucionarne prakse v graditvi socialističnih odnosov, odločati o vseh razmerjih in pogojih svojega življenja in dela in pripravljena ustvarjalno in kritično spreminjati družbena razmerja ter razvijati in uveljavljati samoupravne in humanistične, socialistične odnose."⁶⁰

⁵⁶ Bregant L. (25), str. 129

⁵⁷ Matič O. (155), str. 279

⁵⁸ ibid

⁵⁹ ibid

⁶⁰ Skupščinski dokument o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja (269), str. 132

Mejakova (1973) pravi glede vzgojnih smotrov: "Poglavitni vzgojni smoter je oblikovanje vsestransko razvite, humane, nacionalno zavedne osebnosti, z razvitimi delovnimi navadami in sposobnostmi. To pomeni, da v socialistični samoupravni šoli oblikujemo človeka, ki bo sposoben vplivati na svoje življenjske in delovne razmere, ter ustvarjalno sodelovati in soodločati o družbenih vprašanjih"⁶¹.

Končni vzgojni smoter kot smo ga podali v dveh inačicah, ki se medsebojno dopolnjujeta je skladen z intencijami naše samoupravne, humanistične in demokratične družbe. Prizadevanja, da bi ga uresničili bodo zahtevala v marsičem prekinitev s tradicionalnimi konceptijami in metodami, zahtevala bodo novitete in ljudi, ki jih bodo uresničevali, zahtevala bodo tudi objektivne pogoje, ki bodo omogočali njihovo uresničevanje. Tako zastavljeni končni vzgojni smotri so postavljeni v prihodnost in vemo, da jih zaradi različnih subjektivnih in objektivnih vzrokov še dolgo ne bomo mogli v celoti uresničiti.

Vprašujemo se, ali si lahko pri obravnavanju disocialne mladine v vzgojnih zavodih in v vzgojno poboljševalnih domovih zastavljamo enake oziroma podobne vzgojne smotre? Ali bi lahko našli tehtne razloge, da bi bilo treba imeti pri mladini v vzgojnih zavodih drugačne vzgojne smotre oziroma vzgojne cilje? Ali imamo kakršnekoli opravičljive razloge, da bi poskušali vzgojiti disocialne mladoletnike v vzgojnih zavodih v nasprotju s prej prikazanimi družbenimi intencijami v upogljive, nesamostojne, konformne in dvolične? Menimo da ne, saj je skrb za mladino za njeno vzgojo in izobraževanje kot tudi za njeno vsestransko zaščito za-

⁶¹ Mejak R.: Še o vzgojnih in izobraževalnih smotrih naše šole (159), str. 8.

gotovljena kot smo videli v ustavi in v številnih zakonih in pravilnikih. Pri tem disocialna mladina nima manjvrednega položaja, pač pa nasprotno, poskrbljeno je, da se zagotovi njena vzreja, vzgoja in izobraževanje v posebnih ustanovah, če tega ni mogoče zagotoviti v pogojih, ki veljajo za večino doraščajoče mladine.

Vendar praksa čestokrat demantira uzakonjena jamstva. V zvezi z disocialno mladino v vzgojnih zavodih se pridružujejo osnovnemu vzgojnemu smotru še nekateri. Poudariti velja zlasti eliminacijo, oziroma odstranitev mladoletnika iz doslejšnjega okolja in pa kazen, kot opomin mladoletniku in zadoščenje prizadetim in razburjenemu javnemu mnenju.

Da je čestokrat osnovni vzrok oddaje mladoletnika v zavod eliminacija vidimo dostikrat v primerih, ko izreče oddajo skrbstveni organ. Do oddaje pride predvsem zato, ker je mladoletnik v okolju zelo moteč, pred tem pa zanj ni bilo mogoče nič storiti (žrtvovati), čeprav bi bilo mogoče njegovo stopnjevano moteče vedenje že v naprej zanesljivo napovedati, ga predvideti in v mnogih primerih tudi preprečiti. V takih primerih skrbstveni organ za mladoletnika navadno tudi ne kaže posebnega zanimanja, dokler je mladoletnik v instituciji. Cilj vsaj začasne eliminacije mladoletnika iz okolja je predvsem v korelaciji z neustreznim vedenjem mladoletnika. Neustrezno vedenje pa ni nujno v vzročni zvezi z osebnostno motenostjo, zaradi česar pošiljajo skrbstveni organi v zavode tu in tam tudi mladoletnike, katerim oddaja bolj škoduje kot koristi, oziroma mladoletnike, pri katerih bi bil ustrežnejši in učinkovitejši kak drug ukrep.⁶²

Kot kazen z različnimi podrejenimi implikacijami doživljajo oddajo mladoletnikov vzgojni zavod tako sodišča in skrbstveni organi,

⁶² Glej o tem podrobneje v: Skalar [V. (259)].

kot tudi javnost in seveda osebje v zavodih in sami mladoletniki, katerim je bila oddaja izrečena. Kaznovanje kot cilj je pri nekaterih činiteljih (sodišča, skrbstveni organi) bolj ali manj neosveščeno, pri javnosti, še bolj pa pri mladoletnikih pa je največkrat prisotno v njihovi zavesti. Mladoletnik namreč doživi oddajo največkrat kot nasilen poseg v doslejšnje življenje in prisilno bivanje v drugem okolju.

Ti vzgojni smotri (kaznovanje in eliminacija) ogrožajo osnovni pedagoški smoter; obstoja nevarnost, da ga prekrijejo ali celo povsem izrinejo.

Nevarnosti, ki se pojavljajo v zvezi z dodatnimi vzgojnimi smotri in cilji, izhajajo iz položaja delinkventne populacije, pri kateri v skladu z zgodovinsko tradicijo asociiramo represivno-punitiven odnos.

Postavlja pa se še drugo vprašanje: ali je mogoče pri disocialni mladini v vzgojnih zavodih uresničevati končni vzgojni cilj na isti način in pod istimi pogoji kot pri nedelinkventni populaciji ali pa se pojavljajo specifični problemi in potrebe po specifičnih rešitvah?

Predvsem menimo, da je disocialna mladina, ki je prizadeta, deviantna, vedenjsko in osebnostno motena zaradi česar bo predvidoma proces uresničevanja končnega vzgojnega smotra bolj zapleten in dolgotrajen, kot pri mladini, ki je osebnostno in vedenjsko relativno urejena. Pred končni vzgojni smoter je treba zato pri disocialni mladini postaviti bližnji "vmesni" smoter.⁶³ : korekcija vedenjskih in osebnostnih

⁶³ Končni vzgojni smoter predstavlja vodilo za izbor teoretične orientacije vzgojnih metod in tehnik in programiranja vzgojnega dela. Uresničevati ga je mogoče preko etap oziroma etapnih ciljev, ki tvorijo v končni konsekvenci uresničeni končni vzgojni smoter oziroma cilj. Če se v danem primeru zavzemamo za vmesni cilj, tega cilja ne enačimo z

deviacij. To pomeni, da bi bilo treba pri mladoletniku oslabiti ali reducirati negativne navade, nuditi mu pomoč pri premagovanju notranje in zunanje pogojenih konfliktnih stanj, s čemer bi mu lahke vrnili samozaupanje in občutek varnosti. S posebnimi postopki (svetovanje, psihoterapija) bi bilo treba pri njem pospeševati osebno stabilnost in proces dozorevanja. Vmesni cilj vsebuje tudi ustvarjanje potencialov, ki bi lahko nudili mladoletniku večje možnosti v prihodnjem življenju in sicer, da bi lahko sprejemal vloge z več osebnega zadovoljstva, oziroma vloge, ki bodo skladne z njegovimi aspiracijami, sposobnostmi in objektivnimi možnostmi.

Ž. Jašović pravi v tej zvezi sledeče: "Vzroki iztirjenosti so pretežno socialni. Zato je smotrno vlagati v prevencijo. Intervencije, ko se kriminaliteta že pojavi je upravičeno le, če pripomore k zdravemu oblikovanju osebnosti in če uspemo z ukrepi zavreti deviantno vedenje"⁶⁴. In dalje: "Nujno je, čeprav le operacionalno določiti pojem prevzgoje. Kot vzgoja je tudi prevzgoja zavestna, planirana in organizirana dejavnost. Za razliko od vzgoje poteka prevzgoja v dveh smereh. Po eni strani je treba korigirati družbeno nesprejemljive navade, stališča, mišljenja in druge lastnosti, ki so se zakoreninile v mladi osebnosti, po drugi strani pa je treba dograjevati in oblikovati mlado osebnost. Kratko: prevzgoja je korekcija in vzgoja"⁶⁵. Vse mora biti podrejeno prevzgoji. Samo tisto, kar omogoča ali doprinaša procesu prevzgo-

etapnimi cilji končnega cilja, pač pa menimo, da gre za cilj, ki je glede na izjemnost delinkventne populacije kvalitativno drugačen in veljaven le pri vzgojnem in prevzgojnem delu z vedenjsko in osebno moteno mladino. Zato je prav, da ta (vmesni) cilj posebej poudarimo oziroma mu v danem kontekstu posvetimo posebno pozornost.

⁶⁴ Jašović (104), str. 230

⁶⁵ Ibid., str. 232

je ima opravičilo za existenco v vzgojni ustanovi, kjer se odvija proces prevzgoje mladoletnih prestopnikov.⁶⁶

Korekcijo, prevzgojo, in resocializacijo bi torej lahko označili za vmesni cilj, ki bo v končni konsekvenci omogočil tudi realizacijo ali boljše pristop k realizaciji končnega vzgojnega cilja. Ta vmesni cilj pa zahteva začasno ali relativno vzeto, kompletno konceptno preusmeritev vzgojnih zavodov. Pozornost je treba posvetiti predvsem osebnostnim deviacijam gojencev, ki narekujejo poseben izbor metod in tehnik, s pomočjo katerih bo mogoče deviacije odpraviti, korigirati ali vsaj reducirati. "Ni dovolj, da prenašamo v delo vzgojnih zavodov postopke osnovne šole, da preprosto imitiramo šolsko metodologijo," pravi M. Galeša⁶⁷. Pri teh prizadevanjih se bo treba ozirati po psihološkem svetovanju, psihoterapiji, moderni, socialno-orientirani psihiatriji in psihofarmakologiji, defektologiji in drugih aplikativnih znanostih, ki bi nam lahko nudile karkoli uporabnega pri obravnavanju disocialne mladine.

Do take konceptualne usmeritve je čutiti zlasti s strani praktikov - specialnih pedagogov, ki delajo v vzgojnih zavodih, hude odpore, ki se izražajo v odkritih, še večkrat pa v prikritih, racionaliziranih oblikah. Po našem mnenju bi jih lahko pripisali predvsem sledečim dejavnikom:

2.1 Psihoterapija in psihološko svetovanje je navadno asocirano s strokami, ki zahtevajo posebno kvalifikacijo, ustrezno predizobrazbo in specifične sposobnosti. S strokami, ki so dokaj zaprte in uveljavljajo ostre kriterije za posameznike, katere sprejmejo v svoj krog

⁶⁶ Ibid, str. 232

⁶⁷ Galeša M. (76), str. 204

in jim priznajo status psihoterapevta. Gre torej za percepcijo posebnega poklicnega profila, ki je težko dostopen, združen s posebnimi težavami in nima dosti ali nič skupnega s poklicnim profilom vzgojitelja.

Vzgojitelj se do neke mere upravičeno vprašuje, zakaj naj bi opustil svoje delo, za katerega se je usposabljal, za katerega je kvalificiran in naj bi začel z nečim drugim, združenim z mnogimi tveganji in napori.

2.2 Če usvojimo stališče, da je delinkvent bolnik (in to je implicite vsebovano v terapevtski orientaciji zavoda) potem s tem razvrednotimo doslejšnje napore, ki so bili vloženi z drugačnimi koncepcijami in drugačnimi (čeprav vprašljivimi) cilji. Istočasno bi nova orientacija terjala od nas novih naporov, investicij in sprememb v dosežanju, že utečeni praksi.

2.3 Praktiki osveščeno in upravičeno opozarjajo na sledečo nevarnost: proglasiti delinkventa za bolnika, pomeni razbremeniti ga odgovornosti in demobilizirati pri njem ohranjene potenciale in motivacijo za aktivno sodelovanje pri procesu prevzgoje. Zdravljenje je danes v pretežni meri še vedno asociirano s pasivno vlogo pacienta, čeprav poskuša tudi medicina v novejšem času s to tradicijo prekiniti.

Prizadevanja, v zvezi s korigiranjem motenj pri disocialnih osebnostih nazivamo pri nas in drugod po svetu "tretman". Preden bomo obravnavali ta pojem nekoliko pobliže, bi želeli zavzeti stališče še ob pomembni dilemi. Jašović meni v že prej navedenem citatu (glej op. 65) da je prevzgoja korekcija in vzgoja istočasno. Podobno stališče zastopa Paunović(181), Marković (151,152) in Spiel (272) in še številni domači in tuji strokovnjaki. Soglašamo, da ob primarnih ciljih korekcije, vzgoje ne smemo in ne moremo zanemariti, vendar želimo poudariti, da

moramo dati prevzgoji oziroma korekciji v vzgojnem zavodu prednost, morda bomo v neki meri pri tem tudi zanemarili vzgojo. Pomeni, da bomo končni vzgojni cilj in njegovo realizacijo začasno potisnili v drugi plan, da bomo lahko realizirali vmesnega. Menimo, da je taka orientacija smotrna zato, ker ostajajo mladoletniki v vzgojnih zavodih relativno kratek čas. Ta čas bi kazalo izkoristiti za intenziven tretman oziroma za korekcijo, psihoterapijo, svetovanje itd. Ne bi pa bilo smotrno, da bi zaradi vzgojnih ciljev čas bivanja mladoletnikov v zavodu podaljševali, kajti negativni, stranski učinki zavodske vzgoje so številni in očitni in je bolj smotrno gojenca po krajšem in intenzivnem tretmanu obravnavati v bolj zdravem, manj škodljivem okolju - v mladoletnikovem normalnem življenjskem okolju. Zavzemamo se za "community treatment", medtem ko bi morala biti zavodska vzgoja le tretmansko orientirana za vse-mladoletnike, ki so tako moteni in moteči, da začasno niso sposobni obravnavanja v širši skupnosti.

Na tem mestu bi želeli zavzeti stališče ^{še} /ob problemu, ki ga pogosto načenjajo praktiki, kadar je govora o slabih uspehih zavodske vzgoje. Menijo, da napotijo sodišča in skrbstveni organi disocialne mladoletnike v zavode prepozno, ko so že toliko moteni, da ne more biti noben poseg več uspešen. Torej, če bi prihajali v zavode mladoletniki, ki so manj moteni in problematični, bi bili po tej logiki tudi uspehi zavodske vzgoje vidnejši.

Ta način razmišljanja po našem mnenju ni ustrezen. Vprašujemo se namreč, zakaj naj bi prihajali v zavode manj moteni, osebno neproblematični mladoletniki, če je možno take mladoletnike večinoma zajeti z nezavodskimi, manj škodljivimi ukrepi. Zakaj bi neproblematične

mladoletnike pošiljali v zavode, kjer je verjetno, da bodo zaradi znanih stranskih negativnih učinkov zavodske vzgoje odšli iz zavoda bolj problematični kot so prišli. Zato bi bilo bolj ekonomično razmišljati o tem, kako in s kakšnimi metodami obravnavati v zavodih hudo osebno motene mladoletnike, pri katerih niso uspeli vsi doslejšnji neinstitucionalni ukrepi. Gre torej za kompletno konceptualno preusmeritev vzgojnih zavodov in vzgojno poboljševalnih domov. Samo v takem kontekstu bodo po našem mnenju zavodi v prihodnje opravičili svojo družbeno vlogo in obstoj.

Analogno tem stališčem se tudi medicina dandanes zavzema, da naj pacient zapusti bolnišnico kakor hitro mogoče, da ne bi postal v shematiziranih bolnišničnih pogojih popoln duševni invalid, čeprav ozdravljen bolezni zaradi katere je prišel v bolnišnico.

3. Tretman

English, English definirata tretman kot: "1. izpostavljanje nečesa ali nekoga določnemu postopku ali vplivu in 2. vsak ukrep, ki vodi k izboljšanju neugodnega stanja; prizadevanje, da se nekomu pomaga, da se mu izboljša zdravstveno stanje ali da se boljše prilagodi s pomočjo ali medicinske, kirurške, psihoterapevtske, svetovalne ali neposredne pomoči."⁶⁸

Stališče znanih avtorjev o pojmu tretmana je nedvoumno in jasno. Vendar pa pojem tretmana ni več tako nedvoumen, kakor hitro imamo pred seboj konkretno populacijo, kateri je tretman namenjen. Tretman pri disocialnih osebnostih so poskušali definirati številni

⁶⁸ English, English (65), str. 571

avtorji, vendar dokaj različno, zlasti različno z ozirom na njegove cilje. Definicije bi lahko razvrstili v **tri** skupine. V prvo uvrščamo definicije, ki vidijo cilj tretmana predvsem v preprečevanju disocialnega vedenja. Sem bi lahko šteli definicijo Markovića, ki pravi:

"Tretman kot bistvena aktivnost v preprečevanju manifestne delinkvence (podčrtal S.V.) temelji na znanstvenem spoznanju pojava, na družbenih stališčih in možnostih oziroma stopnji družbene pripravljenosti!"⁶⁹

Iz citirane (in podobnih) definicije tretmana sledi, da je tretman tisti sistem postopkov in ukrepov, ki jih podvzamemo, da bi učinkovito preprečevali manifestno (morda tudi latentno) disocialno, neprilagojeno, družbi škodljivo vedenje. To se pravi, da naj izzove poziv na akcijo (tretman) ogroženost družbe, njenih vrednosti in vrednot. Na ta način je pojem tretmana identičen s pojmom specialne prevencije; torej s pomočjo tretmana naj se doseže učinkovito preprečevanje kaznivih dejanj oziroma deviantnih pojavov med mladimi.

V drugo skupino uvrščamo definicije, ki dajejo prednost posamezniku, ki je v stiski in potrebuje pomoč, pri čemer njegova protidružbena dejavnost ni deležna posebne pozornosti oziroma ni odločilen, najmanj pa ni edini povod za ukrepanje. Povod za ukrepanje je posameznikova stiska, na katero je opozoril s protidružbenim vedenjem. "V to skupino bi lahko uvrstili definicijo Marc Ancela, ki pravi, da je tretman aktivni postopek, ki naj se opre na vse pozitivne sile posameznika in naj mu vrne samozavest in občutek lastnega dostojanstva."⁷⁰

Podoben nazor je vsebovan v definiciji Vodopivčeve, ki meni, "da obsega pojem tretmana pomoč posamezniku, da razvije v sebi občutje

⁶⁹ Marković (151), str. 14

⁷⁰ Citirano po Bavconu (9), str. 87

družbene odgovornosti, oziroma da si to občutje ponovno pridobi, če ga je izgubil.⁷¹

Še tretjo skupino definicij bi lahko posebej izdvojili. V mislih imamo definicije, kjer je resocializacija kot cilj tretmana jasno izdvojena, medtem ko so sredstva oziroma metode za doseg tega cilja skoraj neomejene. Taka je definicija OZN iz leta 1958, ki pravi: "Tretman v najširšem smislu ima za cilj, da povrne prestopniku njegovo mesto v družbi. Za doseg tega cilja se lahko uporabijo represivne, socialne, prevzgojne, psihološke in medicinske metode, vsaka zase ali kombinirano med seboj".⁷²

Menimo, da cilj, ki je v skladu z naprednimi teoretičnimi in idejnimi koncepcijami pri obravnavanju disocialne mladine, ne more opravičevati katerikoli (represivnih?) sredstev, zlasti ne, če vemo, da učinki represivne vzgoje niso v skladu s tistim, kar običajno pojmuje pod tretmanom. Nehote se nam vsiljuje misel, da je definicija tretmana OZN iz leta 1958 identična s pojmom specialne prevencije v klasičnem smislu: preprečevanje disocialnega vedenja oziroma odvratanje posameznika od protisocialne dejavnosti. Tudi sicer, če pomisleki, ki smo jih navedli ne bi bili upravičeni, menimo, da noben cilj, četudi še tako napreden in human ne more opravičevati sredstev, ker lahko neustrezna sredstva in metode cilj deskreditirajo. Staro jezuitsko načelo je zgodovina že neštetokrat upravičeno demantirala.

Zavzemamo se za definicijo, ki poudarja, da obsega tretman pomoč posamezniku. Pomoč posamezniku v stiski, posamezniku, ki je zapleten v konflikte in frustracije v sebi in v interakcijah z ljudmi,

⁷¹ Vodopivec (308), str. 66

⁷² Kolokvij o psihiatričnem tretmanu zločincev in prestopnikov (129) str. 1 in 2

pa najsi so konflikti in stiske vzrok ali posledica asocialne oz. antisocialne aktivnosti. Pomoč tistim mladim ljudem, ki so zaradi objektivnih življenjskih okoliščin ali zaradi osebnih deficitov zabredli na rob družbe in so na tem, da se dokončno izgubijo zase in za družbo. Menimo, da bi bil le tako pojmovan tretman s ciljem resocializacije in socialne rehabilitacije v skladu z idejno koncepcijo naše samoupravne, socialistične, humane in demokratične družbe, kjer je človek najvišje postavljena vrednota.

Pri delavcih, ki delajo z disocialno mladino, bi bilo treba oblikovati humani instinkt, instinkt kot ga pričakujemo in predpostavljamo pri zdravstvenih delavcih. Da bi reagirali vedno takrat, ko potrebuje posameznik pomoč, ne glede na to, ali ogroža okolico ali ne. S tem bi implicite reagirali tudi v primerih mladoletnikov, ki ogrožajo okolico, kajti individualni in družbeni interesi so v medsebojni dialektični zvezi. Ne enih ne drugih ne bi smeli zanemariti; če želimo doseči resnične uspehe.

Za definicijo tretmana, ki poudarja pomoč posamezniku, se zavzemamo tudi zato, ker gre za naše otroke, za mladino, ki še ni dokončno oblikovana, kjer lahko posamezni spodrseljaji zaradi nesrečnih okoliščin prerastejo v resne težave, iz katerih posameznik ne najde več poti, če mu pri tem ne ponudimo roke. Čestokrat so težave mladih pogojene z napakami odraslih. To spoznanje nas tembolj moralno obvezuje, da nekaj storimo, da popravimo vsaj del tistega, kar smo morda zagrešili. Vlaganja v mlade so z družbenega, kot tudi s psihološkega vidika smotrna in ekonomična. Končno pa v vsakem primeru gre za člane naše skupnosti, katerim smo dolžni nuditi vse za njihov zdrav, vsestran-

ski razvoj, kot vsem drugim.

Od tu dalje je tretman strokovno vprašanje. O tem bo govora v naslednjem poglavju. Vendar pa nas idejne smernice obvezujejo, da se oziramo po takih teoretičnih modelih in metodoloških rešitvah, ki ne bodo v nasprotju z idejnimi in družbeno političnimi izhodišči, katere smo poskušali sistematično nanizati in predstaviti; ali z drugimi besedami: ideološka opredelitev nas obvezuje, a nam tudi pomaga znajti se v poplavi najrazličnejših teoretičnih modelov, ki si med seboj nasprotujejo v bistvenih ali v manj bistvenih elementih, ki bolj ali manj operativno ali posledično ustrezajo ali pa nasprotujejo določeni svetovno nazorski oziroma idejni opredelitvi.

Tu, na tej točki pa nas često izdajo čustva oziroma globoko utrjen represiven in punitiven odnos do delinkventne populacije. Če nam ponuja znanost rešitve, ki so v nasprotju z našimi čustvenimi naravnostmi, če nas odvrča na tem področju od tradicionalnih punitivnih rešitev zdvomimo, da smo na pravi poti, postanemo nezaupljivi in previdni. Podobno zlahka verjamemo zdravnikom, da so alkoholiki bolniki, ki bi jih bilo treba zdraviti. Seveda le v primeru, če ne živimo skupaj z alkoholikom, če okusimo njegovo bolezen oddaleč ne pa od blizu na lastni koži. Vendar je medicina na boljšem. Ima vseeno toliko ugleda, da nihče več ne polemizira z zdravniki, zakaj zapravljajo denar za sterline pogoje pri operacijah, zakaj so se odločili za tako in ne za drugačno metodo zdravljenja. Na področju penologije in specialne pedagogike pa se čuti še vsakdo poklicanega, da izraža svojo nevoljo nad "strokovnjaki, ki delajo z delinkventi preveč v rokavicah", da se zgraža in prispeva tako ali drugače k že tako represivno naravnemu javnemu mnenju. Ambivalenca do delinkventne oziroma

disocialne mladine pa ni prisotna le v javnem mnenju. Je globoko zakoreninjena in vpliva posledično tudi na pogoje, ki jih kot družba ustvarjamo pri reševanju problemov disocialnih. Ni slučaj, da so vzgojni domovi v starih, že davno dotrajanih gradovih, da poklic vzgojitelja neprilagojene mladine ni privlačen in popularen, da na tem področju zlasti za preventivo zmanjkuje denarja. In vendar ne moremo zanikati razvoja. V zadnjih 100 letih so se iz populacije kršilcev družbenih norm, iz populacije delinkventov in kriminalcev postopoma oddvojile posamezne kategorije, ki so že deležne zdravljenja in ne več kaznovanja. Najprej duševni bolniki, v novejšem času alkoholiki, narkomani, "v nekaterih državah (Švedska, Norveška, Danska, New Hampshire) že tudi psihopati".⁷³

Če razmišljamo in kritično pretresemo racionalne in emocionalne činitelje, ki so vplivali in še vplivajo na konkretne rešitve v praksi, izgleda, da smo še hudo na začetku. To ni vzpodbudno, ker se nam nehote vsiljuje vprašanje, kaj lahko pričakujemo v prihodnje, če 30 let po drugi svetovni vojni, ob izrednem napredku specialne pedagoške veje, ki obravnava otroke in mladino z motnjami vedenja in osebnosti, nismo uspeli storiti kaj več. Po drugi strani pa je morda ravno dejstvo, da se nismo doslej opredelili za enega izmed mnogih teoretičnih modelov, ki so se v svetu uveljavili, vzpodbudno. Kritično in preudarno lahko zbiramo drobce, ki jih je praksa drugod že potrdila in jih vgrajujemo v nazor oziroma koncepcijo za bližnjo prihodnost.

73

Prispevek G. Rylanderja na IV. jugoslovanskem svetovanju o forenzički psihiatriji, 1971 g. (199), str. 127 do 130

D. TRETMAN - DILEME IN PERSPEKTIVE

1. Ideologija tretmana in kritika tretmanske koncepcije

Prevzgoja, resocializacija oziroma osebnotna reformacija kot cilji kazni in tretman kot metoda so se pojavili v teoriji kazenskega prava šele koncem XIX. stoletja in sicer s pozitivizmom (Ferri) in sociološko šolo (Tarde, Liszt). Idejo o resocializacijskem smotru kazni zasledimo pred tem že pri Thomasu Mooru v Utopiji (1516), vendar tedaj družbene razmere še daleč niso bile take, da bi se lahko ideja zakoreninila. Koncem XIX. stoletja pa so bile razmere drugačne. Kazen odvzema prostosti je tedaj med vrstami kazni dominirala, pokazale so se tudi že pomanjkljivosti, ki so vzpodbudile teoretike in praktike k reformističnim idejam in snovanjem. V zvezi s tem pravi R. Kupčević sledeče: "Končno, kazen naj deluje na posamezne delinkvente tudi vzgojno (naj ne bo več le retribucija, maščevanje in zastraševanje - op. S.V.), torej naj vsebuje cilje zdravljenja in poboljšanja. Ta naloga kazni nastane šele kasneje v drugi polovici XIX. stoletja. Globlji dražljaj⁷⁴ za razvoj ideje prevzgoje kot cilja kazni je dala nova doktrina kriminološkega pozitivizma z orientacijo k osebnosti delinkventa".⁷⁵

Pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama je bila ideja o resocializaciji bolj interesantna v teoriji kot v praksi. Praktiki so ji bili bolj naklonjeni v zvezi s populacijo mladoletnih delinkventov, manj pa je bilo razumevanja za razširitev ideje na vso populacijo obso-

⁷⁴ "Globlji dražljaj" v zvezi z idejo resocializacije obsojencev pomeni, da se je ideja že prej pojavljala, vendar z mnogo manj odziva v teoriji in praksi, kot tedaj, ko je bila utemeljena v pozitivistični šoli. Bavcon (9) na str. 85 pravi, da je sprožila idejo o poboljšanju in reklasaciji obsojencev penološka šola v prvi polovici XIX. stoletja (Lucas, Francija).

⁷⁵ R. Kupčević: Osnovi penologije (135) str. 97, 98.

jencev. To se je odrazilo zlasti na kongresih mednarodne komisije za kazensko pravo in kazenske zavode. (VII. kongres v Budimpešti leta 1905 in VIII. kongres v Washingtonu leta 1910)⁷⁶. Sicer pa je bila praksa v Evropi v tem času bolj naklonjena idejam tzv. eklektične šole, ki je konzervativnim sistemom in idejam previdno dodajala novitete. Ni prišlo do korenitih, dramatičnih sprememb. Stari sistemi so se ohranili, objektivni pogoji življenja obsojencev in obsojenih mladoletnikov v penoloških institucijah in v vzgojnih zavodih so postajali znošnejši, obravnavanje obsojencev humanejše, ideja o resocializaciji in prevzgoji pa je ostala odtujena dejanskim razmeram v zaporih in delovnim konceptom v njih.

Po drugi svetovni vojni je ideja o resocializaciji, prevzgoji in tretmanu obsojencev ponovno zaživela. Zasluge za uveljavitev in razširitev te ideje ima predvsem mednarodno gibanje družbenega varstva (Social defence), ki je imela ustanovni kongres leta 1947 v San Remu. Tudi ne moremo mimo vplivov komisije za socialna vprašanja OZN, mednarodnega združenja za kriminologijo in že omenjene mednarodne komisije za kazensko pravo in kazenske zavode. Slednja je bila po XII. kongresu leta 1950 v Haagu preimenovana v mednarodno penalno penitenciarno fundacijo pod okriljem evropskega sveta OZN. Ne dvomimo, da so ugledne mednarodne organizacije mnogo prispevale k razvoju penološke misli in k tretmanski orientaciji penoloških institucij. Vendar bi bila interpretacija povsem idealistična, če bi iskali vzvode za tak napredek predvsem v vplivu mednarodnih organizacij. Vzroki in vzvodi za tretmansko orientacijo penoloških institucij v Evropi in v Ameriki po drugi svetovni vojni so globlji in raznovrstni; ideje, ki so jih širile in zastopale mednarodne organizacije so že posledica teh vzrokov.

⁷⁶ Kupčević: Osnovi penologije, (135), str. 183 in Popović: Sistem izvršenja kazni lišenja slobode u Jugoslaviji (191), str. 65 in 66

Najprej moramo omeniti posebno stanje po drugi svetovni vojni. Koalicija proti fašizmu in nacizmu je združila v isti fronti narode in države z različnimi družbenimi sistemi, različnimi ideologijami, religijami in rasami. Visok krvni davek, skupni napori in trpljenje, vse to je močno reduciralo predsodke. Toleranca ljudi v medosebnih in v mednarodnih odnosih je bila večja kot kdajkoli. Tudi do kriminalcev, zlasti še, ker so se mnogi predvojni zaporniki med vojno rehabilitirali.

Po vojni so bili ljudje prenasičeni z agresijo v najrazličnejših oblikah. Živa in blizu jim je bila ideja o humanosti, humanih medsebojnih odnosih o medčloveški solidarnosti, o boljšem svetu, o pravičnejši socialni ureditvi, o demokraciji itd. Hiter razvoj komunikacij, informiranost, izobraženost ljudi in v zvezi s tem večja osveščenost in želja po participaciji, vse to je demokratično miselnost vzdrževalo in pospeševalo.

K osveščanju v ravnanju s kriminalci je nehote prispevala nacistična Nemčija. Stotisoči v Evropi so občutili na lastni koži nacistična koncentracijska taborišča in krute metode v njih. Na lastni koži so ljudje doživljali realizirane rasistične teorije in evgenična prizadevanja nacistov. Nizozemska je n.pr. po drugi svetovni vojni bistveno preuredila penološki sistem in organizacijo v penoloških institucijah. Eden izmed pomembnih ukrepov v reformi je bil, da so namestili na ključna mesta v penoloških institucijah in na vodilnih mestih v pravosodnem ministrstvu ljudi, ki so bili med vojno v nemških koncentracijskih taboriščih.⁷⁷ V drugo kategorijo vzrokov, ki so pospeševali tretmansko orientacijo penoloških institucij je šteti velik razmah humanističnih znanosti: psihiatrije, psihologije,

⁷⁷ Skalar (260), str. 100

sociologije, mentalne higijene, psihoterapije, andragogike, itd.

Številna odkritja so odprla nove možnosti pri zdravljenju, obravnavanju pa tudi pri razumevanju globljih vzrokov pri pojavih, ki so bila doslej vrednotena le z moralnimi kategorijami. Sociološke smeri v kriminologiji so opozorile na družbeno pogojenost deviantnih pojavov; s tem je morala del odgovornosti za deviantne pojave prevzeti tudi družba in ne le storilec - posameznik, ki je pred tem nosil vso težo krivde za protidružbeno dejanje.

V poslednjo kategorijo vzrokov in povodov tretmanske orientacije pa štejemo spoznanja, da so klasične penološke institucije z dose- danjo kaz-novalno politiko neučinkovite, tako s specialno preventivnega kot tudi z generalno preventivnega vidika.

Ta ugotovitev je v nasprotju z javnim mnenjem, ki pripisuje naraščanje kriminalitete predvsem preveč popustljivemu ravnanju s pre- stopniki in zahteva ostrejšo in dolgotrajnejšo kazni. P. Garabedian (77) pravi, da so raziskave javnega mnenja pokazale, da je javnost proti trošenju denarja za korekcijo in tretman in se zavzema za ostrejšo kazno- valno politiko. Bloom in Cooper (21) opozarjata na podobna stališča policije: "pošiljati ljudi pogosteje v zapore in za dalj časa. Kriminali- teto bi bilo mogoče uspešneje preprečevati z ostrejšimi kaznimi". Po- dobna stališča zasledimo često tudi pri nas: v javnosti, pri penoloških delavcih, pri organih pravosodja in pri policiji. Prevladuje prepriča- nje, da ustvarjamo s premehko kazensko politiko stanje družbene dezorga- nizacije in anomičnosti.

Znanstvene ugotovitve in dolgotrajnejša sistematična opazova- nja so takim stališčem diametralno nasprotna. Vse bolj se nam oblikuje

mnenje, da s klasično kaznovalno politiko v resnici ustvarjamo probleme, proti katerim se domnevno borimo. Odkar je leta 1940 izšlo delo D. Clemmerja: *The prison community* (39) so se tega problema lotevali številni znani kriminologi. Med najbolj znanimi naj omenimo Sykes-a (280) in Goffmana, med jugoslovanskimi avtorji pa R. Kupčevičevo (135) in V. Popovića (191) še posebej pa J. Špadijer-Điničevo, ki je z monografijo "Zatvoreniško društvo" (287) zapolnila vrzel na tem področju v jugoslovanski strokovni literaturi. Problemom zaporne kazni so bili po drugi svetovni vojni posvečeni tudi številni mednarodni kongresi. Posebej naj omenimo I. kongres OZN leta 1955 v Ženevi in II. kongres OZN leta 1960 v Londonu. Nadalje je bilo tej problematiki posvečeno več kongresov mednarodnega združenja družbenega varstva. Strokovnjaki, ki so se tega problema lotevali, so soglasni, da povzroča zaporna kazen celo vrsto negativnih posledic: socialnih, psiholoških in fizičnih. Pomeni emocionalno socialno, moralno in fizično deprivacijo. Ustvarja moralne, čustvene in socialne invalide, ljudi z dvojnimi obrazom, ki so potisnjeni v obrambo, ki so po prestani zaporni kazni intelektualno oslabiljeni; ustvarja stigmatizirane, statusno degradirane posameznike, pri katerih so nastali še vzporedni socialni problemi - razbiti zakoni in družine. S tem si je ustvarila družba sovražno razpoložene, agresivne skupine ljudi, skupine duševnih in fizičnih invalidov in poklicnih kriminalcev, ki bodo vedno ponovno prihajali pred sodišča in bodo doživljenjski člani penoloških institucij. Zapor postaja pomemben kriminogeni faktor, visoka šola kriminala, kar dandanes radi poudarimo.

Če odmislimo etične dileme, ki se ob ugotovljenih posledicah kazni odvzema prostosti odpirajo, nastopi še vprašanje vrednosti zaporne kazni z generalno preventivnega vidika. Ali odvrta kazen odvzema pro-

stosti ljudi od kaznivih dejanj? Ali vpliva vzgojno v smislu normativne integracije na široke množice nedelinkventov; oziroma ali lahko premajhna uporaba zapornih kazni in popustljivo ravnanje z delinkventi v zaporih in izven njih vpliva na povečevanje kriminalitete?

C. Biddle (18) poroča, "da je skupščinski komite za kazenski proces v Kaliforniji leta 1966 začel s sistematično evaluacijo učinkov kaznovanja. Doslej so odkrili, da izvrševanje kazni najsibo kruto ali do skrajnosti popustljivo, nima nobenih učinkov na javnost in na moralo javnosti, kajti javnost o dogajanjih v zaporih ali sploh ni informirana ali pa je informirana pomanjkljivo ali napačno. Če na ljudi vpliva kaj zastrašujoče, je to sama grožnja zapora, nikakor pa ne tak ali drugačen tretman v njem". Izkušnje iz preteklosti in deloma iz sedanjosti kažejo, da krute kazni ne le da niso vplivale na reduciranje kriminalitete, pač pa so celo v pozitivni korelaciji z naraščanjem povratništva. To so potrdile številne študije tujih in domačih avtorjev. V zvezi s tem naj omenimo le študijo, ki je bila pred leti opravljena pri nas: Opravili so jo sodelavci: medicinsko psihološkega centra RSNZ-SRS⁷⁸.

T. Gibbens (80) pravi, da so zapori neustrezni, deprivirajoči, škodljivi in dragi. V novejšem času se je udomačil izraz "prizonizacija", kar naj bi kompleksno ponazoril posledice zaporne kazni. Pod prizonizacijo razumejo avtorji kot n.pr. W.C. Thomas (293) in D. Clemmer (40) proces normativne asimilacije v subkulturo zaporske populacije.

"Zapor torej ni ustrezno sredstvo, s pomočjo katerega bi lahko dosegli spremembe v vedenju. Tako možnost zanikajo bihevioristično orientirani pa tudi psihodinamično orientirani teoretiki", pravi M.A. Clark⁷⁹. In naslednje: "Vsekakor ima izolacija ljudi kot kazen za protisocialno

⁷⁸ Glej reference: 273 (Srečanje v Radečah), 128 (Prispevek k motivacijskemu in frustracijskemu izvoru kaznivih dejanj, M. Kobal in sod.) in 215 (Eksperimentalne frustracije, S. Saksida in sod.)

⁷⁹ M.A. Clark (156), str. 37

ravnanje praviloma povsem nasprotno rezultate od tistih, ki bi si jih želeli, menijo nekateri strokovnjaki."⁸⁰

Ob navedenih ugotovitvah, ki so bile zadnjih 20 let precej popularizirane je skoraj neverjetno, da povsod po svetu vztrajajo pri zaporni kazni. V mnogih evropskih državah so gradili v zadnjem času nove institucije, obnavljali stare in jih opremljali z modernimi tehnično dovršenimi varnostnimi napravami in gradili oddelke maksimalne varnosti. Vse bolj je tudi čutiti odpor javnosti do humanizacije v penoloških institucijah. Izgleda, da gre za povsem emocionalno pogojeno ravnanje, ki ne vzdrži racionalne kritike, čeprav je po drugi strani res, da zadnja desetletja v večini razvitejših držav po svetu poleg zaporne kazni iščejo tudi drugačne, bolj ekonomične rešitve in da so bili problemom v zaporih posvečeni številni kongresi, simpoziji, seminarji in posvetovanja v nacionalnih in v mednarodnih okvirih.

Tretman s cilji resocializacije, prevzgoje in socialne rehabilitacije je eden izmed poskusov, kako penološke institucije narediti učinkovitejše, kako zaporno kazen osmisliti, posodobiti, vskladiti z interesi in čustvenimi reakcijami javnosti, z interesi določene družbe, žrtve in njegovih svojcev kot tudi z interesi storilca. Anttila Inkeri (100) pravi v zvezi s tem sledeče: "S tretmanom v zaporih je zadovoljeno vsem: žrtvi, varnosti družbe in sodobnim zahtevam po humanizaciji postopka in obravnavanju storilca".⁸¹

Kot je bilo že omenjeno, so se za tretman v zaporih zavzemali predvsem predstavniki mednarodnega združenja družbenega varstva. Nekateri prominentni predstavniki in ustanovitelji gibanja kot n.pr. Fillipo Gra-

80

Povzeto po članku v sobotni prilogi "Dela" z dne 24.4.1974 (19)

81

Anttila Inkeri (100) str. 287

matica so menili, da bi bilo treba klasičen kazenski sistem v celoti zamenjati s sistemom kurativnih, vzgojnih in separativnih ukrepov. Njegovo stališče je bilo, da je treba človeka poboljšati, socializirati in socialno rehabilitirati, pri čemer ni prostora za kazen. Stališče Fillipa Gramatice je bilo ocenjeno celo v vrstah predstavnikov združenja družbenega varstva kot ekstremno in zato v praksi neizvedljivo. Več somišljenikov v vrstah združenja družbenega varstva je užival Marc Ancel, ki je v Parizu leta 1954 izdal delo: "La Defence sociale nouvelle". V tem delu podaja načela, ki ohranjajo vse prvine oziroma ideje gibanja, vendar so v primerjavi s stališči Fillipa Gramatice bolj kompromisna. Načela so sledeča: "1. Sankcija naj ne bo kazen za greh, pač pa sredstvo za varovanje družbe in posameznika pred kriminaliteto; 2. Uporabljajo naj se predvsem kurativni in vzgojni ukrepi; 3. Prednost naj se daje specialni prevenciji pred generalno prevencijo; 4. Socializacijo delinkventov bo mogoče doseči s humanizacijo kazenskega prava; 5. Humanizacija kazenskega prava naj ne izhaja iz humanitarnih in sentimentalnih pobud, pač pa bi morala izhajati iz znanstvenih dognanj o delinkvetih."⁸³

Z navedenimi načeli je Marc Ancel utrdil dualistični koncept kazni odvzema prostosti, ki ga je z redkimi izjemami čutili že od tedaj, ko se je nazor o resocializaciji in rehabilitaciji storilcev prvič pojavil. Gre za vprašanje, ali je mogoče od institucionalnega ukrepa, ki je nastal s ciljem: kaznovati, preprečiti, odvrniti, povzročiti neugodje ali bolečino, zastrašiti, povrniti zlo z zlom, maščevati se - doseči naenkrat kaj več, nekaj kar presega pravkar omenjene attribute, imanentne pojmu kazni. Ali je mogoče v institucijah, ki so bile zgrajene zato, da

⁸² Povzeto po Bavconu (9), str. 54

⁸³ *ibid*

bi bilo mogoče družbi nevarne in škodljive posameznike začasno eliminirati, "spametovati" in prisiliti, da bi opustili škodljivo in neprilagojeno vedenje, pričakovati terapevtske učinke? Skoro nič se ni spremenilo. Ostali so zidovi, zavarovanje, samice, kaznilniško vzdušje, osebjne s tradicionalnimi stališči in predsodki do populacije obsojencev, osebjne brez ustrezne izobrazbe in brez specifičnega treninga za katerokoli vrsto terapije, ostale so stare koncepcije, stare organizacijske rešitve. In v teh okvirih smo opremili kazen odvzema prostosti z novimi atributi, dali smo ji drugačne cilje. B. Zupančič pravi: "bolj ko smo osveščeni kazni v njenem bistvu, bolj želimo, da bi imela transformatorno vlogo. Vendar od kazni nismo sposobni abstrahirati njene retributivne funkcije. Retribucija in transformacija pa sta nezdružljivi oziroma se medsebojno izključujeta"⁸⁴. Če pa bi kazni odvzeli retributivno vlogo, ali bi to še bila kazen, oziroma zakaj naj bi se tak postopek imenoval kazen in ne kaj drugega. "Esencialni znak kazni je in ostane povračilo" pravi prof. Maklecov⁸⁵. Kupčevićeva⁸⁶ v tej zvezi pravilno ugotavlja, da sta v medsebojnem nasprotju specialno preventivni vidik (resocializacija) in generalno preventivni vidik (zastraševanje). Obeh ciljev ni mogoče uresničiti istočasno z enim samim ukrepom, ker se medsebojno izključujeta.

Dualistični koncept kazni je povzročil mnoge spore med teoreti-ki glede ciljev, metod in tudi glede osnovnih izhodišč izvrševanja sankcij zoper mladoletne in odrasle storilce kaznivih dejanj. Prihajalo je do poenostavitvev in napačnih tolmačenj sicer nedvoumnih in že splošno sprejetih terminov s področja psihoterapije, socialne psihiatrije in specialne

84 B. Zupančič (335), str. 22

85 Citirano po Bavconu (9), str. 43

86 Kupčević (135), str. 103

pedagogike. G. Leroy⁸⁷ je poročal na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Beogradu, da je poskušala skupina francoskih strokovnjakov ugotoviti, kako tolmačijo tretman v različnih penoloških institucijah in v vzgojnih zavodih za mladoletnike širom po Evropi. Skupina je ugotovila velike razlike in v mnogih primerih povsem neupravičeno rabo pojma tretman. Nekatere institucije so preimenovali v tretmanske samo zato, ker so v njih nekoliko sprostili doslej tog in do skrajnosti avtoritaren režim. V diskusijskem prispevku v zvezi s to temo je znani kriminolog Lopez Rey dejal nekoliko cinično, da se mnoge penološke institucije smatrajo za tretmanske, ker so sistemizirale delovno mesto psihologa in socialnega delavca.⁸⁸ Navedene deformacije pojma tretmana in tretmanske orientacije so posledica, kot je bilo že poudarjeno dualističnega koncepta kazni dandanes. Po eni strani so novi, deklarirani cilji kazni privlačni, moderni in v skladu s sodobnimi strokovnimi in idejnimi trendi. Po drugi strani pa je retributivna vloga kazni nenehno prisotna in prekriva oziroma odriiva v drugi plan deklarirane reformatorske cilje. Kaznovalno retributivni odnos do delinkventne populacije je zlasti na aplikativnem nivoju prerastel v refleks, ki se uveljavlja v vedno novih modusih in postane dominantna naravnost pri delu z disocialnimi osebami, pa naj bodo proklamirani koncepti obravnavanja delinkventov kaznovalno avtoritarni ali pa v celoti permisivni. Tezo potrjujejo stališča osebja v penoloških in v mladoletniških vzgojnih institucijah, delovni koncepti in organizacijske rešitve v institucijah, pa tudi skrb družbe za penološke institucije in za usposabljanje kadrov v njih.

⁸⁷ Diskusijski prispevek Mr. Leroya na klinični sekciji na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo, septembra 1973, Beograd

⁸⁸ Diskusijski prispevek Mr. Lopez Reya na klinični sekciji na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo, septembra 1973, Beograd.

Resnična tretmanska orientacija, četudi je v teoriji pre-
rasla v ideologijo, se v praksi le počasi uveljavlja; postopoma, komaj
vidno usvaja praksa posamezne elemente tretmanske orientacije. Iz iz-
redno bogate literature o tretmanskih tendencah v sodobnem svetu pri
obravnavanju storilcev kaznivih dejanj lahko povzamemo, da je bilo
globalno vzeto v penoloških institucijah mnogo sprememb, ki pa so po-
menile večinoma kvantitativno dodajanje in parcialno spreminjanje,
kar pa večinoma v praksi ni vodilo do korenitejših kvalitativnih
konceptualnih sprememb pri delu z disocialnimi osebami v penoloških
institucijah. Bolj kot splošna praksa v penoloških institucijah je
postal tretman predmet eksperimentiranja; posamičnih, enkratnih ekspe-
rimentov ali eksperimentiranja v izbranih, vzornih institucijah,
kjer so posamezne države koncentrirale strokovne kapacitete in fi-
nančna sredstva. Danska, ima na primer znameniti Herstedwester, in-
stitucijo za terapevtsko obravnavanje odraslih obsojenih psihopatov.
V Holandiji je znana slična Van der Hoeven klinik, v Angliji Grendon
Underwood pri Londonu, v Italiji San Vittore in Civita Vecchia itd.
V Nemčiji je pospešil ustanavljanje socialno terapevtskih zavodov nov
ukrep, ki ga predvideva kazenski zakonik z dne 4. julija 1969. Čl. 65
tega zakonika predvideva oddajo v socialno terapevtski zavod za :

1. storilce s hudimi osebnostnimi motnjami, 2. za seksualne delinkven-
te in 3. za zmanjšano prištevne mlade storilce kaznivih dejanj, ki so
v starosti 16. do 27. let že prej zagrešili dve naklepni kaznivi de-
janji in obstoja nevarnost, da se razvijejo v kronične kriminalce (237).

Poročila o delovanju in o uspehih socialno terapevtskih in eksperimental-
nih zavodov so ugodna. O njih poroča Kürzinger J. (137) in Eisenberg U.
(59, 60).

Problemi okoli tretmana in v zvezi s tretmanom zavzemajo danes pomembno in vidno mesto v kriminološki in penološki literaturi. Čutiti je snovanje, iskanje novih ustrežnejših možnosti, izpopolnjevanje metod, koncepcije, ki često temeljijo na kontradiktornih teoretičnih izhodiščih. Nekateri raziskovalci in teoretiki opozarjajo na dualistični koncept sankcij in na slepo pot, na kateri so se znašla vsa prizadevanja v zvezi s tretmanom. Najbolj neprizanesljivo kritiko tretmanske ideologije pa so podali interakcionisti⁸⁹ na VIII. kongresu mednarodnega združenja družbenega varstva v Parizu novembra 1971 in na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Beogradu, septembra 1973. leta. Ker zadeva ta kritika bistvene postavke tretmanske orientacije in ker razkriva različne ključne dileme v zvezi s tretmanom, bomo nekatere teh ugovorov povzeli in z njimi polemizirali.

1.1 Ali skrbi kazensko pravo in kriminalna politika za tretman in za resocializacijo, ali pa za varovanje družbe in njenih vrednot, za generalno prevencijo in za pravičnost?⁹⁰

Kritična pripomba na račun ideologije tretmana vsebuje nekaj bolj ali manj prikritih bojazni, ki jih med praktiki neredko srečujemo izražene bolj neposredno.

⁸⁹ V zadnjem času je prisotna v kriminološki literaturi teorija socialnega interakcionizma, ki izhaja pri pojasnjevanju delinkventnega in deviantnega vedenja eksplicitno iz družbenega reagiranja; po mnenju interakcionistov selekcionira in identificira delinkvente samo družba. "Sociološko interakcionistična koncepcija kriminalitete in deviantnosti je ena izmed dominantnih tendenc sodobne zapadne kriminologije." (Iz uvodnega referata prof. M. Milutinovića "Osnovne tendence v sodobni kriminologiji", na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Beogradu, septembra 1973).

⁹⁰ Vprašanje je povzeto po članku L. Bavcona: Kriminalna politika in kazensko pravo na razpotju (8). Avtor razmišlja v članku o najnovejših tendencah kazenskega prava in kriminalne politike glede na stališča teoretikov, pristašev socialnega interakcionizma, ki so nastopili kritično zlasti proti ideologiji tretmana na VIII. kongresu mednarodnega združenja družbenega varstva v Parizu, novembra 1971.

Domnevamo, da gre najprej za skrb, da se s tretmansko orientacijo kazensko pravo oddaljuje od vloge, ki je kazenskemu pravu imanentna, ki je vezana na tradicijo in asociirana z represijo in s punitivno orientacijo. Odstopanje kazenskega prava od tradicionalne vloge bi zahtevalo preorientacijo za celoten pravosodni aparat, ki deluje na tem področju, zahtevalo bi drugačno koncepcijo nekaterih služb in drugačno temeljno izobrazbo kadrov na tem področju. Zato je odpor praktikov razumljiv, zlasti še, ker gre za disciplino znanosti, ki ima poleg medicine najdaljšo tradicijo. Odpori vsebujejo skrb, da bi delavci na področju kazenskega prava z novo orientacijo izgubili svojo identiteto, da bi bili potisnjeni v drugi plan ob raznih izvedencih, da bi morali odločati v zadevah, za katere se ne čutijo (in resnično niso) usposobljeni, da bi bistveni atributi sodniškega poklica zbedeli na račun atributov, ki jih vsebujejo znanstvene discipline kot so psihija- trija, psihologija, pedagogika in sociologija.

Naslednja skrb izražena v kritiki je, da daje tretmanska orientacija v kazenskem pravu preveč poudarka specialni prevenciji in da je generalna prevencija potisnjena v ozadje, oziroma da je generalna prevencija iz kazenskega prava preveč izrinjena. Ta očitek ni prikrit in tudi ni formalno neupravičen, kajti zastopniki mednarodnega združenja družbenega varstva se odkrito zavzemajo za specialno prevencijo, ji dajejo prednost in svoje stališče v zvezi s tem tudi utemeljujejo.

Generalna prevencija po našem mnenju s kazenskega prava ni izrinjena. Izrinjena ne more biti dokler bo obstajalo kazensko pravo, dokler bodo obstojale in funkcionirale pravosodno institucije, dokler bodo zakoni omejevali in usmerjali človekovo vedenje in dokler bo kr-

šenje zakonov družba sankcionirala. Če se daje v teh okvirih večji poudarek specialni prevenciji, je to smotrno, kajti izdvajanje generalno preventivnega vidika bi pomenilo v končni konsekvenci v praksi zanemarjanje specialne prevencije. Bilo je že povedano, da ugotavlja C. Biddle ((18)), da je v generalno preventivnem smislu predvsem učinkovit institut kazni, ne pa tudi način izrekanja in izvrševanja kazenskih sankcij.

Razmišljanje nas ponovno privede do ugotovitve, da je v kritiki predvsem skrita tendenca dati večji poudarek klasični kaznovalni vlogi kazenskega prava. Kritika vzeta dobesedno, namreč ni upravičena. Saj tretmansko usmerjeni teoretiki ne zanikajo ciljev kriminalne politike in kazenskega prava: varovanje vrednot družbe. Zavzemajo se le za drugačne metode, ki naj bi bile učinkovitejše, humanejše od klasičnih, represivnih. Tretmanska orientacija se je namreč uveljavila tudi zato, ker tradicionalen, kaznovalen odnos do disocialnih osebnosti ni dal zaželenih in pričakovanih rezultatov. Vplival je celo na povečevanje povratništva (neuspela specialna prevencija) in ni vplival na zmanjševanje kriminalitete in deviantnih pojavov (neuspela generalna prevencija). Soglašamo z N. Fentonom, znanim kalifornijskim psihiatrom, ki pravi: "Dokončno zaščito družbe pred delinkventi je mogoče doseči samo na tri načine: s smrtno kaznijo, z dosmrtno ječo ali z resocializacijo. Če upoštevamo, da je na podlagi praktične uporabe kazenskega zakonika prej ali slej izpuščenih 95 % obsojencev, nam ostane dejansko resocializacija edina možna in smotrna alternativa." (69).

Tretmanska orientacija pomeni alternativo klasičnemu univerzalnemu sredstvu - kazni, s pomočjo katerega poskuša sodobna penologi-

ja realizirati cilje kazenskega prava in kriminalne politike na sodoben in human način, ki je domnevno učinkovitejši kot kazen. Razen tega je bila tretmanska orientacija pogojena s številnimi novejšimi spoznanji o etiologiji motenj vedenja in osebnosti. Ta spoznanja so vsaj med strokovnjaki omajala prepričanje, da je deviantno vedenje kategorija, ki jo je mogoče zajeti v terminih nemorale. Spoznanja o delinkventni populaciji so v prid nazoru, da je deviantno vedenje motnja, determinirana z biološkimi, socialnimi in psihološkimi vzroki in da se jo je mogoče uspešno lotevati s psihoterapevtskimi, z medicinsko psihiatričnimi, s socialno spreminjevalnimi in terapevtskimi in pedagoško korektivnimi metodami.

1.2 Tretman ne daje boljših rezultatov kot klasični punitivni pristop⁹¹

Najprej bi se morali vprašati o kakšnih rezultatih je govora. Kot merilo uspešnosti ali neuspešnosti določene tretmanske metode upoštevajo raziskovalci navadno stopnjo povratništva po odpustu iz vzgojne ali iz penalne institucije. Povratništvo po našem mnenju ni veljaven kriterij za ocenjevanje uspešnosti določene institucionalne tretmanske metode, kajti povratek ni le v vzročni zvezi z metodo obravnavanja v instituciji, pač pa tudi z okoliščinami življenja po odpustu iz institucije. Metode in tehnike, ki bi merile subtilne osebnostne spremembe ob odpustu iz institucije, bi bile kot merilo uspeha ali neuspeha ustreznije. Razen tega ponovno storjeno kaznivo dejanje še ne izključuje, da je prišlo pri posamezniku vseeno do pozitivnih sprememb. Tudi pri pacientu, ki smo ga zdravili zaradi depresije, ne moremo povsem izključiti ponovnih depresivnih stanj. Morda so rezultat

⁹¹ Antilla Inkeri: Citirano po Bavconu (8), str. 3

terapije le manj pogosta in manj intenzivna depresivna stanja in pa sposobnost pacienta, da se bo v kritičnih trenutkih obnašal bolj zrelo in integrirano in da bo tako prej prebolel nastalo krizo. Primerjava je v toliko neustrezna, ker depresivni bolniki ne ogrožajo okolice in z osebnimi težavami ne izzovejo družbene reakcije.

Kadar evaluiramo rezultate določene tretmanske metode, tudi ne razmišljamo dovolj o "stranskih" posledicah metode, torej o posledicah mimo cilja, ki smo ga želeli doseči. Vprašanje je, koliko lahko s kaznovalnim pristopom obravnavanemu posamezniku škodujemo, četudi ga začasno ali za stalno (kar je manj verjetno) odvrnemo od deviantnega vedenja. Ali z drugega zornega kota: koliko smo obravnavanemu posamezniku prihranili, če smo ga vključili v tretman, pa čeprav navzven viden rezultat ne bi bil bistveno boljši kot je rezultat kaznovanja. Sodobne ugotovitve in spoznanja o učinkih kazni nas opozarjajo na številne negativne stranske učinke kaznovalnega pristopa v vzgoji, pri skupinskem delu, pa tudi pri obravnavanju disocialnih osebnosti⁹².

Tudi če bi ugotovili, da so različni učinki kaznovalnega pristopa pri obravnavanju disocialnih osebnosti enaki ali vsaj močno podobni kot so učinki tretmana, bi se vseeno odločili za tretman, ne glede na to, da zahteva tretman dandanes investicije in popolno konceptualno preorientacijo večine penoloških in vzgojno poboljševalnih institucij. Tu nimamo v mislih ciljev, pač pa metodo, ki je sprejemljiva ali nesprejemljiva z ozirom na družbeno politična in ideološka izhodišča. Otrokovo poslušnost lahko n.pr. dosežemo ali s krutim kaznovanjem in ustrahovanjem, ali pa z motivacijo. Izbrali bi motivacijo, kajti

⁹² Glej poglavje 2.6 Nezaželeni efekti kaznovanja.

ta metoda bi bila današnjemu nivoju znanja in spoznanj, splošnim vzgojnim ciljem, etičnim načelom, proklamiranim odnosom med ljudmi in stopnji kulture bližja kot metoda, ki bi temeljila na kazni in strahovanju.

Pink L., Martin J., in Burke G. (70) podajajo ugotovitve 300 projektov v Združenih državah, kjer so ugotavljali prednosti tretmana pred klasičnim, kaznovalnim pristopom. Avtorji poudarjajo, da so globalno rezultati tretmana 5 %boljši, kot so rezultati obravnavanja v klasičnih penoloških institucijah s klasičnim kaznovalnim pristopom. Torej so ugotovljeni boljši rezultati tretmanskega pristopa, čeprav gre za preverjanje vse mogočih metod, katerim je skupno le to, da opuščajo klasično kaznovalno orientacijo. Rezultate tretmana je danes težko objektivno ovrednotiti. Tisti, ki tretman zagovarjajo, pa tudi tisti, ki mu nasprotujejo, so preveč emocionalno zavzeti, da bi se lahko pri raziskovanju in pri dokazovanju izognili subjektivnim ocenam. Lejins P. (144) pravi v zaključku svojega poročila: "Bogastvo informacij, ki se nanašajo na tretman, je bilo doslej zanemarjeno in izraženo le v splošnih amorfnih ugotovitvah, ne da bi jih nadrobneje analizirali in preverjali. Področje delinkvence in kriminalitete je namreč še vedno predvsem pod kontrolo kaznovalnih ideologij".

Problemu tretmana se dandanes v kriminologiji in v penologiji posveča precej pozornosti. Avtorji, ki vidijo v tretmanu ustrežnejšo solucijo, kot je kazen, se ne zadovoljujejo več s konstatacijo, da je tretman boljši kot kazen, pač pa proučujejo različne koncepte in vidike tretmanske orientacije. Kellner (117), ki izhaja iz primerjalne

analize devetih študij, pri katerih je bilo apliciranih devet različnih nedirektivnih psihoterapevtskih metod, ugotavlja, da vplivajo različne psihoterapevtske metode različno na različne kategorije disocialnih osebnosti. Ugotavlja tudi, da različne psihoterapevtske tehnike vodijo pri istih osebah do različnih efektov.

Hawryluk A. (68)) priporoča v prehodni fazi, od kaznovalne k tretmanski orientaciji sledeče: 1. čim bolj reducirati velike penološke institucije in pospeševati orientacijo k malim institucijam, vključenim v komuno; 2. orientirati se h krajšim kaznim odvzema prostosti; 3. izboljšati diagnosticiranje in na osnovi diagnoze izdelati individualni program tretmana. Parsonson (180), pa pravi, da bi bilo treba v prihodnje, v kolikor bi želeli, da bi bilo delo z disocialnimi osebami bolj efektno, upoštevati sledeče: 1. povečati število korekcijskih institucij; 2. odpravljati bariere, ki dandanes ovirajo uspešnost tretmanskih prizadevanj; 3. povečati in izboljšati terapevtsko vlogo osebja v sedanjih penoloških institucijah; 4. vključevati specializirane strokovnjake v sedanje institucije.

Kritiki tretmanske ideologije, kot n.pr. A. Inkeri⁹³ opozarjajo na neefikasnost tretmana tudi z drugega vidika. Dokazujejo, da individualizacija in posledično tretmanska orientacija ne vpliva na obseg in sestav kriminalitete v dani družbi. S tem soglašamo, kajti že v uvodnem delu tega poglavja smo ugotovili, da pogojujejo kriminaliteto socialni, biološki, in psihološki činitelji v medsebojni interakciji, pri čemer tak ali drugačen tretman nima pomembnejše vloge. Tretmana torej ne moremo opravičiti z razlogom, da pomaga zmanjševanju kriminalitete in deviantnih pojavov, vendar s tem razlogom prav tako ne moremo opravičiti klasičnega, pretežno kaznovalnega pristopa.

⁹³ Inkeri, A.: Punishment Versus Treatment (100)

1.3 Delinkvenca ni bolezen, pač pa normalen pojav⁹⁴, zaradi česar je zdravljenje oziroma tretmanski pristop odvečen, neumesten in nesmotrn.

Dilema, ki jo skupaj z Antillo Inkeri odpirajo interakcionisti ni preprosta, niti ni nova. Vemo, da se kriminaliteta zakonito javlja v sleherni družbi. To je ugotovil že A. Queteleet⁹⁵ v prvi polovici XIX. stoletja, teoretično razlago pa je podal E. Durkheim in v novejšem času Erikson (66), ki pravi, da je kriminaliteta prisotna v določeni družbi v določeni meri normalen pojav. To misel zastopajo tudi sociološko orientirani kriminologi, kot n.pr. N. Christie ((38)). Podobno je stališče P. Jambreka⁹⁶, ki pravi, "da je odklonsko ravnanje vdelano v normativni red. Je posledica kulturnih nasprotij, ki jih pogojuje modernizacija in demokratizacija".

Deviantno vedenje je torej ne le stranski produkt družbenega napredka in posledica sodobnih pogojev življenja in družbenih nasprotij, pač pa celo pojav, ki omogoča družbeno kohezijo in normativno integracijo. S. Shoham⁹⁷ meni, "da so vzroki družbene stigmatizacije kriminalcev psihološki (ventil za agresijo, projekcija krivde), socialno psihološki (kriminalci so ljudje, na katere lahko gledamo zviška, dajejo nam možnost za lastne uspehe) in družbeni". V terminih grupne dinamike bi rekli, da ne more biti nobena grupa brez omega člana, ki je v skupini odvod za napetosti in agresivne impulze.

⁹⁴ Antilla Inkeri: Citirano po Bavconu (8) str. 3

⁹⁵ Citirano po Bavconu (9), str. 26

⁹⁶ P. Jambreka (103), str. 137

⁹⁷ S. Shoham (228), str. 8 in 9

Vendar, če je kriminaliteta normalen pojav, velja to le za kriminaliteto kot pojav, nikakor pa ne za identificiran in odkrit del kriminalne populacije. Ta segment kriminalne populacije, o njem je bilo govora v poglavju B, se razlikuje od legitimne nekriminalne populacije po številnih bioloških in psiholoških karakteristikah. V kriminalni populaciji, kot je bilo že poudarjeno, je proporcionalno več kot v nekriminalni populaciji duševnih bolnikov, posameznikov s psihoorganskim sindromom, nevrotikov, psihopatov, umsko insuficientnih, fizično in socialno stigmatiziranih itd. Za večji del teh kategorij delinkventov je kriminaliteta samo simptom njihove osebne prizadetosti. Za del kriminalne populacije predpostavljamo, da so osebne deviacije sekundarno pogojene; so posledica socialne stigmatizacije in frustracij v zvezi s kazenskim postopkom oziroma s pogoji izvrševanja kazni. Ne glede na to, da je ta vidik pomemben, z njim ne moremo v celoti pojasniti posebnih osebne deviacije, ki so v poprečju značilne za delinkvente. Upravičena pa je domneva, da vplivajo sekundarni činitelji kot ojačevalci v smeri osebne devianosti, v primeru, če so deviacije primarno pogojene in kot vzroki oziroma sprožilni faktorji osebne deviacije, če je bil posameznik pred tem relativno osebno urejen. Tretmanski pristop je smotern v obeh primerih. Pri primarno deviantnih kot sistem terapevtskih in psihoterapevtskih metod, s pomočjo katerih skušamo doseči posameznikove vedenjske in osebne spremembe, s čemer vplivamo tudi na redukcijo simptomov, torej tudi na redukcijo delinkventnega vedenja. Če pa gre za sekundarno pogojene osebne deviacije, pričakujemo, da bomo s tretmansko orientiranim pristopom paralizirali negativne učinke penološke institucije in ustvarili atmosfero, ki ne bo frustrirajoča in ne bo ustvarjala sekundarno pogojenih osebne deviacije in vedenjskih sprememb.

Tretman ima torej terapevtsko in preventivno vlogo.

Poglejmo si še en vidik. V zvezi z boleznijo in zdravljenjem se nam nehote vsiljujejo asociacije na klasično zdravljenje v bolnišnicah. Zdravnik razpolaga z znanjem, z diagnostičnimi pripomočki in s sredstvi za terapijo, pacient pa mora upoštevati zdravnikova navodila, jemati mora predpisana zdravila in potrpežljivo čakati na izboljšanje bolezenskega stanja. Gre torej za nadrejeno vlogo in celotno odgovornost zdravnika in pasivno vlogo pacienta.

Kritiki tretmanske ideologije nasprotujejo medicinskemu modelu obravnavanja delinkventne populacije. R. Clendenen (41), M. Schmi-deberg (218), B. Coleman (43) in W. Glasser (81) nasprotujejo zlasti pasivni vlogi pacienta v odnosu do terapevta in odklanjajo zato psihoanalitično orientirane psihoterapevtske modele. Proglasiti delinkventa za bolnika in ga postaviti v vlogo pasivnega pacienta bi bilo lahko škodljivo z dveh vidikov. Delinkventnega posameznika bi na ta način razbremenili odgovornosti za preteklo in tudi za bodoče ravnanje. To pomeni, da bi ga demobilizirali v njegovi lastni aktivnosti, da bi prispeval k izboljšanju svojega lastnega bolezenskega stanja. "Kot bolnik posameznik vendar ni mogel ravnati drugače, kot je ravnal". S tem je dobil delinkvent opravičilo pred seboj in pred družbo za pretekle "grehe", za bodoče pa ni razloga, da bi se trudil osvojiti drugačne, družbeno sprejemljivejše vzorce vedenja. Z vlogo bolnika bi lahko nadalje pri delinkventih ustvarili vtis, kot da je njihovo stanje bolj kritično, kot si ga lahko sami predstavljajo. Zaskrbljenost, ki bi jo s tem pri posameznikih ustvarili, bi lahko ovirala rehabilitacijski postopek.

S tem, da postavimo delinkventa v vlogo bolnika, bi lahko torej povzročili proces, ki je v medsebojnem notranjem nasprotju: strah pred boleznijo in neodgovornost zaradi bolezni. Oba učinka se medsebojno ojačujeta.

Kritika na račun pasivne vloge pacienta - delinkventa v terapevtskem postopku je le deloma upravičena. Le toliko v kolikor so poskušali posamezni avtorji pri tretmanu delinkventov resnično uveljaviti klasične medicinske modele. To pa nikakor ne velja za modernejše tretmanske koncepcije, niti za psihodinamično niti za behavioristično usmerjene, ki poskušajo uveljaviti metode, ki večinoma temeljijo na aktivni participaciji obravnavanih delinkventov. Soglašamo z M. Schmi-debergovo (218), ki pravi, da je bistvo terapije pri disocialnih osebah osvestiti pacienta realnosti in ga napraviti sposobnega, da realnost obvladuje. Soglašamo tudi s stališči udeležencev VII. mednarodnega kongresa vzgojiteljev neprilagojene mladine (1970), kjer so poudarili, "da vzgojni in prevzgojni proces, pri obravnavanju disocialne mladine ne smemo pojmovati kot proces normativne indoktrinacije, pač pa proces osebnostnega in socialnega zorenja mladoletnikov, da se bodo znašli v svetu, v katerem bodo živeli in da bodo znali v njem izbirati med dobrim in zlim"⁹⁸. Ne želimo pasivnih konformistov, pač pa ljudi, ki se bodo zrelo odločali, ki bodo za svoje odločitve in za dejanja polno odgovorni in ki bodo opremljeni z obrambnimi mehanizmi, ki jih ne bodo potiskali v konflikte z družbo..

Tudi sodobna medicina, še posebej psihiatrija odstopa od klasičnih modelov zdravljenja, ko je bil pacient pasiven in vse bolj vključuje v zdravljenje tudi pacientovo participacijo.

⁹⁸ Citirano po Skabernetu (239), str. 300

Sicer pa je terapija disocialnih osebnosti v večini kriminoloških institucij le vizija bodočnosti. Nekatere terapevtske postopke, metode in kompleksnejše tretmanske koncepcije so doslej preskusili na izbranih skupinah in v izbranih vzgojnih zavodih oziroma penoloških institucijah, ki so delovali (ali delujejo) v izjemnih pogojih. Večina sodobnih penoloških institucij in vzgojnih zavodov pa niti približno ne odgovarja normativom terapevtskih oziroma tretmanskih zavodov.

1.4 Prevelika pozornost posamezniku - prestopniku, ki je dejansko vsebovana v "treatment ideology" nas odvrča od resničnih - širših družbenih vzrokov kriminalitete in deviantnih pojavov⁹⁹

Tomislav Marković pravi v knjigi "Maloletniška delinkvencija i njezino suzbijanje" v zvezi z navedeno kritično mislijo nasprotnikov tretmana "da nam je kot družbi dobrodošlo, če lahko deviantne pojave vključno s kriminaliteto pripišemo biološkimi in psihološkimi faktorjem, ker se na ta način izognemo neprijetnemu opravilu, da bi razgrinjali sami pred seboj večje socialne grehe in spodrseljaje"¹⁰⁰. Ta misel je bila v različnih zvezah ponovno povedana na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo septembra 1973 v Beogradu. Poudarjali so jo zlasti zastopniki interakcionizma, ki so poskušali tudi s tem argumentom dokazati, da je klinična smer v kriminologiji in v penologiji nesmiselna in da bi se bilo treba v bodoče usmeriti k resničnim vzrokom deviantnosti, ki so v družbi in ne v posamezniku.

Argument je tehten in vreden premisleka, vendar menimo, da bi bila usmeritev zgolj v sociološke vzroke kriminalitete in deviantno-

⁹⁹ Antilla Inkeri (100).

¹⁰⁰ T. Marković (151), str. 12

sti prav tako napačna, kot če bi jih skušali iskati le v dušebnosti oziroma v bioloških posebnostih prestopnikov. Popolna preusmeritev od individualnih k širšim sociološkim vzrokom bi bila tudi človeško problematična, ker bi nas odvrčala od posameznikov, ki tvorijo kriminalno populacijo. Četudi je kriminaliteta sociološki problem, četudi so njene korenine v družbi, doživljamo jo vedno le skozi posameznika. Ob posamezniku - delinkventu pa se lahko vprašamo, zakaj se je znašel v populaciji prestopnikov prav on in ne nekdo drug; podobno bi se lahko vprašali, čemu so v epidemiji oboleli nekateri, drugim pa je epidemija prizanesla. In če nadaljujemo s primerom: ali bi bilo prav, da poskušamo odpraviti vzroke epidemije, ne da bi istočasno poskrbeli tudi za tiste, ki so že oboleli? Nobena preventiva ne more mimo kurativnih posegov, ki so sestavni, če že ne njen bistveni del, kot je tudi kurativa lahko sizifovo delo, če se ne povezuje s sistematičnimi preventivnimi akcijami. Podobno stališče zavzemamo v zvezi s kriminaliteto oziroma v zvezi z njenim preprečevanjem. Menimo, da ne gre za bolj ali manj ponesrečeno analogijo, do katere smo prišli po deduktivni poti, pač pa nam je praksa pravilnost take poti že dostikrat potrdila.

Navedeni kritični argument na račun tretmana je po našem mnenju uperjen proti specialni prevenciji v celoti. Prepričani smo, da v prihodnje ne bi smeli opustiti skrbi za posameznika, čeprav soglašamo tudi, da ne bi smeli zanemarjati boja proti družbenim koreninam kriminalitete in deviantnosti. Oboje, prevencija in tretman sta pri preprečevanju kriminalitete in deviantnosti pomembna, nobenega vidika ni mogoče postaviti pred drugega ali celo nad drugega.

1.5 Tretmanska ideologija ogroža osebno svobodo tistih, ki so vključeni v tretman¹⁰¹

"Tretman je vdiranje v privatni svet posameznika. To je nasilje, zlasti še, če upoštevamo, da izvajamo tretman le pri tistih posameznikih, ki so bili zaradi kršenja zakonov deležni družbenih sankcij"¹⁰². Tretman apliciramo, oziroma o njem razmišljamo kot menijo kritiki tretmanske ideologije šele tedaj, ko je posameznik praktično brezpraven, ko mu je odvzeta svoboda, ko nima niti objektivnih niti subjektivnih možnosti, da bi polnovredno razsojal in odločal - tudi o tem, ali s tretmanom soglašal ali pa ga zavrača. Kritika nasprotnikov tretmana izgleda tehtnejša, če upoštevamo, da disocialne osebnosti v večini primerov ne želijo nikakršne pomoči in nikakršnih posegov v svoj subjektivni svet in svoj življenjski prostor. Razen tega dandanes, ko tretman šele postopoma nadomešča klasičen represiven pristop, ko je institucionalen ukrep (kazenski ali vzgojni) še vedno tudi retributiven, sprejema zapornik novitete s previdnostjo, ker jih doživlja kot sestavni del kazni. Vseeno pa očitno, da apliciramo tretman le pri brezpravnih zapornikih, ki se posegov v osebno integriteto ne morejo ubraniti, ni točen, kajti v podobnem položaju so pacienti v bolnišnicah, če le abstrahiramo zaupanje, ki ga imamo običajno v osebje v zdravstvenih institucijah. Brezpomočen (četudi ne brezpraven) je n.pr. pacient, ko je narkotiziran ali pod vplivom sedativov ali pa povsem odvisen od ordinirane terapije njegovega zdravnika. V privatni svet pacienta vdira tudi zdravnik, ko pomaga samomorilcu ali ko podaljšuje življenje na smrt bolnemu, ki bi se želel rešiti trpljenja. V privatni svet posega zdravnik z lobotomijo, z elektro-

101 A. Inkeri (100)

102 G.H. Mead (1934): Citirano po Zupančiču (335), str. 59

šoki, s številnimi psihofarmakološkimi sredstvi, katerih posledic medicina danes v celoti še ne pozna. Čeprav s plemenitimi cilji, vendar vdira v privatni svet pacientov. Želimo poudariti, da tretmanske metode, ki postavljajo pacienta v povsem odvisen položaj do terapevta, niso značilne le za zapore in prevzgojne institucije, pač pa se srečamo s tem problemom tudi izven zaporov.

Ogrožanje osebne svobode pomenijo tudi deformirane oblike tretmana oziroma vrste obravnavanja, ki si nadevajo ime tretman, vendar neupravičeno. O takih institucijah smo že govorili. Asociativne zveze, ki nastajajo tako v zvezi s pojmom "tretman", lahko tretmanski orientaciji le škodujejo. V praksi srečujemo celo primere, da dolge zaporne kazni ali detencijo posameznikov opravičujejo s tretmanom in s tretmanskimi cilji. V takih primerih kritika ne zadeva ideje tretmana, pač pa deformacije in zlorabe v zvezi z njim.

Drugi del kritike, ki zadeva vprašanje neupravičenega poseganja v osebnost obsojenih oseb, je vprašanje ogrožanja osebne svobode s tretmanskimi posegi. Bavcon (8) se v tej zvezi vprašuje: "odkod državi pravica spreminjati posameznikov značaj in njegovo vedenje? Ali je prav, da uporabljamo medicinske in psihološke metode z namenom, da bi posameznika prilagodili (spornim) družbenim normam".

Dilema, ki jo odpira Bavcon in katero so zaostriili interakcionistično usmerjeni kriminolozi na VII. kriminološkem kongresu, ima posebno težo v zvezi s kategorijo političnih prestopnikov. Politični prestopniki so često v nasprotju s kategorijami prestopnikov, ki jih uvrščamo v kategorijo klasičnega kriminala, ekstremni družbeni nekonformisti. Domnevamo, da je med njimi manj osebno motenih in

neurejenih kot pri drugih kategorijah prestopnikov. Njihova posebnost (motnja) so nekonformna stališča in nekonformno vedenje. V tem primeru je resnično vprašljivo, če je tretman s strokovnega vidika opravičljiv. Služil bi lahko večjemu prilagajanju nekonformnih posameznikov veljavnim družbenim normam in to s pomočjo psihoterapevtskih, medicinskih, pedagoških in socialnih posegov. Pri tem se odpirajo etične dileme, na katere ne nameravamo dati odgovora že ta hip. Menimo pa, da interakcionisti oziroma sociološko usmerjeni kriminologi niso dosledni, ker dajejo prednost kazni pred tretmanom. Vprašujemo se namreč, kako je mogoče opravičevati kazen kot najbolj grobo obliko indoktriniranja in prisiljevanja, istočasno pa odpirati etične dileme v zvezi s tretmanom, ki je s humanega stališča vsekakor sprejemljivejša alternativa kot kaznovanje. Polemika v tej smeri privede nujno do vprašanja definicije tretmana. Treba se je opredeliti in najti med različnimi teoretičnimi rešitvami pot, ki bo sprejemljiva strokovno in istočasno idejno, da se nam ne bo treba vračati nazaj in iskati v penoloških teorijah rešitve edinole v preživelih oblikah kaznovanja, kot so to storili kritiki tretmanske ideologije.

Pri definicijah tretmana¹⁰³ smo ugotovili, da enačijo nekateri tretman in njegove cilje s pojmom specialne prevencije v klasičnem smislu: tretman je sistem postopkov oziroma metod, s pomočjo katerih bi bilo mogoče pri posamezniku preprečiti nadaljno protidružbeno oz. disocialno vedenje.

Vrste tretmana, ki jih je mogoče zajeti s to definicijo, imajo izvor v metodah kaznovanja oziroma v kaznovalni orientaciji.

¹⁰³ Glej poglavje C.3.

Eden izmed ciljev kazni, razen tedaj, ko je bilo mogoče kazen enačiti izključno z eliminacijo in z maščevanjem, je bil prestopnika zastrašiti, prisiliti, oziroma odvrniti od protidružbene dejavnosti. Veljavna je hipoteza, da bo posameznik opustil vedenje, ki je sankcionirano, ki mu ne prinaša pričakovanega ugodja, pač pa nasprotno neugodje in trpljenje. Vendar praksa hipoteze ne potrjuje. To dejstvo je poleg številnih drugih činiteljev v zadnjih 100 letih pri obravnavanju prestopnikov pomembno vplivalo na dva procesa:

- na humanizacijo kaznovanja in na proces diferenciacije metod kaznovanja
- na iskanje novih sredstev in metod, s pomočjo katerih bi bilo mogoče uspešneje nadomestiti klasično kaznovalno orientacijo.

Najprej se bomo zaustavili pri procesu humanizacije in diferenciacije kaznovanja.

Humanizacija in diferenciacija kaznovanja se je odrazila v prizadevanjih spremeniti prakso v penoloških institucijah in v institucijah za mladoletne delinkvente. Spremeniti prakso s tem, da se izboljšajo pogoji prestajanja kazni, da se odpravijo krute kazni, da se fizična kazen nadomesti z manj bolečimi, bolj humanimi oblikami kaznovanja itd. Proces humanizacije kaznovanja in kazenske politike se ni odrazil le v poskusih spreminjati prakso, pač pa tudi v nenehnem teoretičnem snovanju, v novih teoretičnih modelih in iz njih izhajajočih aplikativnih rešitvah. Med najpomembnejše teoretične modele, ki izhajajo iz prvotne klasične kaznovalne orientacije, kateri dajejo znanstveno osnovo, štejemo ameriški behaviorizem, "danes vodilno orientacijo angloameriške psihologije!"¹⁰⁴ Behavioristi in behavioristično

¹⁰⁴ Ž. Korać (130), str. 396

orientirani teoretiki so razvili v novejšem času (zlasti po drugi svetovni vojni) številne metode znane pod imeni "behavior modification program, averzivna terapija, realitetna terapija, kondicioniranje in rekondicioniranje, ojačevanje ipd.". V kriminalistični in v penološki praksi so se uveljavile še nekatere druge metode in tehnike, ki prav tako izhajajo iz behavioristično orientiranih teoretičnih modelov. Predvsem mislimo na metode elektronskega nadzorovanja ljudi in pa metode psihičnega pritiska, katere večkrat poimenujemo z metodo pranja možgan (brain washing).

Cilj pri vseh navedenih metodah je preprečevanje, prisiljevanje in nasilno preoblikovanje nezaželenih vedenjskih vzorcev, nadzorovanje in preusmerjanje k socialno sprejemljivejšemu, konformnemu vedenju. Gre torej za cilje, ki jih vsebuje klasično pojmovana specialna prevencija in za katere smo imeli nekdanj eno samo metodo - metodo kazni. Le da so sedaj grobe, difuzne in bolj ali manj nekontrolirane metode kaznovanja zamenjane z bolj premišljenimi, znanstveno preverjenimi, učinkovitejšimi, rafiniranimi, bolj dinamičnimi in manj bolečimi postopki. Nasilje in manipulacija ostaja kot pri kazni, le da je oboje prikrito, se skriva za imeni raznih metod in tehnik in da se pristop v celoti uvršča v tretman.

D. J. West (1968)¹⁰⁵ pravi v zvezi z behaviorističnimi terapevtskimi metodami sledeče: "V bistvu gre za manipuliranje s stimulusi nagrajevanja in kaznovanja. Dražljaje je treba ponavljati toliko časa, da se utrdi (kondicionira) mehanizem izogibanja neprijetnim stimulusom oziroma aktivnosti, kateri sledijo neprijetni stimulusi". In dalje: "tehnike behavior terapije smatrajo mnogi psihiatri

¹⁰⁵ D.J. West (317), str. 276 do 278

za pravo prekletstvo, kajti to so tehnike manipuliranja z ljudmi in predstavljajo rafinirano moderno torturo oziroma "brain washing". Vprašujemo se ali so te metode resnično kaj bolj humane, kot je bilo prestajanje prostostne kazni v samici ob kruhu in vodi. Podobno stališče je izrazil Mailloux¹⁰⁶, znani kanadski psiholog in psihoterapevt, ki je mnenja, da je večina metod in tehnik, ki jih vsebuje "behavior modification program", brain washing.

Na pozicijah, ki so blizu behaviorističnim nazorom, je znani danski kriminolog Stürup¹⁰⁷. Pravi, da je treba pri psihopatih, ki ne želijo sodelovati pri psihoterapiji, stopnjevati njihovo osebno stisko s težkimi objektivnimi pogoji prestajanja zaporne kazni, zlasti še s popolno osamitvijo, tako da se obsojenec končno "prostovoljno odloči", da želi sodelovati pri psihoterapiji. Ta nazor se je oblikoval med psihoanalitiki, ki so ugotovili, da disocialne osebe v razliko od nevrotičnih bolnikov ne občutijo subjektivnih težav in zato večinoma ne vidijo nobenega razloga, da bi sodelovali v psihoterapiji. Če torej ne občutijo subjektivnih težav, je treba subjektivne težave ustvariti, oziroma treba je delinkventa postaviti v situacijo, kjer bo občutil subjektivne težave. S tem pa nastopi pri zapornikih želja po pomoči in pripravljenost sodelovati v tretmanu.

To stališče smo večkrat zasledili - bolj ali manj jasno izraženo - v stikih s številnimi domačimi in nekaterimi tujimi peno-

106 N. Mailloux je izrazil navedeno stališče v diskusijskem prispevku na VII. mednarodnem kriminološkem kongresu septembra 1973 v Beogradu

107 Stürup je obširneje obrazložil svojo metodo zdravljenja psihopatov na XII. kurzu iz kriminologije leta 1959 v Kopenhagenu, na katerem je bil tudi avtor tega dela.

loškimi delavci.

Pristop vsebuje neizrečeno misel, da bo posameznik najprej dezintegriran in potisnjen v osebno stisko, pri procesu ponovne integracije odvisen od terapevta, ki ga bo lažje vodil proti ciljem, da bo opustil disocialno vedenje. Mlinarič¹⁰⁸ pravi v zvezi s tem stališčem sledeče: "Resocializacije ni mogoče izvajati na tak način, da najprej zanikamo in porušimo obsojenčevo identiteto ter jo poskušamo nato sami ponovno skonstruirati". Porušiti ni težko, to lahko storimo z lahkoto, rezultati takih, destruktivnih prizadevanj so evidentni. Nimamo pa nobenih dokazov o možnostih ponovne rekonstrukcije oziroma reintegracije prej dezintegrirane osebnosti.

Med behavioristične terapevtske modele štejemo tudi metode psihičnega pritiska in permanentne kontrole pri zdravljenju alkoholi- kov in narkomanov, ki so se uveljavile v zadnjih letih tudi pri nas. Te metode se često skrivajo pod imeni terapevtske skupnosti, medsebojne pomoči in solidarnosti pacientov. Uspešnost, oziroma pozitivni rezulta- ti, s katerimi take metode navadno opravičujemo, niso dovolj tehten argument, da bi jih zagovarjali. Vprašati se moramo namreč, kaj po- zitivni rezultat v resnici pomeni in pa kateri so vzporedni, nega- tivni učinki teh metod. Pacient lahko preneha z uživanjem droge ali alkoholnih pijač. Stimulusi k uživanju so pri njem ugasnili, vendar so navadno istočasno ugasnile tudi druge intencije, značilne za posa- meznika. Pacient ni več odvisen od alkohola ali od droge, povsem pa postane odvisen od avtoritete terapevta ali društva ozdravljenih alko-

¹⁰⁸ Iz referata F. Mlinariča (276) psihologa na oddelku za izvrševanje kazni republiškega sekretariata za pravosodje, na posvetovanju penologov v Dobrni, oktobra 1973.

likov. Za take paciente so značilne ponižnost, popolna odvisnost in nesamostojnost, nekreativnost in izguba avtentičnosti. Že Freud je ugotovil, da se otrok bolj identificira s tistim od staršev, ki ga bolj frustrira. Tu pa gre za isti mehanizem, le da imamo pri tem opraviti z odraslimi, zrelemi osebnostmi, pri katerih smo zamenjali eno obliko regresivnega stanja z drugo. Pozitivni učinek je le v tem, da je bila prvotna oblika regresivnega vedenja družbeno manj sprejemljiva in da je z njo pacient provociral proti sebi več pritiskov, medtem ko je sedaj ocenjen kot discipliniran individuuum.

K metodam, ki so blizu behaviorističnim predstavam tretmana in modelom razmišljanja, bi lahko šteli še uporabo sedativov, zlasti kot nadomestilo prisilnemu jopiču in fizični izolaciji, nadalje kastracijo kot nadomestilo za doživljenjsko detencijo pri spolno nasilnih delinkventih¹⁰⁹, lobotomijo kot sredstvo za obvladovanje agresivnih posameznikov proti samemu sebi in proti okolici, elektronsko nadzorovanje kot nadomestilo za dolge zaporne kazni pri poklicnih kriminalcih¹¹⁰ itd.

Prostovoljen pristanek prizadetega posameznika za sodelovanje ni argument, ki bi vse navedene metode opravičeval, kajti v teh primerih gre za pristanek ljudi v posebnih življenjskih okoliščinah, v katerih ni mogoče trezno razsojati. Te metode bi bile po našem mnenju

¹⁰⁹ Kastracijo kot nadomestilo doživljenjske detencije seksualnih psihopatov še vedno uporabljajo na Danskem.

¹¹⁰ V Združenih državah razmišljajo, da bi poklicnim kriminalcem in večkratnim povratnikom v zameno za dolgotrajne prostostne kazni ponudili alternativo permanentnega nadzorstva. Zaporniku bi namestili na roko posebno zapestnico, s pomočjo katere bi s posebnega centra lahko nenehno spremljali vsak njegov korak. (Iz razgovora s tov. Zupančičem, asistentom na pravni fakulteti v Ljubljani).

v omejenem obsegu sprejemljive, v primerih, ko bi se morali odločati med večjim in manjšim zlom z vidika interesa posameznika ali z vidika interesa širše družbe. Vendar le v primeru, če ne bi imeli nobene sprejemljivejše alternative.

S strokovnega vidika je najbolj tehten očitek behaviorističnim metodam, da so usmerjene k zunanjim simptomom, ki so le zunanja manifestacija notranjih dinamičnih procesov. London P.¹¹¹ pravi, "da pomenijo simptomi zaščito in obrambo organizma. Behaviorizem pa je usmerjen ravno v redukcijo oziroma v eliminacijo teh simptomov". Prav tako kot velja pri nevrotičnih ali pa tudi pri fizičnih obolevnih, velja tudi za disocialne motnje, da z redukcijo ali eliminacijo simptoma problema nismo rešili, pač pa smo ga le začasno potisnili, preusmerili, morda s subjektivnega vidika celo povečali. Problem smo torej začasno rešili za okolje, (kot je tudi prostostna kazen le začasna rešitev), prizadetim pa osebne stiske nismo odpravili pač pa smo jim jo kvečjemu še razširili in povečali.

Na tej točki pa se znova zaostri nasprotje med družbenimi in individualnimi interesi, nasprotje med generalno in specialno preventivo. Ali konkretnije: kako daleč smemo ščititi interese posameznika, da ne bi ogrozili družbenih in kako daleč smemo iti v zaščiti družbenih interesov, da ne bi ogrozili enega izmed osnovnih postulatov in pridobitev demokratičnih družb - osebne svobode.

Behavioristično koncipiran tretman upošteva predvsem družbene interese, posameznikove pa zanemarja. Celo več; ne le da posameznikove interese zanemarja, pač pa jih celo ogroža na račun druž-

¹¹¹ London P. (145), str. 13

benih. Ogrožen je posameznik, ogrožena je njegova osebna integriteta in njegovo duševno ravnotežje.

Najhujšo kritiko behaviorističnih tretmanskih koncepcij doslej sta podala Bruck (30) in Hollis (94). Njuna kritika se nanaša tako na strokovne, kot na etične vidike "behavior modification program". Behavioristične koncipiran tretman zavračata, ker po njunem mnenju: "metoda ni nova: izhaja iz znanih kaznovalnih pozicij in jo je mogoče ovreči in kritizirati z istimi argumenti kot klasičen kaznovalen pristop." Nadalje Bruck in Hollis dokazujeta "da je behavioristična metoda nevalidirana, mehanicistična, atomistična, manipulativna in neetična"¹¹². P. London (145) pravi "da izhajajo behavioristi iz principov učenja. Četudi se jim podira mit, vztrajajo na svojih pozicijah in kritizirajo psihoanalitike, rogeriance, eksistencialiste in psihiatre, ki ne obvladajo žargona ojačevanja in responderjev. Principi učenja so bili v glavnem odkriti med letom 1898 in 1938. V novejšem času k tem principom ni bilo dodano nič novega."¹¹³

Ne glede na stališče P. Londona, ki meni, da behaviorizem v novejšem času k znanim principom doktrine ni ničesar dodal, pa je treba poudariti, da se behaviorizem dandanes le razlikuje od klasičnega Watson-ovega, kateremu postavljamo meje med leti 1913 in 1930. Po letu 1930 namreč govorimo o neobehaviorizmu in od leta 1950 dalje o neoneobehaviorizmu, ki je tesno povezan z imenom znamenitega ameriškega psihologa Skinnerja (266,267). "Behaviorizem je le šel korak dalje zahvaljujoč Skinnerju, pravi Ž. Korač¹¹⁴".

¹¹² Cit. po Morrow in Gochrosu (167) iz uvodnega sinopsisa

¹¹³ London P. (145), str. 10 do 13

¹¹⁴ Ž. Korač (130), str. 800

Skinnerjev prispevek vidimo med drugim v kritičnem odnosu do negativnega ojačevanja (kaznovanja) in dajanje prednosti pozitivnemu ojačevanju (nagradi) oziroma operacionalnemu kondicioniranju. Za prakso je bila namreč to pobuda za iskanje bolj humanih, etično manj spornih metod in tehnik pri obravnavanju disocialnih osebnosti.

Dandanes izhaja večina tretmanskih zavodov, pa tudi projektov v Združenih državah, ki proučujejo metode tretmana disocialnih osebnosti iz behaviorističnih teoretičnih modelov. Vendar vsebujejo ti modeli tudi številna stališča in iz njih izhajajoče aplikativne tretmanske metode, za katere se zavzemajo tudi psihodinamično orientirani teoretiki in praktiki.¹¹⁵ Zdi se, da so si na današnji razvojni stopnji psihološke znanosti blizu mnoga stališča in aplikativne metode, četudi izhajajo iz kontradiktornih, navidezno izključujočih se teoretičnih modelov.

Vseeno pa vsebuje behavioristična koncepcija za nas nesprejemljivo bazično implicitno izhodišče: piramidalno, avtokratsko strukturane družbene in medčloveške odnose, boj proti simptomom oziroma proti zunanjim nezaželjenim vedenjskim manifestacijam in dajanje prednosti družbenim interesom pred individualnimi. Pri tem se ne zavzema za odkrito nasilje, pač pa uporablja metode, ki so navidezno humane in neboleče, pri katerih je nasilje prikrito. Metode so sredstvo manipuliranja s pomočjo poznavanja zakonitosti osebnostnega funkcioniranja in grupnih dinamičnih procesov. Cilj ostaja isti kot pri klasični kaznovalni orientaciji: obvladati, podrediti, kontrolirati in odpraviti simptome, ki jih doživlja okolje kot ne-

¹¹⁵ Misel povzemamo po referatu M. Warrenove (314) ki ga je pripravila za VI. mednarodni kriminološki kongres v Madridu leta 1971, nadalje po poročilu ministrstva ZDA za zdravstvo, vzgojo in socialno varstvo (58) in po poročilu C. Jesnessa: ed. (109) iz leta 1970 o različnem tretmanu delinkventov v institucijah.

sprejemljivo, družbi nevarno vedenje. Za behavioriste ni pomembno če so ti simptomi le navzven viden izraz prikritih dinamičnih procesov, stisk, osebnostnih konfliktov in frustracij. Tako izhodišče odklanjamo, četudi so lahko rezultati družbeno koristni, za posameznika neboleči in zato navidezno humani, znanstveno preverjeni in daleč stran od grobih oblik kaznovanja in nasilja.

Vrnimo se sedaj k definicijam tretmana. Klasično kaznovalno orientacijo, čeprav v novejšem času humanizirano in modificirano, kot tudi moderne "behavior modification" programe smo uvrstili k definicijam, ki postavljajo na prvo mesto cilj: preprečevanje delinkventnega vedenja.

Na drugačnih osnovah je zgrajen tretman, ki je definiran kot pomoč posamezniku v stiski¹¹⁶. Ta koncepcija pomeni odstop od klasične kaznovalne orientacije. Cilj ni več redukcija ali eliminacija disocialnega vedenja, pač pa je redukcija disocialnega vedenja logična posledica osebnostne transformacije ali spremenjenih neugodnih življenjskih pogojev posameznika. Tretman ni usmerjen v simptome oz. v nezaželjene vedenjske manifestacije, pač pa v devrirano in frustrirano osebnost, ki bo domnevno opustila neprilagojeno vedenje, če bomo reducirali njene stiske, deviacije in frustracije. V tem primeru je tretman osnovan na hipotezi, da je deviantno vedenje posledica bioloških, socialnih in posledično psiholoških deformacij v medsebojni interakciji. Posameznik, ki je opozoril nase z disocialnimi vedenjskimi manifestacijami potrebuje pomoč. Pri njem je treba spremeniti življenjske okoliščine ali odpraviti fizične in psihične ano-

¹¹⁶ Druga skupina definicij tretmana iz poglavja C.3; M. Ancel, K. Vodopivec

malije, ki pogojujejo in pospešujejo njegovo neprilagojeno vedenje; posledice neugodnih okoliščin, anomalij in deficitov, ki so se že odrazile v fizičnih in psihičnih spremembah pa je treba s psihoterapevtskimi postopki korigirati oziroma pozdraviti. Posamezniku, ki je zabredel v stiske, je treba pomagati, da bo spet fizično in psihično polnovreden, da bo ravnal odgovorno in zrelo, da bo sposoben izbirati in se odločati med dovoljenimi in nedovoljenimi oziroma družbeno zaželenimi in družbeno nezaželenimi možnostmi. Posamezniku želimo pomagati pri ciljih samoaktualizacije, povečati in okrepiti želimo njegove motivacijske intencije, želimo ga osebno uravnove-siti, osvestiti in mu pomagati pri procesu dozorevanja in socializa-cije. Posamezniku želimo pomagati in ga istočasno ohraniti osebno neokrnjenega, ne želimo ga prizadeti zaradi širših družbenih ciljev.

Tako pojmovanje tretmana zastopajo danes številni kriminolo-gi. M. Danner (50) pravi: "Delinkvent je kot človek vreden pomoči, četudi je manj kot drugi odgovoren za svoja dejanja. Uporaba kazni v smislu retribucije je nesmiselna. Edino upravičena je pomoč, ki naj bo usmerjena na sedanje stanje, ki pa ima vzroke in povode v preteklo-sti". Podobnega mnenja je F. Grispini, ki pravi v zvezi z možnostjo uporabe tzv. preddelinkventnih ukrepov sledeče: "Vprašanje je povsem drugačno, če hočemo zoper preddelinkventno nevarno stanje storiti nekaj v smislu pomoči, ki jo subjekt prostovoljno sprejme"¹¹⁷. Ne-dvoumno je tudi stališče znamenitega sodobnega kriminologa Lopeza Reya, ki pravi: "Prizadeti naj ne bo predmet manipulacije, temveč naj sam sodeluje v procesu resocializacije. Resocializacija pa ni

¹¹⁷ Cit. po Bavconu (9), str. 68

prilagajanje človeka dani situaciji, temveč predstavlja le pomoč prizadetemu, da bo lahko razvil lastno samostojnost, zrelost, kritičnost in ustvarjalnost."¹¹⁸

Tako zastavljenemu pojmovanju tretmana odpirajo možnosti za realizacijo psihodinamično orientirane psihoterapevtske in korektivne koncepcije, ki vključujejo miljejske posege, individualno in skupinsko psihološko svetovanje, kratkoročne individualne in skupinske psihoterapevtske modele, aplikacijo mentalno higienskih spoznanj in "plastično kirurgijo"¹¹⁹. S pojmom "psihodinamičen pristop" nimamo v mislih le psihoanalize, ki v klasični obliki pri obravnavanju disocialnih osebnosti ni dala ugodnih rezultatov. V mislih imamo vse tiste psihoterapevtske in korektivne modele, ki izhajajo iz predpostavke, da so vzroki zunanjim vedenjskim manifestacijam v motivih in v podzavestnih dinamiznih, na katere je treba vplivati, če hočemo doseči resnične in trajnejše spremembe tudi v vedenjskih manifestacijah¹²⁰. F. Redl (202), S. Slavson (270), A. Aichhorn (1), N. Mailloux (148), K. Klüwer (120), McCorcle, Eissler, Schulman in še mnogi drugi so razvili in praktično preskusili originalne psihodinamične metode in kompleksne koncepcije, večinoma na skupinah mladoletnih delinkventov. Dokazali so, da so njihove metode uspešne pri obravnavanju disocialne mladine.

Psihodinamični korektivni modeli temeljijo na osveščenem pristanku prizadetega za sodelovanje pri tretmanu. Pristanek ni le

¹¹⁸ Cit. po Bayconu ((8)), str. 5

¹¹⁹ C.H. Shireman (227)

¹²⁰ English English (65), str. 422: "Psihodinamično karakterizira vsak psihološki sistem, ki teži, da bi pojasnil vedenje s pojmi motivov odnosno nagonov; nanaša se na sistem, ki pripisuje vzročni učinek določenim psihološkim procesom".

formalen, ker mora slediti nenehno aktivno sodelovanje in participacija prizadetega v korektivnem postopku. Ne gre torej za pristonek na določene posege v osebnostno integriteto (n.pr. kastracija), kar bi lahko posameznik kasneje obžaloval, pač pa za permanentno pacientovo aktivno vlogo, kar edino-le lahko vodi k pozitivnim spremembam. Uvid, redukcija tenzij, support in miljejski posegi so etapni cilji psihodinamičnega pristopa, osebnostna zrelost, korekcija osebnostnih deficitov in anomalij, višji socializacijski nivo in podobno pa so končni cilji.

Psihodinamični pristop je inkompatibilen s kaznovalno orientacijo. Zahteva zaupanje med vzgojiteljem in gojencem, medsebojno empatijo in odnos terapevt : pacient oziroma gojenec : mentor, svetovalec, vzgojitelj, prijatelj. Izključen pa je odnos gojenec : paznik, nezmotljiva in stroga avtoriteta ipd. Zato ni dovolj preživelim kaznovalnim koncepcijam in organizacijskim rešitvam, ki iz njih izhajajo, dodajati drobce, pač pa bi bilo treba v primeru, da se zavzemamo za psihodinamično koncepcijo, v celoti spremeniti tudi institucije in korektivne koncepcije v njih. Gre za povsem drugačen model dela in za drugačen model razmišljanja, kjer dualizmu in kompromisnim rešitvam ne more biti mesta.

Ali smo dandanes zmožni uresničiti tak koncept, ali družbene in ekonomske razmere dopuščajo rešitve, ki so povezane z velikimi stroški in hudimi emocionalnimi odpori. To je drugo vprašanje, na katerega niti ne bomo poskušali iskati odgovorov. Vendar pa iz analize preteklega razvoja in iz drobcev, ki jih je na tem področju odkrila znanost, lahko predvidevamo, da bo šel razvoj v bodoče tako pot. Ob današnji stopnji zavesti, informiranosti, ob demokratični

miselnosti in ob vse večji pripravljenosti ljudi participirati oziroma soustvarjati svoj življenjski prostor in svojo bodočnost, zlasti pa še ob zavestnem razvijanju samoupravnih odnosov pri nas, postajajo avtoritarni, vertikalni in tudi paternalistični odnosi anahronistični. Anahronistični celo v odnosu do najbolj diskriminirane skupine v vsaki družbi, do kriminalcev.

2. Kazen in njeni negativni učinki

2.1 Pojem kazni

"Kazen je vsaka neprijetna posledica, ki sledi kršitvam re-
da, zakonov in običajev ... Kazen je vsak dražljaj z negativno valenco.
Pomeni, da lahko izzove v subjektu neugodje oziroma nezadovoljstvo.¹²¹

Kazen je torej subjektivno doživetje, za kaznovanega nepri-
jetno in neugodno, odnosno fizično ali psihično boleče. Običajno pojmu-
jemo pod kaznijo namerno povzročene neugodne posledice, ki sledijo kr-
šitvam zakonov, običajev, dogovorov, utečenih navad, zahtev in ukazov,
ali izostanek ugodnih posledic, katere je posameznik zaradi posebnih
prizadevanj pričakoval. Saksida meni, "da je kazen tudi že neuspeh pri
delu oziroma pri realizaciji motivov¹²². V tem primeru je pojem kazni
širši, praktično identičen s pojmom frustracije¹²³.

V tem delu razumemo pod pojmom kazni namerno povzročene neu-

¹²¹ English, English (65) str. 120

¹²² Saksida (214) sprejema v svojem prispevku stališče nekaterih so-
dobnih predstavnikov teorije učenja kot n.pr. H. Mowrer-ja,
Dollarda, Millerja, N. Maierja in drugih.

¹²³ Frustracija je stanje notranje psihične napetosti, ki se pojavi
kot reakcija na zunanje in notranje ovire (po Dollardu in Millerju).

godne posledice, torej pojmuje kazen v njenem ožjem in bolj običajnem pomenu.

Definirati kazen se nam zdi potrebno zaradi določene zmede v kazenskopравnih in v penoloških teoretičnih razpravah. Po eni strani uporabljajo avtorji razprav včasih pojem kazni tudi za postopke, ki jih uvrščamo v tretman in jim manjkajo atributi, ki so kazni iminentni. Po drugi strani pa se tipično kaznovalni postopki in ukrepi večkrat enačijo s tretmanskimi postopki - seveda neupravičeno. Ni razloga, da bi pojem kazni razširjali, kot ni razloga, da bi ga neustrezno uporabljali. Na tem mestu bi želeli poudariti tudi, da s kaznijo ne enačimo vzgojnih postopkov, kot so usmerjanje, preusmerjanje, ovi ranje, preprečevanje itd. Ti postopki so kazni, zlasti z vidika subjektá zelo blizu, v praksi jih je od kaznovanja često težko ločiti. Vendar se od kazni, kot smo jo definirali zgoraj, "namerno povzročene neugodne posledice" ali "izostanek ugodnih posledic" razlikujejo.

Nesporazumi, ki smo jih poskušali površno predstaviti, so v različnih inačicah dandanes pogosti, kot smo dejali, zlasti v teoretičnih razpravah. So odraz spoznanj, da kazen in represija v klasični obliki ni niti učinkovita, niti ni v skladu z demokratičnimi idejami sodobnega, zlasti razvitejšega dela sveta. V nastali konfliktni situaciji opažamo dvoje tendenc: po eni strani kazen opravičiti, s tem, da se ji da nova sprejemljivejša vsebina, oziroma da se ji pripišejo drugačni učinki in po drugi strani, da se kazenske postopke skrije v različne preobleke in se jih s tem opraviči oziroma "posodobí". Kot heretični, ekstremistični in nesprejemljivi pa so bili doslej večinoma ocenjeni poskusi - teoretično razvrednotiti ali praktično eliminirati kaznovalno orientacijo. Izgleda, da smo kljub mno-

žici racionalnih spoznanj v zvezi s kaznijo tako v pedagogiki, še bolj pa v kazenski politiki v resnici pripravljeni spremeniti zelo malo. Da smo pripravljeni kvečjemu na kompromise in ne na korenite spremembe, da zmoremo le zelo počasi in postopno odstopati od utrjenih modelov in jih nadomeščati z novimi.

Tu ne gre za procese, kjer bi za spremembe zadostovali razumski razlogi (zlasti še, ker je mogoče kazni z nekaterimi razumskimi razlogi tudi opravičevati), pač pa je kaznovalna orientacija predvsem močno emocionalno zakoreninjena in subtilno vgrajena v celoten sistem življenja in medosebnih odnosov v vseh modalitetah. Kazen se je v razrednih družbah skozi zgodovino vgrajevala v medčloveške odnose in s tem prešla v modele našega razmišljanja. Utopično bi bilo pričakovati, da jo bo mogoče zlahka izkoreniniti in trdne modele zamenjati z novimi.

Racionalni in iracionalni elementi so medsebojno prepletene in jih je težko obravnavati ločeno, vendar jih bomo poskušali obravnavati posamično, da bi se jim lažje približali in jih analizirali.

2.2 Racionalni in emocionalni argumenti, ki vzdržujejo kaznovalno orientacijo

"Kazen je ena izmed najbolj običajnih tehnik individualne in skupinske kontrole"¹²⁴. S kaznijo je mogoče posameznika od nezaželenega vedenja odvrniti, moralno problematično vedenje pri njem preprečiti, ga zaustaviti, preusmeriti ali ukloniti. Predpostavka temelji na življenjski izkušnji, da se bo posameznik zaradi neugodja ali zaradi bolečine, ki jo povzroča kazni, odvrnil od aktivnosti zaradi katere

¹²⁴ Skinner (267), str. 213

je bil kaznovan, da se bo umaknil, ali da bo dejavnost vsaj začasno opustil. Uspeh je neposreden, takojšen, viden in nedvoumen, ne glede na eventuelne neugodne vzporedne pojave in ne glede na učinke v nekoliko daljši perspektivi.

Razen neposrednega in takojšnjega učinka kazni se postavlja tudi vprašanje trajnejših pozitivnih učinkov. V zvezi s trajnejšimi učinki izhajajo nekateri teoretiki predvsem pa praktiki iz dveh ne-preverjenih, vendar močno zakoreninjenih predpostavk:

- Kazen je treba stopnjevati toliko časa, da učinkuje. Verjamemo, da bo učinek tem večji, čim večja, dolgotrajnejša in strožja bo kazen.¹²⁵
- Kazen je treba toliko časa ponavljati, da se vzpostavi trdna zveza med nezaželenim vedenjem in kaznijo in da se zato nezaželeno vedenje opusti.

Ob prvi hipotezi se vsiljuje vprašanje, kako daleč stopnjevati strogost oz. intenziteto kazni, da bi bilo to dandanes iz etičnega stališča še mogoče opravičiti? Tausch in Tausch (1968)¹²⁶ svetujeta v zvezi s kaznovanjem model stopnjanega postopka. Učenca, ki moti pouk bi bilo treba po njunem mnenju najprej opozoriti, nato mu zagroziti in če še ne bi pomagalo, grožnjo uresničiti. V primeru, da izvršena kazen ne bi bila učinkovita, naj izbere pedagog po težini naslednjo kazen in jo zopet po stopnjah realizira. Kazen naj stopnjuje toliko časa, da bo uspel motečega učenca v njegovem motečem vedenju zaustaviti. V šolski situaciji bi bil zadnji, najhujši ukrep, ki bi

¹²⁵ O tej hipotezi razmišlja M. Petrović (186) v referatu, ki ga je podala na XII. svetovanju jugoslovanskega združenja za krivično pravo i kriminologiju v Puli, oktobra 1973

¹²⁶ Povzeto po H. Röhmu (207), str. 59

ga bilo mogoče še izbrati - izključitev učenca iz šole. To pomeni, če vse možne kazni, ki jih šola regularno dopušča in še tiste, ki jih v danih okvirih lahko uporabi učitelj na lastno iniciativo, ne vodijo k uspehu, sledi eliminacija. S tem je problem za šolo rešen, se je pa najbrže šele začel za širše okolje. Če bi ta model logično izpeljali nas vodi konsekventno v fizično eliminacijo (pregnanstvo, smrtna kazen) v fizično onesposobitev (pohabljenje oziroma invalidnost zaradi krutih fizičnih kazni ali zaradi dolgotrajnejše zaporne kazni v neustreznih pogojih) ali v psihično onesposobitev (psihična invalidnost zaradi prestanega strahu in pritiskov zaradi dolgotrajne emocionalne in socialne deprivacije). V sužnjeposestniških in fevdalnih državah vladajoči razred ni imel pomislekov uporabiti kazni zadnje stopnje, medtem ko dandanes modela stopnjevanja kazni, zlasti v razvitejših državah (razen v vojnem času) skoro da ni mogoče izpeljati do konca.

Naslednja hipoteza - kazen (neprijeten dražljaj) je treba ponavljati toliko časa, da se vzpostavi refleks izogibanja nezaželjenemu vedenju - je dobila znanstveno utemeljitev v sovjetski refleksologiji in v ameriškem behaviorizmu. V Evropi je razvil svoj "behavior modification program" na osnovi pogojevanja oziroma kondicioniranja negativnega ojačevanja in averzivnih dražljajev znani angleški psiholog Eysenck (13, 67). Pred refleksologijo in behaviorizmom in pred ideologijo "behavior modification" programa, je imela metoda kondicioniranja dovolj evidence v živalski dresuri kot tudi v dresuri otrok v obdobju primarne in sekundarne socializacije. Srednjeveška pedagogika, katere vpliv je še dandanes v pedagogiki, v kazenskem pravu in kriminalni politiki, kot tudi v medčloveških odnosih še vedno prisoten, je

gradila pretežno na pritisku, na averzivnih dražljajih, na elementih dresure in sistematičnega vsiljevanja veljavnih vrednostnih sistemov in vedenjskih vzorcev.

Od kazni torej pričakujemo zaradi njenega učinkovanja, ki povzroča neprijetna in boleča subjektivna doživetja, neposredne in tudi dolgoročneje pozitivne učinke: popolno ali delno prenehanje nezaželjenega vedenja, prekinitev, preprečevanje, odvracanje, preusmeritev itd. Logika je preprosta: človek se bo izogibal, ali pa bo povsem opustil tisto vedenje, ki mu prinaša neprijetnosti, neugodje in bolečino.

Od kazni pričakujemo še en trajnejši učinek "s čemer poskušajo dandanes nekateri teoretiki izposlovati metodi kaznovanja etično sprejemljivo legitimacijo. Skoraj vsi teoretiki, ki zagovarjajo kazni, jo opravičujejo kot sredstvo za ustvarjanje in utrjevanje npravstvenega pri človeku"¹²⁷. Schneider (1953)¹²⁸ pravi, "da s kaznijo pomagamo otroku predvsem s tem, da mu omogočimo zdrav npravstven razvoj."

"Whiting in Child (tudi mnogi drugi) sta dobila pomenljive pozitivne korelacije med kaznijo (odtegotvanje izrazov ljubezni), ki je povezana z ljubeznijo staršev do otrok in med razvitostjo (stopnjo) vesti oz. zavesti krivde pri otroku"¹²⁹.

Tezo, da je mogoče s pomočjo kazni oblikovati in vzdrževati človekov npravstveni svet je razvil S. Freud v svojem nazoru o oseb-
nostni strukturi. Superego, kot normativna in kontrolna instanca oseb-

¹²⁷ H. Röhm (207), str. 57

¹²⁸ Cit. po H. Röhm (207), str. 57

¹²⁹ Cit. po A. Trstenjaku (300), str. 575

nosti je introjiciran in internaliziran sistem moralno etičnih norm, ki ga sprejema posameznik v procesu primarne socializacije od svojih staršev ali njihovih surogatov. V procesu internalizacije normativnega sistema simbolizira kazen antivrednote in pospešuje proces čustvene in racionalne diferenciacije pri usvajanju vrednostnega sistema.

Mehanizem internalizacije normativno vrednostnega sistema je bil obdelan že v filozofiji krščanstva. Vsebovan je v pojmu vesti in v nazoru o dobrem in zlem duhu, ki poskušata vsak po svoje pridobiti človeka. Zli duh ponuja lažjo, navidezno prijetnejšo pot (pomeni: predajanje užitkom, iskanje ugodja, nezavrto zadovoljevanje potreb itd.) s čemer pa si človek, če jo izbere, škoduje, ker si zapravi božjo naklonjenost; dobri duh pa ponuja težjo, trnjevo pot (pomeni: odpovedovanje, ponižnost, življenje v skladu z zakoni in normami itd.), ki pa bo poplačana z zveličanjem po smrti (pomeni: z varnim zavetjem pod okriljem avtoritete). V skladu s krščansko filozofijo pomaga kazen k človekovi opredelitvi za manj prijetno a perspektivno boljšo pot. Odvrča ga od trenutnih užitkov, od greha in od zablod in mu je zato v korist. Znane so srednjeveške vzgojne parole: "mučiti je treba telo, da bomo rešili dušo", ali "trpljenje in kazen je za človeka kot sol za morje" ali "kaznovati moramo, če želimo človeku resnično dobro".itd.

Mehanizem internalizacije z metafizično razlago je katoliška cerkev do podrobnosti izdelala in ustvarila na ta način izredno subtilno in trdno sredstvo individualne in posredno skupinske kontrole. Kontrolni mehanizem je bil s tem vsajen v človekovo notranjost (v osebno strukturo), postal je njegov habitus. Notranja kontrola je s tem bistveno kompenzirala potrebo po zunanji kontroli, bila je tudi učinkovitejša od zunanje kontrole.

Ta mehanizem je vpleten še sedaj v proces primarne in sekundarne socializacije otroka. Njegovo funkcioniranje razlagamo na podoben način, kot ga je simbolično predstavila krščanska doktrina in kot ga je utemeljila psihoanaliza. Vendar se lahko vprašamo, ali ta mehanizem dandanes resnično še tako funkcionira, kot je funkcioniral v tipičnih patriarhalnih odnosih, v doslednih in trdnih vertikalnih družbenih strukturah, v avtoritarnih medčloveških odnosih? Ali je demokratizacija vzgoje, ki postavlja otroka - gojenca v vlogo subjekta, ki aktivno soustvarja svojo lastno usodo, povzročila drugačne psihološke procese v obdobju primarne socializacije? Ali so razlike vzgojnim ciljem v škodo ali v korist?

Dokončni odgovori na postavljena vprašanja niso mogoči, ker smo še vedno v procesu sprememb, v prehodnem obdobju, kjer se prepleta staro z novim, ko bi težko govorili o čistih oblikah demokratične vzgoje v nasprotju s preživelo avtoritarno - represivno vzgojo. Vendar proces demokratizacije v vzgoji, ki se nujno odraža tudi v drugačnih mehanizmih internalizacije moralnega in normativnega sistema oziroma v drugačnem poteku primarne socializacije, ni pripeljala v anarhijo, v dezorganizacijo in v totalno nemoralo, kot so pred desetletji napovedovali črnogledi teoretiki in praktiki. Dovoljujemo si paralelo: tudi kazniva dejanja, niti po številu niti po težini niso narasla v državah, kjer je bila ukinjena smrtna kazen, čeprav so bile napovedi drugačne.

Naslednji učinek kazni, s katerim navadno opravičujejo teoretiki uporabo je njen subjektivni sproščujoči učinek. Pomeni odvod napetosti, ki nastanejo kot posledica občutij krivde, zaradi konflikta med nekaterimi motivi (idom) in normativno instanco (superegom). Vsakdanja vzgojna praksa nam potrjuje, da vpliva kazen (klofuta) pri otro-

cih občasno kot strelovod. Vedenjsko problematičen in vznemirjen otrok se umiri in postane vedenjsko ustrezen, ko s svojim vedenjem kazni dobesečno izsili. Vemo tudi, da kazni, ki je sorazmerna z občutji krivde, ki jih ima otrok ob storjenem prekršku, praviloma okrepi zaželjeno in reducira nezaželjeno vedenje. V tej zvezi pravi H. Röhm sledeče: "S pomočjo kazni lahko vzpostavi vzgojitelj v otrokovi duševnosti ponovno red, ravnotežje in harmonijo. Otrok, ki je s prekrškom red in harmonijo porušil, lahko to s pokoro ponovno vzpostavi. V tem je otrokova sprostitev. Kjer ta moment notranje sprostitve in osvoboditve manjka, se kazni ne more legitimirati kot etično sprejemljivo vzgojno sredstvo"¹³⁰. Mehanizem je podoben pri odraslih, v ekstremnih oblikah pa ga srečujemo pri nevrotičnih in pri depresivnih pacientih. Klinično psihološka oziroma psihoterapevtska praksa nam daje o fenomenu bogato evidenco.

Posameznik se odkupi s pomočjo kazni pred seboj oziroma pred svojo vestjo in pred okoljem. Oba vidika se medsebojno prepletata oziroma sta v medsebojni odvisnosti.

Kršenje norme, ki je asociirano z ugodjem, katerega si posameznik ne bi smel dovoliti, je mogoče reducirati z neugodjem, ki ga prinaša kazni. V tem je mehanizem ponovne vzpostavitve ravnotežja pri človeku.

Naslednja dimenzija pa je konflikt, v katerega je zaradi kršenja norme posameznik prišel z okoljem. To je istočasno njegov osebni konflikt, ki stopnjuje pri njem napetost, kajti zaradi konflikta z okoljem je bil tangiran njegov občutek varnosti, ki mu ga je zagotavljalo življenje v skladu z zahtevami okolja. Kazni pomeni v tem primeru davek, ceno oz. žrtev, ki jo posameznik ponuja, da bi si spet pridobil

¹³⁰ H. Röhm (207), str. 58

naklonjenost avtoritete in s tem ponovno subjektiven občutek varnosti. Teža in vrsta kazni je lahko v naprej določena s strani avtoritete kot tista količina trpljenja ali neugodja, ki se mu mora posameznik podvreči, da bi si spet pridobil milost, oziroma naklonjenost avtoritete. S sprejetjem kazni je pokazal kršilec norme pripravljenost na pomiritev, predvsem pa je manifestiral svoj podrejen položaj nasproti avtoriteti, s katero si želi pomiritve.

Krščanska doktrina je uvedla v tej zvezi pokoro - to je naložena in zavestno sprejeta kazen za greh s ciljem ponovne pomiritve z bogom - pomeni: s svojo vestjo in z avtoriteto, ki jo je simbolizirala cerkev.

Poslednji pričakovani učinek in cilj kazni, ki ga želimo izdvojiti, je retribucija oziroma povračilo za storjeno zlo. Retribucijo je mogoče razumeti kot kazen, ki je sorazmerna težini storjenega dejanja in pa škodi, ki jo je storilec s kaznivim dejanjem povzročil. "Retribucijo bi lahko pojmovali tudi kot proporcionalnost in ne le kot povračilo v najbolj elementarnem pomenu" pravi R. Cross¹³¹ v svojem članku. Ta izredno kompleksen in mnogodimenzionalen cilj kazni je dobival v različnih zgodovinskih obdobjih različna imena in različne interpretacije, doživljal je tudi modifikacije, vendar je osnovno poanto - povračilo za storjeno zlo - vseskozi zadržal. Retribucija se pojavlja najprej kot individualno maščevanje in krvna osveta, nato že kot pravo države v krutem "ius talionis" - oko za oko, zob za zob, do tarif v sedanjem času po principu: za hujše kaznivo dejanje, za večjo povzročeno škodo hujša in težja kazen, za najhujša kazniva dejanja tudi smrtna kazen. Povračilo je danes manj kruto, kot je bilo nekdanj, merilo

¹³¹ R. Cross (47), str. 82

za odmero kazni ni le dejanje, pač pa tudi storilec kot osebnost, vendar ideja o povračilu, skupaj s prepričanjem, da je ta atribut kazni neodtujljiv, ostaja prisotna tudi danes. "Esencialni znak kazni je in ostane pobračilo" pravi prof. Maklecov¹³². Kirchway¹³³ meni, da je politika retribucije opravičljiva zaradi etičnih razlogov, kajti "kazen je integralni del negativnega vedenja". Tako stališče so zastopali večinoma vsi filozofi - idealiti, kot n.pr. Platon, Tomaž Akvinski, Kant in Hegel.

Opravičilo oziroma utemeljitev retributivnega elementa kazni je bilo v zgodovini različno: s kaznijo je mogoče pomiriti božanstvo, se pri njem odkupiti, ponovno pridobiti njegovo naklonjenost (teorija božje pravice); s kaznijo je mogoče vzpostaviti red in ravnotežje v univerzalnem sistemu moralnih norm, ki je bil s prestopkom porušen (teorija moralne pravice - Platon, Kant); s kaznijo, ki je dialektična nujnost je mogoče vzpostaviti ravnotežje v nedotakljivem pravu, ki je bilo ogroženo (teorija pravice zakona - Hegel); s kaznijo je mogoče ponovno vzpostaviti red, ki je bil določen z družbenim dogovorom in ga je posameznik kršil (teorija družbenega dogovora - Rousseau, Beccaria); s kaznijo vplivamo na posameznika, da bo opuščal protidružbeno dejavnost (Benthamov utilitarizem, ki ga uvrščamo v sociološke teorije); s kaznovanjem storilcev vplivamo na ljudi, ki so eventuelni potencialni storilci, da bodo opuščali kriminalno vedenje (generalna prewencija - Feuerbach)i.p.d.¹³⁴. Različne utemeljitve razkrivajo raz-

¹³² Cit. po Bavconu (9), str. 43

¹³³ Citirano po N. EAST-u str.285

¹³⁴ Cit. po delu R. Kupčević-Mlađenović (135), str. 88 do 92

lične aspekte, katerim so dajali posamezni teoretiki prednost, ko so utemeljevali kazni (predvsem) z retributivnega vidika, vendar je ne glede na to ostajala retribucija kompleksno pogojen fenomen. Različne utemeljitve odkrivajo tudi genezo, od idealistično simboličnih do utilitarističnih interpretacij, ki so bile zasidrane v konkretni socialni stvarnosti. Bilo bi zgrešeno in enostransko, če bi videli razvoj le v različnem nivoju interpretacij retribucije, kajti razvoj je bil predvsem tudi v kvalitativnem premiku stališč o ciljih kazni: od cilja kazni "ker se je zrešilo", do cilja "da se ne bi grešilo". Čeprav poskuša penološka teorija, kazensko pravo in tudi pedagogika v novejšem času kazni opravičiti le (predvsem) z vidika prevencije (specialne in generalne), pa je vidik "punitur quia peccatum est" v praksi še vedno polnovredno prisoten. Večkrat smo poudarili kompleksnost retribucije. Poglejmo si sedaj njene bistvene sestavne elemente.

2.2.1 Sprostitev emocionalne napetosti, ki je nastala v javnosti ali pri vodilnih strukturah zaradi občutka ogroženosti.

Storilec kaznivega dejanja oziroma kršilec norme ogroža vrednote, vrednosti, lahko tudi harmonijo statusov in vlog v hierarhičnih družbah, kar povzroča pri prizadetih občutja nesigurnosti in frustracije, zaradi katerih se nakopičijo napetosti, ki težijo k sprostitvi. Ali pravimo v tem primeru, da je treba potolažiti božjo jezo, ali da je treba zadostiti pravici, večnim moralnim zakonom ali nedotakljivemu pravu, ali pa le banalno, da je treba dati razdraženemu javnemu mnenju zadoščenje, je vseeno. Dejstvo je, da teži napetost k sprostitvi in da jo agresivni impulzi, ki jih okrasimo s pojmom kazni in kaznovanja, lahko sprostijo. Ljudje so sproščali agresivne impulze pri gladiatorskih

borbah v starem Rimu, pri javnih eksekucijah v srednjem veku, pri maškeradah v modernem času, pri linčanju črncev v pionirskih časih sedanje Amerike, pri bikoborbah, pri znašanju nad obsojenimi delinkventi, nemočnimi živalmi in fizično šibkejšimi otroci. Pojasnilo vzgojitelja, da pretepa otroka, ker mu želi dobro, čeprav mu pri tem krvavi srce, je racionalizacija. V tej zvezi pravi Makarenko sledeče: "Ako pretepete otroka je to zanj tragedija, tragedija žaljenja in bolečine, ali tragedija navajene ravnodušnosti in otrokovega trpljenja. To je tragedija za otroka. Toda vi, odrasel, močan človek, osebnost in državljani, bitje z možgani in z mišicami, vi ki dajete udarce nežnemu in šibkemu telesu, ki raste, kaj ste vi? Predvsem ste neznosno komični in če ne bi bilo škoda otroka, bi se lahko človek nasmejati do solz, ko gleda vaše pedagoško barbarstvo. V najboljšem primeru, podobni ste opici, ki vzgaja svojega mladiča."¹³⁵

Zasluga psihoanalize je, da je opozorila, kaj se lahko skriva za na videz racionalnimi argumenti kazenskega akta: to so osebni (podzavestni) interesi tistega, ki kaznuje. Mislimo na osebni interes, ki je v potrebi sprostiti nakopičeni bes in agresijo, "Bolj kot vsemogoče (vprašljive) koristi prinaša kazen odraslemu olajšanje", pravi F. Redl¹³⁶. "Jedro opravičevanja kazni je v psihodinamiki vzgojitelja"¹³⁷. "Vsaka kazen vsebuje reakcijo strasti" meni Dürkheim¹³⁸. "Človek je slabo opremljen za agresivno akcijo in zato nima dovolj inhibicij do svoje vrste. Človek je zato človeku nevaren", pravi K. Lorenz¹³⁹.

¹³⁵ Cit. po članku Ž. Jašovića (105), str. 33 do 37

¹³⁶ Cit. po H. Röhmu (207), str. 61

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Cit. po B. Zupančič (335), str. 19

¹³⁹ Ibid., str. 20 do 21

Element sprostitev napetosti je torej sestavni del retribucije. Z njim računamo v medčloveških odnosih na vseh nivojih. Z njim računa vodja pri delu z malo skupino, ki dopušča, da sprosti skupina svoje agresivne impulze nad omega članom (nad zadnjim članom v skupini), da s tem utrjuje grupno kohezijo in integracijo. V družini je omega član otrok (najšibkejši), v šoli učenec s slabimi intelektualnimi in specifičnimi sposobnostmi, v živalskih in v primitivnih človeških grupah fizično stigmatiziran posameznik in v globalni družbi kriminallec. "Deviantne osebe stigmatiziramo tudi zato, ker je to ventil za agresijo"¹⁴⁰, pravi S. Shoham. Toda ali osveščena človeška grupa resnično lahko funkcionira le tako, da dopušča in išče ventil za sprostitev agresije na svojih lastnih članih? Ali ne bi mogel človek, opremljen z razumom, poiskati za socialno sožitje, integracijo in kohezijo tudi kaj plemenitejšega, kot pa so žrtve znotraj same človeške skupine?

Razen sprostitev napetosti, ki je v ozadju retributivnega elementa kazni je odkrila psihoanaliza oziroma globinska psihologija še druge mehanizme, ki delujejo v človekovi podzavesti in soustvarjajo agresivne in kaznovalne impulze. Mislimo zlasti na projekcijo krivde. Poenostavljeno to pomeni, da sovražimo in preganjamo pri drugih nagnjenja, ki jih občutimo pri sebi, vendar si jih ne priznamo, oziroma jih nismo sposobni priznati navzven. F. Redl piše: "Celo najbolj obvladan izmed nas kaznuje pogosto le zato tako srdito, ker slična nagnjenja, kot jih skušamo izkoreniniti pri otrocih, le s težavo obvladujemo pri samih sebi"¹⁴¹.

¹⁴⁰ S. Shoham (228), str. 8

¹⁴¹ Cit. po H. Röhmu (207), str. 61

2.2.2 Specialna prevencija

Specialno preventivni vidik kazni je zasnovan na apriorističnem prepričanju, da bodo ljudje spoštovali zakon, vrednosti in vrednote iz strahu pred kaznimi. Specialno prevencijo so v kazenski teoriji utemeljili predstavniki sociološke šole, čeprav je bila vsebovana v pojmu retribucije že v talionskem načelu zob za zob, in celo že v privatnem maščevanju in v krvni osveti. Nazorno je razvil bistvo pojma specialne prevencije v klasičnem smislu Jeremy Bentham (Velika Britanija, XIX. stoletje) (5), ki pravi, da je bistvo človekove narave, da teži k ugodju in se izogiba neugodju. Zato mora neugodje, ki ga prinaša kazen, prekašati ugodje, ki ga prinaša kaznivo dejanje oz. prestopok. Bentham meni, "da je kazen univerzalni protimotiv za motive, ki navajajo človeka na zločin." Čeprav je kazen zlo, je po mnenju Benthama upravičena, "da se prepreči še večje zlo".

Kazen naj bi torej zaradi prestanega trpljenja in zaradi strahu pred ponovnim trpljenjem odvrčala potencialne prestopnike od ponovnih kaznivih dejanj. Storilca je treba torej zastrašiti, prestanda kazen naj mu bo opomin za bodoče odločanje in ravnanje. "Sankcija naj povrne v taki ali v drugačni obliki storilcu toliko zla, kolikor ga je po vsakokratni oceni povzročil in naj mu s trpljenjem nažene toliko strahu v kosti, da se bo v bodoče ogibal novih dejanj zoper družbene predpise. Sankcija se torej mora kazati kot pokora za storjeni greh in kot povračilo z zlom za storjeno zlo"¹⁴².

Država pričakuje, da se bo storilec zaradi prestane kazni poboljšal, to pomeni, da se bo odvrnil od kaznivih dejanj oziroma nadalj-

¹⁴² L. Bavcon (9), str. 17

njih kršitev družbenih norm.

Pozitivistična šola (Ferri) je pojem specialne prevencije modificirala s tem, da je elementom zastraševanja in pokore dodala in razvila reformatorski vidik kaznovanja, ki je postal posledaj predmet številnih razprav in polemik in je v novejšem času vsaj v teoriji skoro izpodrinil retribucijo. Vendar žal le v teoriji, kajti v praksi je zadržal pojem specialne prevencije retributivne elemente, bolj ali manj osveščeno celo pri obravnavanju disocialnih mladoletnikov, kjer je pojem retribucije praktično izrinjen iz veljavne uradne terminologije.

2.2.3 Generalna prevencija

Nazor o generalni prevenciji, ki ga je v kazenskem pravu utemeljil A. Feuerbach (predstavnik neoklasicizma) temelji na predpostavki, da vpliva dosledno kaznovanje prestopnikov kot opozorilo, opomin in grožnja eventualnim potencialnim prestopnikom. Z eksemplaričnim, doslednim in pravičnim kaznovanjem spoznajo potencialni prestopniki, kaj bi se zgodilo z njimi, če bi kršili zakone, kar jih domnevno odvraca od kaznivih dejanj. Retributivni element oziroma sorazmernost kazni glede na vrsto in težo prestopka pospešuje pri ljudeh percepcijo normativnega sistema, pospešuje pa tudi diferencialno percepcijo znotraj normativnega sistema.

Socialno psihološka spoznanja o funkcioniranju človeških skupin oziroma spoznanja iz skupinske dinamike so vnesla v nazor o generalni prevenciji nov moment, na katerega smo v tem poglavju že opozorili. Gre za fenomen večje kohezivnosti skupine oziroma njene večje

integracije, če najde skupina ventile za sproščanje nastalih napetosti in agresije pri članih skupine, ki smo jih poimenovali z omego. Na fenomen je opozoril že Durkheim¹⁴³ v znani tezi, da je kriminalna populacija za normalno funkcioniranje človeške družbe nujnost in potreba, oziroma kot pravi Durkheim "integralni del zdrave družbe". Socialne aberacije so garancija socialne solidarnosti. Enakega mnenja je Erikson (22, 166), ki pravi, da pomeni kriminaliteta rušenje socialne solidarnosti, boj proti kriminaliteti pa nasprotno socialno solidarnost krepi. Ko družba sankcionira kriminalno vedenje, pravi Erikson, "povezuje s tem sentimente oziroma norme, karakteristične za družbo in ojačuje medsebojno povezanost članov družbe". B. Zupančič pravi: "Kazen ojačuje kolektivne sentimente" ... in dalje "kazen ima največji vpliv na tisti del populacije, pri kateri so kolektivni sentimente dovolj intenzivni"¹⁴⁴. O. Kinberg¹⁴⁵ meni, "da grožnja kazni najbolj vpliva na mentalno zdrave in uravnovešene. Vpliv grožnje kazni je torej največji tam, kjer je najmanj potreben, najmanjši pa tam, kjer bi bil najbolj potreben".

Teza je torej v tem, da utrjuje država normativni sistem, vzpostavlja harmonijo in ravnotežje v populaciji s tem, da dopušča stigmatizacijo dela prebivalstva in agresivne impulze do tega dela populacije. Ta vidik generalne prevencije ni v nasprotju s prvim (zastraševanje potencialnih storilcev s tem, da kaznujemo identificirane storilce). V obeh primerih je kriminalna populacija medij

143 Cit. po A. Blumsteinu in J. Cohenovi (22)

144 B. Zupančič (335), str. 12

145 Cit. po Bavconu (9), str. 115

(sredstvo) s pomočjo katerega poskuša država obvladovati nekriminalno populacijo. "Kazen je poglavitno sredstvo razredne kriminalne politike", pravi prof. Bavcon.¹⁴⁶ Ta moment je v zvezi s kriminalno prevencijo najbolj nedvoumen.

Karel Marx je pred več kot sto leti v zvezi s tem problemom izrazil sledeče stališče: "Kazni so venomer zagovarjali kot sredstvo za poboljšanje ali za zastraševanje. Toda s kakšno pravico kaznovati mene, da bi druge poboljšali ali zastrašili? Razen tega pa obstaja nekaj takšnega kot sta statistika in zgodovina in obe neizpodbitno dokazujeta, da kazen že od Kajna sem ni nikogar poboljšala in ne zastrašila" in dalje: "Če pa govorimo odkrito in se odrečemo okolišenju, potem kazni ni nič drugega kot sredstvo za obrambo družbe proti kršitvam, ki ogrožajo njen obstoj in to je bila vselej njena edina vsebina. Toda kakšna družba je to, ki ne pozna nobenega boljšega sredstva za svojo obrambo kot rablja".¹⁴⁷

V zvezi s pričakovanimi generalno preventivnimi učinki kazni bomo poskušali podati nekoliko shematizirano in poenostavljeno klasifikacijo celotne populacije in v zvezi s posameznimi kategorijami domnevne različne učinke sankcij. Menimo namreč, da so lahko učinki kaznovanja za različne plasti prebivalstva različni in da so generalno preventivni učinki kazni najmanj vprašljivi, če že ne dvomljivi. Populacijo v določeni družbi bi lahko klasificirali v sledeče kategorije:

- tisti, pri katerih so zakoni in vrednote inkorporirani v njihovo osebno moralo. Gre za sloj prebivalstva, ki se identificira z obstoječim

¹⁴⁶ Ibid., str.

¹⁴⁷ Cit. po članku L. Bavcona v Naših Razgledih z dne 21.4.1972 (7)

družbenim sistemom, z zakoni in z razglašenimi normami. Ta del populacije lahko družbo reprezentira, lahko ima v njej privilegiran položaj, lahko pa je tudi povsem na robu brez posebnega družbenega statusa in materialnih satisfakcij. Za to populacijo so generalno preventivni učinki kazni nesmiselni.

- Tisti, pri katerih veljavni zakoni in vrednote niso inkorporirane v njihovo moralo oziroma so inkorporirane pomanjkljivo, vendar so z družbenim sistemom konformirani zaradi osebnih koristi, ki jih želijo pridobiti ali zadržati, ali pa lahko v okviru obstoječega družbenega sistema zadovoljijo večini svojih potreb. V stanjih družbene dezorganizacije in anomalije se iz vrst te kategorije prebivalstva rekrutirajo prestopniki. Kaznovanje oz. ostro družbeno reagiranje zmanjšuje prestopništvo med njimi, kajti ta del populacije ne želi večjih rizikov, ne želi izpostavljanja statusa in materialnih koristi. Kazen je torej pri tej kategoriji populacije regulator in zavira število prestopništva.
- V slednjo kategorijo uvrščamo del prebivalstva, ki je na robu družbe, pri katerem zakoni in vrednote niso inkorporirane v njihovo moralo, razen tega v obstoječi družbi nimajo statusa in le s težavo zadovoljujejo svojim potrebam. V mislih imamo subkulturne, marginalne grupe prebivalstva, ki so stigmatizirane, socialno, psihično ali biološko oškodovane, potisnjene zaradi različnih subjektivnih vzrokov in objektivnih razlogov na stranski tir. Pri tej populaciji gre za drugačen svet doživljanja, za drugačne vrednote oziroma za drugačen vrednostni sistem mimo veljavnega ali pa je njihov vrednostni sistem celo usmerjen proti njim.

Tej kategoriji prebivalstva, iz katere se kriminalci in devianti večinoma rekrutirajo, kazen ne pomeni velike izgube, in jih ne odvrča od deviantnega vedenja. Ostrejša kaznovalna politika jih dela bolj spretne, bolj domiselne, bolj organizirane, sili jih v večjo opremljenost in v boljše priprave, vse bolj se umikajo v ilegalo. Kazen vpliva nanje tudi tako, da jih notranje povezuje, jih v protidružbenem vedenju utrjuje in povečuje njihovo agresijo. Za posameznike iz marginalnih in subkulturnih skupin so lahko sestavni deli kazenskopravne procedure tudi način uveljavljanja in samopotrjevanja. V ekstremnih primerih (primer ameriškega podzemlja) ustvari država z neprimerno ostro politiko organiziranega nasprotnika.

Kaznovalna politika, ki zasleduje generalno preventivne cilje lahko vodi torej v nasprotne učinke od pričakovanih.

S tem smo izčrpali najpomembnejše vidike in pričakovane učinke kaznovanja, ki segajo na različna področja družbenega življenja - od družinske in institucionalne vzgoje, do kriminalne politike in kazenskega prava in medčloveških odnosov na različnih nivojih. Ob posameznih vidikih smo zavzeli kritično stališče, vendar se v podrobnejšo kritiko kaznovalne orientacije nismo poglobili in nismo sistematično navajali argumentov proti uporabi kazni. Preden bomo to storili bi se želeli še posebej zadržati pri problemu uporabe kazni pri kriminalni populaciji, čeprav smo ta vidik že doslej v razmišljanja o kaznovanju nenehno vpletali.

2.3 Kaznovanje pri kriminalni populaciji

Disocialni, odrasli ali mladoletni so zaradi agresivnega in do družbe ogrožujočega vedenja resnično najbolj družbeno stigmatizirana

skupina. Disocialni s svojim vedenjem družbo neprestano vznemirjajo, ogrožajo njene vrednosti in vrednote, ogrožajo življenja, materialne dobrine, osebno varnost, ogrožajo in napadajo družbene pridobitve itd. Zaradi tega vnašajo med ljudi občutja nesigurnosti, strah in nenehne frustracije. Zato je reagiranje javnosti in posameznikov do disocialnih največkrat nestrpno, agresivno in neprizanesljivo. Pri tem novejša spoznanja o disocialnem vedenju, o etiologiji disocialnosti, o mehanizmih stigmatizacije, o družbeni pogojenosti disocialnosti, o humanih idejah dandanes itd., v odnos javnosti do kriminalne populacije ne vnašajo dosti novega. Odnosa namreč ne pogojujejo predvsem racionalni elementi, temveč je močno (morda bistveno) odvisen od emocij. Zato ni slučaj, da se je kazen pri obravnavanju disocialnih oseb ohranila v dokaj elementarni obliki in da se ob novih nekaznovalnih tendencah v teoriji vse bolj pogloblja razkorak med teoretiki in praktiki. Pri obravnavanju disocialnih dopuščajo družbe kaznovalno orientacijo, ne da bi bili pripravljene na spremembe, kljub vsem argumentom proti kaznovanju. Kazen v tem primeru tolerirajo tudi tisti, ki jo na drugih področjih, n.pr. v družinski vzgoji obsojajo ali jo celo v svoji lastni praksi, kot naravni ali kot poklicni vzgojitelji opuščajo.

Na tem področju smo manj dojemljivi za vse mogoče argumente proti kazni. Da bi jo opravičili ponavljamo že davno ovržene in ne preveč prepričljive argumente, zlasti pa v tem primeru postavljamo družbene interese nad individualne. O. Novotny (173) n.pr. pravi, da je glavna funkcija kazni zaščititi družbo pred kaznivim dejanjem. Zaradi družbenih interesov in v imenu družbenih interesov se nam dozdeva represija bolj opravičena in manj neetična kot na drugih področjih. Lažje opravičimo pritiske, metode kondicioniranja, zastraševanja in

prisile, samo po sebi se nam zdi tudi razumljivo, da ustvarjajo kriminalne osebe s svojim vedenjem v javnosti napetosti, katere je treba s sankcijami sprostiti. Pri vsem tem ni bistvenega pomena, da kazen ne daje pričakovanih efektov in da so efekti največkrat celo nasprotni pričakovanim. Tudi ni bistvenega pomena, če represiven odnos do disocialnih ni skladen s sicer razglašenimi demokratičnimi načeli v mnogih državah (zlasti razvitejših) sodobnega sveta.

Za metodo kaznovanja disocialnih so se opredelili tudi nekateri psihodinamično orientirani teoretiki. Freud, ki sicer enači kazen s frustracijo in je načelno nasprotnik kaznovanja pri vzgoji, meni podobno kot J. Bentham¹⁴⁸, "da je kazen protiutež motivom, ki so v ozadju kaznivih dejanj. Če kaznivo dejanje ni bilo kaznovano, ali če ni bilo zadosti kaznovano, je deviantna aktivnost bolj prijetna, kot so neprijetne posledice in posameznik nadaljuje z deviantnim vedenjem." Tudi Aichhorn, ki ga lahko smatramo za ideologa - klasika nerepresivnega obravnavanja delinkventov pravi, da bi bilo treba kategorijo disocialnih, ki noče ravnati v skladu z veljavnimi normami, k temu s pritiskom in kaznijo prisiliti.¹⁴⁹

Psihodinamično orientirani teoretiki izhajajo pri opravičevanju kaznovanja pri disocialnih iz sledečih predpostavk:

Pri disocialnih je superego pomanjkljivo izgrajen ali neizgrajen v celoti. V procesu primarne socializacije se moralne norme pri posamezniku niso internalizirale v osebnost, zaradi česar nima v sebi normativnih instanc. Če torej ni normativne instance v osebnosti, če ni no-

¹⁴⁸ Cit. po članku R. Ball-a (5), str. 19 do 21

¹⁴⁹ Cit. po Spiel-u (272), str. 273 do 274

tranjih okvirov, je treba to nadomestiti z zunanjimi okviri, s povečano kontrolo, s prisilo, s kaznijo, z zoževanjem maneverskega prostora in podobno. Pri tem teoretiki domnevajo, da bo obravnavani vsaj del na ta način vsiljenih normativov sprejel oziroma internaliziral, s čemer naj bi nadomestili zamujeno z obdobja primarne socializacije. Pri teh pričakovanjih je v ozadju napačna predpostavka; predpostavka namreč, da je v procesu primarne socializacije kazen sama po sebi tisto, od česar zavisi kasnejši nravstveni del osebnosti oziroma superego. Soglašamo z H. Röhmmom, ki meni, "da učinkovitost kaznovalnega ukrepa ni odvisna toliko od kaznovanega subjekta in od stopnje njegove senzibilnosti, pač pa predvsem od celostne vzgojne konstelacije in še posebej od kvalitete osebnih odnosov med vzgojiteljem in varovancem. Makarenko si je tudi dovolil udariti gojenca in ukrep je bil vzgojno uspešen. Vendar ne zato, ker bi bila kazen sama po sebi vzgojno učinkovita, pač pa zato, ker so gojenci čutili, da jih ima Makarenko rad, ker so vedeli, da je bil mesece in mesece do njih kljub nemogočemu vedenju do skrajnosti potrpežljiv in ker so čutili, da se je odločil za tak ukrep v skrajni stiski. Udarcev mu niso zamerili, kajti njegova reakcija jih je osvestila njegove stiske in njegove ljubezni do njih.¹⁵⁰ "Vedno je uspeh in z njim razvoj posameznika v socializirano osebnost odvisen od tehnike kaznovanja, pri čemer je v tehniki vsebljen predvsem odnos (ljubezen, jeza, odpor) vzgojitelja do otroka", pravi A. Trstenjak¹⁵¹. J.L. Carroll¹⁵² pa meni, da sta nagrada in kazen mehanizma, ki sta v procesu zgodnje socializacije v centru pozornosti skrbnih staršev. S pomočjo nagrade in kazni usvaja otrok pravila, ki mu bodo

¹⁵⁰ Cit. po H. Röhmmu (207), str. 58

¹⁵¹ A. Trstenjak (300), str. 576

¹⁵² J.L. Carroll je leta 1971 na forenzičnem seminarju o nagradi in kazni v Kanadi podal referat, iz katerega smo povzeli cit. misel.(156)

kasneje koristila. "Vendar vemo, da se to ne zgodi vselej" nadaljuje Carroll. "Otrok, ki je vzrejen v emocionalno hladnem okolju, kjer se zatekajo starši samo k sredstvom kazni ne da bi bili z otrokom v emocionalnem kontaktu, se otrok z njimi ne identificira. Pri njem se razvije pomanjkljiv superego oz. pomanjkljiva moralna zavest. V takem primeru otrok zelo hitro usvaja subkulturne normative. To je disocialnost, ki je posledica neučinkovite zgodnje socializacije."¹⁵³

Pri obravnavanju disocialnih osebnosti pa smo iz vzgojnega kompleksa izdvojili le prisilo in kazen in od nje pričakujemo pozitivne učinke. Menimo, da neupravičeno, ne glede na to, da so subjektivni pogoji v zgodnji socializaciji povsem drugačni od subjektivnih pogojev pri obravnavanju že odraslih ali dozorevajočih disocialnih osebnosti. V zgodnji socializaciji imamo opraviti z otroci, ki so plastični in sprejemljivi za vplive okolja, disocialni pa so že deloma ali v celoti formirane osebnosti, rigidni in nesprejemljivi za vplive, pri čemer niti ne omenjamo sovražnega vzdušja med vzgojiteljem in disocialnim posameznikom, ki že v naprej onemogoča kakršnokoli sožitje in medsebojno empatijo, kaj šele možne vzgojne vplive in njih učinke.

Vse kriminalitete ni mogoče pojasniti s pomanjkljivo razvitim ali nerazvitim superegom. Lahko da je superego razvit, vendar neskladen z obstoječo moralno, lahko je v razkroju, lahko da je razvit pretogo oz. enostransko, ali pa je povsem normalen in je bilo kaznivo dejanje bolj rezultat spleta nesrečnih okoliščin, kot da bi šlo za kakršnekoli korelate med osebnostno strukturo in disocialnim vedenjem. O tem smo že razpravljali. V tem poglavju želimo le posebej opozoriti, da kljub različnemu ozadju in različni etiologiji disocialnih uporabljamo eno samo

¹⁵³ Ibid.

zdravilo - kazen, katero skušamo na vse mogoče, bolj ali manj vprašljive ali celo problematične načine opravičiti.

2.4 Družbena pogojenost kaznovalnega pristopa

Če razmišljamo o kazni iz vidika kazenskega prava in kriminalne politike ali pa z vidika pedagogike ali širših medčloveških odnosov, če jo motrimo z individualnega ali pa s širšega družbenega vidika, če pretresamo različne argumente, s katerimi kazen navadno opravičujemo in utemeljujemo, potem lahko najdemo vsem argumentom v ozadju nekaj skupnega. Kazenska naravnost se pojavlja vedno v relaciji nadrejeni : podrejeni, gospodar : suženj, fevdalec : tlačan, kapitalist : delavec, miličnik : občan, sodnik : toženec, gospodar : hlapec, paznik : obsojenec, vzgojitelj : gojenec, oče : sin, razvita država : nerazvita država, bog oče s peklom : vernik itd.itd. Na teh relacijah so razumljivi postopki kot n.pr. eliminirati, uničiti, bombardirati uporno vas ali državo, prirediti kazenski pohod, uprizoriti masaker, streljati talce ali pa ukrotiti, podrediti, pokoriti, ponižati, ukloniti, prisiliti, prestrašiti itd. z namenom uresničiti svojo voljo nad podrejenimi ali šibkejšimi.

Rezultati so znani. V širših družbenih odnosih n.pr.: ljudje se bodo podredili, izpolnjevali bodo zahteve - vsaj dokler bo grožnja neposredno prisotna, ravnali bodo v skladu z zahtevami in pričakovanji avtoritete, predvsem v njeni navzočnosti. Ali v pedagoški praksi: vzgojili bomo ponižne, podredljive, ubogljive na vsak ukaz, ljudi brez hrbtenice, brez lastnih stališč in brez samozavesti; ljudi, ki bodo neinicijativni, ki še daleč ne bodo izkoristili fizičnih in psihičnih potencialov. Vendar pa bodo poslušni, skromni in ponižni. Če so

to cilji določenega družbenega sistema, potem je kazen resnično metoda, s pomočjo katere jih je mogoče doseči. Vendar pa je treba ob tem vkalkulirati še druge, morda manj zaželjene učinke. Ljudje, ki so bili vzgojeni s kaznijo in ki so pod neprestanim pritiskom so dvojni, zahrbtni, hinavski, do podrejenih agresivni, v kritičnih situacijah nezanesljivi. Avtoriteto bodo skušali izpodkopavati če bo le mogoče, njihovo vedenje bo neskladno z zahtevami in s pričakovanji, kakor hitro je avtoriteta odsotna, mnogi bodo ostali fizični ali psihični invalidi za vse življenje.

"Kazensko pravo je odvisno od vladajočega razreda, ki si poskuša zajamčiti položaj s prisilo in grožnjo", pravita G. Rusche in O. Kirschheimer (1939)¹⁵⁴. Bavcon pa meni, "da je nasilje sredstvo, s katerim vsak vladajoči razred brani in utrjuje svoje produkcijske odnose"¹⁵⁵. Čim ostrejša in čim manj prizanesljive kazni in nasilje uporablja neka država, večji prepad se v tem zrcali med nadrejenimi in podrejenimi. Ali z drugimi besedami: čimbolj je posameznik ali skupina ljudi brezpravna in na milost in nemilost izpostavljena nasilju nadrejenih, tem večja je socialna diferenciacija v družbi, tem večji so socialni antagonizmi take družbe.

Za skupino disocialnih smo že večkrat poudarili, da je to skupina z najnižjim družbenim statusom, ki predstavlja za "poštene" državljane žrtveno jagnje, na katero je mogoče preusmeriti napetosti in agresijo. V razrednih družbah je stigmatiziran kot potencialni kršitelj celoten razred podrejenih, kateremu se vsiljujejo pravila. Posamezniki ali skupine, ki so pripadali najnižjim in stigmatiziranim plastem prebivalstva

¹⁵⁴ Cit. po M. Elliottovi (62), str. 347

¹⁵⁵ Bavcon (9), str. 16

so bili v zgodovini v vseh družbah drugače obravnavani, če so kršili zakon, kot pa posamezniki ali skupine, ki so pripadali vladajočim oz. privilegiranim slojem. Če se je primerilo, da je bil eksemplarično kaznovan posamezen pripadnik privilegiranih ali vladajočih slojev, se mu je razred, kateremu je pripadal, najprej odrekel in ga ni več priznaval za svojega; n. pr. odvzem činov oficirjem v vojski, cerkvena ekskomunikacija itd. Odvzem statusa je bil signal, da je posameznik praktično brezpraven in da ga je mogoče preganjati in kaznovati.

V sodobnem, zlasti v razvitejšem delu sveta postaja kaznovalna orientacija, ki jo pogojujejo razredni odnosi, anahronistična. V sodobnih demokratičnih družbah, ob demokratični miselnosti, ob vse večji informiranosti in osveščenosti ljudi, ki lahko posredno in tudi neposredno vse bolj posegajo v oblikovanje njihovega lastnega življenja, danes ko se razlike med ljudmi resnično vse bolj zmanjšujejo, ko postajajo ideje o humanosti, pravičnosti in socialni enakosti stvarnost, je kaznovalno in represivno orientirana politika uravnavanja odnosov resnično vse bolj nesprijemljiva. Celotno kriminalno populacijo ni mogoče več preprosto odriniti in enostransko stigmatizirati. Uveljavile so se humane ideje, ki so jih pri disocialnih najprej realizirali pri kategorijah psihično in fizično bolnih, pri mladoletnikih in pri starih, pri prometnih delinkventih itd.

Če smo že omenili neskladnost kaznovalne in represivne miselnosti z idejami demokratičnosti v sodobnem svetu, je kaznovalna orientacija in miselnost tem bolj inkompatibilna z idejo samoupravljanja, socializma in socialističnega humanizma pri nas v naši družbi. Z ostro kazensko politiko, z neprizanesljivim odnosom do kršilcev družbenih norm, bi si samoupravljalca, ki se lahko pojavlja istočasno kot kršilec in de-

viant, spodkopaval tla pod nogami, oziroma lahko bi si obrnil zakone, ki jih je sam ustvarjal proti sebi. Torej mehanizem prisile in kazni, ki je skozi tisočletja lahko ustrezno funkcioniral v razrednih družbah, v hierarhičnih družbenih odnosih, postaja v demokratični, zlasti pa v samoupravljalški družbi neustrezen. Kazen in prisila je imanentna avtoritarnim in tudi paternalističnim sistemom. Torej sistemom, v katerih si prisvaja manjšina pravico uravnavati življenje večini. V tej zvezi je zanimiva misel M. Bergantove, ki pravi v svojem diskusijskem prispevku sledeče: "Pravzaprav se mnogi še bojijo rušenja stalinistične represivne pedagogike, ki pa je z idejo ter pedagogiko samoupravljalške družbe povsem neskladna"¹⁵⁶. Misel M. Bergantove se nanaša sicer na pedagogiko, vendar je paralela s širšo družbeno prakso možna.

Misel je močno poenostavljena in enodimenzionalno interpretirana. Z njo smo želeli opozoriti le na to, da bo treba ob razmišljanjih o mehanizmih družbenega nadzorstva v socializmu upoštevati tudi to dimenzijo.

Dandanes je ideal človek, ki bo ustvarjal in iniciativen, ki bo razvil v sebi za družbo vse svoje potencialne, ki bo polnovreden, samostojen in samozavesten, samoupravljalalec. Ideal nam je nezavrt človek, poln energije in intencij, ki bo imel veselje do življenja, ki bo skušal uresničiti samega sebe in preko sebe soljudi, s katerimi je v sožitju. Teh ciljev nimamo kot družba le pri nekaterih (priviligiranih) slojih, pač pa pri vsakem posamezniku, četudi je zašel na stranpota in v konflikt z družbo. Želimo mu pomagati tem bolj, ker potrebuje več opore in pomoči, da se bo sposoben rehabilitirati in se ponovno integrirati v družbo.

¹⁵⁶ M. Bergant (324), str.77

Ob takih družbeno političnih izhodiščih in vzgojnih ciljih, ki so določena v naši ustavi in v naši zakonodaji, kot smo ugotavljali v poglavju B. postajajo tembolj tehtne različne ugotovitve in spoznanja, ki dajejo kazni in kaznovalni naravnosti negativen predznak. Pozitivno znanje, ki je rezultat sistematičnih opazovanj, pretehtanih ocen iz preteklih zgodovinskih obdobj, rezultatov eksperimentov in deduktivnih razmišljanj znanstvenikov, so deloma prispevala tudi k sedanji družbeno politični orientaciji, na področju, ki ga obravnavamo. Gre za vpliv znanosti na družbeno prakso in po drugi strani za dolžnost in obvezo znanosti, da prisluhne družbeni praksi in prispeva svoj delež pri realizaciji naprednih idej.

2.5 Moralistični pristop - ovira za vplive nakopičenega pozitivnega znanja.

S kaznijo ni uspelo izkoreniniti iz ljudi zla, niti očistiti katerekoli družbe deviantnih pojavov. "Tradicionalna represivna kriminalna politika kot izključna domena države, postaja vedno bolj nesposobna, da bi bistveno vplivala na zmanjšanje kriminalitete", pravi L. Bavcon¹⁵⁷. Boj proti kriminaliteti in proti deviantnim pojavom s politiko sile spominja na pravljico vizijo o boju s pošastjo, kateri rastejo nove glave z enako ali celo z večjo naglavo, kot ji jih sekamo stran. Kdor se je odločil za boj s to pošastjo, je zato že a priori obsojen na neuspeh. To nam dokazuje zgodovina, pa tudi vsakodnevna pedagoška in penološka praksa. V novejšem času, ko je kazenska politika (zlasti v razvitejših državah) humanejša, ko kazni praktično ni mogoče dosledno in totalno izpeljati, se podira celotna zgradba kaznovalne orientacije.

¹⁵⁷ L. Bavcon (9), iz predgovora

Vendar se kazni doslej ni odpovedala še nobena sodobna družba. Nobena družba še ni poskušala izključiti kazni iz prakse in jo zamenjati z učinkovitejšimi in humanejšimi sredstvi individualne in skupinske kontrole. Ali bolje: nobena družba doslej se kazni in kaznovanju kot sredstvu kontrole doslej ni odpovedala, še zlasti ne pri obravnavanju deviantnih osebnosti.

Razlogov za to je več. Nekateri med njimi (tradicija, težnja po sprostitvi agresivnih impulzov in emocionalnih napetosti, zaupanje v učinkovitost kazni itd.) smo v tem poglavju že obravnavali, vendar bi želeli še posebej izdvojiti še en vidik, ki smo mu posvetili premalo pozornosti, čeprav je za vzdrževanje kazenske naravnosti pomemben. Mislimo na moralistični odnos do delinkventov oziroma do disocialnih osebosti.

Če odmislimo različne psihološke in sociološke teorije o kriminalnem vedenju oziroma o etiologiji kriminalitete, ugotavljamo vedno znova, da vidi družba v kaznivem dejanju zlobno namero, grožnjo in nevarnost uperjeno proti posamezniku, skupini, ali proti globalni družbi. Posameznik ali družba vidi v delinkventu sovražnika, pred katerim se ima pravico braniti, kateremu mora izraziti svojo nejevoljo, katerega mora kaznovati za zlobno namero ali za zlobno dejanje.

Na moralističnih izhodiščih so zgrajeni kazenski zakoniki.

"Nasprotna je pozitivna teorija kaznovanja, ki izhaja iz prestopnika - posameznika. To pa zastopajo psihiatri, psihologi in sociologi"¹⁵⁸. To izhodišče je diametralno nasprotno tistemu, ki ga vsebujejo kazenski zakoniki. Izhaja iz spoznanj o človeku, o zakonitostih njegovega ravnanja in duševnega funkcioniranja in večinoma odklanja kazen

¹⁵⁸ Cit. po Elliottovi (62), str. 372: W. A. White (1927)

kot učinkovito sredstvo družbene kontrole.

Vendar je moralistični pristop, moralističen način razmišljanja in obravnavanja deviantov prevladujoč; ne glede na izredno bogato pozitivno znanje in številne argumente, s katerimi je mogoče zavreči kaznovalno orientacijo. Gre za emocionalno pogojen odnos, ki je trdno vsajen v zavesti ljudi in pomeni veliko oviro za resničen napredek v kazenskem pravu in v penologiji. Če bi primerjali kazensko pravo z medicino in kazen z metodami zdravljenja, potem lahko pomislimo le na medicino pred stoletji, ki je zdravila vrsto bolezni s puščanjem krvi.

Vprašanje je, kdaj bomo uspeli premagati predsodke in sintetizirati spoznanja različnih družbenih znanosti, zlasti še psihiatrije, psihologije in sociologije s teoretičnimi izhodišči kazenskega prava? Kdaj se bo nakopičeno pozitivno znanje o kazni in kaznovanju inkorporiralo v sistem kazenskega prava in vplivalo na njegova drugačna izhodišča, cilje in metode? Teoretiki, protagonisti protikaznovalne politike kot n.pr. B. Wooton, K. Menninger, O. Kinberg in drugi poudarjajo, "da je moralistični pristop nezdržljiv s psihološkim determinizmom in da je skupaj s kaznijo povsem irelevanten za kriminalno prevencijo."¹⁵⁹ "Če želimo, da bi se v kazenskem pravu in v penologiji kaj spremenilo, je nujno, da spremenijo kazenski zakoniki zakoreninjeno stališče o prestopniku, kot o moralno izkrivljeni osebi, ki jo je treba kaznovati", pravi W.A. White¹⁶⁰. "Kriminalna politika bi morala izhajati iz empiričnih dejstev in krivda ne bi smela biti baza za intervencijo države", poudarja Westphal¹⁶¹.

¹⁵⁹ A. Ross (208), str. 39

¹⁶⁰ Cit. po Elliottovi (62), str. 372: W.A. White (1927)

¹⁶¹ J.M. Westphal (318)

2.6 Nezaželjeni efekti kaznovanja

Če odmislimo različne družbene sisteme, katerim je lahko kaznovalna orientacija imanentna, ali pa je v njih anahronistična, lahko ugotovimo, da so bila pričakovanja v zvezi s kaznijo večinoma neupravičena oziroma, da so bili efekti kaznovanja največkrat drugačni od pričakovanj. Cilj fevdalne pedagogike je bil n.pr. naravnati (prisiliti) otroka k slepi poslušnosti, pokorščini in k slepemu spoštovanju avtoritet. "Eden največjih grehov je napuh," je učila katoliška cerkev. "Človek je po naravi slab, zato je treba iz njega zlo izkoreniniti." Vzgojne cilje je poskušala fevdalna pedagogika doseči s krutim in doslednim kaznovanjem, z oviranjem in z nadzorstvom. Palica je bila glavno in vselej prisotno vzgojno sredstvo.

Srednjeveška pedagogika je oblikovala ponižne, poslušne in pokorne ljudi, vendar istočasno moralno izkrivljene, dvoalične, ponižne in poslušne do avtoritet, krute in sadistične do šibkejših oz. do podrejenih, nesamostojne, odvisne, motivacijskozavrte ljudi, brez poverja in ustvarjalnosti, z eno besedo, socialne in emocionalne pa tudi moralne invalide. Ljudi, ki so bili nezanesljivi tudi do svojih gospodarjev, zlasti če so ti od podrejenih pričakovali ali potrebovali nesebično hvaležnost in pomoč.

Vzgojna praksa je nudila dovolj evidence o škodljivih posledicah kazni, zato je razumljivo, da so zavzeli do nje kritičen odnos veliki pedagogi - teoretiki kot n.pr. J.A. Komensky (17. stoletje), J.J. Rousseau (18. stoletje), Pestalozzi, Fröbl (18. stoletje) itd. "Kazen kot vzgojno sredstvo se ne sme uporabljati", pravi Schleierma-

cher (1957)¹⁶². Enakega mnenja je Schlike (1970)¹⁶³, ki meni, da bi lahko kazen kot vzgojno sredstvo uporabljali kvečjemu izjemoma.

Negativno stališče do kazni kot vzgojnega sredstva je zavzela psihoanaliza. Skušala je generalizirati empirične podatke iz pedagoške in psihoterapevtske prakse in jih povezati v teoretični - psihodinamični koncept. Psihodinamično orientirani teoretiki menijo, da učinkuje kazen na posameznika kot frustracija - torej dezintegrativno. Potiska ga v obrambno pozicijo, v stran od konstruktivnega, integriranega vedenja. Kazen lahko posameznika zlomi, ali pa sproži v njem obrambno reagiranje. Maier¹¹ omenja predvsem štiri načine obrambnega reagiranja, katere sproži kazen in sicer: fiksacijo, regresijo, agresijo in resignacijo.¹⁶⁴

Posebej bi omenili obrambni mehanizem projekcije, kateremu posveča literatura manj pozornosti, vendar bi mu morali v zvezi z različnimi reakcijami na kazen dodeliti eno prvih mest. V mislih imamo primere, ko poskuša kaznovani razvrednotiti najmočnejše orožje avtoritete, s tem, da na kazen (vsaj navidezno) ne reagira z izrazi strahu in bolečine, pač pa s posmehom oziroma z omalovaževanjem. Namesto, da bi manifestiral strah, si posameznik celo sam povzroča bolečino ali si zadaja samopoškodbo. Tovrstne reakcije so znane v zaporih in iz koncentracijskih taborišč. Mehanizem je kompleksen. Z njim poskuša kaznovani zmanjšati stisko, v katero ga potiska kaznovalna situacija pred seboj in pred drugimi; z njim poskuša odvzeti tudi orožje tistemu, ki kaznuje.

¹⁶² Cit. po H. Röhmu (207), str. 57

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Cit. po Ball-u (15), str. 21

Ob številnih možnih variantah obrambnega reagiranja na kaznovano vedenje je zelo majhna možnost, da bo to vedenje družbeno zaželjeno oziroma pričakovano. Kvečjemu bo sprejemljivejše, če se bo spremenilo od prej ekspanzivnega in ekstratenzivnega v bolj defenzivno oziroma intratenzivno (nekatero vrste fiksacije, regresije ali resignacije).

Psihoanaliza oziroma psihodinamično orientirani teoretiki opozarjajo še na drug vidik, namreč, da povzročajo frustracija (kazen) v posamezniku anksioznost in nesigurnost. Na mehanizmu strahu oziroma anksioznosti so večji del zgrajena pozitivna pričakovanja v zvezi s kaznijo. Zaradi anticipacije bolečine, ki je vsebovana v strahu, naj bi namreč posameznik opustil nezaželjena oziroma nedovoljena dejanja. Vendar je vprašanje, ali ne bi bilo mogoče istega cilja (opustitev nedovoljenega dejanja) doseči tudi na kak drug način, ki bi bil sprejemljivejši, ki bi imel manj nezaželenih vzporednih posledic? "Emocija strahu ni edina, ki regulira vedenje in tudi ni najučinkovitejša", pravi S. Glueck (83). Strah vpliva na posameznika demoralizirajoče in zmanjšuje njegovo učinkovitost, znižuje ali razkrajajo osebno integriteto. Anksioznost je koren vsem psihonevrozom. Povzročajo zavrtosti, kar pomeni, da se pri posamezniku poruši sistem normalnih reakcij na zunanje in notranje dražljaje, katere zamenjuje postopno obrambno reagiranje. "Kako strašno ogorčenost za maščevanje izziva (telesna) kazen. Plašljivca dela še bolj plašljivega, upornega še upornejšega, okorelega še bolj okorelega. Kazen jača dve občutji, ki sta koren vsega zla na svetu: mržnjo in strah", pravi Elen Kej¹⁶⁵.

Na tem mestu bi želeli opozoriti še na obrambni mehanizem

¹⁶⁵ Cit. po Ž. Jašoviću (105), str. 34

represije, katerega je podrobneje teoretično utemeljil Freud. Neprijetno iz preteklosti odrivamo v podzavest (pozabljam) zaradi česar neprijetne izkušnje iz preteklosti (torej tudi kaznovano vedenje) ne morejo biti ustrezen regulativ za aktualno vedenje.

Na ravni psihodinamičnih naziranj, ki je zanimivo za naše razmišljanje o negativnih efektih kaznovanja, je stališče E. Goffmana, ki pravi, "da je osnovni cilj (motiv) človeških bitij reducirati bolečino oziroma neugodje, šele sekundarna pa je človekova težnja k ugodju"¹⁶⁶. Goffmanovo stališče, ki pomeni korekcijo Freudovega nazora o človekovi primarni težnji k ugodju je blizu pojmu reintegracije, ki ga je opisal in teoretično utemeljil Kobal v študiji "Prispevek k motivacijskemu in frustracijskemu izvoru kaznivih dejanj"¹⁶⁷. Kobal pravi v zvezi s tem sledeče: "Reintegracija je slabo proučena in se večji del njen opis zadovolji le s splošno interpretacijo. Tudi avtorji, ki so prispevali k teorijam učenja, temu pojavu niso posvečali posebne pozornosti. Če se izrazimo z njihovim jezikom, bi reintegracija pomenila ponovno usmerjenost k cilju (prvotne) potrebe"¹⁶⁸.

Po naših izkušnjah je uspešna reintegracija zares "v možnostih, da osebnost spet ravna v skladu z realnostjo in s svojim vedenjem zadovoljuje različne potrebe. Reintegrirano vedenje, pa je po naših izkušnjah le izjemoma identično s (prvotnim) motiviranim ravnanjem ... Reintegrirana oseba izbira bolj enostavne in manj uspešne rešitve, kot pa bi to v poprečju storile motivirane osebe"¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Cit. po T. Allen-u (2), str. 39 do 48

¹⁶⁷ Kobal in sodelavci (128), str. 17

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

Če usmerimo sedaj našo pozornost na kaznovalno situacijo, nam številni primeri iz vzgojne in iz penološke prakse odkrivajo sledeč mehanizem! v individualnem primeru učinkuje kazen (kvaliteta učinka nas tu ne zanima) le prvi hip, nato se posameznik na kaznovalno situacijo prilagodi; vkalkulira jo v svoj življenjski maneverski prostor, da bi se izognil neugodju (Goffman), ki mu ga prinaša. Prilagoditev pa pomeni za posameznika znižanje aspiracij, redukcijo potreb oziroma splošen regres (Kobal). Če bi bilo vedenje posameznika ponovno neustrezno, bi bilo treba kazen poostriti, da bi kaznovani ponovno reagiral, vendar bi prišlo zaradi tendence redukcije napetosti oziroma neugodja do ponovne reintegracije, vendar zopet na nižjem nivoju.

M.A. Clark pravi v zaključni besedi na forenzičnem seminarju o nagrajevanju in kaznovanju sledeče: "Eksperimenti so pokazali, da izgubi kaznovalna situacija postopoma svoj kaznovalni efekt. Človek se nanjo prilagodi"¹⁷⁰. Na istem seminarju poroča J.L.Carroll o behaviorističnih eksperimentih na živalih in pravi: "Če damo žival v zanj neprijetno situacijo se prihuli in število odgovorov upade. Podobno je z zaporom. Najprej učinkuje na zapornikovo vedenje, kasneje pa njegova spreminjevalna funkcija vse bolj upada"¹⁷¹.

O negativnih oziroma problematičnih efektih kaznovanja poroča tudi Skinner¹⁷², znameniti predstavnik neoneobehaviorizma. Skinnerjeve ugotovitve temeljijo večinoma na laboratorijskih eksperimentih z živalmi in pomenijo dragocen prispevek k razumevanju efektov kazni in

¹⁷⁰ M.A. Clark (156), iz sinopsisa

¹⁷¹ J.L. Carroll (156), iz referata "O teoretičnih vidikih kaznovanja"

¹⁷² Skinner (267), str. 213 do 225

kaznovanja. Povzemamo nekatere bistvene Skinnerjeve ugotovitve:

- Učinek kaznovanja je začasno zmanjšanje določenega vedenja, vendar pa ne pomeni (globalno gledano) zmanjšanja skupnega števila reakcij.
- Nobena reakcija ni s kaznijo za stalno in dokončno oslABLJENA, pač pa le začasno pritajena.
- Ako kazen postopoma izostaja, začne izostajati tudi pogojni negativni ojačevalec in ponovno se začne javljati vedenje, ki je bilo kaznovano.
- Intenziteta vedenja, ki je bilo kaznovano, ni pri ponovnem javljanju nič manjša, kot v primeru, če vedenje sploh ni bilo kaznovano.
- Tudi pri ostrem in krutem kaznovanju se nivo nezaželjenih reakcij ponovno dviga, kakor hitro kazen izostane.
- Kaznovanje ne vodi kaznovanega k novim konstruktivnim rešitvam.

Ugotovitve Skinnerja deloma potrjujejo, deloma dopolnjujejo stališča psihodinamično orientiranih teoretikov.

Ko smo doslej razmišljali o učinkih kaznovanja na posameznika, nismo poskušali razlikovati med učinki kazni na normalne, prilagojene in integrirane osebe in učinki kazni na neprilagojene, duševno motene osebe. Učinki so namreč v obeh primerih negativni, torej mehanizmi so identični. Vseeno pa bi želeli na tem mestu posebej poudariti, da so učinki kaznovanja tem bolj negativni (kvantitativno in kvalitativno) pri bazično frustriranih in reintegriranih osebnostih, ki imajo nizko frustracijsko toleranco. O tem pričajo psihološke preiskave delinkventov - povratnikov, pri katerih postaja protidružbeno vedenje tem bolj rigidno in stereotipen način reagiranja, čim bolj ostrih sankcij.

so bili deležni. O pojavu poročja Kobal v že omenjeni študiji "O motivačijskem in frustracijskem izvoru kaznivih dejanj" (128). Med drugim pravi o tem problemu sledeče: "Dodatno in izdatno kaznovanje delinkventov - povratnikov udarja mimo cilja. Sem in tja korigira nezaželjeno ali prepovedano navado, ki ni v skladu s hišnim redom. Ob opisanih karakteristikah Grantovega konformista je takšen rezultat kaznovanja povsem razumljiv. Ker pa sam fiksira motene dele osebnosti in povečuje rigidnost, ne moremo s kaznovanjem v nobenem primeru pričakovati resnejših premikov v osebnosti takega delinkventa oziroma ne moremo pričakovati njegove resnične resocializacije."¹⁷³

Kobal s sodelavci izhaja pri svojih tezah iz eksperimentov in ugotovitev N.Maierja (147) in teoretičnih predpostavk R. Jenkinsa (106, 107) o etiologiji kriminalnega vedenja. Maier je s poskusi na podganah dokazal, da rigidne reakcije kljub kazni pri živalih stereotipno vztrajajo, oziroma postajajo ob kaznovanju vse bolj utrjen način reagiranja. Kazen v tem primeru povečuje frustracije, s čemer pospešuje aktivnost, usmerjeno k redukciji emocionalnih tenzij in slabi aktivnost motiviranega, konstruktivnega vedenja. Kobal je v eksperimentalni študiji podobno, kot R. Jenkins dokazal, da je del storilcev kaznivih dejanj ali bazično frustriranih, ali pa so hudo frustrirani zaradi nesorazmernih družbenih sankcij. Pri teh kategorijah delinkventov pomeni vsaka dodatna kazen novo frustracijo in s tem nov impulz, da se delinkventno vedenje utrdi in preraste v permanentno obliko (obrambnega) vedenja.

"Strah pred kaznijo evocira pri mladoletnikih - delinkventih

¹⁷³ Kobal (128), str. 120

defenzivnost, nezaupanje in nasprotovanje. Utrjuje torej neprilagojeno vedenje", poudarja S. Glueck¹⁷⁴. "Represivna naravnost na tako oblikovano mladino, naravnost zgolj na simptome, vodi nujno do novih frustracij, še bolj utrjuje togost mladoletnikov, povečuje njihovo obrambno naravnost, utrjuje pri njih rezistenco do okolja in zmanjšuje njihovo frustracijsko toleranco. S tem, da se pri tako oblikovani populaciji bojujemo proti simptomom, nismo storili ničesar za njihovo resnično rehabilitacijo in resocializacijo, pač pa z represijo še bolj utrjujemo asocialno in antisocialno vedenje. S tem postaja danes zavodska vzgoja, ki se zavzema za represivne metode, anahronizem in je niti strokovno niti družbeno ni mogoče opravičiti"¹⁷⁵.

M. Petrović povzema v članku "granice represije sa stanovišta nauke o ponašanju" v zvezi z učinki kaznovanja na individua med drugim tudi sledeče:

- Kazen inhibira agresijo tembolj, čim bolj neposredno sledi agresiji.
- Inhibicija agresije (s pomočjo kazni) je začasna.
- Kazen, zlasti če je doživeta kot kronična, ojačuje dražljaje, ki so pogojevali agresijo.
- Frustracija, ki jo pogojuje kazen, je vir nove agresije¹⁷⁶

Učinke kazni in kaznovanja bi lahko motrili še z drugih zornih kotov, ne le z vidikov prizadetega - kaznovanega posameznika. Pomembna dimenzija, ki je za nas posebej zanimiva je vpliv kazni na kompleksno vzgojno situacijo, najsibo pri delu z normalno, družbeno

¹⁷⁴ S. Glueck (83)

¹⁷⁵ V. Skalar (258), str. 92

¹⁷⁶ M. Petrović (186), str. 72 do 82

prilagojeno, ali pri delu z moteno, disocialno mladino. Sistematično opazovanje vzgojne prakse in razmišljanja ob njej je pokazalo sledeče:

- Uspeh pri vzgoji zavisi v veliki meri od emocionalnega kontakta med vzgojiteljem in gojencem, od stopnje empatije vzgojitelja do gojenca, od stopnje in kakovosti identifikacije gojenca z vzgojiteljem, od medsebojnega zaupanja in pristnosti odnosa. Vzgojitelj, ki je vzpostavil z gojencem dober kontakt, si lahko dovoli tu in tam brez večje škode tudi kazen. Vendar pa permanentno kaznovanje oziroma vzgojiteljeva kaznovalna orientacija otežkoča če že ne onemogoča dober kontakt in s tem empatijo in identifikacijo. "Represivna naravnost vzgojitelja do gojenca vodi v začaran krog/^{in v}vedno večjo odtujenost med vzgojiteljem in varovancem. Gojenec se navidezno uklanja pritiskom, svoje vedenje prilagaja zahtevam, da se izogne sankcijam, po drugi strani pa postaja bolj domisel in spretnejši pri asocialnih in antisocialnih akcijah, pritiske izživlja nad šibkejšimi vrstniki, neprijetnostim v zavodu se izogiba z beganjem in s pasivnostjo"¹⁷⁷. Kazen ojačuje medsebojno agresijo, povečuje prepad in odtujenost med vzgojiteljem in gojencem. Na ta način pa si vzgojitelj zapravlja možnost za pozitivno vplivanje na gojenca. S tem pa si odtuja osnoven smoter svojega delovanja in svoje poklicne eksistence.

- Kazen ne spremeni osebnosti in stališč gojenca, pač pa le odnos gojenca do vzgojitelja. Med številnimi možnimi spremembami odnosa, ki so večinoma obrambno pogojene, je sprejemljivo, družbeno pozitivno ocenjeno vedenje kot odgovor na kazen malo verjetno oziroma čisto slučajno.

¹⁷⁷ V. Skalar (258), str. 92

- "Agresija, ki je bila v deliktu obsojena (gojenec je bil zaradi agresivnega vedenja oddan v zavod), je v sankciji dovoljena. Vzgojitelj je kot avtoriteta lahko v imenu družbe do gojenca agresiven, s tem pa gojenec percipira agresijo kot veljaven vzorec vedenja za uravnavanje medosebnih odnosov. V gojencu se lahko utrdi prepričanje, da ni bil oddan v zavod, ker je bil disocialen (agresiven), pač pa zato, ker je bil nespreten, ker je agresijo izražal v nepravem času in proti nepravim subjektom".¹⁷⁸
- V agresivnih, kaznovalnih odnosih se pri gojencu oblikuje in utrjuje model - "slabo se odstranjuje s silo" - . Ker so kriteriji o tem kaj je slabo, subjektivni, je verjetno, da bo gojenec v medosebnih odnosih funkcioniral po tem vzorcu vsakokrat, ko mu ne bo kaj všeč.
- V vzgojni situaciji, kjer vzdržuje osebje avtoriteto in status s kaznijo in z nasiljem, se ustvari pri gojencih vtis, da se je mogoče uveljaviti le z nasiljem.

Oba mehanizma (prejšnji in zadnji) pomenita učenje vzorcev vedenja, ki niso skladni z vzgojnimi cilji sodobnih demokratičnih družb, še najmanj pa so skladni z vzgojnimi cilji samoupravne socialistične družbe. "Tiste, ki se tlači, zopet tlačijo", pravi B. Brecht¹⁷⁹. Podobno meni Hacker, "da starši, ki pretepajo, so bili sami v otroštvu mnogo tepeni. Vsi so žrtve: otroci, ki ne poznajo nič drugega kot nasilne kazni, starši, ki kot otroci tudi niso spoznali nič drugega in katerih omejeno mišljenje in čustvovanje ni dopustilo nobeno kasnejšo izkušnjo, razen tradicionalne."¹⁸⁰ Hackerjevo misel dopol-

178 Ibid.

179 Cit. po Ū.Luuki (146), str. 107

180 Ibid.

njuje Belchner, ki pravi: "Čim bolj redko so dajali starši priliko svojim otrokom, da iz najbližje bližine opazujejo agresivni model, tem manjše so bile možnosti, da bi otroci zašli na stranpota"¹⁸¹.

- Pripadniki manjšin, subkulturnih skupin, sezonskih delavcev, sovražnih političnih skupin, mladoletniki in drugi, ki se čutijo pripadne trdnejšim skupinam, čutijo družbene sankcije kot krivico. Na kazni in agresivno ravnanje odgovarjajo s protiagresijo, s čemer se ustvarja začaran krog. Možnosti zблиževanja in integracije v družbeno okolje se zmanjšujejo oziroma oddaljujejo.
- V zavodih in internatih, kjer dopuščamo kontrolo in vzdrževanje reda in discipline s pomočjo pritiska in kazni se ustvarja v začaranem krogu potreba po večjih omejitvah, večjih kaznih in vse večjih pritiskih. V sistemu majhnega dopuščanja in zoženega maneverskega prostora se navadno veča število tistih, ki meje prestopajo. Povečevanje števila kršilcev pa povečuje potrebo po še večjem utesnjevanju in omejevanju. Agresivni odnosi lahko v takem primeru prerastejo v filozofijo (sistem racionalizacij), "ki jo vzdržujejo sadistični, nekrofilni, alienirani značaji", kot pravi E. Fromm¹⁸².
- Za vzgojno situacijo je vreden posebne pozornosti tzv. akcijski vidik. Vzgojitelj teži v poklicni vlogi k ekonomičnim in preprostim rešitvam, da bi opravil svoje delo z manj napora in s čim večjim uspehom. Represija oziroma kaznovalna orientacija pomeni dejansko v vzgojni situaciji najbolj ekonomičen pristop. Če kaznovalno orientacijo dopuščamo, potem vzgojitelja demobiliziramo, da bi iskal boljše

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² E. Fromm (74), str. 197 do 201

rešitve, ki pa so združene z več napora in imajo dolgoročnejšo pozitivno učinke. Situacija je podobna kot pri pazniku, ki sme nositi in uporabljati orožje. V kritični situaciji se bo zatekal k orožju, ne da bi poskušal iskati druge rešitve, ki pa so združene z več napora in domiselnosti in so zato manj privlačne.

Ob zaključku bi omenili še etični vidik. Če pozorno analiziramo različne vzgojne situacije in sledimo njihovi dinamiki, lahko ugotovimo, da so največkrat kaznovani gojenci, ki so zavrti, počasni v reakcijah, slabše socialno inteligentni in nesposobni za manipuliranje v socialnih situacijah, intelektualno ali fizično insuficientni, da pa se po drugi strani kaznovanju lažje izognejo spretni manipulanti in moralni dvoličneži, ki znajo agresijo spretno preusmeriti v stran od sebe. Ugotavljamo nadalje, da so povod za kaznovanje često razne funkcionalne in nevrotične motnje oziroma telesne in duševne anomalije gojencev in končno, da je povod za kaznovanje češče vzgojiteljevo razpoloženje kot pa gojenčevo vedenje.

Ne nazadnje, če že razmišljamo o etičnih vprašanjih kaznovanja in represije, moramo upoštevati tudi tistega, ki je prisiljen (zaradi poklicne vloge) kaznovati oziroma biti agresiven do drugih. V zvezi s tem pravi Vodopivčeva sledeče: "Agresija se mi s tega zornega kota prikazuje skoraj kot bolj nevarna za tiste, ki jo v vzgojnem procesu zagovarjajo ali dopuščajo, kot za tiste, na katerih se izživlja. Kajti kolikor bolj prodira agresivnost v družbeno sožitje, toliko bolj si prilagaja psihično strukturo ljudi. Posameznik postaja hkrati bolj agresiven, pa tudi bolj upogljiv (Marcuse). Agresija, ki jo zagovarjajo ali terjajo javno mnenje, družbeno odgovorni ljudje od svojih uslužbencev, pomeni hkrati z razvijanjem rušilnih silnic tudi slabitev osebnostne

odgovornosti zanje, slabitev vesti in zavesti o krivdi. Saj v tem, pa tudi v drugih primerih agresija ni več posledica odločitve posameznika, temveč nekoga, ki je zunaj nje: birokracije, uprave, javnega mnjenja. S tem postaja človek orodje, razrešen etičnega vidika; orodje, ki ne more biti ne krivo, ne odgovorno"¹⁸³.

"Kazen škoduje tako kaznovanemu, kot tistemu, ki kaznuje", pravi Skinner¹⁸⁴. Opravičiti je ni mogoče ne strokovno, ne etično in tudi ne z družbenimi cilji.

3. Permisivnost - izhodišče tretmanske koncepcije

Ker smo zavzeli kritično stališče do kazni in kaznovanja, tako v pedagoški praksi, kot v odnosih v globalni družbi, se postavlja vprašanje, kakšno sredstvo individualne in skupinske kontrole, oziroma katero vzgojno sredstvo bi lahko nadomestilo tradicionalno - kaznovalno orientacijo. Bilo bi preveč ambiciozno in tudi nesmotrno, če bi skušali na to vprašanje odgovoriti kompleksno, čeprav smo v razpravah o kazni in kaznovanju v različnih zvezah nekatere alternative in možnosti že nakazali. Na tem mestu bomo podrobneje obravnavali le tiste alternative, ki bi jih lahko uporabili pri obravnavanju disocialne mladine, s ciljem, da bi bil tretman pri tej mladini ustrežnejši oziroma, da bi bili efekti tretmana boljši, kot pa jih daje klasična kaznovalno nadzorovalna orientacija.

Klasični kaznovalno nadzorovalni orientaciji pri obravnavanju disocialne mladine v vzgojnem zavodu, ki je dajala neustrezne

¹⁸³ K. Vodopivec (309), str. 27

¹⁸⁴ Skinner (267), str. 214

vzgojne efekte, postavljamo nasproti permisivno obravnavanje disocialne mladine in sicer zato, ker pričakujemo od permisivne atmosfere, od permisivne naravnosti osebja do gojencev oziroma od odnosov, ki jih pogojuje permisivna atmosfera, ustrežnejše vzgojne in prevzgojne efekte.

3.1 Pojem permisivnosti

Pojem permisivnosti v literaturi ni rabljen enoznačno. Nekoliko poenostavljeno bi lahko razvrstili različna stališča o tem pojmu v tri kategorije: povsem odklonilno, previdno - zadržano in pa stališče, ki je rabi pojma in vsebini naklonjeno.

Povsem odklanja n.pr. pojem permisivnosti M. Rafferty¹⁸⁵, ki pravi, da sta besedi "permissive" in "permissiveness" v anglosaksonskih deželah pogosto v rabi in označujeta zelo široko ali preširoko popuščanje, toleranco, ustrežljivost in popustljivost v vzgoji ali v globalnih družbenih odnosih (permissive society). Po mnenju M. Raffertyja imata besedi bolj ali manj negativen predznak, zlasti če se uporabljata za označevanje nekega zadržanja. M. Rafferty meni, da so sinonimi za permisivnost: laissez faire, pedocentrizem, liberalna vzgoja ipd.

Podobno stališče je vsebovano v enciklopedijskem rječniku pedagogije, kjer je permisivnost definirana na sledeč način: "Permisivizem - pedocentrična pedagoška doktrina, ki naglašča predvsem svoboden in nemoten razvoj otrokove osebnosti, ki ga je mogoče doseči z demokratično vzgojo. Izvor pojma je iskati pri J. Dewey-u in S. Freudu"¹⁸⁶.

185 M. Rafferty (277), str. 13 do 25

186 Enciklopedijski rječnik pedagogije (64), str. 665

M. Rafferty, ki smo ga citirali, se o permisivni pedagogiki tudi sicer zelo nespoštljivo izraža. Pravi, da je koncept oblikoval Rousseau, čeprav takim idejam lahko sledimo tudi že v prejšnjih zgodovinskih obdobjih. M. Rafferty meni, da je to koncept brez odgovornosti, da je to voyarizem in ekshibicionizem in da so bili rezultat takih konceptov doslej v vzgoji bastardi.

Povsem nasprotno stališče v zvezi s permisivnostjo, ki je prežeto s pozitivnimi emocijami zavzema E. Fromm v prispevku, ko govori o Neill-ovem permisivnem vzgojnem konceptu v Summerhillu¹⁸⁷. Fromm meni, da je razvil Neill metodo, ki dela ljudi srečnejše oz. usposablja starše in vzgojitelje, da bi vzgajali otroke tako, da bi bili bolj ljudje, ne pa da bi čedalje več posedovali in konsumirali. "Neillova osnovna maksima je ljubezen do življenja", pravi E. Fromm¹⁸⁸.

V skupino tistih, ki so zavzeli do pojma permisivnosti zmeren - zadržan odnos smo šteli tiste, ki pojem sicer uporabljajo, vendar se zavedajo, da ga ni mogoče sprejeti brez pridržkov, zaradi različnih stališč in zaradi enačenja z vzgojnimi koncepti, ki v pedagoški oz. v družbeni praksi ne morejo biti sprejemljivi. Sem bi lahko šteli stališče Škofleka, ki pravi: "Beseda permisivnost je v defektološki terminologiji dokaj sporna. Nekateri, izraziti praktiki trde, da je sinonim za pedagoško popuščanje, razpuščenost in anarhijo. V Logatcu smo si neskromno dovolili, da damo tej besedi svoj pomen in svojo vsebino"¹⁸⁹.

Nazadnje je vseeno, kateri pojem uporabljamo. Bolj je pomembna

187 E. Fromm (277), str. 205 do 216

188 Ibid., str. 206

189 I. Škoflek (286), str. 1050

vsebina, ki je v pojmu vsebovana. English, English pravita, "da je permisivnost naravnost, ki dovoljuje svobodo izbiranja in izražanja drugemu človeku iz spoštovanja njegove osebnosti ... Permisivna naravnost (dopustnost) se ostro razlikuje od poputljivosti oziroma popuščanja, četudi je v zunanjih manifestacijah med obema pojmom mnogo podobnosti"¹⁹⁰. Podobno meni Bergantova "da se je ime permisivne pedagogike v pedagoški teoriji uveljavilo za tisto vzgojno usmerjenost, v kateri prevladujejo predvsem pozitivni vzgojni ukrepi; za usmeritev, ki poudarja in uporablja pretežno negativna vzgojna sredstva, prepovedi in omejitve pa uporabljamo ime represivna pedagogika"¹⁹¹. Škoflek pravi, "da pojmuje pod permisivnostjo pristop, ki stimulira gojence k večji angažiranosti, lastni aktivnosti, soodločanju, pristop, v katerem se izogibamo nepotrebnim napetostim in konfliktnim situacijam"¹⁹².

Permisivnosti, kot jo definirajo zgoraj navedeni avtorji nima nič skupnega laissez faire v vzgoji, z liberalno vzgojo, s pedocentrizmom itd. Vse te smeri v pedagogiki imajo negativen predznak; atributi, ki jih določajo, so vsedopustnost, nekritično izhajanje iz otroka, iz njegovih potreb, iz želja in pobud (otrok je kriterij vzgojiteljevega ravnanja). Otrok naj dela to, za kar ima veselje; otrokovo dušo je treba pustiti nedotaknjeno, otroku naj se dovoljuje vse, kajti vse v njem je dobro, prav je tisto, kar odgovarja otrokovim naravnim impulzom. Vsak pritisk ustvarja pri otroku komplekse, otroka

¹⁹⁰ English, English (65), str. 94 in 366

¹⁹¹ M. Bergant (14), str. 191

¹⁹² I. Škoflek (286), str. 1050

demobilizira in ovira njegov razvoj. To so zahtevki pedagoške doktrine J. Deweya iz obdobja med obema vojnama, imenovano tudi "mladinoslovje, ki se je razvilo v antipedagoško fronto", kot pravi M. Bergantova¹⁹³. Ta pedagoška doktrina se je razvila iz razvijajoče se mladinske psihologije, velik vpliv nanjo pa je imela tudi psihoanaliza. "Taka teoretična stališča so vodila v praksi v vzgojno anarhične pojave in v t.i. laissez faire vzgojni sistem. Poleg tega pa so bila teoretična izhodišča o otrokovem biološkem samorazvoju popolnoma napačna in so v praksi vodila v vzgojno zanemarjenost in v osebno nerazvitost"¹⁹⁴.

Permisivnost bi želeli odvojiti tudi od tzv. humanega ravnanja s prestopniki. Humano ravnanje, humanizacija odnosov in slični termini razkrivajo v ozadju hierarhične, čeprav paternalistične medčloveške odnose, nikakor pa ne pomenijo v vzgoji in v prevzgoji kvalitativnega premika - sistema, v katerem je gojenec ne objekt, pač pa subjekt vzgoje, kjer gojenec participira in soustvarja svoj življenjski prostor in svojo bodočnost. Humanizacija je zašla dandanes v penoloških in v prevzgojnih institucijah na slepi tir. Po eni strani se je večkrat izrodila v familiarnost, sentimentalizem in anarhijo, po drugi strani pa je frustrirala vzgojno oz. pazniško osebje, pred katerega je bila postavljena zahteva, naj bo humano, vsebina humanih idej pa ni bila izdelana, niti ideji ni bila prilagojena niti organizacija niti vsebina, še manj pa objektivni pogoji dela. Zato je ideja o humanizaciji ovira nadaljnjemu strokovnemu napredku v penoloških, vzgojnih in prevzgojnih institucijah. Potreben bo kvalitativen premik. Določenega postopka v

193 Ibid., str. 196

194 Ibid.

bodoče ne bi smela diktirati avtoriteta, ker je bolj ali manj razumevajoča, pač pa spoznana logična zveza med vzrokom (vzgojnim ali psihoterapevtskim postopkom) in učinkom (vzgojno ali psihoterapevtsko posledico). Tudi v medicini se zdravnik ne odloči za ordinacijo nekega medikamenta zaradi naklonjenosti do pacienta, pač pa zato, ker domneva, da bo dosegel z medikamentom pri pacientu izboljšanje njegovega bolezenskega stanja.

Permisivnosti so še najbližji pojmi demokratična vzgoja in morda samoupravljalna pedagogika. Vendar nam glede na vsebino permisivnosti, ki jo imamo v mislih, tudi ta dva pojma ne odgovarjata. Pojem demokratične vzgoje je ožji od pojma permisivne vzgoje. Permisivnost vsebuje demokratičnost, vendar pojem permisivnosti s tem še ni izčrpan. Res pa je, da nekateri avtorji n.pr. English, English skoro da enačijo demokratično vzgojo in permisivno vzgojo. Identičnost pojma demokratične in permisivne vzgoje je vsebovan tudi v definiciji, ki jo podaja Škoflek.

Prav tako ne moremo enačiti permisivnosti s samoupravljalno pedagogiko. Pojem samoupravljalne pedagogike, ki je pri nas zlasti v zadnjem času precej popularen, označuje pedagoško doktrino - sistem, zrasel z našim samoupravnim sistemom. Pojem samoupravljalne pedagogike je zato daleč širši od permisivnosti, ki označuje predvsem specifično relacijo med vzgojiteljem in gojencem. Po drugi strani se nanaša samoupravljalna pedagogika na tipičen pedagoški sistem, medtem ko poskušamo uveljaviti pojem permisivnosti predvsem pri delu z vedenjsko in osebno moteno mladino, torej na mejnem področju, ki sega tudi v psihiatrijo, psiho-terapijo, mentalno higieno, socialno psihologijo ipd. Ni slučaj, da so poskušali nekateri avtorji pri delu z vedenjsko

in osebno moteno mladino opustiti pojem specialne pedagogike in so iskali specifične termine, ki bi predstavljali sami po sebi sintezo med pedagogiko, psihiatrijo, psiho-terapijo in penologijo. W. Spiel¹⁹⁵ se zavzema za uporabo izraza "psihagogika", s čemer označuje delovanje na mejnem področju med psihoterapijo in pedagogiko.

Iz različnih razlogov se torej zavzemamo za ohranitev pojma permisivnosti. Še najbližji je tistemu, kar želimo z njim izraziti. Označuje teoretičen model, koncepcijo, naravnost in metode, ki so nasprotno represivnim. Pojem si je v pedagoški, defektološki in psihoterapevtski praksi pridobil domovinsko pravico in ni potrebno, da bi ga nadomestili z novo skovanko, ki bi se lahko prav tako deskreditirala, če bi jo zlonamerno enačili s pojmi, ki imajo drugačen, čeprav soroden pomen. Nobenega razloga ni, da bi s permisivnostjo označevali laissez faire vzgojni sistem, ali Deweyovo progresivno pedagogiko, ali pedocentrizem, ali pedagoški anarhizem ali liberalizem v vzgoji. Vsak od teh terminov ima specifičen prizvok, ker je nastal v specifičnih družbenih okoliščinah in ga zato ne moremo zamenjavati s permisivnostjo.

3.2 Vsebina permisivnosti

Kot smo dejali zgoraj, pripisujejo običajno avtorji v definicijah permisivnosti pretežno attribute, ki označujejo demokratično vzgojno koncepcijo. Če bi s takimi definicijami soglašali, ne bi bilo razloga, da bi namesto permisivnosti uporabljali termin "demokratična vzgoja". Vendar pa pripisujemo permisivnosti najmanj tri različne

¹⁹⁵ W. Spiel (272), str. 273

dimenzije, ki se sicer pri vzgojnem in pri psihoterapevtskem delu medsebojno prepletajo, vendar bi jih bilo mogoče analitično ločiti in vsako posebej obravnavati. Permisivnost torej pomeni:

3.2.1 Vnašanje elementov demokratičnega vođenja in obravnavanja otrok in mladostnikov, oziroma demokratizacija vzgoje. V našem primeru nas demokratizacija vzgoje disocialnih otrok in mladostnikov v institucionalnih pogojih posebej zanima, kajti po našem mnenju omogoča ugodnejše vzgojne in prevzgojne efekte, kot klasična, bolj avtoritarno represivna vzgojna naravnost.

3.2.2 Pristop, ki ustvarja v instituciji pri obravnavanju disocialnih otrok in mladostnikov ustrezno atmosfero, ki omogoča aplikacijo socialno terapevtskih in psihoterapevtskih metod.

3.2.3 Specifično psihoterapevtsko metodo, ki je aplikativna za razreševanje bazičnih konfliktov in frustracij pri izbranih grupah (acting out) disocialnih mladostnikov.

Ad 3.2.1 Kot smo že poudarili, bi lahko v tem primeru permisivno vzgojo enačili z demokratično vzgojo. Gre za spoznanje (če ostanemo pri obravnavanju disocialne mladine v vzgojnih zavodih) o čemer je bilo v prejšnjih poglavjih že govora, da pomenijo klasični avtoritarni in represivno koncipirani zavodi za obravnavanje disocialne mladine kriminogeni faktor, da dajejo nasprotno vzgojne in prevzgojne učinke od pričakovanih, da ustvarjajo namesto osebno urejenih individuumov socialne, emocionalne in moralne invalide ipd. Ta spoznanja so vplivala na prizadevanja, da bi v vzgojnih zavodih (deloma tudi v penoloških institucijah) ustvarili atmosfero, ki bi bila čimbolj normalna in po-

dobna atmosferi normalnega življenjskega okolja, nadalje da bi togo hierarhično (vojaško) ureditev zamenjali z bolj življenjskimi odnosi in da bi na sploh v instituciji za obravnavanje disocialnih mladostnikov vnesli čim več elementov demokracije. W. Spiel pravi v tej zvezi: "Ne more biti nobenega dvoma o tem, da je treba v vzgojnem zavodu ustvariti situacijo, ki bo čimbolj podobna normalnemu življenju"¹⁹⁶ Pri demokratizaciji odnosov v institucijah se danes najbolj poudarja participacija gojencev. Gojenci so postavljeni v aktivno vlogo, so vse manj objekt in vse bolj subjekt vzgoje. Postavljeni so v situacijo, ko soustvarjajo življenjski prostor, v katerega so postavljeni, aktivno sodelujejo pri lastnih osebnostnih modifikacijah in pri osebnostnih modifikacijah vrstnikov, s tem pa postajajo tudi aktivni sooblikovalci svoje lastne bodočnosti. Ideja participacije in aktivne vloge gojencev je blizu ideji samoupravljanja. Pri nas postaja eden vodilnih pedagoških principov, ne le pri delu z vedenjsko moteno mladino, pač pa tudi pri vzgojno izobraževalnem delu v osnovni, v srednji šoli in tudi v višjih in visokih šolah.

Pri delu z vedenjsko moteno mladino ima participacija oz. samoupravljanje že dolgo tradicijo. Najstarejši podatek o samoupravi obsojencev datira iz leta 1793 v Philadelphiji v ZDA¹⁹⁷. Primerov samouprave obsojencev imamo vse več, zlasti v Združenih državah skozi vse XIX. stoletje. Danes se ponaša s samoupravljanjem večina modernih penoloških institucij, zlasti pa institucij za obravnavanje disocialnih mladostnikov. V večini primerov gre za delno participacijo, ko obsojenci oziroma mladoletniki na prestajanju vzgojnega ukrepa prevzamejo v

¹⁹⁶ W. Spiel (272), str. 374

¹⁹⁷ R. Kupčević (135), str. 253

upravljanje le del nalog, ki zadevajo organizacijo in vsebino njihovega življenja. N.pr. vzdrževanje reda in discipline, kulturni in rekreativni program, organizacija izobraževanja itd. Participacija, ki bi zadevala vse bistvene elemente življenja v instituciji, ko ne gre več le za manipulacijo, pač pa za resnično demontiranje hierarhičnih odnosov v instituciji, je ideja, ki se je porodila v najnovejšem času in so jo poskušali realizirati le v nekaterih primerih (n.pr. Highfields Residential Treatment Center v New Jerseyu, Provo Program v Provu, Criswell House)¹⁹⁸. "Na tej osnovi je nastala alternativa, ki je bila pod vplivom Sheppardovega centra in Highfieldskega programa. Odraža vero, da lahko delinkventnim mladostnikom zaupamo nalogo, da vplivajo na spremembe pri sebi in pri drugih"¹⁹⁹.

V povzetku bi lahko smisel demokratizacije oziroma vnašanje elementov demokratičnosti v obravnavanje disocialnih mladostnikov združili v sledeče teze:

- V bolj demokratičnih odnosih omogočamo disocialnim mladostnikom dovolj širok maneverski prostor, ki preprečuje, da bi se pri vedenjsko in osebno motenih osebnostih še bolj utrjevali neprilagojeni vzorci vedenja. Želimo doseči, da ne bi povzročali pri že motenih mladostnikih še nove motnje, da pri njih disocialnega vedenja, zaradi česar so bili napoteni v institucijo, ne bi povečevali ali utrjevali. V bistvu gre za izhodišče: če ne znamo in ne moremo koristiti, vsaj ne smemo škodovati. In z represivnim odnosom škodujemo zanesljivo.

¹⁹⁸ J.M. Flacket and G. Flacket (71)

¹⁹⁹ Ibid., iz zaključka

Permisivnost sama po sebi, če bi jo razumeli kot neomejeno, totalno razširitev življenjskega prostora, bi lahko prav tako vodila v ekscese, v povečevanje in ustvarjanje novih disciplinskih problemov, oziroma v utrjevanje nezaželenih osebnostnih potez. Omenimo naj zlasti pasivizacijo, povečano zatekanje k nadomestnim zadovoljitvam in povečano asocialno in antisocialno aktivnost. Permisivnost namreč vzbuja pri nezrelih mladostnikih občutek negotovosti in ustvarja notranjo zmedenost. Odpira gojencem možnosti, ki jih niso sposobni ustrezno izkoristiti oziroma jih prilagojeno jemati. Zato bi bila lahko permisivnost oziroma demokratizacija odnosov v instituciji sprejemljiva le v določenih mejah, razen tega bi jo bilo treba vnašati postopoma z ozirom na stopnjo zrelosti pri gojencih. Spremeniti v instituciji odnose čez noč, iz prej represivnih v permisivno, demokratične, pomeni v naprej obsoditi permisivni sistem na propad.

Permisivnost si predstavljamo kot dinamično širjenje življenjskega prostora, kjer je treba nenehno računati z dano populacijo in z danimi življenjskimi razmerami, z nenehnimi prizadevanji pospeševati proces zorenja, ne pa ga ovirati v preveč togi in represivni ali preveč sproščeni permisivni atmosferi.

- V demokratičnih odnosih vzpodbujamo pri gojencih njihovo aktivnost, avtentičnost in originalnost. Navajamo jih, da skrbijo zase, da prevzemajo odgovornost za življenje v instituciji in za bodoče življenje. B. Sorokin je na V. jugoslovanskem kolokviju o prostem času mladih v Dubrovniku dejal: "Ovire se pojavljajo s tem, ko srečujemo pogosto tako vrsto permisivne vzgoje v razvoju otroka, ki se naslanja predvsem na zaščito njegovih pravic, ne pa tudi na vzbujanje in utrjevanje odgovornosti. Posledice se lahko kažejo v tem, da se mlad človek

v kritičnih trenutkih otepa prevzeti obveznosti"²⁰⁰. Na istem kolkviju je I. Kovačič dejal: "Ne težimo za programiranim posameznikom, ki bi se preprosto prilagajal stanju, temveč želimo doseči anticipativno socializacijo, ki vodi k sposobnostim za hitro spreminjanje in gibčno ravnanje človeka"²⁰¹.

V demokratičnih odnosih, kjer dajemo disocialnim mladostnikom enakopraven položaj in jim zaupamo, paraliziramo enega najpomembnejših faktorjev, ki ustvarjajo pri disocialnih, pri institucionalnem obravnavanju začaran krog protidružbenih stališč in vedenja. Pričakujemo, da bo v demokratičnem vzgojnem sistemu mladoletnik pridobival pozitivne socialne izkušnje, da bo pri njem pospešeno družbeno zaželjeno socialno učenje in da se bo na ta način v instituciji resnično usposobil za normalno, samostojno in družbeno sprejemljivo življenje. Z eno besedo, od demokratizacije odnosov v vzgojnem zavodu pričakujemo pozitivne vzgojne efekte.

V zvezi z zelo pogosto prisotnim strahom, da bi z demokratičnimi odnosi v instituciji disocialnim osebam ustvarili preveč udobno in prijetno življenje, se je lepo izrazil eden izmed udeležencev na VII. kongresu za kriminologijo v Beogradu 1973, ko je dejal: "Demokratizacija v penoloških in prevzgojnih institucijah še ni spremenila dejstva, da so to še vedno samo prevzgojne in penološke institucije, v katere si posamezniki nikakor ne želijo. Demokratizacija v zadnjih desetletjih je dala le to, da življenje v teh institucijah ni tako do skrajnosti neznosno, kot je bilo prej in da lahko v spremenjenih pogojih sploh

²⁰⁰ B. Sorokin (96), str. 57

²⁰¹ I. Kovačević (96), str. 56

razmišljamo še o čem drugem kot o grobem kaznovanju in nasilnem za-
drževanju kaznovanih".

Ad 3.2.2 Vzgoja, psihoterapija in psihološko svetovanje zahteva ustrezno
atmosfero, sicer je aplikacija psihoterapevtskih in svetovalnih metod
in tehnik kot tudi vzgojnih postopkov nesmiselna ali celo nemogoča.
Ustrezno atmosfero ustvarja permissivna naravnost osebja do gojencev.
Permissivnost odpira nove vidike osebju, vpliva ugodno na gojence, pred-
vsem pa učinkuje ugodno na interakcijo med gojenci in osebjem, ki
tvorijo v institucijah za obravnavanje disocialnih oseb dve kulturi;
kulturi, ki živita in delujeta druga mimo druge. Permissivnost ustvarja
atmosfero, v kateri je več možnosti zblížanja, medsebojnega zaupanja,
pristnega prijateljskega vzdušja, razumevanja in empatije. V permissivni
atmosferi so tudi v večji meri kot v represivnih sistemih odsotni re-
sentimenti in obojestranska obrambna naravnost, ki navadno ovira in
otežkoča vplive osebja na gojence. Permissivna atmosfera torej pomeni
most med dvema kulturama v zavodu. Šele na ta način zagleda osebje
gojence bolj pristne, avtentične, bolj človeške, manj sovražne in
odtujene, bolj tople, nebojlene in tudi bolj normalne. Permissivnost
je torej za vzgojitelja pot do gojenca oz. predpogoj za sistematično
in učinkovito vzgojno vplivanje in predpogoj za aplikacijo psihotera-
pevtskih metod in psihološkega svetovanja. V tezah bi bili za ustva-
ritev primerne atmosfere pomembni zlasti sledeči vidiki permissivnosti²⁰²:

- Sprejetje gojencev. Vzgojitelj bi naj imel do gojencev človeško topel,
prijateljski in razumevajoč odnos. Poskušati bi se moral vživeti v

²⁰² V. Skalar (261) str. 141 do 143. Povzetki tez 1, 4 in 6.

njihove stiske in probleme, v njihov način doživljanja in reagiranja (empatija). Vzgojitelj bi se moral gojencu približati, približati bi se moral njegovemu nivoju in graditi od tu dalje. Samo tako je mogoče pričakovati, da bo gojenec vzgojitelja postopno akceptiral, mu zaupal, sprejemal njegovo pomoč, se z njim čustveno in prijateljsko zbliževal, ga spoštoval kot avtoriteto in se morda celo z njim identificiral.

- Omogočanje neovirane ekspresije in odprte komunikacije na vseh ravneh zavodskega življenja.

Neovirana ekspresija in komunikacija brez bojazni, da bi sledile negativne posledice, ima sama po sebi terapevtsko vrednost, kot način sproščanja tenzij in zavestne konfrontacije gojenca s svojimi, večinoma slabo osveščeni problemi. Za osebe pa je neovirana ekspresija gojencev velike diagnostične vrednosti. V interakciji ustvarja neovirana ekspresija gojencev pristno vzdušje oziroma vzdušje medsebojnega zaupanja, o čemer je že bilo govora. Za disocialne mladostnike ima široko komuniciranje in neovirana ekspresija še posebno terapevtsko in vzgojno vrednost, kajti disocialni mladostniki so prav na področju komuniciranja in avtentičnega izražanja močno zavrti. N. Mailloux²⁰³ meni, da lahko govorimo pri mladoletnikih, pri katerih smo v procesu grupne psihoterapije uspeli, da so se začeli avtentično izražati, o bistveni kvalitativni spremembi, oziroma že o končnem cilju grupne psihoterapije. Wilfert (320) priporoča, da se v penoloških institucijah uvede možnost neovirane ekspresije na določen prostor in čas, n.pr. na seanse grupne terapije ali na seanse terapevtske skupnosti.

²⁰³ N. Mailloux (148) str. 6 do 12

To je delna rešitev, sprejemljiva v večini penoloških institucij in v institucijah za mladoletnike, ni pa sprejemljiva v terapevtsko oziroma v tretmansko koncipiranih institucijah.

- Omogočanje uspehov, samopotrjevanja in uveljavljanja. Področje uveljavljanja štejemo za eno bistvenih motivacijskih področij (55,56, 225). Frustracije in zavrtosti na tem področju so pomemben etiološki faktor disocialnega vedenja, so pa tudi nenehen vir konfliktov in obrambnega reagiranja v aktualnih življenjskih situacijah. Zato je v zavodskem okolju bistvenega pomena, da omogočimo gojencem osebni uspeh, možnosti za samopotrjevanje in uveljavljanje. Ne le zaradi dolgoročnejših psihoterapevtskih ciljev, pač pa tudi zato, da omogočimo v zavodu normalno atmosfero sodelovanja, ki ni nasičena s konflikti in z obojestranskim obrambnim reagiranjem. To je za osebe težka naloga spričo dejstva, da gojenci niso moteni le emocionalno, pač pa tudi na storilnostnem področju.

Ad.

3.2.3 Permisivnost ima še tretjo dimenzijo. Smatramo jo za specifično psihoterapevtsko metodo, ki je aplikativna za razreševanje bazičnih konfliktov in frustracij, pri nekaterih skupinah disocialnih oseb.

Klasična psihoanaliza pri obravnavanju disocialnih osebnosti ni bila uspešna. Neuspeh so psihoanalitično orientirani teoretiki in praktiki pojasnjevali s specifično motenostjo delinkventov oz. disocialnih: z zoženostjo emocionalnega in moralnega doživljanja, stopnjevano do neobčutljivosti oz. togosti, z motenostjo na področju vzpostavljanja socialnih stikov, s specifičnim doživljanjem, za katerega je značilna površnost, nepoglobljenost, premajhna samokritičnost, ego-centričnost, nizka frustracijska toleranca itd. Ta vrsta motenosti je

dobila v psihiatrični literaturi različna imena kot n.pr. : psihopatija, sociopatija, karakterna nevroza, moral insanity itd. V strokovni javnosti (predvsem med psihiatri) je prevladovalo prepričanje, da ta kategorija motenih oseb za psihoterapijo ni primerna predvsem zaradi neobčutljivosti, zoženosti doživljanja in egocentričnosti. Vendar so kasnejša proučevanja delinkventne populacije dala nekoliko drugačno sliko. Aichhorn, ki je tudi psihoanalitično orientiran, je že leta 1923 v znamenitem eksperimentu s skupino agresivnih delinkventnih mladostnikov dokazal, da se skrivajo za agresivnim vedenjem disocialnih osebnosti vzroki, ki jih je mogoče pojasniti psihodinamično in da je disocialno vedenje posebna fenomenološka kategorija osebnostne motenosti, ki jo je mogoče uspešno razrešiti le na nerepresiven način.

Dührsenova (55) meni, da je disocialno vedenje posledica zavrtosti na agresivnem področju in dopušča možnosti razreševanja teh zavrtosti s pomočjo psihoterapije. Zanimiva je konstatacija Baana (4), ki pravi: "Psiholog mora prodreti skozi oklep, ki je nastal zaradi duševnih travm takšnih oseb. In takrat odkrije prestrašeno, polno krivde, občutljivo, zmedeno, prizadeto bitje, često z zelo toplim in bogato niansiranim, vendar zelo lahko ranljivim čustvenim življenjem."

V novejšem času je torej predstavo o neobčutljivem in čustveno topem delinkventu zamenjala predstava o hudo čustveno okvarjenem in zavrtem posamezniku, pri katerem bi bilo s posebnimi postopki mogoče motnjo korigirati. V zvezi s tem pogledjmo Aichhornovo stališče: "Način ravnanja, ki bi prišel v poštev je vsebovan v stavku: absolutno milo in dobrotljivo ravnanje z njimi. To absolutno milo in dobrotljivo ravnanje je treba razumeti tako, da vzgojitelji niso smeli gojencem ničesar braniti, če pa to zaradi okoliščin ni bilo mogoče in se jim

je bilo treba vseeno postaviti po robu, so to storili na kolikor mogoče mil način"²⁰⁴.

Mladostniki, obrambno naravnani, agresivni, nezaupljivi in paranoični do odraslih, zavrti, previdni in preobčutljivi bodo ob permisivnem odnosu vzgojitelja, ob razumevanju in prijateljskem odnosu najprej začutili, da razpolagajo nepričakovano s širokim manever-skim prostorom. Njihova asocialna aktivnost ni več ovirana, ni je treba več skrivati, ni treba več domiselnih skrivnih poti. Vse je bolj ali manj dovoljeno. Mladoletnik je ob tej svobodi najprej nezaupljiv. Vedno ponovno vzgojitelja in njegove namere preskuša, s tem, da potencira asocialno in antisocialno vedenje do absurda. Vzgojiteljevo vedenje si razlaga po drugi strani z njegovo slabostjo, je do njega posmehljiv in v vedenju neprizanesljiv. Potencirano disocialno reagiranje ga utruji in ga končno privede v absurd. Postopoma se začne približevati vzgojitelju, pri njem začne odkrivati nove, človeške dimenzije, postaja do njega odkrit, spontan, neposreden in vse bolj sprejemljiv za njegove vplive. Permisivna atmosfera in permisiven odnos povzroči (shematizirano) v gojencu sledeč proces:

- Reintegrirana, toga, preobčutljiva, zavrtá osebnost ob prihodu v zavod.
- Razkroj ali oslabitev vzročnih spletov, ki so ustvarili neprilagojeno osebnost in ki pogojujejo tudi aktualno neprilagojeno vedenje v permisivni zavodski atmosferi. Gojenec odkriva sebe in vzpostavlja pristnejše odnose z zavodskim okoljem.
- Postopna reintegracija in novo socialno učenje.

²⁰⁴ A. Aichhorn (1). Iz poglavja: "Zdaj pa k agresivnim". Prevod, strojepisno avtografirano, str. 5

Če je proces ojačan z intenzivnimi posegi vzgojitelja, ki so usmerjeni v osveščanje, v reduciranje tenzij in v support, nadalje v ustvarjanje stimulativnih življenjskih situacij v zavodu in če so v zavodu uveljavljene grupne in individualne psihoterapevtske in svetovalne metode dela, potem je opisan proces tem hitrejši in zanesljivejši.

Kobal pravi v tej zvezi sledeče: "V skupinah (skupinska psihoterapija - op. S.K.) bi obsojenci na nedirektiven način, v vzdušju čim popolnejše akceptance in razumevanja s strani odgovornih za diskusijsko skupino "proučevali sebe" s pomočjo drugih in lastnih prizadevanj ter tako spreminjali vsaj nekatere dele svoje neplastične osebnosti"²⁰⁵.

Na drugem mestu pravi Kobal zopet: "Rogers je na prepričljivem gradivu pokazal, kako v atmosferi popolnega sprejetja in razumevanja človek postopoma odlaga svoj rigidni oklep in kako se njegov pogled iz okolja vse bolj obrača k lastni osebnosti. Opisano vzdušje v skupini omogoča posamezniku in vsem njenim članom, vključno z njenim terapevtom, da proučujejo in spoznajo samega sebe"²⁰⁶.

Rogers smatra permisivnost ugodno za terapijo predvsem zato, ker je v permisivni situaciji reducirana pacientova potreba po obrambi in pa, ker permisivnost podaljšuje pacientovo možnost ekspresije oz. verbaliziranja. Sam pravi: "Permisivna situacija olajšuje verbalizacijo. S tem terapevt ugodno spremeni situacijo učenja. Ker pacient ni kaznovan, se pri njem zmanjšuje strah, motivacija k regresiji (potlačevanju) pa oslabi. Zaradi redukcije bojazni postaja pacient manj zavrt in bolj

²⁰⁵M. Kobal (128), str. 121

²⁰⁶Ibid., str. 127

sprejemljiv za novo učenje"²⁰⁷.

Sličnega mnenja je Kameron, ki meni, "da je permissivna, ne-direktivna atmosfera za učenje komunikacij boljša kot kritika in kazni"²⁰⁸. Shaffer pravi, "da ugaša pri pacientu v permissivni situaciji pogojni strah. Pacient se nauči brez kazni izražati emocije, kar zmanjšuje pri njem tenzije."²⁰⁹ Tudi Dollard in Miller dodajata svoje zelo slično stališče: "Permissivna situacija, v kateri se pacient lahko izraža, ne da bi bil kaznovan, oslabi motivacijo za represijo. To postopoma aktivira višje duševne procese, odstranjuje emocionalne tenzije in omogoča uspešnejše intelektualno bolj kontrolirano vedenje"²¹⁰:

S. Slavson uvideva, "da mora biti delo z neprilagojeno mladino usmerjeno predvsem v sproščanje tenzij in ne v povečevanje tenzij z omejevanjem in kaznovanjem. Otroku naj se omogoči, da se bo v terapevtski situaciji obnašal brez strahu. Vrne naj se v stanje neodgovornih infantilnih vzorcev vedenja. Prvi uspeh je, ko lahko otrok nezavrto sprošča agresivnost. Postopoma postane otrok bolj sproščen in sprejemljivejši za vplive grupe in terapevta oziroma svetovalca"²¹¹.

Celoten proces, ki ga doživlja mladostnik v permissivni situaciji in ki povzroči mladostnikovo postopno osebno transformacijo, so podrobneje opisali in na sličen način teoretično utemeljili Aichhorn (1), Slavson (270), Redl (202, 203), Mailloux (148) in drugi. Metoda je aplikativna ravno pri tistih skupinah disocialnih mladostnikov, za ka-

207 Cit. po Hadley-u (339), str. 32

208 Ibid., str. 41

209 Ibid., str. 41

210 Ibid., str. 41

211 Ibid., str. 40

tere so bili še do nedavna strokovnjaki prepričani, da so za kakršnekoli transformacije najtežje dostopni ali celo nedostopni.

Permisivnost je pri obravnavanju disocialnih oseb antiteza še vedno močno zakoreninjenemu prepričanju, da je avtoritaren, represiven pristop pri populaciji, ki ogroža človeške in družbene vrednote edino možen, upravičen in uporaben pristop. To je alternativa, ki ne dopušča kompromisov in odpira tretmanu nove dimenzije in nove možnosti. Permisivnost pomeni kvalitativno drugačen nivo razmišljanja in obravnavanja, kjer ne gre za to, da bi izpustili iz rok pregled, možnost nadzora in obvladovanja nevarnih, ogrožujočih posameznikov, pred katerimi se skušamo kot družba zaščititi, pač pa gre za spoznanje, da so disocialne osebe bolniki, ki so zaradi spleta subjektivnih in objektivnih okoliščin postali družbi sovražni. Potrebni so naše pomoči, pri čemer jim lahko pomagamo kot ljudje in kot strokovnjaki, prav nič pa jim ne moremo koristiti, (kvečjemu jim lahko škodujemo) kot nadzorniki, pazniki in tutorji.

Če torej razumemo tretman kot pomoč posamezniku, ki je v stiski, če izhajamo iz predpostavke, da imamo pred seboj bolnika, potrebnega pomoči in ne nevarnega hudodelca, ki ga je treba narediti nenevarnega, če imamo v mislih principe socialističnega humanizma in intencije samoupravne socialistične družbe, ki jih vsebuje naša ustava in zakonodaja, če upoštevamo sodobne trende po svetu, specifičnost delinkventne populacije v zavodih in strokovne dosežke na tem področju, se zavzemamo za tretman, ki temelji na permisivnosti. Zavzemamo se za tretman, ki ne izhaja iz kompromisnih in polovičnih rešitev, ki je jasno začrtan, strokovno in družbeno politično utemeljen. Permisivnost je zato filozofija in koncept, ki prekinja s tradicijo in vodi k

novim miselnim modelom, k novim odnosom in k novim možnostim. To pa pomeni boj z globoko vcepljenimi predsodki in kompleksno pogojenimi resentimenti. Sprememba bo terjala več naporov in bo trajala dalj časa, kot pa so trajale priprave za preusmeritev prometa iz leve na desno pred leti na Švedskem.

In če bi bili povsem gotovi, da permisivnost ne daje bistveno drugačnih, boljših vzgojnih efektov, kot jih dajejo klasične rešitve, bi jo lahko z etičnimi in ideološkimi razlogi še vedno opravičili. Zlasti še, ker gre za ljudi, ki so v današnjih družbenih odnosih, ob veljavni marksistični filozofski misli, najvišja vrednota.

E. EKSPERIMENT

1. Metodologija

1.1 Problem: Ali vpliva permissivni tretman na populacijo disocialnih (vedenjsko in osebnostno motenih) mladoletnikov v specialnem zavodu ugodneje kot tradicionalni, pretežno represivni tretman?

1.2 Indikatorji

- Iz dokaj bogate strokovne literature o obravnavanju disocialnih mladostnikov v vzgojnih zavodih, lahko povzamemo, da učinkuje represivno kaznovalna orientacija na obravnavane mladostnike neugodno, da ovira proces njihovega dozorevanja in pospešuje oziroma ustvarja osebnostne deviacije, ki se odražajo v družbeno neprilagojenih vzorcih vedenja. Med drugim je ugotovljeno, da je represivno - kaznovalno orientiran tretman kriminogeni faktor. Nasprotno je ugotovljeno, da pospešuje permissiven tretman proces dozorevanja pri mladostnikih, da ustvarja v instituciji ugodno atmosfero, ki omogoča zблиževanje med osebjem in gojenci in ustvarja s tem večje možnosti vplivanja osebja na gojence, nadalje, da daje permissivna atmosfera disocialnim mladostnikom dovolj maneverskega prostora, v katerem se zrahljajo, oslabijo ali odpravijo pri njih neprilagojeni vedenjski vzorci in pa da vpliva permissivna atmosfera na disocialne mladostnike vzpodbudno oziroma motivirajoče.
- V literaturi, čeprav podpira zgornje ugotovitve vrsta teoretičnih razprav in eksperimentalnih podatkov, najdemo v zvezi z obravnavanjem disocialnih mladostnikov tudi kontradiktorna stališča, ki so prav tako podprta z razpravami, z eksperimentalnimi podatki in analizami, ki temelje na empirični evidenci. Imamo vtis, kot da gre

za področje, kjer so manj pomembni racionalni argumenti, kot emocionalno pogojena stališča. Na splošno bi lahko dejali, da prevladujejo med teoretiki bolj tisti, ki so naklonjeni permisivnosti, medtem ko podpirajo praktiki bolj represivno - kaznovalno orientacijo.

- Eksperimenti, ki potrjujejo pravilnost permisivne orientacije z ozirom na vzgojne in prevzgojne efekte, so bili opravljeni večinoma na selekcioniranih skupinah disocialnih oseb. S tem pa postaja sploševanje metode oziroma permisivne naravnosti vprašljivo.
- V literaturi je direktno o permisivnosti, kot o metodi in kot o orientaciji, ki bi prinašala boljše vzgojne efekte, kot represivno kaznovalna orientacija, redko govora. Vendar pa avtorji, ki se zavzemajo za tretman oziroma za uvajanje psihoterapevtskih, socialno terapevtskih in svetovalnih metod in tehnik, večinoma eksplicitno ali implicitno predpostavljajo permisivnost kot predpogoj. Vendar so med avtorji razlike. Nekateri zahtevajo permisivnost le v terapevtskih situacijah, drugi pa v kompleksni zavodski situaciji. Domnevamo tudi, da si predstavljajo avtorji permisivnost dokaj različno: od dopuščanja brez omejitev, do delnega sproščanja togih, avtoritarnih, represivno - kaznovalnih struktur v instituciji.
- Iz povedanega sledi, da na problem, ki smo ga zastavili, ni mogoče zadovoljivo in zanesljivo odgovoriti že s pomočjo dokazov in podatkov v literaturi. Zlasti ne, ker v zvezi s tem problemom nimamo nobene evidence v domači literaturi in ker nas zanima učinkovanje permisivnosti v kompleksni zavodski situaciji pri relativno neselekcionirani populaciji disocialnih mladostnikov. S tem je postavitve problema opravičljiva in smotrna.

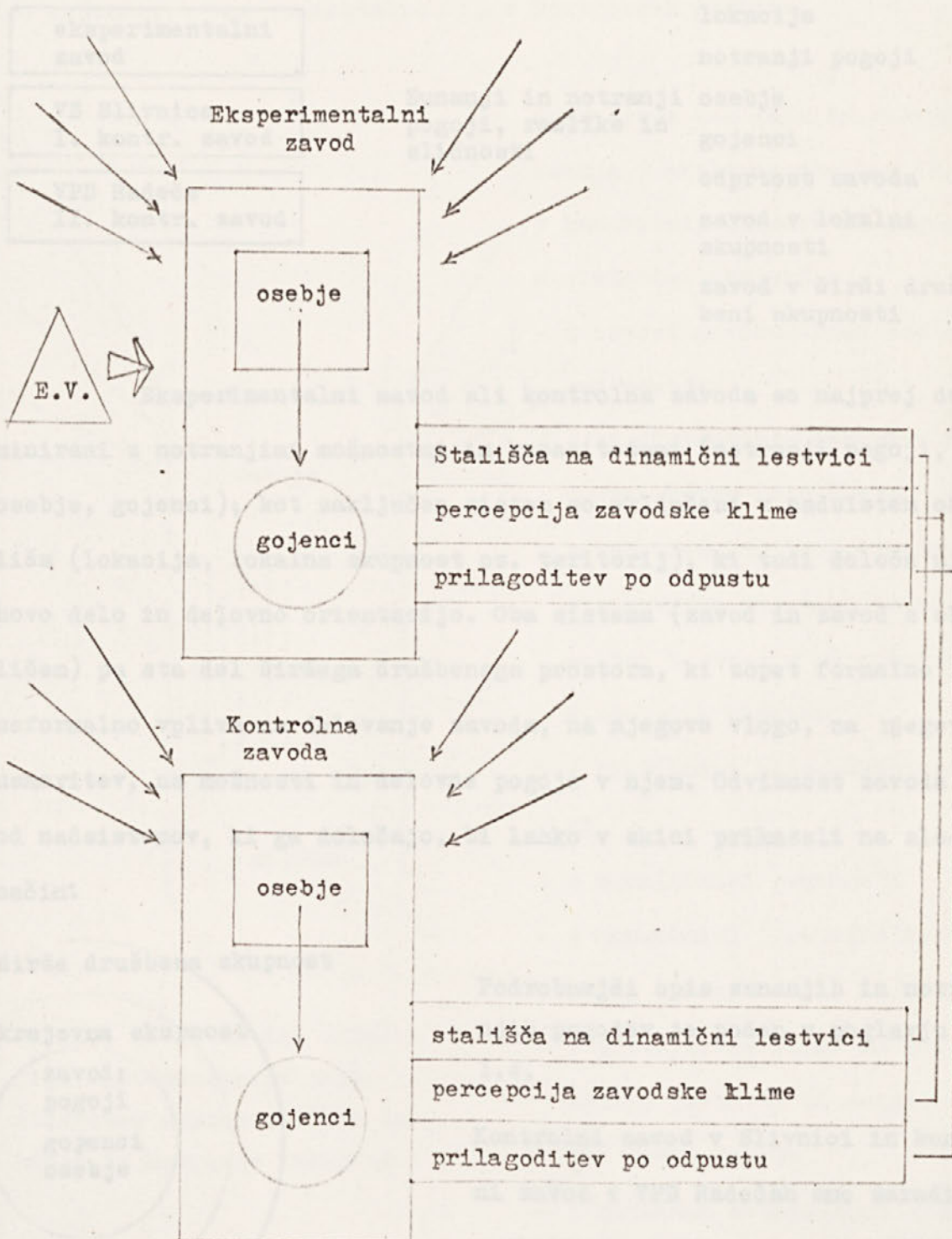
1.3 Model eksperimenta

V vzgojnem zavodu v Logatcu - eksperimentalni zavod - je strokovni team instituta za kriminologijo posredoval vzgojnemu osebju v zavodu s pomočjo različnih modusov, permanentno skozi štiri leta doktrino permisivnega obravnavanja disocialnih mladostnikov. - eksperimentalna variabla. S tem je skušal strokovni team vplivati na spremembo vlog osebja v odnosu do gojencev v zavodu: od tradicionalne vloge vzgojitelja, ki zavzema do gojencev avtoritaren, pretežno represiven odnos, k vlogi, za katero je značilna empatija, pristnejši emocionalen kontakt, medsebojno zaupanje, sprejemanje in razumevanje.

Odločili smo se, da bomo efekte kontinuiranega vplivanja (eksperimentalne variable) merili s spremembami stališč pri gojencih na časovni dinamični lestvici, nadalje z ugotavljanjem percepcije klime pri gojencih ob koncu eksperimenta, kot tudi z ugotavljanjem stopnje povratništva oziroma integracije v okolje pri gojencih odpuščenih iz vzgojnega zavoda. Gre torej za merjenje neposrednih efektov eksperimentalne variable v časovnih presekih, kar daje možnost sklepanja na potek procesa vplivov, za merjenje efektov eksperimentalne variable na kompleksno zavodsko klimo in za merjenje posledičnih efektov eksperimentalne variable (povratništvo in integracija gojencev v okolje po njihovem odpustu iz zavoda).

Zaradi kontroliranja efektov eksperimentalne variable smo izvedli identične meritve v kontrolnih zavodih (VZ Slivnica in VPD Radeče), pri katerih ni bila uvedena eksperimentalna variabla. Ker gre v danem primeru za socialno psihološki eksperiment v kompleksnem prirodnem in dinamičnem socialnem prostoru, kjer učinkujejo na odvisno variabla razen eksperimentalne variable številni faktorji, ki vplivajo

na meritve in rezultate, bi želeli najprej potek eksperimenta razčleniti, posamezne faktorje opisno predstaviti in podati logičen model eksperimenta.

Puščice označujejo sistematske in nesistematske nekontrolirane zunanje faktorje, ki vplivajo na zavod, na odnose in na organizacijske rešitve v njem.

Trikotnik označuje uvedeno eksperimentalno variabla v eksperimentalnem zavodu.

1.3.1 Zunanji in notranji pogoji eksperimentalnega in kontrolnih zavodov

eksperimentalni zavod
VZ Slivnica I. kontr. zavod
VPD Radeče II. kontr. zavod

- lokacija
- notranji pogoji
- Zunanji in notranji pogoji, razlike in sličnosti
- osebje
- gojenci
- odprtost zavoda
- zavod v lokalni skupnosti
- zavod v širši družbeni skupnosti

Eksperimentalni zavod ali kontrolna zavoda so najprej determinirani z notranjimi možnostmi in kapacitetami (notranji pogoji, osebje, gojenci); kot zaključen sistem so vključeni v nadsistem okoliša (lokacija, lokalna skupnost oz. teritorij), ki tudi določa njihovo delo in delovno orientacijo. Oba sistema (zavod in zavod z okolišem) pa sta del širšega družbenega prostora, ki zopet formalno in neformalno vpliva na delovanje zavoda, na njegovo vlogo, na njegovo usmeritev, na možnosti in delovne pogoje v njem. Odvisnost zavoda od nadsistemov, ki ga določajo, bi lahko v skici prikazali na sledeč način:

širša družbena skupnost

krajevna skupnost

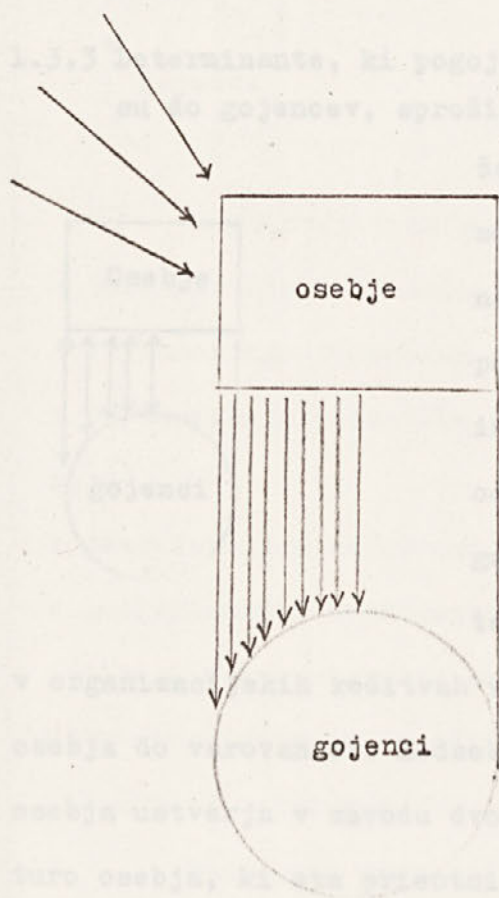
zavod:
pogoji
gojenci
osebje

Podrobnejši opis zunanjih in notranjih pogojev je podan v poglavju 1.4.

Kontrolni zavod v Slivnici in kontrolni zavod v VPD Radečah smo zaradi prejemajhnih numerusov v enem in drugem zavodu združili v eno kontrolno sku-

pino. Podrobnejši opis je podan v poglavju 1.5.

1.3.2 Determiniranost avtoritarnega in represivnega odnosa osebja do gojencev v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih.

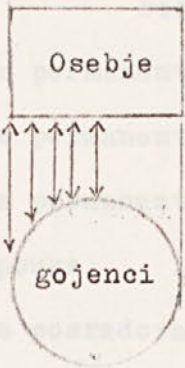
Puščice izven okvira označujejo sistematske in nesistematske nekontrolirane zunanje in notranje faktorje.

Represivna stališča in vedenje osebja v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih so pogojena s sledečimi faktorji:

- z interindividualnimi razlikami med osebjem
- s tradicionalnim odnosom do delinkventne populacije
- z načelnimi in konkretnimi strokovnimi dilemami in nejasnostmi v zvezi z obravnavanjem disocialne mladine
- s klasičnimi pedagoškimi argumenti
- z moraličnimi argumenti
- z obrambnimi (pretežno neosveščeni) vidiki
- s percipirano vlogo zavodov s strani javnosti in drugih faktorjev izven zavoda
- s klasično avtoritarno organizacijo in vodenjem
- s specifično selekcioniranostjo populacije mladoletnikov v novejšem času

Populacija postaja starejša, v poprečju bolj osebno problematična, večinoma (če ne v celoti) delinkventna. S tem pa javnost in odgovorni činitelji, kot tudi osebje v zavodu to populacijo vse bolj enačijo s populacijo v penitenciarnih institucijah, s čemer prihaja tudi do analognega sklepa, da je treba uvesti tudi v vzgojnih zavodih identične postopke in metode kot v penitenciarnih institucijah.

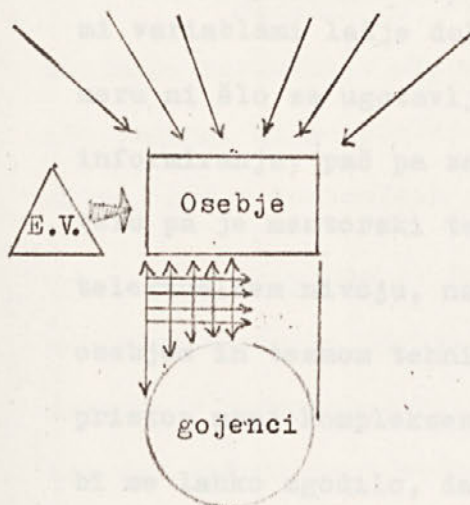
1.3.3 Determinante, ki pogojujejo represivno naravnost osebja v odnosu do gojencev, sprožijo pri gojencih obrambno reagiranje in zadržanja, kot so nezaupanje, dvoiličnost oziroma

neprijetni odnosi do osebja, obrambna naravnost ipd. Taka stališča in vedenje gojencev pa pri osebju še bolj utrjujejo represivno in avtoritarno naravnost do njih. Medsebojni odnos, ki se utrjuje v obliki začaranega kroga, institucionalizira vzgojiteljevo avtoritarno in represivno vlogo, in ima svoj odraz

v organizacijskih rešitvah v zavodu, kot tudi v stališčih in vedenju osebja do varovancev. Medsebojni odnosi in institucionalizirana vloga osebja ustvarja v zavodu dvojno kulturo: kulturo mladoletnikov in kulturo osebja, ki sta prisotni druga ob drugi in druga mimo druge. S tem pa je ogrožena osnovna intencija oddaje mladoletnikov v vzgojni zavod: prevzgoja, resocializacija in rehabilitacija.

1.3.4 V eksperimentalni zavod (zavod v Gorenjem Logatcu) je vnešena eksperimentalna variabla

Strokovni team inštituta za kriminologijo poskuša s permanentnim vplivanjem na različne načine vplivati na osebje, da bi opustilo institucionaliziran, represivno - avtoritarni odnos do gojencev in da bi zavzelo v odnosu do njih postopoma permisiven odnos: eksperimentalna variabla.

Strokovni team poskuša vplivati na osebje na sledeče načine:

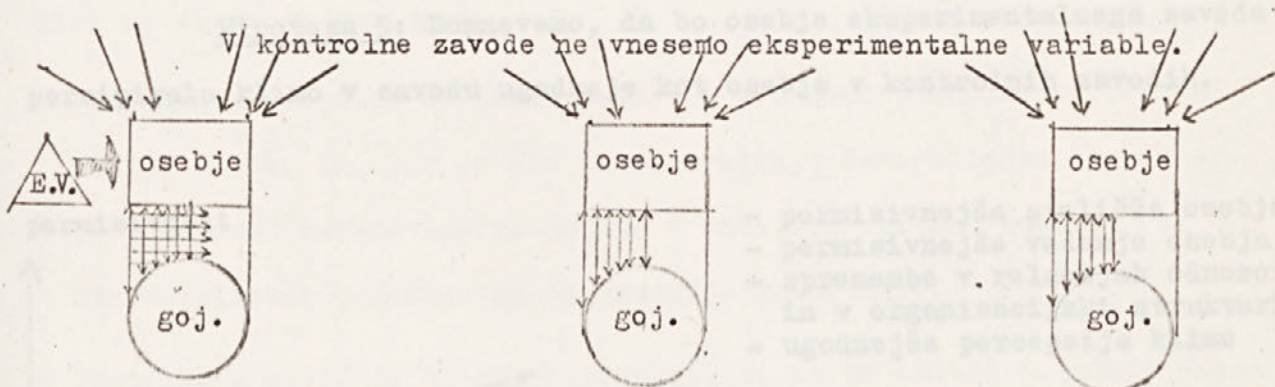
- s permanentnim tedenskim svetovanjem vsemu osebju
- s permanentnim tedenskim svetovanjem skupini vzgojiteljev
- s permanentnim tedenskim svetovanjem skupini učiteljev praktičnega pouka
- s posredovanjem informacij osebju oziroma z izobraževanjem osebja
- z individualnim mentorstvom
- s posegi v organizacijo zavoda, z nudenjem pomoči zavodu pri notranjem struktuiranju in afirmaciji zavoda navzven, kot tudi z pogosto fizično prisotnostjo

Mentorski team vpliva kompleksno. Njegova vloga je:

1. Informativno didaktična (posredovanje informacij na sestankih in na seminarjih)
2. Svetovalno terapevtska (pospeševanje procesa uvida, support, redukcija tenzij)
3. Organizacijsko manipulativna

Morda bi lahko mentorskemu teamu očitali, da se ni odločil za eno samo tehniko posredovanja permisivne doktrine, ker bi lahko na

ta način relacijo med neodvisno (eksperimentalno) variabla in odvisni-
mi variablami lažje določili oziroma definirali. Vendar v danem pri-
meru ni šlo za ugotavljanje učinkov n.pr. svetovanja ali sistematičnega
informiranja, pač pa za ugotavljanje učinkov permisivne doktrine, ka-
tero pa je mentorski team posređoval kompleksno na emocionalnem in in-
tektualnem nivoju, na načine, ki so bili v konkretnih relacijah med
osebjem in teamom tehnično mogoči in za osebje sprejemljivi. Če bi bil
pristop manj kompleksen, če bi se različni vplivi med seboj ne ojačevali
bi se lahko zgodilo, da bi nekontrolirani sistematski in nesistematski
faktorji preplavili učinke eksperimentalne variable: šum bi preglasil
oziroma zadušil informacijo.

1.3.5 Ali je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod, delovala?

Dokazi za učinkovanje eksperimentalne variable:

Hipoteza 1: Domnevamo, da se bodo učinki delovanja ekspe-
rimentalne variable odrazili v spremembah stališč osebja, ki se bodo
spreminjala na časovni dinamični lestvici od prvotno represivnejših k
bolj permisivnim.

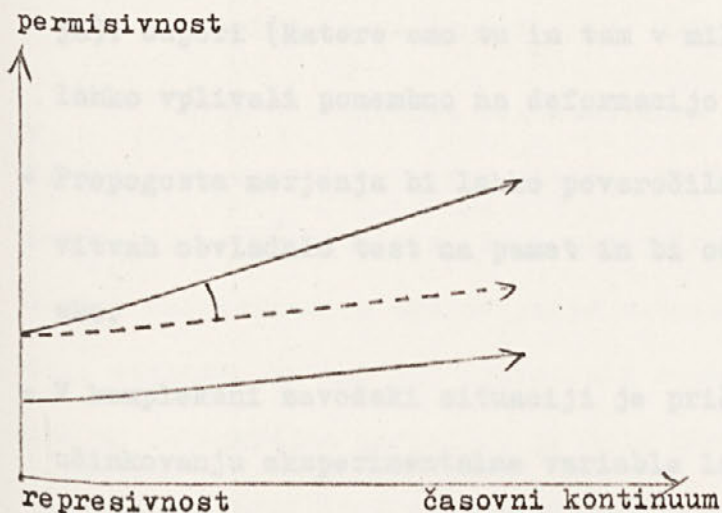
Hipoteza 2: Domnevamo, da se bodo v stališčih osebja v kon-
trolnih zavodih na časovni dinamični lestvici pokazali drugačni manj

permisivno naravnani trendi, kot v eksperimentalnem zavodu.

Hipoteza 3: Domnevamo, da se bodo učinki delovanja eksperimentalne variable v eksperimentalnem zavodu odrazili v spremembah vedenja osebja, ki bo postajalo postopoma v odnosu do gojencev bolj permisivno, kot v kontrolnih zavodih.

Hipoteza 4: Domnevamo, da se bodo učinki delovanja eksperimentalne variable odrazili v postopnih organizacijskih spremembah v zavodu, v spremembah relacij v skupini osebja in med osebjem in upravo zavoda. Spremembe v medosebnih relacijah in v organizaciji vodenja v opazovanem obdobju bodo specifične v eksperimentalnem zavodu v relaciji s kontrolnima zavodoma.

Hipoteza 5: Domnevamo, da bo osebje eksperimentalnega zavoda percipiralo klimo v zavodu ugodneje kot osebje v kontrolnih zavodih.

- permisivnejša stališča osebja
- permisivnejše vedenje osebja
- spremembe v relacijah odnosov in v organizacijski strukturi
- ugodnejša percepcija klime

Potrditev hipotez, bi bil zadosten dokaz, da je eksperimentalna variabla dejansko učinkovala v smeri pričakovanih efektov.

1.3.6 Merski instrumenti za testiranje hipotez

V zvezi s hipotezo 1:

- Schaeffer-Bellova skala (274)
- F skala (34)

Obe skali, ki merita v globalu stališča v zvezi s permisivno odnosno represivno - avtoritarno naravnostjo, smo sukcesivno aplicirali vsakih osem mesecev z namenom, da bi lahko iz trendov na časovni lestvici zaznali spremembe v stališčih, kot rezultat delovanja eksperimentalne variable. Pričakovali smo pozitivno korelacijo med trajanjem učinkovanja eksperimentalne variable in pozitivnostjo stališč. Za testiranje stališč s časovnim presledkom osem mesecev smo se odločili iz sledečih razlogov:

- Prepogosta merjenja bi lahko vzbudila pri osebju odpore do testiranja, zlasti še, ker je šlo za ponavljanje istega testa (inventarja). Odpori (katere smo tu in tam v milejših oblikah zaznali) bi lahko vplivali pomembno na deformacijo rezultatov.
- Prepogosta merjenja bi lahko povzročila, da bi osebje po nekaj ponovitvah obvladalo test na pamet in bi odgovarjalo na vprašanja rutinsko.
- V kompleksni zavodski situaciji je pričakovati kljub intenzivnemu učinkovanju eksperimentalne variable le majhne spremembe, ki jih je mogoče zaznati domnevno le v daljših časovnih razmakih. Zato bi se lahko zgodilo, da prepogosta merjenja ne bi odražala kompleksnih sprememb, ki so posledica delovanja eksperimentalne variable, pač pa le variacije, pogojene z nekontroliranimi zunanjimi in notranjimi sistematskimi in nesistematskimi faktorji.

možnih
Navedenih/napak z aplikacijo Schaeffer-Bellove skale in F skale na vsakih osem mesecev nismo eliminirali, pač pa zmanjšali, pri tem pa smo še vedno obdržali kontinuiteto na časovni lestvici.

V zvezi s hipotezo 2:

- Schaeffer-Bellovo skalo in F skalo smo aplicirali tudi pri kontrolni skupini v enakih časovnih presledkih kot pri eksperimentalni skupini. Po metodi izenačenih primerjalnih grup, primerjamo rezultate med skupinama v različnih časovnih presledkih na dinamični časovni lestvici.

V zvezi s hipotezo 3 in 4:

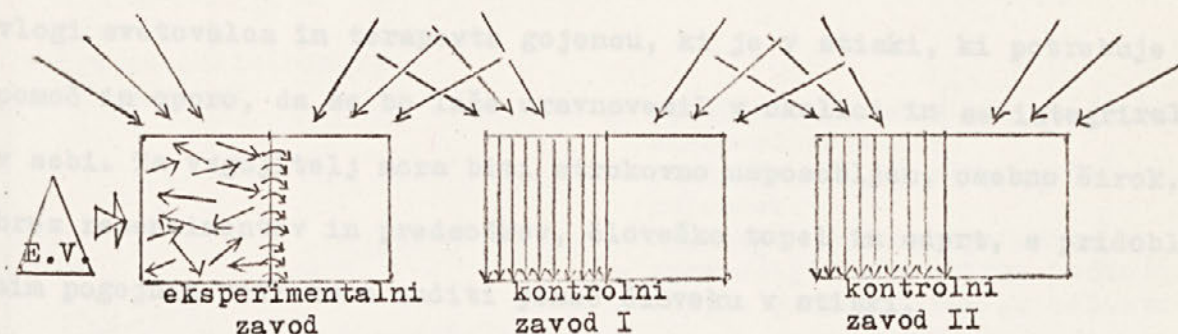
- Sistematična dokumentirana opazovanja v štiriletnem eksperimentalnem obdobju v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih.

V zvezi s hipotezo 5:

- Moosov vprašalnik za ugotavljanje klime v zavodu (164)

Po štiriletnem sistematičnem delovanju eksperimentalne variable v eksperimentalnem zavodu, ko je bil eksperiment formalno končan, smo aplicirali v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih Moosov vprašalnik za ugotavljanje zavodske klime. V nasprotju z lestvicami stališč, ki smo jih aplicirali sukcesivno na časovni lestvici, gre tu za enkratno merjenje, ki daje končni rezultat delovanja eksperimentalne variable v eksperimentalnem zavodu.

Izbrane instrumente in razloge za njihov izbor bomo podali v poglavju 1.6.

V eksperimentalnem zavodu prihaja do postopne redefinicije vlog v odnosu do gojencev. Vloga vzgojitelja postopoma ni več percipirana kot nadzorna, avtoritarna, avtokratska in kaznovalna, pač pa vse bolj kot vloga svetovalca, vzgojitelja, terapevta in prijatelja.

1.3.7 Efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladostnikov.

Modifikacija in redifinicija vloge vzgojitelja vpliva na spremembo medsebojnih razmerij z gojenci. Obe socialni skupini, ki sta sicer prisiljeni na medsebojno sožitje, imata minimalne predvsem formalne socialne stike, še manj pa emocionalnih vezi. Predstavljata grupi z dvema različnima kulturama in si postajata ob permisivni orientaciji osebja bližji. Med njima je vse več komunikacij, ki niso več enostranske (značilnost avtokratskih sistemov), pač pa obojestranske, (značilnost demokratskih sistemov). Prihaja do obojestranske akceptance, do večje empatije in pa do redukcije napetosti, ki so nastajale v atmosferi prisile, medsebojnega nezaupanja, sumničenja, nenehnih žalitev in frustracij.

Klasična vloga represivnega, zapetega, sumnjičavega, enostransko navzgor odgovornega, pazniško orientiranega vzgojitelja, se umika vlogi svetovalca in terapevta gojencu, ki je v stiski, ki potrebuje pomoč in oporo, da se bo lažje uravnovesil v okolici in se integriral sam v sebi. Ta vzgojitelj mora biti strokovno usposobljen, osebno širok, brez resentmentov in predsodkov, človeško topel in odprt, s pridobljenim pogojnim refleksom nuditi pomoč človeku v stiski.

Mladoletniki začno takega vzgojitelja sprejemati, nastaja ustrežnejša, manj frustrirajoča atmosfera, ki pospešuje pri njih proces socializacije in zorenja.

Hipoteza 1: Domnevamo, da se bodo indirektni vplivi delovna eksperimentalne variable v eksperimentalnem zavodu oziroma direktni vplivi sprememb v stališčih in v vedenju osebja v odnosu do gojencev odrazili na časovni dinamični lestvici v pozitivnih spremembah oziroma trendih stališč pri gojencih, ki odražajo postopoma višjo stopnjo zrelosti in socializiranosti.

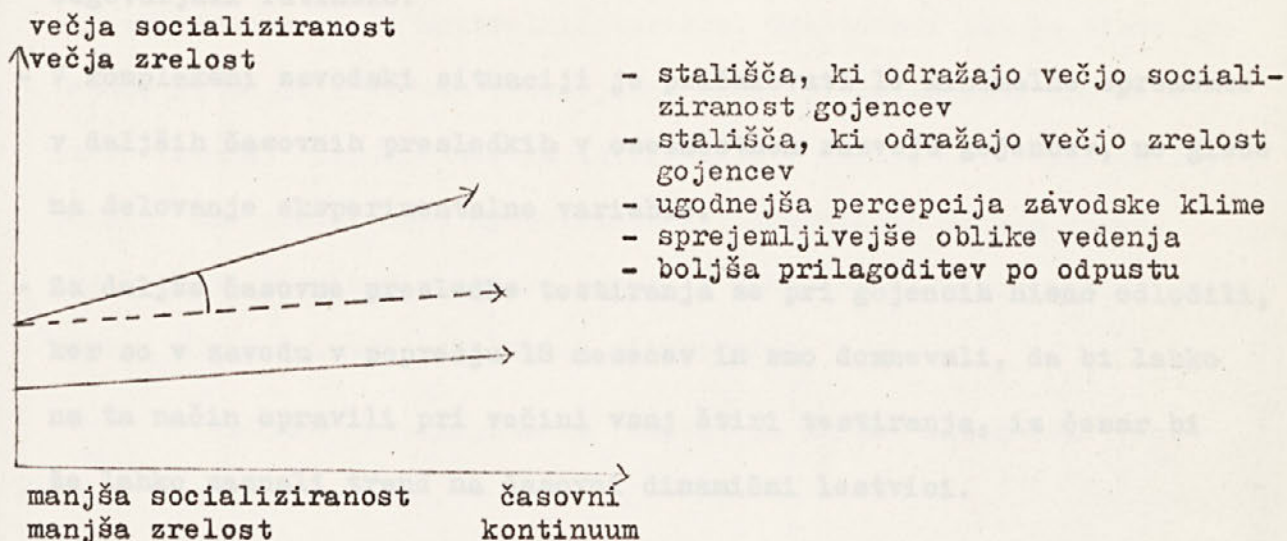
Hipoteza 2: Domnevamo, da bodo spremembe v stališčih gojencev ugodnejše v eksperimentalnem kot v kontrolnih zavodih.

Hipoteza 3: Domnevamo, da bodo gojenci eksperimentalnega zavoda percipirali zavodsko klimo ugodneje, kot gojenci kontrolnih zavodov.

Hipoteza 4: Domnevamo, da bo vedenje gojencev v eksperimentalnem zavodu bolj skladno s pričakovanji osebja oziroma bolj skladno z veljavnim normativnim sistemom, kot v kontrolnih zavodih.

Hipoteza 5: Domnevamo, da se bodo gojenci eksperimentalnega zavoda po odpustu iz zavoda uspešneje prilagodili na širše socialno oko-

lje, da bo med njimi manj na novo registriranih deviantnih pojavov in prestopništva, kot pri gojencih kontrolnih zavodov.

1.3.8 Merski instrumenti za testiranje hipotez

V zvezi s hipotezo 1:

- Jesnessov inventar (111)

Jesnessov inventar, s katerim ugotavljamo osebne dimenzije in stališča v zvezi z osebnostno urejenostjo in stopnjo zrelosti pri mladoletnikih, smo aplicirali sukcesivno vsakih šest mesecev. Prvo testiranje je bilo opravljeno ob prihodu gojenca v zavod. Pričakovali smo, da se bo delovanje eksperimentalne variable posredno odrazilo v spremembah stališč pri gojencih, s tem, da bodo spremembe tem večje, odnosno tem bolj pozitivne, čim dalj in čim bolj intenzivno bo eksperimentalna variabla delovala. Za merjenja s presledkom šest mesecev smo se odločili iz sledečih razlogov:

- Ob pogostejšem merjenju bi lahko povzročili pri gojencih odpor do testiranja, kar bi lahko vplivalo na deformacijo rezultatov.

- Večkratna ponovitev vprašalnika s krajšimi časovnimi presledki bi lahko povzročila, da bi se gojenci naučili vprašanja na pamet in bi odgovarjali rutinsko.
- V kompleksni zavodski situaciji je pričakovati le minimalne spremembe v daljših časovnih presledkih v osebostnem razvoju gojencev, ne glede na delovanje eksperimentalne variable.
- Za daljše časovne presledke testiranja se pri gojencih nismo odločili, ker so v zavodu v poprečju 18 mesecev in smo domnevali, da bi lahko na ta način opravili pri večini vsaj štiri testiranja, iz česar bi že lahko zaznali trend na časovni dinamični lestvici.

V zvezi s hipotezo 2:

- Jesnessov inventar smo aplicirali tudi pri kontrolni skupini, v enakih časovnih presledkih kot pri eksperimentalni skupini. Po metodi izenačenih primerjalnih skupin primerjamo rezultate med skupinama v različnih časovnih presekih na dinamični časovni lestvici.

V zvezi s hipotezo 3:

- Moosov vprašalnik, smo aplicirali v eksperimentalnem zavodu že po končanem eksperimentu (ko eksperimentalna variabla ni več delovala sistematično) in istočasno v kontrolnih zavodih. Zavodsko klimo smo izmerili le enkrat in je v rezultatu eksperimentalne skupine že vsebovano trajnejše delovanje eksperimentalne variable.

V zvezi s hipotezo 4:

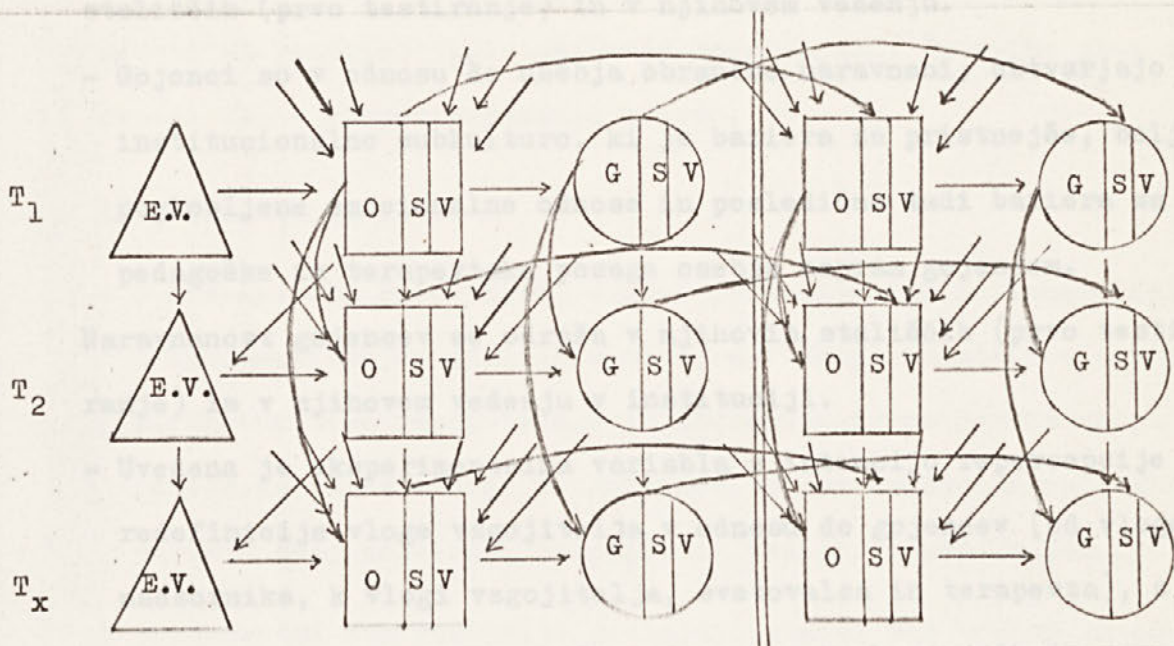
- Sistematična dokumentirana opazovanja v štiriletnem obdobju v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih.

V zvezi s hipotezo 5:

- Katamnestični vprašalnik smo aplicirali pri odpuščenih gojencih iz eksperimentalnega in kontrolnih zavodov. Upoštevali smo le tiste gojence, ki so bili v času preverjanja podatkov že najmanj eno leto izven zavoda. Prilagoditev in integracija v okolje pri odpuščenih gojencih, kar smo skušali ugotoviti s katamnestičnim vprašalnikom, predstavlja rezultat zavodske vzgoje v času, ko na mladoletnika zavodsko okolje ni več neposredno učinkovalo.

Izbrane instrumente in razloge za njihov izbor bomo predstavili v poglavju 1.6.

1.3.9 Dinamičen model medsebojnih interakcij v eksperimentalnem zavodu in v kontrolnih zavodih na dinamični časovni lestvici

T = časovni presek; O = osebje; S = stališča; V = vedenje; G = gojenci; E.V. = eksperimentalna variabla

T_1 : eksperimentalni zavod

- Na osebje vplivajo kontrolirani (tudi nekontrolirani) sistematski in nesistematski faktorji izven zavoda. Nekateri izmed njih ojačujejo klasično avtoritarno in represivno zavodsko strukturo, drugi jo slabijo.
- Na zavodsko strukturo in odnose vplivajo faktorji znotraj zavoda. Nekateri izmed njih ojačujejo klasične represivne in avtoritarne odnose (toga organizacija, avtoritarno, enosmerno vodenje), drugi (n.pr. naravnost posameznih članov osebja) jih slabijo.
- Osebje v zavodu prevzema v odnosu do gojencev avtoritarno, represivno vlogo, ki se je utrdila v vzgojnih zavodih in v vzgojno pobiljševalnih domovih v stereotipen sistem vedenjskih vzorcev, katere percipiramo kot sestavni del koncepcije vzgoje v zavodih.

Naravnost osebja v odnosu do gojencev se izraža v njihovih stališčih (prvo testiranje) in v njihovem vedenju.

- Gojenci so v odnosu do osebja obrambno naravnani, ustvarjajo institucionalno subkulturo, ki je bariera za pristnejše, bolj poglobljene emocionalne odnose in posledično tudi bariera za pedagoške in terapevtske posege osebja napram gojencem.

Naravnost gojencev se odraža v njihovih stališčih (prvo testiranje) in v njihovem vedenju v instituciji.

- Uvedena je eksperimentalna variabla z intencijo reoperceptije in redefinicije vloge vzgojitelja v odnosu do gojencev (od vloge nadzornika, k vlogi vzgojitelja, svetovalca in terapevta), z intencijo uvesti demokratične odnose na vseh nivojih in osvojiti fleksibilnejše organizacijske oblike, ki bi odgovarjale novim odnosom in drugačni vlogi osebja do gojencev. Strokovni team posreduje doktrino permisivnega obravnavanja gojencev s pozicij avtoritete. Tehnika posredovanja je v kontradikciji z deklarirano in svetovano tehniko dela z gojenci, katero naj bi osebje postopoma osvojilo.

T₁: Kontrolna zavoda

- V kontrolnih zavodih je situacija podobna kot v eksperimentalnem zavodu. Na osebje, na gojence, na medsebojne odnose in na organizacijsko strukturo obeh zavodov vplivajo zunanji in notranji sistematski in nesistematski faktorji, ki z manjšimi nihanjem vzdržujejo klasične avtoritarne in represivne odnose in oblike dela, klasično vlogo osebja in obrambno naravnost gojencev do osebja.

V kontrolna zavoda ne uvedemo eksperimentalne variable. Zavoda funkcionirata po utirjeni poti, ne da bi si sistematično prizadevali stereotipno funkcioniranje spreminjati. Opravimo prve meritve, kot v eksperimentalnem zavodu.

T₂: Eksperimentalni zavod

- Z intenzivnim delovanjem, z novo pridobljenimi informacijami, s konfrontiranjem stališč z osebjem v eksperimentalnem zavodu, strokovni team izpopolnjuje in izgrajuje nazor permissivnega odnosa in naravnosti do gojencev. Eksperimentalna variabla postaja bolj določena, jasnejša in vsebinsko popolnejša.

V permanentni konfrontaciji postajajo odnosi med teamom in osebjem bolj demokratični. Osebje postaja bolj kritično, bolj ustvarjalno, njihova participacija je ekstenzivnejša in intenzivnejša.

- Osebje sprejema postopno doktrino permissivnega odnosa in naravnosti do gojencev kot strokovno utemeljen in dogovorjen stil vedenja.

Medsebojna komunikacija, ustvarjalni odnos do dela in vse večja participacija zmanjšuje notranje avtokratske odnose (uprava: osebje; vzgojitelji : učitelji praktičnega pouka) in vodi k demokratičnejšim odnosom.

- Osebje odstopa od klasične vloge nadzornika in sprejema vlogo svetovalca, terapevta in vzgojitelja.

Spremenjena vloga se odraža v spremenjenih stališčih in tudi v spremenjenem vedenju do gojencev.

- Drugačna vloga osebja v odnosu do gojencev, ki se odraža v njihovih stališčih in vedenju slabi obrambno naravnost gojencev.

Potreba gojencev, da se ograjujejo od osebja, da se zapirajo v trdno skupino s svojskim normativnim sistemom in kulturo, postaja odvečna in nesmiselna. Med osebjem in gojenci se krepi in razširja komunikacija, nastajajo emocionalne vezi, prihaja do medsebojnih vplivov, empatije, reducirajo se konflikti in frustrirajoče situacije.

Spremembe pri gojencih se izrazijo v zrelejših in socialno pozitivnejših stališčih, pa tudi v vedenju.

- Med gojenci nastaja pozitivno jedro, pozitivne spremembe se medsebojno ojačujejo in tvorijo krog sprememb s pozitivnimi trendi.
- Na eksperimentalni zaveđ še vedno delujejo dodatni zunanji in notranji sistematski in nesistematski faktorji, od katerih delujejo nekateri v nasprotni smeri kot eksperimentalna variabla. Vpliv teh faktorjev ovira hitrejši napredek oziroma hitrejše in intenzivnejše pozitivne spremembe na vseh nivojih. Ob tem moramo ugotoviti, da je že sama uvedba eksperimentalne variable sprožila silnice, ki so zavirale njeno pozitivno delovanje (n.pr.: nezaupanje do permissivne vzgoje pri širši in pri strokovni javnosti, kar je ustvarjalo na osebje v eksperimentalnem zavodu svojstven pritisk, zaradi česar je osebje odstopalo od bolj originalnih in samoniklih rešitev in se je zadovoljevalo z bolj konformiranimi ukrepi oziroma rešitvami)

T₂: Kontrolna zavoda

V kontrolnih zavodih ni načrtnih sprememb. Zavoda sta izpostavljena sistematskim in nesistematskim zunanjim in notranjim faktorjem, ki

povzročajo variacije med klasično avtoritarno, pretežno represivno vzgojo in permisivnimi tendencami.

V istih časovnih razmakih, kot v eksperimentalnem zavodu opravimo meritve.

T_x: Eksperimentalni zavod

- Strokovni team izoblikuje permisivno obravnavanje gojencev v trden, oblikovan nazor.

V odnosu do osebja zavzema team vse bolj demokratične, enakovredne in enakopravne odnose. Obe skupini se preko konfliktov medsebojno zbližujeta. Modusi sodelovanja se utrdijo.

- Osebje uvaja v odnosu do gojencev vse več demokratičnosti. Uvaja tudi metode dela (terapevtska skupnost, delo v malih skupinah), ki odgovarjajo demokratičnim odnosom, kot tudi novi vlogi vzgojitelja.

Stališča osebja na dinamični časovni lestvici so vse bolj permisivna. Tudi vedenje osebja se spreminja: je bolj smotrno glede na vzgojne oziroma prevzgojne cilje in bolj tolerantno glede na deviacije v vedenju gojencev.

- Gojenci so v odnosu do osebja bolj odprti, sprejemljivejši za njihove vplive. Spremembe pri gojencih se odražajo v njihovih vse bolj zrelih in socialno bolj sprejemljivih stališčih na dinamični časovni lestvici. Pri gojencih je zaznati tudi vrsto pozitivnih sprememb v njihovem vedenju. Med osebjem in gojenci se pojavlja vse več konfliktov. Ti konflikti se ne odrivajo, pač pa se razrešujejo na grupnih sestankih, v individualnih kontaktih in na terapevtski skupnosti. Konflikti in njihovo razreševanje

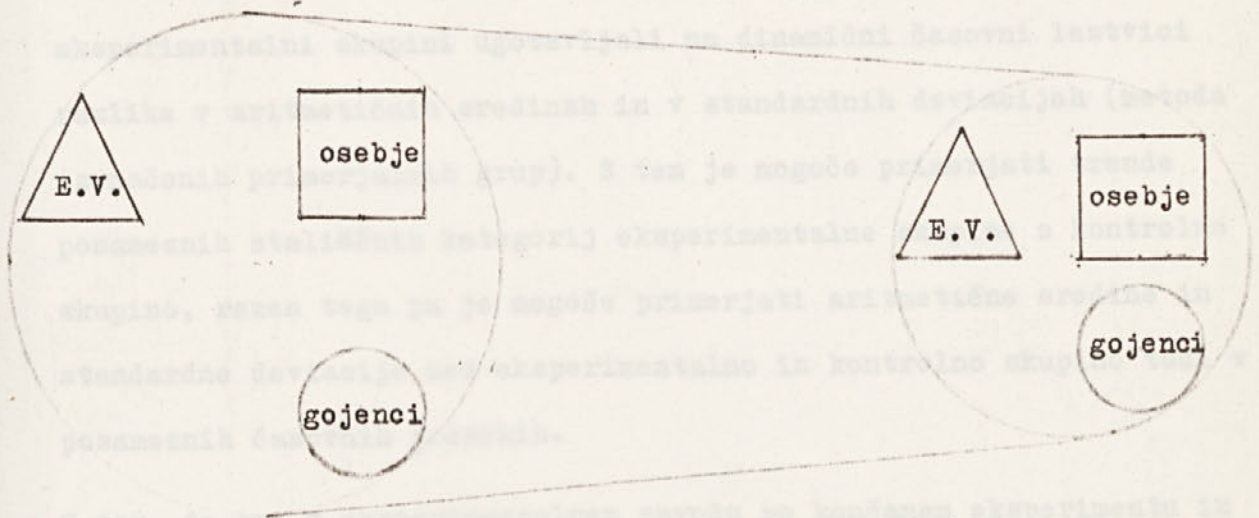
vodi k večjemu medsebojnemu razumevanju, k večji obojestranski empatiji, zmanjševanju in odpravljanju medsebojnih predsodkov, k pristnejšim odnosom in k ustvarjanju medsebojnih emocionalnih vezi. S tem se med osebjem in gojenci odstranjujejo bariere, ki so jih pogojevali avtoritarno - represivni odnosi, nastaja pa atmosfera, ugodna za terapevtske in vzgojne vplive.

- Še vedno delujejo tudi nekontrolirani sistematski in nesistematski faktorji, ki ovirajo hitrejšo preobrazbo, kljub temu, da se pozitivne spremembe na vseh nivojih medsebojno ojačujejo.

T_x : Kontrolna zavoda

V kontrolnih zavodih povzročajo variacije le nekontrolirani sistematski in nesistematski faktorji, podobno kot v eksperimentalnem zavodu, medtem ko ni sistematičnih vplivov eksperimentalne variable.

Na dinamičnem časovnem kontinuumu od T_1 ----- do T_x pričakujemo spremembe, ki bi jih lahko shematično ponazorili na sledeč način:

Od večje medsebojne oddaljenosti struktur v zavodu k večjemu medsebojnemu zbliževanju.

V kontrolnih zavodih ostajajo relacije na časovnem kontinuumu nespremenjene.

1.3.10 Testiranje hipotez

Hipotez v dinamičnih interakcijah in v vsej raznoliki odvisnosti od zunanjih in notranjih nekontroliranih in zunanjih in notranjih kontroliranih vplivov, ni mogoče zajeti. Zato smo se odločili, da bomo hipoteze preverili na sledeč način:

- S tem, da smo v enakomernih časovnih presekih izvedli sukcesivna merjenja stališč pri gojencih eksperimentalne skupine in ugotavljali na dinamični časovni lestvici razlike v aritmetičnih sredinah in v standardnih deviacijah za skore stališčnih lestvic, za celotno eksperimentalno skupino v odnosu na aritmetično sredino in standardno deviacijo prvega - začetnega testiranja. Na ta način je mogoče na dinamični časovni lestvici ugotoviti trende oziroma signifikantnost trendov posameznih stališčnih kategorij za celotno eksperimentalno skupino gojencev.
- S tem, da smo na enakomernih časovnih presekih izvedli sukcesivna merjenja stališč pri gojencih kontrolne skupine in podobno kot pri eksperimentalni skupini ugotavljali na dinamični časovni lestvici razlike v aritmetičnih sredinah in v standardnih deviacijah (metoda izenačenih primerjalnih grup). S tem je mogoče primerjati trende posameznih stališčnih kategorij eksperimentalne skupine s kontrolno skupino, razen tega pa je mogoče primerjati aritmetične sredine in standardne deviacije med eksperimentalno in kontrolno skupino tudi v posameznih časovnih presekih.
- S tem, da smo v eksperimentalnem zavodu po končanem eksperimentu in v kontrolnih zavodih v istem času z Moosovim vprašalnikom testirali percepcijo zavodske klime gojencev in ugotovili razlike v aritmetič-

nih sredinah in v standardnih deviacijah med eksperimentalno skupino in kontrolno skupino.

- S tem, da smo analizirali nekatere indikatorje vedenja pri gojencih v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih v eksperimentalnem obdobju in razlike deskriptivno predstavili.
- S tem, da smo analizirali katamnestične podatke eksperimentalne in kontrolnih skupin in ugotavljali razlike v poodpustni prilagoditvi in integraciji gojencev v družbeno okolje s pomočjo h^2 testa.

Na enak način (enak model kompariranja) smo testirali hipoteze v zvezi z osebjem, kjer gre za vprašanje, če je eksperimentalna variabla delovala v skladu s pričakovanji (glej poglavje 3.5 in 3.6).

Statistične metode in razloge izbora metod bomo podrobneje predstavili v poglavju 1.7.

1.4. Zunanji in notranji pogoji eksperimentalnega in kontrolnih zavodov

1.4.1 Lokacija²¹²

Vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu

Vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu je v srednjeveški zgradbi (gradu) v centru naselja Gorenji Logatec ob glavni cesti Ljubljana - Koper (Trst), 30 km stran od Ljubljane. Naselje ima 525 prebivalcev in 157 gospodinjstev. Prevladuje kmečko prebivalstvo, ki pa se večinoma zaposluje v 2 km oddaljenem Dolenjem Logatcu (kombinat lesne industrije, tovarna eteričnih olj, tovarna valovite lepenke, kmečka zadruga). Gorenji Logatec ima več gostišč, šolo, knjižnico in gasilski dom, medtem ko je v Dolenjem Logatcu poleg gostišč še kinodvorana.

Vzgojni zavod v Slivnici

Vzgojni zavod v Slivnici je v gradu v naselju Čreta pri Slivnici, 500 m oddaljen od glavne ceste Ljubljana - Maribor, 10 km stran od Maribora. Naselje Čreta ima 352 prebivalcev in 74 gospodinjstev. Domačini se večinoma zaposljujejo pri bližnjem kmetijskem podjetju oziroma se vozijo dnevno na delo v Maribor. V naselju je šola, v bližnji Slivnici, (500 m stran) pa je gostilna in trgovina.

Vzgojno poboljševalni dom Radeče

Vzgojno poboljševalni dom v Radečah je 1 km vstran od mesteca Radeče ob Savi v bližini železniškega križišča Zidani most in ob zasavski cesti Ljubljana - Zagreb, približno 60 km stran od Ljubljane in 25 km stran od Celja. Radeče je industrijski kraj z 1645 prebivalci in 557 gospodinjstvi. Razen tovarne, trgovskih, kmetijskih in

²¹² Poglavlje je povzeto po delu B. Skaberneta: Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov, (246) str. 61-107

obrtniških podjetij in obratov, kjer se zaposluje večina prebivalstva, ima kraj hotel, tri gostišča, šolo, prosvetni dom, kino dvorano, telovadno-društveni dom, otroški vrtec in knjižnico.

1.4.2 Notranji pogoji zavodov²¹³

Vzgojni zavod v Logatcu ima prostore v graščini iz začetka XVIII. stoletja. Od leta 1953 dalje, ko se je v grad vselil vzgojni zavod, so bile izvedene številne adaptacije in popravila, najbolj temeljita v letu 1966/67 pred začetkom eksperimenta. Tedaj je bila napeljana centralna kurjava. Kljub adaptacijam grajskih prostorov ni bilo mogoče ustrezno prilagoditi potrebam sodobnega tretmansko orientiranega vzgojnega zavoda.

Razen osrednje stavbe ima zavod še tri zgradbe v neposredni bližini gradu. V eni so upravni prostori zavoda in galvanska delavnica, naslednja stavba, v kateri je mizarska in kovinska delavnica je bila na novo zgrajena leta 1967, v manjši stavbi, ki jo je zavod zgradil v lastni režiji leta 1969 je elektrotehnična delavnica in nekaj učilnic.

Zavod ima široko zaledje zelenih površin, ki so deloma pogozdene. Na njih so v neposredni bližini gradu po letu 1967 postopno zgradili nekaj športnih objektov: malo nogometno igrišče in košarkarsko igrišče.

Gojenci so v zavodu razporejeni v pet skupin, ki niso posebej diferencirane. Vsaka skupina ima svojo spalnico z dnevnim prostorom in sanitarijami. Gojenci so zaposleni pretežno v zavodu, izjemoma izven zavoda. Zavod nudi pet možnih poklicnih profilov s 66 odprtimi delovnimi mesti. V delavnicah je zaposlenih 6 mojstrov oz. učiteljev

²¹³ Poglavlje je povzeto deloma po delu B. Skaberneta: Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov, (246) str. 61-107

praktičnega pouka (poprečno 1 mojster na 9 gojencev). V zavodu je 11 ugotovljenih različnih interesnih aktivnosti. Pri 6 aktivnostih je udeležena večina gojencev. Gojenci so naročeni na 8 revij in časopisov.

Vzgojni zavod v Slivnici ima prostore v stari grajski stavbi iz leta 1424. Po drugi svetovni vojni je bilo v gradu zavetišče za vojne sirote. Leta 1962, ko je bil v gradu otvorjen vzgojni zavod je uprava pristopila k adaptacijskim delom. Do leta 1970 so bili preurejeni bivalni prostori, sanitarije, nova jedilnica s kuhinjo in telovadnica. Šele leta 1970 je bila v vse prostore napeljana centralna kurjava, ob gradu pa so bila dograjena športna igrišča. Grad ima zaledje zelenih površin. Razen osrednje stavbe zavod ne upravlja še z drugimi stavbami. Zavod nima svojih delavnic, kajti gojenci se zaposlujejo le izven zavoda, večinoma v 10 km oddaljenem Mariboru.

Gojenci so razporejeni v 6 skupin. V 3 skupinah so mladoletniki, ki morajo dopolniti vrzeli v osnovnem šolanju, v drugih 3 skupinah pa mladoletniki, ki imajo dokončano osnovnošolsko obveznost. Vsaka skupina ima poleg spalnice svoj dnevni prostor, nekatere skupine imajo tudi lastne sanitarije. V zavodu je 11 registriranih interesnih aktivnosti. Pri 2. je angažirana večina gojencev. Gojenci so naročeni na 12 različnih revij in časopisov.

Vzgojno poboljševalni dom v Radečah ima prav tako bivalne prostore v starem gradu, za katerega pa ni bilo mogoče točno ugotoviti, kdaj je bil zgrajen. Prve adaptacije po ustanovitvi sedanjega zavoda leta 1951 so bile opravljene postopoma do leta 1957. Na novo so bile

zgrajene v bližini gradu učne delavnice in učilnice, zgrajen je bil odprt bazen in dva stanovanjska bloka. K novim adaptacijam je zavod pristopil v letu 1965-1970. Tedaj so bili preurejeni bivalni prostori, zgrajena je bila nova jedilnica s kuhinjo in napeljana je bila centralna kurjava.

500 m stran od gradu je manjša stavba "mali dom", kjer so prostori dekliških skupin. V malem domu so od leta 1971 nastanjeni gojenci (fantje) 5. in 7. vzgojne skupine, ki uživajo zaradi relativne vedenjske urejenosti in neproblematičnosti več svoboščin in imajo bolj sproščen režim. Dekleta so tedaj premestili v na novo preuejene prostore nad jedilnico in kuhinjo, kjer sta bili prej dve stanovanji za uslužbence, tik ob centralni zavodski zgradbi. Zavod je obkrožen s parkom in zelenimi površinami in se skupaj s stanovanjskimi bloki za uslužbence organsko loči od strnjenege naselja Radeče. Zavod ima številne zunanje športne objekte in moderno telovadnico.

Gojenci so razporejeni v 9 vzgojnih skupin: prva skupina - kronološko mlajši in telesno šibkejši, druga skupina - mentalno prizadeti, tretja skupina - nevrotično moteni, četrta skupina - agresivni, peta in sedma skupina - relativno vedenjsko urejeni, šesta skupina - posebna (disciplinska) skupina, osma skupina - skupina gojencev pred odpustom in deveta skupina - dekliška skupina, ki je nastanjena v posebnih prostorih nad kuhinjo oziroma jedilnico.

V vsaki skupini je 12 gojencev, ki imajo svojo spalnico in dnevni prostor. Gojenci so zaposleni pretežno v zavodu, le izjemoma izven zavoda. Gojencem je na voljo 16 poklicnih profilov s 127 delovnimi mesti. V delavnicah in obratih je nameščenih 28 mojstrov

(1 mojster na 5 gojencev). V delavnicah je vzorna organizacija. V VPD Radečah imajo registriranih 11 interesnih aktivnosti, vendar ni v nobeno vključena večina gojencev. Gojenci so naročeni na 6 različnih revij in časopisov.

1.4.3 Osebj

Vzgojni zavod Logatec. V opazovanem obdobju je imel zavod 21 članov osebja, ki pa ni bilo v zavodu zaposleno ves čas eksperimenta. Nekateri so bili sprejeti na delovno mesto kasneje, po pričetku eksperimenta, 2 vzgojitelja sta pred koncem eksperimenta zapustila zavod, prišlo je do zamenjave psihologa, zavod je dobil ravnatelja šele drugo leto po otvoritvi. Iz sledeče tabele je razvidno, koliko časa so bili posamezniki zaposleni v zavodu v eksperimentalnem obdobju (od leta 1967 do leta 1971):

4 leta in več	8 (2 vzgojitelja, 3 mojstri, 3 ostali)
3 - 4 leta	6 (3 vzgojitelji, 2 mojstra, 1 ostali)
2 - 3 leta	4 (2 vzgojitelja, 1 mojster, 1 ostali)
1 - 2 leti	3 (2 vzgojitelja, - mojstrov, 1 ostali)

V zavodu je bilo torej zaposlenih v času eksperimenta skupno 9 vzgojiteljev, 6 mojstrov oziroma učiteljev praktičnega pouka in 6 ostalih uslužbencev, kamor štejemo ravnatelja, pomočnika ravnatelja, psihologa, socialnega delavca in medicinsko sestro. Pomožnega osebja v zavodu (kuharice, šivilje, hišnik) nismo posebej prikazali, ker v eksperiment ni bilo vključeno in tudi sicer sistematsko ni vplivalo na zavodsko atmosfero.

Pred sprejemom na delovno mesto je bilo vse osebje (razen pomožnega) izbrano po posebnih kriterijih, katere je pregledala poseb-

na komisija, ki so jo sestavljali psihiater, psiholog in pedagog.

Postavljeni kriteriji so bili sledeči:

- kandidat je moral biti duševno in telesno zdrav, osebnostno urejen in zrel,
- intelektualno je moral biti v mejah normalnega poprečja,
- moral je biti motiviran za delo v vzgojnem zavodu.

Specifičnih kriterijev relevantnih za delo v vzgojnem zavodu ali celo za delo pri eksperimentu, ni bilo mogoče preverjati, ker glede na maloštevilne kandidate, ki so se odzvali na razpise, zavodu ne bi bilo mogoče zagotoviti nujno potrebnega števila osebja, da bi zavod lahko začel z delom. Komisija je razen omenjenih posebnih kriterijev preverjala tudi ustreznost izobrazbe. Za vzgojitelje smo sprejemali kandidate z višjo ali visoko izobrazbo, pedagoške, defektološke, socialne ali psihološke stroke. Specifične izobrazbe (vzgojitelj, ki je usposobljen za delo z mladino z motnjami vedenja in osebnosti) nismo mogli postaviti, ker leta 1966 osnovan ortopedagoški oddelek pri pedagoški akademiji v Ljubljani še ni formiral kadrov in z njimi ni bilo mogoče računati. Pri učiteljih praktičnega pouka je bil izobrazbeni kriterij končana poklicna šola stroke, za katero je bilo razpisano delovno mesto in za ostalo osebje enako, ustreznost izobrazbeni stopnji za razpisano delovno mesto.

Komisija se je poskušala orientirati na mlajše osebe, brez ali s čim manj predhodne prakse v drugih vzgojnih zavodih. Domnevali smo, da bi bilo tako izbrano osebje lažje pridobiti in ga oblikovati za modernejše metode dela, ker še ni sprejelo navad za delo z delinkventno populacijo, ki so značilne za osebje v podobnih institucijah.

Zavod je pred začetkom eksperimenta in v eksperimentalnem obdobju petkrat razpisal delovna mesta. Skupno se je prijavilo 91 kandidatov. 66 kandidatov je pristopilo k preizkusu, od katerih jih je komisija priporočila 29, 37 kandidatov pa je odklonila. Od priporočenih 29 kandidatov je zasedlo delovna mesta v zavodu 21 kandidatov. Prikazujemo nekatere karakteristike osebja v eksperimentalnem zavodu. Osebnostne poteze, katere smo merili pri vzgojnem osebju bomo primerjali z istimi potezami pri drugih skupinah.

Tab. 5 : Osebje po starosti

Leta	N	%
20 - 25	8	38,0
26 - 30	10	47,8
31 - 35	3	14,2
	21	100,0

Poprečna starost osebja je bila ob otvoritvi 27 let.

Tab. 6 : Osebje po spolu

Spol	N	%
moški	18	84,2
ženski	3	15,8
	21	100,0

Tab. 7 : Izobrazba osebja

Šola	N	%
poklicna	5	23,8
srednja	3	14,2
višja	8	38,2
visoka	5	23,8
	21	100,0

Tab. 8 : Funkcija osebja

Funkcija	N	%
vzgojitelj	9	42,8
mojster	6	28,6
ostali	6	28,6
	21	100,0

Delovni staž: vse osebje v eksperimentalnem zavodu je bilo na novo izbrano. Nihče razen ravnatelja ni bil pred tem zaposlen v kakem drugem vzgojnem zavodu, čeprav za približno polovico osebja (velja še posebej za mojstre) to ni bila prva zaposlitev. Ravnatelj pa je pred prihodom v eksperimentalni zavod delal prej že v vzgojnih zavodih najprej kot vzgojitelj in kasneje kot ravnatelj.

Tab. 9 : Psihiatrična diagnoza

Diagnoza	N	%
blažja nezrelost	3	14,2
blažje nevrotične motnje	4	19,2
nevrotične motnje	1	4,7
blažja osebnostna motenost	1	4,7
brez posebnosti	12	57,2
	21	100,0

Preskus z Rohrschachovimi diagnostičnimi tabelami:

Rohrschachove protokole smo razvrstili v tri skupine glede na konstelacijo testnih znakov. V prvo skupino smo uvrstili protokole z ugodno konstelacijo testnih znakov, kjer ni bilo odstopanj v smislu notranje testne neuravnoteženosti, v drugo skupino smo uvrstili protokole s posamičnimi odstopanji ob sicer normalni in uravnoteženi konstelaciji testnih znakov (n.pr. večje število P odgovorov, ali večje število Do odgovorov, ali povečani \sum % ali , Anat % posamični posebni znaki itd.). V tretjo skupino pa smo uvrstili protokole s patološko konstelacijo testnih znakov, ki so tvorili enega izmed tipičnih kliničnih sindromov (283) ali pa so bili atipični.

Tab. 10 : Rezultati Rohrschachovega preskusa

Gruppa	N	%
I. grupa: ugodna konstelacija testnih znakov	14	66,7
II. grupa: posamična odstopanja	6	28,6
III. grupa: patološka konstelacija testnih znakov	1	4,7
	21	100,0

Preskus inteligentnosti z D-48.

Parametre (M in SD) populacije osebja v eksperimentalnem zavodu primerjamo s parametri skupine gimnazijcev (N = 273) z VIII. razreda gimnazije. Na tej skupini gimnazijcev je bil test D-48 leta 1961 v Sloveniji preliminarno standardiziran. (glej poglavje 1.6. str. 266 in 267).

Tab. 11 : D-48

	Gimnazijci	Osebje eksperimentalnega zavoda
N	273	19*
M	26,05	24,63
SD	5,35	6,98

* Numerus pri D-48 in pri O-I testu je 19, ker z njima nismo testirali obeh psihologov, ki sta bila s testoma že prej seznanjena.

t = 1,089; nesignifikanten

F = 1,702; signifikanten na nivoju 0,05

Razlike med aritmetičnimi sredinami osebja eksperimentalnega zavoda in aritmetičnimi sredinami skupine gimnazijcev niso statistično signifikantne. Iz rezultata sledi, da je osebje v eksperimentalnem zavodu inteligentnostno v poprečju na zadovoljivem nivoju, zlasti če upoštevamo, da so gimnazijci selekcionirana populacija, pri kateri bi lahko pričakovali v poprečju višji nivo kot pri osebju v eksperimentalnem zavodu, ki je po izobrazbeni strukturi heterogeno. Pet članov osebja (23,8 %) ima le poklicno šolo. Hipoteza, da so gimnazijci bolj selekcionirana populacija kot osebje v eksperimentalnem zavodu, je potrjena tudi s signifikantno razliko med standardnimi deviacijami med obema

populacijama.

Tab. 12 : Preskus z O-I testom

Dimenzije	Splošna po- pulacija		Eksperimental- na populacija		Pomembnost razlik	
	M	SD	M	SD	t	F
Iskrenost	9,09	3,48	8,58	3,31	0,611	1,103
Neiskrenost	4,73	3,12	6,16	3,20	1,899	1,0519
Socialnost	8,68	2,83	13,11	1,56	6,693***	3,254**
Nesocialnost	5,15	2,77	1,63	1,38	5,457***	4,029**
Ekstravertir.	6,29	2,48	9,26	1,97	5,055***	1,585
Introvertiranost	7,19	2,49	5,53	2,12	2,80**	1,3795
Nenevrotičnost	12,16	3,18	15,63	2,65	4,589***	1,44
Nevrotičnost	6,61	3,03	3,74	2,35	4,003***	1,663
Nemaničnost	4,72	2,06	6,37	0,95	3,441***	4,70**
Maničnost	4,15	1,42	2,95	0,97	3,589***	2,14**
Nedepresivnost	4,36	2,28	7,32	1,16	5,565***	3,86**
Depresivnost	3,95	2,15	1,89	0,88	4,124***	5,95**
Neshicoidnost	5,56	1,77	7,42	1,22	4,462***	2,105**
Shicoidnost	3,82	1,75	2,16	1,30	4,014***	1,812*
Neparanoidnost	4,90	2,17	7,00	2,19	4,017***	1,018
Paranoidnost	3,73	1,90	2,21	1,81	3,336**	1,102
Veget.stabil.	9,73	2,92	13,00	1,45	4,803***	4,055**
Veget.labilnost	4,40	2,47	1,84	1,46	4,425***	2,863**
Podežel.življ.	3,65	2,77	5,05	2,15	2,131*	1,659
Mestno življ.	5,78	2,90	4,37	2,41	2,049*	1,447
Rokodelstvo	9,17	3,17	9,16	4,29	0,013	1,831*
Znanost	10,91	4,04	12,32	2,97	1,477	1,849*
Uprava in rač.	8,57	3,56	7,74	2,79	0,984	1,628
Poslovanje z ljudmi	9,44	3,65	9,16	3,44	0,319	1,124
Upodabljajoča umetnost	9,06	3,03	8,84	2,61	0,305	1,348
Lit., verbal.	8,99	3,08	8,42	3,06	0,769	1,013
Glasba	8,06	3,76	9,58	4,97	1,625	1,747*
Social.dejav.	10,72	4,07	15,84	2,09	5,392***	3,792**

* t je signifikanten na nivoju 0,05; F je signifikanten na nivoju 0,05

** t je signifikanten na nivoju 0,01; F je signifikanten na nivoju 0,01

*** t je signifikanten na nivoju 0,001;

Pri preskusu z O-I testom (282) smo primerjali parametre (M in SD) populacije osebja v eksperimentalnem zavodu s parametri skupine 208 predstavnikov splošne populacije moškega in ženskega spola

(glej poglavje 1.6. str. 276).

Med splošno populacijo in osebjem eksperimentalnega zavoda so pri osebnostnih dimenzijah številne signifikantne razlike, večinoma v korist osebja eksperimentalnega zavoda. Posebej kaže omeniti, da je osebje eksperimentalnega zavoda bolj ekstravertirano in izraža večjo motiviranost za podeželsko življenje kot splošna populacija. Teh dveh dimenzij namreč ni mogoče kot ostalih opredeliti vrednostno. Pri interesnih kategorijah sta si splošna in eksperimentalna populacija skoro identični, razen pri zadnji kategoriji "socialna dejavnost", kjer je izražen pri populaciji osebja izrazito večji interes. Z ozirom na poklic, ki ga osebje opravlja oziroma za katerega se je odločilo, je rezultat ugoden. Signifikantne razlike pri standardnih deviacijah kažejo v vseh primerih večjo homogenost populacije osebja eksperimentalnega zavoda, razen pri interesnih kategorijah "rokodelstvo" in "glasba".

Razen osebnostnih preskusov smo aplicirali pri osebju tudi lestvice stališč (34, 274). Ker lestvice v naših, slovenskih razmerah niso standardizirane, niti jih nismo doslej aplicirali pri drugih skupinah, je njihova vrednost le relativna - v primerjavi z osebjem kontrolnih zavodov. Zato stališč, ki smo jih ugotovili pri osebju, na tem mestu ne bomo predstavili.

Povzetek: Značilnosti vzgojnega osebja v eksperimentalnem zavodu so sledeče: poprečna starost je 27 let, prevladujejo moški (84,16 %), z višjo in visoko izobrazbo (62 %). Vse osebje razen ravnatelja je na novo izbrano in še ni imelo izkušenj pri delu z vedenjsko in osebnostno moteno mladino. Osebje je relativno osebnostno urejeno, kar

sledi iz psihiatričnih diagnoz (diagnoza brez posebnosti 57,2 %) in iz preskusa z Rohrschachovimi psihodiagnostičnimi tabelami (protokolov brez kakršnihkoli odstopanj je 66,7 %). Inteligentnostno je populacija osebja v eksperimentalnem zavodu na isti ravni kot populacija gimnazijcev, na kateri je bil D-48 leta 1961 preliminarno standardiziran oziroma presajen v naše prilike.

Vzgojni zavod v Slivnici

V opazovanem obdobju je znašalo število osebja v vzgojnem zavodu v Slivnici 21, od tega 15 vzgojiteljev in 6 ostalih. Mojstrov vzgojni zavod v Slivnici nima nameščenih, ker se gojenci načeloma zaposlujejo izven zavoda. 6 vzgojiteljev (40 %) je v obdobju štirih let zapustilo zavod. Poprečna starost osebja je 30 let, starostni razmak je od 23 do 62 let.

Za kontrolno skupino smo izbrali 11 članov osebja in sicer 8 vzgojiteljev in 3 iz kategorije ostali (psiholog, socialni delavec, medicinska sestra). V ožjo (kontrolno) skupino smo izbrali osebje, ki je bilo vsaj po nekaterih karakteristikah podobno osebju eksperimentalnega zavoda. 3 vzgojitelje, ki so v času eksperimenta zapustili zavod, smo nadomestili s tistimi, ki so prevzeli njihove vzgojne skupine. Tako sestoji kontrolna skupina v vzgojnem zavodu v Slivnici iz 14 članov osebja. Podajamo nekatere karakteristike izbrane skupine.

Tab. 13 : Osebje po starosti

Leta	N	%
20 - 25	3	21,4
26 - 30	9	64,3
31 - 37	2	14,3
	14	100,0

Poprečna starost osebja kontrolne skupine v vzgojnem zavodu v Slivnici je znašala ob prvem testiranju 28 let.

Tab. 14 : Osebje po spolu

Spol	N	%
moški	10	71,4
ženski	4	28,6
	14	100,0

Tab. 15 : Izobrazba osebja

Šola	N	%
poklicna šola	0	0,0
srednja šola	8	57,1
višja šola	5	35,7
visoka šola	1	7,2
	14	100,0

Tab. 16: Funkcija osebja

Funkcija	N	%
vzgojitelji	11	78,6
mojstri	0	0,0
ostali	3	21,4
	14	100,0

Tab. 17: Delovni staž v zavodu

Stož	N	%
1 - 5 let	10	71,4
6 -10 let	4	28,6
	14	100,0

Poprečna delovna doba znaša 3 leta in 1 mesec.

Osebnostnih testov pri kontrolni skupini osebja v vzgojnem zavodu v Slivnici nismo izvedli.

Povzetek: Značilnosti populacije osebja, ki je bilo uvrščeno v kontrolno skupino so sledeče: prevladuje moška populacija (71,4 %), v poprečju stara 28 let. Največ je osebja s srednjo izobrazbo (57,1 %), ostali (42,9 %) imajo višjo ali visoko izobrazbo. Delovni staž osebja znaša v poprečju 3 leta. Zavod nima mojstrov, pač pa le vzgojitelje in ostale strokovne delavce in sicer psihologa, socialnega delavca in medicinsko sestro. Če bi upoštevali za primerjalno skupino vse osebje v zavodu, bi bile karakteristike znatno drugačne in skupine ne bi bilo mogoče primerjati z eksperimentalno skupino osebja. Celotna skupina ima namreč v poprečju znatno višji delovni staž, drugačno ^{je} razmerje med spoloma,

v poprečju bi ugotovili višjo starost in pri izobrazbi bi še bolj izstopala srednja izobrazba.

Vzgojno poboljševalni dom v Radečah

V opazovanem obdobju je imel zavod 48 članov osebja: od tega 28 mojstrov, 15 vzgojiteljev in 5 ostalih uslužbencev (ravnatelj, vodja delavnic, ravnatelj šole, psiholog in socialni delavec). Poprečna starost osebja je znašala 33 let s starostnim razmakom od 24 do 56 let. 6 vzgojiteljev je v času eksperimenta zapustilo zavod.

Za kontrolno skupino smo iz celotne populacije osebja izbrali 13 posameznikov, ki se v poprečju po nekaterih karakteristikah niso bistveno razlikovali od osebja v eksperimentalnem zavodu. Izbrali smo 6 vzgojiteljev, 6 mojstrov in socialnega delavca (kategorija "ostali"). Ker sta v opazovanem obdobju 2 vzgojitelja zapustila zavod, smo na njuni mesti vključili 2, ki sta ju pri vzgojnem delu nadomestila. Skupina ima zato 15 in ne 13 posameznikov. Karakteristike skupine so sledeče:

Tab. 18: Osebje po starosti

Leta	N	%
20 - 25	1	6,7
26 - 30	8	53,3
31 - 35	6	40,0
	15	100,0

Poprečna starost osebja je bila ob prvem testiranju 28 let.

Tab. 19: Osebjje po spolu

Spol	N	%
moški	12	80,0
ženski	3	20,0
	15	100,0

Tab. 20 : Izobrazba osebja

Šola	N	%
poklicna	6	40,0
srednja	5	33,3
višja	4	26,7
visoka	0	0,0
	15	100,0

Tab. 21: Funkcija osebja

Funkcija	N	%
vzgojitelj	8	53,3
mojster	6	40,0
ostali	1	6,7
	15	100,0

Tab. 22 : Delovni staž v zavodu

Stož	N	%
1 - 5	10	66,7
6 - 10	3	20,0
11 - 15	2	13,3
	15	100,0

Poprečna delovna doba znaša ob prvem testiranju nekaj manj kot 5 let.

Povzetek: Starost osebja je v poprečju 28 let. Prevladujejo moški (80 %) po izobrazbi prednjači poklicna šola, na drugem mestu je srednja izobrazba in na zadnjem višja, medtem ko v kontrolno skupino niso bili vključeni posamezniki z visoko izobrazbo. Delovni staž je relativno visok, saj znaša skoro pet let. Celotna skupina strokovnega osebja v zavodu bi bila z osebjem v eksperimentalnem zavodu neprimerljiva, zlasti ker v zavodu številčno prevladujejo mojstri z dokončano poklicno šolo. Razen tega so VPD Radeče zavod s tradicijo. Ustanovljen je bil leta 1951 in je v zavodu še vedno del osebja prav od ustanovitve. Pri delu osebja je pričakovati močno zakoreninjena represivna stališča in enake vedenjske vzorce.

Kot v vzgojnem zavodu v Slivnici tudi pri osebju v vzgojnem popljševalnem domu v Radečah nismo opravili osebnostnih preskusov.

1.4.4 Gojenci

Vzgojni zavod v Logatcu

V vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu (eksperimentalni zavod), ki lahko sprejme 52 gojencev, pošiljajo mladoletnike sodišča ali socialno skrbstveni organi. Po sistemizaciji oziroma v ustanovnem aktu sprejetih

osnovnih zavodskih ciljih, sprejema zavod vedenjsko in osebnostno motene moške mladoletnike v starosti med 14 in 18 let. Gojenec lahko ostane v zavodu tudi po dopolnjenem 18. letu starosti, vendar ne dalj kot do dopolnjenega 21. leta starosti (glej čl. 14 Zakona o usposabljanju otrok in mladoletnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju).

Eksperimentalni zavod je sprejemal mladoletnike le preko triažne postaje - Prehodnega mladinskega doma v Ljubljani. S tem je bila v precejšnji meri zagotovljena enotnost in doslednost preverjanja kriterijev, katere je eksperimentalni zavod po dogovoru in s pristankom nadrejenih odgovornih organov uveljavil že pred otvoritvijo. Zagotovljen je bil tudi standarden diagnostičen postopek v enakih pogojih, s čemer je bila dosežena večja objektivnost dobljenih rezultatov.

V zvezi s sprejetimi in uveljavljenimi kriteriji je treba povedati, da je zavod odklanjal duševno bolne, gojence s psihoorganskim sindromom, umsko defektne (tiste, katere je ocenila komisija za kategorizacijo in evidenco otrok z motnjami v duševnem in telesnem razvoju kot umsko defektne), telesno invalidne in cigane. Navedene kategorije mladoletnikov, ki tvorijo v naših vzgojnih zavodih in v vzgojno poboljševalnem domu po okvirnih cenitvah okoli 15 % populacije, bi zahtevale specialno obravnavanje v specialnih institucijah kot n.pr. v psihiatričnih bolnišnicah, v zavodih za defektne, v zavodih za invalidno mladino itd. V zavodih za mladino z motnjami vedenja in osebnosti pa predstavljajo te kategorije mladoletnikov izjeme, ki po dosedanjih izkušnjah bistveno otežkočajo sistematično vzgojno in prevzgojno delo. Kot izjeme pa niso tako številni, da bi

jih lahko obravnavali v posebnih skupinah znotraj posameznih inštitucij.

Navedene kriterije je uspel eksperimentalni zavod le deloma uresničiti predvsem zaradi pritiska s terena. Odklanjal je lahko le zelo evidentne primere. V kategorijo psihoorganikov niso bili uvrščeni mladoletniki z minimalno cerebralno disfunkcijo (MCD).

Iz povedanega sledi, da je lahko zavod dogovorjene kriterije pri sprejemu gojencev v praksi le deloma realiziral, zaradi česar populacija gojencev ni bila bistveno drugačna kot bi bila, če bi prihajali gojenci v zavod spontano, brez kakršnihkoli v naprej postavljenih kriterijev.

Podali bomo nekaj karakteristik gojencev v eksperimentalnem zavodu, ki so veljavne za eksperimentalno obdobje (1967 - 1971). V tem obdobju je bilo v zavod sprejetih in obravnavanih 105 gojencev, vendar je pri posameznih karakteristikah, ki jih bomo podali, numerus različen. Iz različnih razlogov: ker so nekateri gojenci odklonili sodelovanje pri testiranju, ali ker v času testiranja v zavodu niso bili navzoči, ker smo zajeli v analizo le določeno število gojencev in podobno. Predstavili bomo sledeče karakteristike gojencev: starost (ob sprejemu v zavod), izobrazbo (ob odpustu iz zavoda), vzrok oddaje v zavod, nadalje nekatere osebne karakteristike, ki smo jih ugotovili s progresivnimi matricami (194), z Bender testom (281), z Mooney-evim seznanom osebnih problemov (163), in z MMQ testom (162), navedli pa bomo tudi nekatere podatke okolja, iz katerega izvirajo gojenci in so karakteristični za delinkventno populacijo v vzgojnih zavodih.

Tab.23: Starost gojencev (ob sprejemu v zavod)

Starost	N	%
14 let	3	2,9
15 let	22	20,9
16 let	29	27,6
17 let	35	33,3
18 let	14	13,4
19 let	2	1,9
	105	100,0

Poprečna starost skupine gojencev v eksperimentalnem zavodu je bila ob sprejemu 16 let.

Tab. 24: Izobrazba gojencev (ob odpustu iz zavoda)

Razred	N	%
5. razred	6	5,7
6. razred	13	12,4
7. razred	15	14,3
8. razred	71	67,6
	105	100,0

32,4 % gojencev ob odpustu iz zavoda ni imelo dokončane osnovne šole.

Tab.25: Kaznivo dejanje

Kaznivo dejanje	N	%
da	104	99,8
ne	1	0,2

Rezultati psiholoških testov

Rezultate psiholoških testov pri gojencih bomo primerjali z rezultati (M, SD) pri drugih skupinah, ki so nam bili dosegljivi in so po nekaterih kriterijih primerljivi s skupino gojencev eksperimentalnega zavoda. Progresivne matrice primerjamo z delinkventno in nedelinkventno populacijo iz leta 1967 (124), Bender test z rezultati skupine industrijskih delavcev (N = 314) iz preliminarne standardizacije testa leta 1961 (281) in rezultate Mooneyevega preskusa z rezultati, ki smo jih ugotovili pri skupini kandidatov za kadetsko šolo v Ljubljani v letu 1970 (N = 314). Za MMQ test nam niso bili dosegljivi rezultati skupine, ki bi bila primerljiva s skupino gojencev eksperimentalnega zavoda.

Tab. 26: Progresivne matrice

	Nedelinkventna populacija 1957	Delinkventna populacija 1957	Eksperimentalna skupina
N	405	86	55
M	39,30	28,17	36,95
SD	8,29	9,71	7,84

Nedelinkventna populacija 1957 : eksperimentalna skupina

t = 1,979; signifikanten na nivoju 0,05

F = 1,1184; nesignifikanten

Delinkventna populacija 1957 : eksperimentalna skupina

t = 5,594; signifikanten na nivoju 0,001

F = 1,5339; nesignifikanten

Nedelinkventna populacija 1957 : delinkventna populacija 1957

t = 10,94; signifikanten na nivoju 0,001

F = 1,3719; nesignifikanten

Gojenci eksperimentalnega zavoda so inteligentnostno bliže nedelinkventni mladoletniški populaciji iz leta 1957, kot pa delinkventni populaciji. Razliko bi morda lahko pripisali drugačni populaciji gojencev, ki prihaja v zadnjih letih v vzgojne zavode. V mislih imamo v domači kriminološki literaturi večkrat omenjeno konstatcijo, da se pojavlja v vrstah delinkventov zadnja leta vse več mladoletnikov iz družin z dobrim ali celo nadpovprečnim materialnim stanjem. Zaznani premiki v socialni strukturi populacije mladoletnih delinkventov, ki se domnevno, posledično odražajo v spremenjenih osebnostnih karakteristikah populacije, bi se lahko odrazili tudi pri mladoletnikih, ki prihajajo v vzgojne zavode.

Nadalje moramo upoštevati, da je eksperimentalni zavod med kriterije pri sprejemu gojencev uveljavil tudi kriterij "inteligentnostne normalnosti". Zavod odklanja gojence pri katerih je stopnja inteligentnosti nižja od podpovprečja (IQ nižji od 80).

Ne moremo tudi mimo dejstva, da so progresivne matrice test, ki je bil v zadnjih 15 letih mnogo v rabi, zlasti pri poklicnem usmerjanju in pri sistematskih testiranjih v osnovni šoli. Domnevamo lahko, da mnogim gojencem ni bil neznan, ampak so se z njim že seznanili pri prejšnjih testiranjih.

Tab: 27: Bender test

	Industrijski delavci	Eksperimentalna skupina
N	314	58
M	14,63	29,24
SD	6,14	17,56

t = 11,409 - signifikanten na nivoju 0,001

F = 8,1970; signifikanten na nivoju 0,01

Eksperimentalna skupina ima v poprečju pomembno manj ugoden rezultat kot skupina mladih industrijskih delavcev (t je signifikanten na nivoju 0,001), srednja vrednost ($M = 29,24$) pretvorjena v ²¹⁴ vrednost znaša 84,09, kar po Pascal-u in Suttellov-i že presega kritično mejo normalnosti.²¹⁵ Iz individualnih rezultatov pretvorjenih v razrede vidimo, da je 24 (41,37%) rezultatov nad kritično mejo, razen tega so rezultati močno razpršeni, kar je razvidno tudi iz velike standardne deviacije ($SD = 17,56$). Če bi n.pr. iz skupine izdvojili 7 mladoletnikov z izjemno visoki negativnimi skori, bi bil poprečen rezultat manj neugoden in standardna deviacija bi bila bistveno manjša kot je v danem primeru. Govorimo lahko o podskupini 7 gojencev z izrazito negativnim (patološkim) rezultatom pri Bender testu, zaradi česar vzbuja pozornost vsa skupina.²¹⁶

Tab. 28: Mooneyev seznam osebnih problemov

Kategorija	Kandidati za kadet. šolo		Eksperimentalna skupina		Značilnost razlik	
	M	SD	M	SD	t	F
I. Zdravstveni problem	1,57	1,91	5,61	3,43	11,039***	3,226**
II. Šolski problemi	2,72	2,62	7,32	5,69	8,636***	4,718**
III. Družinski problemi	2,36	2,83	11,11	4,76	16,427***	2,829**
IV. Materialni problemi	4,89	3,68	10,61	5,97	8,323***	2,631**
V. Medosebni odnosi	3,51	3,52	8,08	5,98	6,873***	2,887**
VI. Problemi uveljavljanja	2,14	2,71	9,24	4,72	13,774***	3,035**
VII. Osebnostni problemi	2,77	3,24	10,05	5,69	11,769***	3,084**
VIII. Zbirni rezul.	20,00	15,80	62,24	27,54	14,048***	3,038**

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** F = signifikanten na nivoju 0,01

Vse razlike so signifikantne na nivoju 0,001, kar pomeni, da imajo gojenci eksperimentalne skupine bistveno več osebnih problemov kot kandidati za kadetsko šolo. Standardne deviacije skupine gojencev eksperimentalnega zavoda so pri vseh kategorijah in tudi pri zbirnem rezultatu signifikantno večje (na nivoju 0,01) kot standardne deviacije skupine kandidatov za kadetsko šolo. To pomeni, da je skupina gojencev v primerjavi s kandidati za kadetsko šolo izrazito nehomogena, kar smo ugotovili že pri rezultatih Bender testa. Ne glede na to, da so razlike pri aritmetičnih sredinah pričakovane, pa jemljemo rezultate kandidatov za miličniško kadetsko šolo z rezervo, ker so mladoletniki pri sprejemnem izpitu za vpis v šolo motivirani predstaviti sebe kolikor mogoče ugodno.

Tab.29 : Preskus z vprašalnikom za ugotavljanje nevrotičnosti (MMQ)*

Razred	N	%
normalno (0-14)	28	68,3
mejni rezultat (15-20)	9	21,9
lažja nevroza (21-26)	4	9,8
težja nevroza (27-38)	0	0,0
	41	100,0

* Razredi za testna vprašanja, ki se nanašajo na stopnjo nevrotičnosti, kot tudi za detektor laži (glej naslednjo tabelo), so povzeti po avtorju (162)

214 Glej formulo za pretvarjanje surovih vrednosti v "z" vrednosti. Priročnik (281), str. 88

215 Ibid., str. 21

216 Skalar (262), str. 220

Tab. 30 : MMQ, detektor laži

Razred	N	%
disimulacija (0-2)	11	26,8
normalno (3-9)	26	63,5
sum na simulacijo (10-12)	3	7,3
simulacija (13-18)	11	2,4
	41	100,0

Gojenci eksperimentalne skupine ne manifestirajo nevrotičnih težav. Le pri 4 gojencih (9,8%) odkrivamo lažjo nevrotičnost, težja nevrotičnost pa se ne pojavlja v nobenem primeru. Rezultati detektorja laži nam odkrivajo v poprečju visoko iskrenost (63,4%). Preostali gojenci so bolj nagnjeni k disimulaciji kot k simulaciji. Morda bi lahko pojav pojasnili z režimom v zavodu, ki je že posledica permisivne ravnanosti osebja. V taki atmosferi namreč ni nobenega razloga, da bi se gojenci obrambno zatekali v bolezen, pač pa so nasprotno motivirani, da so polnovredni člani zavodske skupnosti.

Podatki o družinskem okolju in pogojih razvoja gojencev eksperimentalnega zavoda ²¹⁷

Izvor družine: 80 % gojencev izhaja iz družin, ki so nastanjene v mestnem okolju in le 20 % gojencev prihaja iz podeželja.

Za številne mestne družine velja, da so migrirale iz podeže-

²¹⁷ Podatke smo povzeli po delu dr. Milice Bergant "Slovenski mladostniki na krivi poti" (15). Proučevana skupina je obsegala 63 gojencev (N = 63), ki so bili sprejeti v zavod in iz njega odpuščeni med letom 1967 do 1971 (obdobje trajanja eksperimenta). Iz dela dr. Bergantove smo povzeli le nekatere najbolj karakteristične podatke, ki so v domači in tuji kriminološki literaturi prikazani kot kriminogeni faktorji.

lja v mesto.

Delovna kvalifikacija očetov gojencev: 40,4 % očetov je kvalificiranih delavcev, 34,6 % je nekvalificiranih delavcev, 16,3 % je uslužbencev v administraciji, ostali poklicni profili pa so zastopani manj koncentrirano.

Zaposlenost mater: 80 % mater gojencev v eksperimentalnem zavodu je zaposlenih. Republiško poprečje znaša le 42,4 % (za leto 1972)²¹⁸

Ekonomsko stanje družine: Slabo - 40 %, srednje - 40%, dobro - 20%.

Izobrazba staršev: 53 % očetov in 35 % mater nima dokončane osnovne šole. To je daleč pod slovenskim poprečjem, saj je leta 1957 znašalo poprečje za Slovenijo 25 %, za mestno okolje pa celo samo 6 %²¹⁹.

Družinska skupnost: 56 % gojencev izhaja iz nepopolnih družin.

Presaditve: 62 % gojencev je pred prihodom v zavod v svojem življenju najmanj enkrat spremenilo okolje. Presaditve (dolgotrajnejše hospitalizacije v bolnišnici, v zavodu ali dolgotrajnejše življenje izven družine oziroma često menjavanje okolja v zgodnji mladosti) štejejo številni avtorji za enega izmed pomembnih kriminogenih faktorjev²²⁰

Karakteristike staršev: Med očeti gojencev eksperimentalnega zavoda

²¹⁸ Statistični letopis (275), str. 76.

²¹⁹ Glonar (82), str. 80-83

²²⁰ Glej Bowlby ((24)). O tem problemu so pisali še R. Spitz (Francija), E. Bielicka (Poljska), A.M. Maierhoffer (Švica) in drugi.

prevladujejo agresivni, tiranski očetje (47,4%), ki so nagnjeni k alkoholizmu (40 %). Na drugem mestu so vzgojno nesposobni, nezainteresirani, emocionalno indiferentni (25 %).

Med materami izstopajo apatične, emocionalno indiferentne (44 %), sledijo matere, ki so preutrujene in nemočne, vendar otroka ščitijo in zagovarjajo (20 %).

Iz opisanih karakteristik staršev sledi, da izhajajo gojenci v veliki meri (cca 70 %) iz družin, katerih starši so agresivni in emocionalno indiferentni. Pri 82 % gojencev lahko ugotovimo v obdobju primarne socializacije vzgojno zanemarjenost oziroma neustrezno družinsko okolje, v katerem se kopičijo neugodne okoliščine in frustracije.

Prof. Bergantova meni v delu, iz katerega smo povzeli opisane karakteristike, da bi lahko posebnosti, ki jih je našla pri gojencih eksperimentalnega zavoda oziroma pri njihovih družinah, posplošili na delinkventno in vedenjsko moteno mladino, ki se prevzgaja v naših vzgojnih zavodih, torej tudi na mladino v kontrolnih zavodih. V zvezi s tem pravi sledeče: "Primeren numerus gojencev logaškega zavoda (63) ob katerih smo iskali socializacijske posebnosti in njihove vzgojne težave, je s kvantitativnega vidika reprezentativen za vso našo moško disocialno populacijo v starosti 14 - 19 let, ki se prevzgaja v naših zavodih. Analiza eksperimentalne in kontrolne skupine pa je tudi dokazala, da se te populacije v različnih zavodih, po kvalitativnem vidiku, po stopnji motenosti v bistvu ne razlikujejo. Zato je vzorec, ki smo ga zajeli v naši razpravi reprezentativen, po vidikih opisanega merjenja tudi v tem pogledu in rezultate lahko posplošimo na širšo tovrstno zavodsko populacijo

na Slovenskem.²²¹

Vzgojni zavod v Slivnici lahko sprejme 70 gojencev. Sodišča in skrbstveni organi usmerjajo v ta zavod vedenjsko in osebnostno motene mladoletnike moškega spola v starosti 14 - 18 let, ki so po oceni sodišča ali skrbstvenega organa toliko urejeni, da se lahko izučujejo ali priučujejo v podjetjih in v tovarnah izven zavoda. Mladoletnik lahko ostane v zavodu do dopolnjenega 21. leta starosti (člen 14 Zakona o usposabljanju otrok in mladoletnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju). V vzgojni zavod v Slivnico prihajajo gojenci le izjemoma preko Prehodnega mladinskega doma v Novih Jaršah. Od leta 1970 dalje (od izida pravilnika o načinu imenovanja in o sestavi strokovnih komisij za vedenjsko in osebnostno motene otroke in mladoletnike, ter o postopku za napotitev teh otrok in mladoletnikov v vzgojne zavode (193)/ so prihajali mladoletniki v zavod na priporočilo in z diagnostičnim materialom strokovnih komisij.

Kot smo že poudarili je kriterij sprejema v vzgojni zavod v Slivnico relativna mladoletnikova vedenjska urejenost in sicer v tolikšni meri, da je mladoletnik sposoben zaposlitve izven zavoda. Ta kriterij mora biti z vso resnostjo upoštevan. Če ne, to se pravi, če mladoletnik ni sposoben toliko samodiscipline, da bi bil lahko zaposlen izven zavoda, mora sodišče izreči drugačen ukrep oziroma za drugačen ukrep se mora odločiti skrbstveni organ. Druge izbire ni, kajti zavod nima nobene možnosti za interno zaposlovanje. Sodišča in socialno skrbstveni organi zato percipirajo vzgojni zavod v Slivnici upravičeno

²²¹ Bergant Milica (15), str. 19. V zvezi s tem glej še: Skalar (262), str. 225 in 226 in poglavje 1.4.4 v tem delu.

kot zavod z najbolj odprtim in najbolj sproščenim režimom.

V nadaljevanju bomo predstavili karakteristike skupine 23 gojencev iz vzgojnega zavoda Slivnica. To so gojenci, ki so prišli v zavod med 1. septembrom in 31. decembrom 1970 (obdobje štiri mesece) katere smo izbrali v zvezi z eksperimentom v Logatcu za kontrolno skupino.

Tab.31 : Starost gojencev (ob sprejemu v zavod)

Starost	N	%
15 let	3	13,0
16 let	9	39,1
17 let	7	30,4
18 let	3	13,0
19 let	1	4,3
	23	100,0

Poprečna starost gojencev kontrolne skupine v vzgojnem zavodu v Slivnici je bila ob sprejemu v zavod 16 let in 6 mesecev.

Tab. 32 : Izobrazba gojencev (ob odpustu iz zavoda)

Razred	N	%
6. razred	5	21,7
7. razred	2	8,7
8. razred	16	69,6
	23	100,0

30,4 % gojencev ob odpustu iz zavoda ni imelo dokončane osnovne šole.

Tab. 33 : Kaznivo dejanje kot eden izmed vzrokov oddaje mladoletnika v vzgojni zavod

Kaznivo dejanje	N	%
da	18	78,3
ne	5	21,7
	23	100,0

Rezultati psiholoških testov

Tab. 34 : Progresivne matrice

	Nedelinkv. popul. 1957	Delinkvent. popul. 1957	Eksper. sku- pina	VZ Slivnica
N	405	86	55	18 ^x
M	39,30	28,17	36,95	39,83
SD	8,29	9,71	7,84	7,08

Pri vseh psiholoških testih je število gojencev v VZ Slivnici le 18 in sicer zato, ker 5 gojencev v času testiranja ni bilo v zavodu; trem izmed njih je bil spremenjen ukrep, dva pa sta bila na dopustu.

Nedelinkventna populacija 1957: VZ Slivnica:

$t = 0,266$; nesignifikanten

$F = 1,371$; nesignifikanten

Delinkventna populacija 1957: VZ Slivnica

$t = 4,789$; signifikanten na nivoju 0,001

$F = 1,881$; nesignifikanten

Eksperimentalna skupina: VZ Slivnica

$t = 1,365$; nesignifikanten

$F = 1,226$; nesignifikanten

Signifikantna razlika v aritmetičnih sredinah (na nivoju 0,001) se pojavi le v razmerjih med delinkventno populacijo 1957

in med skupino gojencev v kontrolnem zavodu v Slivnici. To pomeni, da je skupina gojencev v vzgojnem zavodu v Slivnici po inteligentnosti sorodna nedelinkventni populaciji 1957 in tudi skupini gojencev eksperimentalnega zavoda. Standardne deviacije v vseh treh zvezah statistično niso signifikantne.

Tab. 35: Bender test

	Industrijski delavci	Eksperimentalna skupina	Vzgojni zavod Slivnica
N	314	58	18
M	14,63	29,24	19,44
SD	6,14	17,56	13,29

Industrijski delavci : VZ Slivnica:

$t = 2,945$; signifikanten na nivoju 0,01

$F = 4,688$; signifikanten na nivoju 0,01

Eksperimentalna skupina : VZ Slivnica:

$t = 2,155$; signifikanten na nivoju 0,05

$F = 1,745$; nesignifikanten

Med skupino industrijskih delavcev in gojenci kontrolnega zavoda v Slivnici je pri Bender testu v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna razlika. Rezultat skupine gojencev kontrolnega zavoda je manj ugoden, kot je rezultat primerjalne skupine industrijskih delavcev, vendar je po Pascal - Suttellovih kriterijih²²² v mejah normale ($z = 58,7$). Skupina gojencev je manj homogena kot skupina industrijskih delavcev ($F = 4,688$); signifikanten na nivoju 0,01.

²²² Šali, Priročnik (281), str. 21

Med skupino gojencev eksperimentalnega zavoda in skupino gojencev VZ Slivnica je signifikantna razlika v aritmetičnih sredinah. Pri gojencih kontrolnega zavoda je rezultat ugodnejši. Odraža v poprečju večjo normalnost populacije kot pri gojencih eksperimentalnega zavoda. Skupina gojencev iz VZ Slivnice je tudi homogenejša kot skupina gojencev iz eksperimentalnega zavoda, vendar razlika med standardnimi deviacijami ni statistično signifikantna.

Tab. 36: Mooneyev seznam osebnih problemov

Kategorija	Kandidati za kadet. šolo		Vzgojni zavod Slivnica		Značilnost razlik	
	M	SD	M	SD	t	F
I. Zdravstveni problemi	1,57	1,91	7,65	3,181	12,215***	2,774**
II. Šolski problemi	2,72	2,62	9,35	4,932	9,553***	3,543**
III. Družinski problemi	2,36	2,83	12,12	5,829	12,797***	4,242**
IV. Materialni problemi	4,89	3,68	11,12	4,526	6,696***	1,513
V. Medosebni odnosi	3,51	3,52	8,00	5,160	4,968***	2,149*
VI. Problemi uveljavljanja	2,14	2,71	10,06	6,299	10,580***	5,403**
VII. Osebnostni problemi	2,77	3,24	11,12	6,343	9,651***	3,845**
VIII. Zbirni rezul.	20,00	15,80	69,41	28,196	11,885***	3,185**

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** F = signifikanten na nivoju 0,01

Iz Mooneyevega seznama osebnih problemov sledi, da imajo gojenci VZ Slivnice več osebnih problemov kot kandidati za kadetsko šolo. Aritmetične sredine pri vseh kategorijah (tudi pri zbirni) so statistično signifikantne. Pri večini kategorij (razen pri IV.) ugo-

tavljamo tudi statistično signifikantne razlike med standardnimi deviacijami. V vseh primerih je skupina gojencev iz VZ Slivnice manj homogena kot skupina kandidatov za kadetsko šolo.

Tab. 37: Mooneyev seznam osebnih problemov (VZ Logatec : VZ Slivnica)

Kategorija	Eksperimentalni zavod		Vzgojni zavod Slivnica		t	Značilnost razlik F
	M	SD	M	SD		
I. Zdravstveni problemi	5,61	3,43	7,65	3,181	2,047*	1,163
II. Šolski problemi	7,32	5,69	9,35	4,932	1,250	1,331
III. Družinski problemi	11,11	4,76	12,12	5,829	0,665	1,499
IV. Materialni problemi	10,61	5,97	11,12	4,526	0,309	1,739*
V. Medosebni odnosi	8,08	5,98	8,00	5,160	0,049	1,343
VI. Problemi uveljavljanja	9,24	4,72	10,06	6,299	0,525	1,781*
VII. Osebnostni problemi	10,05	5,69	11,12	6,343	0,611	1,243
VIII. Zbirni rezultat	62,24	27,54	69,41	28,196	0,870	1,048

* t = signifikanten na nivoju 0,05

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Med skupino gojencev eksperimentalnega zavoda in skupino gojencev kontrolnega zavoda VZ v Slivnici pri Mooneyevem seznamu osebnih problemov v aritmetičnih sredinah večinoma ni statistično signifikantnih razlik. Pojavlja se le ena pri prvi kategoriji (zdravstveni problemi) iz česar sledi, da imajo gojenci vzgojnega zavoda v Slivnici več problemov v zvezi z zdravstvenim stanjem in počutjem kot gojenci eksperimentalnega zavoda.

Pri četrthi kategoriji (materialni problemi) so odgovori gojencev vzgojnega zavoda v Slivnici bolj homogeni kot odgovori eksperimentalne skupine, pri šesti kategoriji (problemi na področju uveljavljanja) pa so bolj homogeni odgovori skupine gojencev eksperimentalnega zavoda. V obeh primerih je F signifikanten na nivoju 0,05.

Tab. 38 : Preskus z vprašalnikom za ugotavljanje nevrotičnosti (MMQ)

Razred	N	%
normalno (0 - 14)	12	66,6
mejni rezultat (15 - 20)	4	22,3
lažja nevrotičnost (21 - 26)	2	11,1
težja nevrotičnost (27 - 38)	0	0,0
	18	100,0

Nevrotične težave pri gojencih kontrolne skupine v vzgojnem zavodu v Slivnici ne izstopajo. 12 (66,6 %) gojencev ne manifestira nobenih nevrotičnih težav, medtem ko težje nevrotične prizadetosti ne zasledimo v nobenem primeru.

Tab. 39 : MMQ, detektor laži

Razred	N	%
disimulacija (0 - 2)	4	22,3
normalno (3 - 9)	10	55,5
sum na simulacijo (10 - 12)	3	16,6
simulacija (13 - 18)	1	5,6
	18	100,0

Mladoletniki so relativno iskreni (55,5 %), vendar bi glede na popolno odprtost zavoda pričakovali vseeno še višjo stopnjo iskrenosti.

sti, v kolikor so premise takega sklepa logično upravičene. Zvezo med iskrenostjo in režimom v zavodu si dovoljujemo zaradi nekaterih izkustvenih podatkov, nimamo pa glede tega dokazov v raziskavah.

Analize družinskega okolja pri kontrolni skupini gojencev iz vzgojnega zavoda v Slivnici nismo opravili, vendar lahko ugotovljene karakteristike pri gojencih v eksperimentalnem zavodu posplošimo tudi na gojence vzgojnega zavoda v Slivnici. (glej str. 215 istega poglavja).

1.1.3 Vzgojno poboljševalni dom v Radečah

Kapaciteta vzgojno poboljševalnega doma v Radečah je 130. Zavod sprejema delinkventne mladoletnike moškega spola (kapaciteta 110) in ženskega spola (kapaciteta 20) v starosti med 14 in 18 letom, samo s sodno odločbo (čl. 77 KZ). Zavod sprejema izjemoma tudi mlajše polnoletne, ki so že dopolnili 18 let, vendar še niso stari več kot 21 let. (čl. 79 KZ). Mladoletniki lahko ostanejo v zavodu do pet let, vendar le do dopolnjenega 23. leta starosti.

Oddaja mladoletnika v vzgojno poboljševalni dom je zadnji izmed vzgojnih ukrepov in vsebuje pri praktični aplikaciji več represivnih elementov kot pa oddaja v vzgojni zavod. Za ta ukrep se sodišča odločajo v primeru težjih kaznivih dejanj in pa v primerih, če prej izrečeni vzgojni ukrepi niso uspeli. Zavod ne more uveljavljati nobenih selekcijskih kriterijev, pač pa mora sprejeti vse mladoletnike, ki jih v zavod napotijo sodišča. Kljub temu bi bilo mogoče govoriti o določeni selekciji, kajti na vzgojni ukrep, ki ga izreče sodišče imajo določen vpliv socialno skrbstveni organi, ki so dolžni za vsakega mladoletnika, ki ga obravnava sodišče, izdelati socialno anamnezo in mnenje. Ta mnenja, zlasti kvalitetnejša, imajo določen vpliv na izrek

²²³ Zakonik o kazenskem postopku (340) čl. 432

vzgojnega ukrepa.

Podobno kot za vzgojni zavod v Slivnici bomo predstavili karakteristike skupine 23 gojencev, ki so bili sprejeti v zavod med 1. septembrom in 31. decembrom 1970 in smo jih izbrali za 2. kontrolno skupino.

Tab. 40: Starost gojencev (ob sprejemu v zavod)

Starost	N	%
15	2	8,7
16	7	30,5
17	9	39,1
18	4	17,4
19	1	4,3
	23	100,0

Poprečna starost gojencev kontrolne skupine v VPD Radečah je bila ob sprejemu v zavod 16 let, 10 mesecev.

Tab. 41: Izobrazba gojencev (ob odpustu iz zavoda)

Razred	N	%
4. razred	3	13,0
5. razred	5	21,7
6. razred	4	17,4
7. razred	3	13,0
8. razred	8	34,9
	23	100,0

65,1 % gojencev ob odpustu iz zavoda ni imelo dokončane osnovne šole.

Tab. 42 : Kaznivo dejanje kot vzrok oddaje mladoletnika v vzgojno popoljševalni dom

Kaznivo dejanje	N	%
da	23	100,0
ne	0	0,0

Rezultati psiholoških testov

Tab. 43 : Progresivne matrice

	Nedelinkventna populacija 1957	Delinkventna populacija 1957	Eksperimentalna skupina	Vzgojno popoljševalni dom Radeče
N	405	86	55	22*
M	39,30	28,17	36,95	34,38
SD	8,29	9,71	7,84	10,62

Nedelinkventna populacija 1957 : VPD Radeče:

t = 2,606; signifikanten na nivoju 0,01

F = 1,639; nesignifikanten

Delinkventna populacija 1957 : VPD Radeče:

t = 2,555; signifikanten na nivoju 0,05

F = 1,195; nesignifikanten

Eksperimentalna skupina : VPD Radeče:

t = 1,137; nesignifikanten

F = 1,833; signifikanten na nivoju 0,05

* Število gojencev pri psiholoških testih je 22, ker je bil v času testiranja eden izmed njih na begu.

Kontrolna skupina gojencev v VPD Radečah se razlikuje od nedelinkventne populacije 1957, pa tudi od delinkventne populacije 1957.

Rezultat skupine gojencev v VPD Radečah je nekje na sredini med rezultatom primerjalnih skupin. Torej še vedno signifikantno nižji od nedelinkventne populacije 1957, vendar signifikantno višji od delinkventne populacije 1957.

Med eksperimentalno skupino in skupino gojencev v VPD Radečah pri aritmetičnih sredinah ni signifikantnih razlik, čeprav ima eksperimentalna skupina nominalno višji rezultat. Predpostavljamo pa lahko že statistično signifikantne razlike med kontrolno skupino v VPD Radečah in kontrolno skupino gojencev vzgojnega zavoda v Slivnici.

Rezultati skupine gojencev eksperimentalnega zavoda so homogenejši od rezultatov skupine gojencev v VPD Radečah.

Tab. 44: Bender test

	Industrijski delavci	Eksperimentalna skupina	Vzgojno poboljševalni dom Radeče
N	314	58	22
M	14,63	29,24	23,04
SD	6,14	17,56	12,66

Industrijski delavci : VPD Radeče:

$t = 5,629$; signifikanten na nivoju 0,001

$F = 4,250$; signifikanten na nivoju 0,01

Eksperimentalna skupina : VPD Radeče:

$t = 1,493$; nesignifikanten

$F = 1,925$; signifikanten na nivoju 0,05

Poprečni rezultat Bender testa je signifikantno višji (manj ugoden) kot rezultat primerjalne skupine industrijskih delavcev, vendar po Pascal-Suttellovih kriterijih še vedno normalen ($z = 63,76$)²²⁴. Sku-

224 Šali: Priročnik (281), str. 21

pina industrijskih delavcev je tudi homogenejša ($F = 4,250$; signifikanten na nivoju $0,01$) od kontrolne skupine gojencev v VPD Radečah.

Med eksperimentalno skupino v Logatcu in kontrolno skupino v VPD Radečah v aritmetičnih sredinah ni signifikantnih razlik. Iz F rezultata pa sledi, da je kontrolna skupina signifikantno homogenejša od eksperimentalne skupine.

Vizuelno je evidentno, da med kontrolno skupino v VPD Radečah in kontrolno skupino v VZ Slivnici aritmetične sredine in standardne deviacije ne bi bile statistično signifikantne.

Tab. 45 : Mooneyev seznam osebnih problemov

Kategorija	Kandidati za kadet. šolo		Vzgojno poboljševal. dom Radeče		Značilnost razlik	
	M	SD	M	SD	t	F
I. Zdravstveni problemi	1,57	1,91	6,45	4,339	10,229***	5,161**
II. Šolski problemi	2,72	2,62	4,95	3,886	3,702***	2,199**
III. Družinski problemi	2,36	2,83	9,50	4,399	10,901***	2,416**
IV. Materialni problemi	4,89	3,68	9,04	5,066	4,950***	1,895*
V. Medosebni odnosi	3,51	3,52	8,18	4,415	5,883***	1,573
VI. Problemi uveljavljanja	2,14	2,71	8,18	5,612	9,129***	4,289**
VII. Osebnostni problemi	2,77	3,24	8,86	5,139	8,097***	2,516**
VIII. Zbirni rezul.	20,00	15,80	55,18	27,048	9,475***	2,931**

*** t = signifikanten na nivoju $0,001$

** t = signifikanten na nivoju $0,01$; F = signifikanten na nivoju $0,01$

* t = signifikanten na nivoju $0,05$; F = signifikanten na nivoju $0,05$

Kontrolna skupina gojencev v VPD Radečah ima pri vseh kategorijah več osebnih problemov kot skupina kandidatov za kadetsko šolo. Vse razlike so statistično signifikantne na nivoju 0,001. Pri večini kategorij (razen pri kategoriji V. - problemi v medosebnih odnosih) so tudi razlike v standardnih deviacijah statistično signifikantne. Kažejo na manjšo homogenost skupine gojencev v VPD Radečah v primerjavi s skupino kandidatov za kadetsko šolo.

Tab. 46 : Mooneyev seznam osebnih problemov

Kategorija	Eksperimentalni zavod		Vzgojno poboljševalni dom Radeče		Značilnost razlik	
	M	SD	M	SD	t	F
I. Zdravstveni problemi	5,61	3,43	6,45	4,339	0,813	1,6
II. Šolski problemi	7,32	5,69	4,95	3,886	1,703	2,144*
III. Družinski problemi	11,11	4,76	9,50	4,339	1,275	1,480
IV. Materialni problemi	10,61	5,97	9,04	5,066	1,018	1,389
V. Medosebni odnosi	8,08	5,98	8,18	4,415	0,067	1,835
VI. Problemi uveljavljanja	9,24	4,72	8,18	5,612	0,768	1,414
VII. Osebnostni problemi	10,05	5,69	8,86	5,139	0,794	1,226
VIII. Zbirni rezul.	62,24	27,54	55,18	27,048	0,946	1,037

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Med skupino gojencev eksperimentalnega zavoda in skupino gojencev kontrolnega zavoda v VPD Radečah pri aritmetičnih sredinah ni statistično signifikantnih razlik. Osebni problemi so enako aktualni

za obe skupini. Signifikantna razlika med standardnima deviacijama pri kategoriji II. (šolski problemi) kaže na večjo homogenost kontrolne skupine v VPD Radeče.

Med kontrolno skupino gojencev v VPD Radečah in kontrolno skupino gojencev v vzgojnem zavodu v Slivnici nismo preverjali signifikantnosti razlik med aritmetičnimi sredinami in standardnimi deviacijami, ker so razlike evidentno nepomembne, pri skoro identičnih numerusih.

Tab. 47: Vprašalnik za ugotavljanje nevrotičnosti (MMQ)

Razred	N	%
normalno (0 - 14)	11	49,9
mejni rezultat (15 - 20)	4	18,2
lažja nevrotičnost (21 - 26)	5	22,8
težja nevrotičnost (27 - 38)	2	9,1
	22	100,0

Nevrotične težave pri gojencih kontrolne skupine v VPD Radečah ne predstavljajo posebnega problema. Težja nevrotičnost je nakazana le pri dveh gojencih (9,1 %).

Tab. 48: MMQ - detektor laži

Razred	N	%
disimulacija (0 - 2)	2	9,1
normalno (3 - 9)	13	59,1
sum na simulacijo (10 - 12)	4	18,2
simulacija (13 - 18)	3	13,6
	22	100,0

13 (cca 60 %) mladoletnikov je odgovarjalo pri MMQ testu iskreno. Izrazitejše tendence k simuliranju so nakazane le pri 3 mladoletnikih (13,6 %). Rezultat je zadovoljiv, zlasti še, če upoštevamo, da je za gojence (tudi za odrasle), ki živijo v vzgojnih oziroma v penoloških institucijah značilno nezaupanje do osebja in do kakršnihkoli posegov v njihovo notranje življenje. Ker je vzgojno poboljševalni dom v Radečah zavod, ki ima številne karakteristike penološke institucije, bi pričakovali pri gojencih tem večjo distanco in tem več nezaupanja, kar bi se lahko odrazilo tudi pri detektorju laži pri MMQ testu.

Tudi za gojence v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah se sklicujemo podobno kot pri gojencih v vzgojnem zavodu v Slivnici, glede podatkov o starših, družinah in razvojnih pogojih gojencev na analizo M. Bergantove (15., 17.).

1.4.5 Odprtost zavodov

Eksperimentalni zavod v Gorenjem Logatcu, kot tudi kontrolna zavoda - vzgojni zavod v Slivnici in vzgojno poboljševalni dom v Radečah, so zavodi odprtega tipa. Ne glede na to pa je izrek vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v vzgojni zavod ali v vzgojno poboljševalni dom, ki ga izreče sodišče, združen s prisilo, s katero je zakonodajalec zagotovil izvršitev izrečenega ukrepa. To vprašanje je urejeno s posebnim "navodilom o ravnanju z mladoletnikom, ki se izmika izvršitvi vzgojnega ukrepa" (171). Prisila je vsebovana zlasti v čl. 1, 3 in 6 navodila²²⁵. Ne glede na to, da velja navodilo za vzgojne zavode in za vzgojno

²²⁵Čl. 1: Če se izvrševanje vzgojnega ukrepa ne more začeti ali nadaljevati, ker je mladoletnik pobegnil ali se skriva, obvesti skrbstveni organ oz. zavod, ki išče mladoletnika zaradi izvrševanja vzgojnega ukrepa, o tem najbližjo postajo milice.

poboljševalni dom, pa percipirajo sodišča, policija, in socialno skrbstveni organi glede na strogost režima, zaprtost zavoda in težavnost populacije, ^{za} posamezne zavode različno. Vzgojno poboljševalni dom velja za relativno zaprt zavod z najtežjo populacijo in z najstrožjim režimom, sledi vzgojni zavod v Logatcu, na zadnjem mestu po strogosti in zaprtosti pa je vzgojni zavod v Slivnici. Eksperimentalni zavod se torej nahaja glede na percepcijo policije, sodišč in socialno skrbstvenih organov, po strogosti, zaprtosti in težavnosti populacije nekje na sredini, med strožjim vzgojno poboljševalnim domom in bolj odprtim vzgojnim zavodom v Slivnici. Glede težavnosti populacije smo že ugotovili, da med zavodi ni bistvene razlike. Glede zaprtosti in strogosti režima pa si pogledjmo posamezne attribute, ki označujejo režim in stopnjo zaprtosti v zavodih.

Vzgojni zavod v Logatcu nima nobenih zunanjih znakov zaprtosti.

Okna niso zamrežena, gojenci se lahko svobodno in brez nadzorstva gibljejo v domu in v neposredni okolici. Glavna vrata v gradu, kjer so bivalni prostori gojencev, so ponoči zaklenjena.

Prost izhod je gojencem dovoljen v okolico - v Dolenji in Gorenji Logatec in sicer v prostem času. Gojenec pove vzgojitelju svojo željo in razlog izhoda in dobi od vzgojitelja dovolilnico. Če se gojenec oddalji od zavoda v prostem času za nekaj ur brez dovolilnice, se to ne šteje za pobeg, niti ni tako oddaljevanje sankcionirano.

Gojencem osebje ne preprečuje, da bi navezovali stike z vrstniki in z dekleti v okolici. Največ stikov (tudi prijateljskih)

²²⁶čl. 3: Služba javne varnosti išče mladoletnika s poizvedovanjem, lahko pa ukrene kaj drugega, kar je potrebno, da se mladoletnika čimprej izsledi.

²²⁷čl. 6, zadnji stavek: Služba javne varnosti, ki izsledi mladoletnika, tega takoj izroči skrbstvenemu organu ali zavodu, ki ga išče.

vzpostavijo gojenci ob športnih in drugih prireditvah, ki jih organizirajo za zavod s sodelovanjem športnih in družbeno političnih organizacij v Logatcu.

Obiske staršev lahko sprejemajo gojenci neomejeno, v vsakem (tudi v delovnem) času. Obiski gojenčevih prijateljev, znancev in sorodnikov pa so dovoljeni neomejeno v prostem času, obiskovalci pa se morajo predstaviti (legitimirati).

Če dom na gojenca ne vpliva kvarno, gre lahko gojenec domov vsako soboto in nedeljo, vendar zavisi število obiskov med drugim tudi od oddaljenosti doma po eni strani, in od višine vajeniške nagrade, ki jo gojenec prejme koncem tedna, po drugi strani. Gojenci morajo namreč za obiske na domu kriti potne stroške sami. Zato je pogostost obiskov doma odvisna od mladoletnikovega prizadevanja na delovnem mestu, kajti od tega zavisi višina njegove vajeniške nagrade. V primeru, da obiski doma ne bi bili primerni, ali da bi bili celo škodljivi, poskuša vzgojitelj gojenca ob sobotah in nedeljah preusmeriti k drugim dejavnostim, vendar obiskov kljub temu ne prepoveduje.

Letni dopust pripada vsem gojencem, v kolikor so urejene domače razmere in v kolikor je gojenec toliko zrel, da mu je mogoče dovoliti dolgotrajnejši dopust. Praviloma traja dopust en mesec, če pa se gojenec zaposli, se mu lahko dopust podaljša tudi do dva meseca.

Dopisovanje gojencev je svobodno in neomejeno.

Če se gojenec oddalji od zavoda brez dovolilnice in brez pojasnila in se v zavod ne vrne preko noči, se šteje to za pobeg. V takih primerih prijavi zavod pobeg postaji milice v Dolenjem Logatcu. Istovčasno obvesti zavod o pobegu tudi gojenčeve starše. Pobeg se šteje za

prekršek, ki je sankcioniran, če je združen z drugimi prekrški, ali pa če se ponavlja. Sicer pa obravnava pobeg z gojencem vzgojitelj individualno, v vzgojni skupini ali pa na terapevtski skupnosti, kjer so navzoči vsi gojenci in vzgojitelji.

Zavod nima izolirnice.

Vzgojni zavod v Slivnici nima zunanjih znakov zaprtosti. Gojenci preživijo večji del dneva na delovnih mestih izven zavoda. Ker odhajajo in prihajajo nazaj sami brez nadzorstva, zanje nedovoljeno oddaljevanje iz zavoda ni privlačno. Gojenci se lahko svobodno gibljejo v zavodu in v okolici, okna bivalnih prostorov niso zamrežena, vhodna vrata so podnevi in ponoči nezaklenjena.

Prost izhod iz zavoda imajo gojenci predvsem ob sobotah in ob nedeljah. Ob sobotah so lahko izven zavoda do 23. ure, ob nedeljah pa do 20. ure. Izreden izhod ob delavnikih lahko dovoli skupinski vzgojitelj. Za prost izhod morajo imeti gojenci dovolilnico.

Stikov z okolico zavod ne ovira, pač pa jih pospešuje in sicer s tem, da večkrat organizira športna in kulturna srečanja z mladino z okolice zavoda.

Obiske staršev, sorodnikov, znancev in prijateljev sprejemajo gojenci neomejeno.

Za novo leto, za 1. maj, za dan mrtvih in za 29. november gredo gojenci večinoma na svoje domove, če imajo doma toliko urejene razmere, da so obiski smotrni oziroma možni. Ob teh dnevih povrne gojencem potne stroške uprava zavoda. Če pa želijo gojenci domov ob sobotah in ob nedeljah, morajo potne stroške plačati sami.

Letni dopusti so prav tako odvisni od urejenosti in ustreznosti gojenčeve družine. Če zavod ugotovi, da za letni dopust ni zadržkov, ima gojenec pravico do 30 dni letnega dopusta.

Dopisovanje gojencev je svobodno in neomejeno. Gojenec lahko dobi pri vzgojitelju vsakokrat ko to želi, brezplačno znamko za pismo.

Če se gojenec oddalji iz zavoda ali če ne vrne iz delovnega mesta preko noči, se šteje to za pobeg. V takem primeru prijavi zavod pobeg bližnji postaji milice.

Zavod nima izolirnice.

Vzgojno poboljševalni dom v Radečah je v primerjavi z vzgojnim zavodom v Logatcu in vzgojnim zavodom v Slivnici relativno zaprta institucija, čeprav ožje zavodsko področje ni ograjeno ali zastraženo. Okna so zamrežena v posebni (disciplinski) skupini, ki je ves čas zaklenjena in pod nadzorstvom. Zamrežena so tudi okna dekliške skupine in pa okna bivalnih prostorov tistih skupin gojencev, ki so na zunanji strani graduž. V nočnih urah je grad zaklenjen in nadzorovan. Razen vzgojiteljev in učiteljev praktičnega pouka so v zavodu zaposleni pazniki, ki opravljajo službo zlasti v nočnem času.

Prosti izhodi se dovoljujejo občasno gojencem, ki niso disciplinsko kaznovani. V takem primeru prejme gojenec občasno posebno dovolilnico, za točno določen čas in kraj. Še pred nedavnim je zavod dovoljeval proste izhode posameznim skupinam gojencev dvakrat tedensko, vendar so morali proste izhode zaradi protestov javnosti močno zmanjšati. Glede prostih izhodov torej ni pravila, pač pa se zavod prilagaja klimi v zavodu in v okolici.

Stiki gojencev z vrstniki so možni ob prostih izhodih, ob športnih srečanjih in v času dopustov; stiki večinoma niso trajnejše narave.

Obiske staršev lahko sprejemajo gojenci ob vsakem času, obiskov znancev in prijateljev pa zavod praviloma ne dovoljuje.

Gojenec ima pravico do 30 dni letnega dopusta. To pomeni, da preko 30 dni dopust ni mogoč, lahko pa je krajši oziroma sploh ni dovoljen. Kriterij za dovoljenje dopusta je urejenost družine in gojenčeva osebnostna urejenost. Ta dva vidika upošteva vzgojno osebje, ko se odloča o dopustu posameznega mladoletnika. V 30 dni dopusta se šteje 10 do 12 dni strnjene dopusta v poletnih počitnicah in pa odhodi gojencev domov ob sobotah in ob nedeljah, ki se dovoljujejo posameznikom v poprečju na 5 do 6 tednov.

Dopisovanje s starši je neomejeno, z znanci pa le v primerih, če je mogoče preveriti, da ne gre za vrstnike, ki bi lahko na gojenca vplivali negativno, z dekleti pa v primerih, če gre za resna poznanstva, na katera pristajajo starši gojencev.

Zavod ocenjuje pobeg po dveh kriterijih. Če se oddalji iz zavoda gojenec iz disciplinske skupine, se šteje to za pobeg od tistega trenutka dalje, ko je bila oddaljitev zaznana, če pa je pogrešan gojenec iz drugih skupin, se šteje za pobeg le, če se ne vrne v zavod preko noči. Osebje oziroma uprava prilagaja svoje reakcije tudi individualni presoji glede na večjo ali manjšo urejenost gojenca. Pobeg javi uprava postaji milice v Radečah. Pobeg se šteje za resnejši disciplinski prekršek, ki je dosledno sankcioniran z osamitvijo v izolirnici in premestitvijo v posebno disciplinsko skupino za nedoločen čas.

1.4.6 Zavedi v lokalni skupnosti

V lokalni skupnosti so vzgojni zavodi slabo integrirani. To je problem bolj ali manj prisoten v vseh zavodih pri nas in drugod po svetu. Mednarodna zveza za zaščito otrok (international union for child welfare) je posvetila temu vprašanju pred nekaj leti posebno pozornost, saj je bilo 13. posvetovanje te zveze septembra 1968 v Edinburghu na Škotskem posvečeno samo vprašanjem integracije zavodov v lokalno skupnost (102)²²⁸. Iz materialov tega posvetovanja povzemamo, da so problemi integracije vzgojnih zavodov v okolici domala identični s tistimi, ki jih srečujemo pri nas. Ljudi v okolici je zavodov večinoma strah; zaradi bližine zavoda oziroma zaradi problematičnih, vedenjsko in osebnostno motenih, delinkventnih otrok in mladoletnikov se čutijo ogroženi in so zato do zavoda nerazpoloženi oziroma negativno čustveno naravnani. Zavod doživljajo kot nujno zlo, včasih tudi kot sramoto za kraj, zlasti v novejšem času, ob hitro se razvijajočem turizmu.

Nerazpoloženje javnosti daje ton vsem stikom zavoda z okolico, tudi formalnim s predstavniki družbeno političnega in kulturnega življenja v lokalni skupnosti. Nepojasnjeni prekrški, zlasti pa kazniva dejanja se pripisujejo gojencem v zavodu. Vse kar se zgodi v okolici vznemirljivega, je po mnenju ljudi vmešan zavod. Stigmatizirani so gojenci pa tudi osebje, ki je v zavodu zaposleno.

Težave, ki jih lahko posplošimo in so bile (so še) značilne za eksperimentalni in za oba kontrolna zavoda. O njih poroča podrobneje

228 union for
Na posvetovanju "International/child welfare" v Edinburghu je bil avtor osebno navzoč.

Skaberne (243, 246), o njih poročajo tudi ravnatelji posameznih zavodov.²²⁹

Vzgojni zavod v Logatcu (eksperimentalni zavod) je imel zadnja leta z lokalno skupnostjo največ formalnih in tudi neformalnih stikov. Ob pogostih stikih pa je prihajalo med gojenci in okolico tudi do čestih konfliktov, vendar jih je zavod sprti relativno uspešno reševal. Kljub odporom, ki pridejo še vedno v različnih oblikah na dan, lahko rečeno, da se je zavod v okolici dobro integriral in da je našel z lokalno skupnostjo mnogo stičnih točk in oblik sožitja.

Uprava zavoda v Slivnici meni, da okolica zavod tolerira, vendar ga ne sprejema. Zavod stike, če je le mogoče, vzpostavlja in neguje, vendar potrebe s strani zavoda po tesnejši integraciji v okolje niso prisotne, ker so gojenci zaradi zaposlovanja v Mariboru mnogo odsotni in jim za stike z okolico ne preostaja dovolj časa. Zato na tem področju ne prihaja do ostrejših konfliktov in zaostrenih situacij.

Uprava vzgojno poboljševalnega doma v Radečah meni, da okolica zavoda ne tolerira in ne akceptira. Odpori javnosti niti niso vedno prikriti, pač pa se manifestirajo odkrito (verbalno neformalno) in tudi ob vsakem incidentu, v katerega so vmešani zavodski gojenci. Zavod je od mesteca oddvojen (izoliran), do stikov prihaja priložnostno, ob prostih izhodih gojencev in ob nekaterih športnih prireditvah, ki so večinoma organizirane na pobudo zavoda. Sicer pa organizira zavod športne, kulturne in zabavne prireditve pretežno interno, brez vključevanja okolice oziroma v okolico.

²²⁹ Avtor je imel z ravnatelji zavodov o problemih integracije zavoda v lokalno skupnost poseben razgovor.

1.4.7 Vloga zavodov v širši družbeni skupnosti

V poglavju "o ciljih oddaje v vzgojni zavod" smo podrobneje obravnavali vprašanje, čemu oddajajo sodišča in socialno skrbstveni organi mladoletnike v vzgojne zavode. V zakonih, navodilih in v pravilnikih je vloga zavodov oziroma cilj oddaje mladoletnikov v vzgojni zavod natančno določen. Oddaja disocialnega mladoletnika v zavod nima kaznovalnega, povračilnega namena, pač pa je postavil zakonodajalec v ospredje vzgojo in poboljšanje mladoletnika oziroma njegovo socializacijo in resocializacijo.

Kljub jasno zakonsko formuliranim ciljem oddaje mladoletnika v vzgojni zavod, pa je dejanska praksa nekoliko drugačna; iz različnih razlogov. Javnost je do disocialnih oseb, tudi do mladoletnikov v vzgojnih zavodih represivno razpoložena. Slišimo komentarje, večkrat tudi v sredstvih javnega obveščanja, da se dela z devianti preveč v rokavicah, da jim popuščamo in da jih razvajamo. V primerih pobegov, zlasti še, če so združeni s kaznivimi dejanji in z incidenti v okolici, je slišati v javnosti in pri organih milice, zahteve, da bi bilo treba zavode bolj zapreti in v njih okrepiti kontrolo. Sodniki, ki obiskujejo mladoletnike v zavodih, opozarjajo na potrebo po večji kontroli in sredstvih discipliniranja. Izražajo dvom v permissivne metode, ki so se v zadnjih letih začele uveljavljati. Socialno skrbstveni organi, sodišča in tudi starši mladoletnikov vidijo često edini smisel oddaje v zavod v tem, da se mladoletnik izuči ali priuči poklica, da dokonča osnovnošolsko izobrazbo in da se toliko spametuje, da bo v prihodnje opustil kazniva dejanja in da se bo obnašal v skladu z veljavnimi normami in zahtevami okolja. Socialnoskrbstveni organi in sodišča bi se dostikrat

raje odločili za drugačne ukrepe, pa jim ostane oddaja mladoletnika v zavod edina rešitev, ker je mladoletnik v okolici toliko moteč, da je oddaja potrebna predvsem zaradi zahtev občanov.

Iz vsega navedenega vidimo, da vsebuje oddaja mladoletnika v zavod nekakšno dvojnost. Po eni strani so jasno določeni cilji, ki so v skladu z modernimi strokovnimi koncepcijami, po drugi strani pa resnične pobude (zavestno prisotne ali neosveščene), ki so v ozadju: vsaj začasna eliminacija mladoletnika iz okolja (medtem naj se izučí in konča šolsko obveznost), poboljšanje (da bi opustil delinkventno vedenje oz. da bi se ga prisililo h konformnemu vedenju), povračilo (oddaja v zavod sledi težjim kaznivim dejanjem; v še težjih primerih se lahko sodišče odloči za oddajo v vzgojno popoboljševalni dom ali celo v mladoletniški zapor).

Smotri oddaje v zavod, kot jih doživlja javnost in zavodom nadrejeni administrativni organi so mnogo bliže klasičnim kaznovalnim, kot pa modernim tretmanskim koncepcijam.

Neprimerni delovni pogoji zavodov, od lokacije, ubikacij in notranje ureditve so posledica takih pojmovanj, po drugi strani pa taka pojmovanja vzdržujejo in utrjujejo neprimerni pogoji. Tudi relativno skromno stimuliranje osebja za izjemne naporna dela je odraz neustreznega vrednotenja te socialno pedagoške dejavnosti in ovira hitrejši napredek in uveljavljanje novejših spoznanj in konceptov.

To so okviri, s katerimi moramo računati, kajti vsi ti dejavniki bistveno vplivajo na status posameznega zavoda, na njegovo resnično družbeno vlogo, na motivacijo in na aspiracije osebja, na delovne metode in na atmosfero v zavodu. Seveda bi bili enostranski, če ne bi naka-

zali še drugih determinant; številnih informacij o raziskavah v vzgojnih zavodih doma in po svetu, s katerimi je bilo osebje v naših zavodih seznanjeno preko seminarjev, preko strokovne periodike, preko medsebojnega povezovanja in seznanjanja s teoretičnimi in praktičnimi problemi zavodov doma in po svetu. Zlasti v zadnjih letih je bila strokovna dejavnost v naših zavodih in ob njih dokaj živahna. Zavodi so začeli posegati v družbeno dogajanje, opozarjati nase in si pridobivati več ugleda in ugodnejši družbeni status kot pred leti. Eksperiment v Logatcu se je začel prav v času, v katerem so postajale vidne nekatere spremembe. Morda bi ga lahko šteli tudi že k rezultatom teh sprememb.

V širšem družbenem prostoru v odnosu do posameznih zavodov zlasti s strani javnosti ni bilo večjih razlik. Glede nadrejenih administrativnih in strokovnih organov in organov oziroma služb, ki so posredno ali neposredno z zavodi v stikih, pa je bilo že omenjeno, da je percipiran eksperimentalni zavod v Logatcu po strogosti režima, po zaprtosti in po težavnosti populacije nekje na sredini, med manj strogim in glede na populacijo lažjim zavodom v Slivnici in strožjim vzgojno poboljševalnim domom v Radečah z nekaterimi atributi, ki so značilni za penološke institucije. V zvezi s tem bi bilo nekako samo po sebi razumljivo, da bi bile lahko uporabljene v vzgojnem zavodu v Slivnici najmanj represivne metode, medtem ko bi sodišča, skrbstveni organi, milica in drugi težje akceptirali, če bi se odločili za permisivnost in za tretmansko orientacijo v VPD Radečah. Ko se je odločil za tretmansko orientacijo vzgojni zavod v Logatcu, je bilo dosti ugovorov, kritičnih pripomb in skepticizma. Tudi med strokovnjaki. Vendar se je ideja uveljavila, čeprav preko mnogih ovir, ki so terjale v končni posledici tudi v eksperimentalnem zavodu kompromisne rešitve.

1.4.8 Razlike in sličnosti

Med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma ne bi bilo mogoče niti teoretično, še manj pa praktično pričakovati povsem identične zunanje in notranje pogoje. Čimbolj bi šli v primerjanju v širino in v podrobnosti, več razlik bi nujno zaznali. Izdvojili bomo tiste razlike med zavodi, ki bi lahko ogrozile upravičenost izbora vzgojnega zavoda v Slivnici in vzgojno poboljševalnega doma v Radečah za kontrolna zavoda. Opozorili bomo po drugi strani tudi na sličnosti, ki bi izbor lahko opravičile. Ne glede na rezultate analize, ki izbor kontrolnih zavodov opravičujejo ali pa opozarjajo na previdnost, pa je treba poudariti, da sta bila izbrana kontrolna zavoda v vsakem primeru edina, ki sta vsaj deloma ustrezala kriterijem za medsebojno primerjanje.

Razlike

- Vzgojno poboljševalni dom je za razliko od vzgojnih domov, ki so v SR Sloveniji pod upravo republiškega sekretariata za prosveto in kulturo, pod upravo republiškega sekretariata za pravosodje in občino upravo, podobno kot penološke institucije²³⁰. Drugačna uprava v vzgojno poboljševalnem domu je dajala konceptom dela z gojenci nujno drugačno obsežje. Za vzgojno poboljševalni dom v Radečah je značilna nekakšna dvojnost, ki je tu in tam prišla bolj do izraza, zlasti v izjemnih primerih, odnosno v konfliktnih situacijah. Po eni strani

230

Pred letom 1968 je bil vzgojno poboljševalni dom skupaj z drugimi penološkimi institucijami pod upravo republiškega sekretariata za notranje zadeve. Z dne 17.4.1968 (Ur.l. SFRJ 15-187/68) pa so prešle penološke institucije in tudi vzgojno poboljševalni dom pod upravo republiškega sekretariata za pravosodje in občino upravo. V preteklih letih je bilo danih zlasti s strani delavcev v vzgojnih zavodih več pobud, da bi bil vzgojno poboljševalni dom skupaj z vzgojnimi zavodi pod upravo sekretariata za prosveto in kulturo.

se je osebje in uprava strokovno povezovala z društvom defektologov in si prizadevala za strokovno rast in za sodobnejše delovne koncepte. Po drugi strani pa se je zavod zatekal k ukrepom, ki so bolj značilni za penološke institucije kot za vzgojne zavode in sicer v primerih, ko je šlo za ukrepanje pri disciplinskih prekrških gojencev. Nagibanje bolj v eno kot v drugo smer v tej dvojnosti je zaviselo od trenutne kadrovske strukture v zavodu. V dvojnosti in delni identifikaciji doma s penološkimi institucijami je zavod bolj težil k izolaciji z okolico in je resnično bolj zaprt in odmaknjen od lokalne skupnosti kot zavod v Logatcu in zavod v Slivnici. Zato se vrednoti pobeg iz vzgojno poboljševalnega doma v Radečah huje kot v ostalih dveh zavodih in je često sankcioniran z oddajo v izolirnico, ki je vzgojni zavod v Logatcu in vzgojni zavod v Slivnici nimata. Iz istih razlogov so v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah omejeni stiki gojencev s svojci. Uprava zavoda se ravna po zakonu, ki dovoljuje letni dopust do 30 dni letno. Ostala dva zavoda stike s svojci pospešujeta, če prepogosti dopusti ne ovirajo rednega delovnega oziroma šolskega programa v zavodu. V razliko od ostalih dveh zavodov ima vzgojno poboljševalni dom tudi nekatere skupine gojencev pod strožjim nadzorstvom in tudi v celoti bi lahko smatrali, da je nadzorstvo v vzgojne poboljševalnem domu strožje, saj ima zavod med uslužbenci tudi paznike, ki skrbijo za red, zlasti v nočnem času.

V vzgojno poboljševalnem domu bi sicer lahko našli razvite vse oblike dela kot v vzgojnem zavodu v Logatcu in v vzgojnem zavodu v Slivnici. Vendar so mnoge med njimi izjema, ki so v ostalih dveh zavodih pravilno.

- Oddaja mladoletnika v vzgojno poboljševalni dom je eden izmed vzgojnih ukrepov²³¹ katerega lahko izreče sodišče, Vzgojni ukrep je tudi oddaja v vzgojni zavod, vendar ocenjujejo pravosodni organi oddajo v vzgojno poboljševalni dom kot težji ukrep, ki je zadnji med vzgojnimi ukrepi in vsebuje zato več represivnih in retributivnih elementov, kot oddaja v vzgojni zavod.
- Vzgojno poboljševalni dom v Radečah s kapaciteto preko 100 gojencev se smatra po sodobnih evropskih kriterijih že za veliko institucijo (320), zavod v Logatcu s kapaciteto 52 gojencev pa za malo institucijo. Vzgojni zavod v Slivnici s kapaciteto 70 gojencev je nekje na sredini med obema. Velike institucije zahtevajo same po sebi drugačne organizacijske rešitve kot majhne institucije. V njih je težje kot v majhnih vzpostaviti pristnejše odnose in za vzgojno terapevtsko delo ustrezno atmosfero. Prav iz tega razloga priporočajo danes strokovnjaki, da se gradijo zavodi z majhnimi kapacitetami. V večini evropskih držav so terapevtsko orientirani zavodi resnično zavodi z majhnimi kapacitetami.
- Materialni standard (še posebej moderno urejene delavnice) v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah je višji kot v vzgojnem zavodu v Logatcu in vzgojnem zavodu v Slivnici. Vzgojni zavod v Slivnici nima internih delavnic; gojenci se zaposlujejo izven zavoda.

231

Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika (VII. poglavje: Vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnika; Ur.l. FJRJ štev. 30-559/59) predvideva za mladoletnike 8 možnih vzgojnih ukrepov in 1 kazen, kazen mladoletniškega zapora. Med vzgojnimi ukrepi sta predvidena dva disciplinska ukrepa (ukor, čl. 71 KZ in oddaja v disciplinski center, čl. 72 KZ), trije ukrepi strožjega nadzorstva (strožji nadzor roditeljev, čl. 73 KZ, strožji nadzor druge družine, čl. 74 KZ in strožji nadzor skrbstvenega organa, čl. 75 KZ) in trije zavodski ukrepi (oddaja v vzgojni zavod, čl. 76 KZ, oddaja v vzgojno poboljševalni dom, čl. 77 KZ in oddaja v zavod za defektne mladoletnike, čl. 78 KZ).

- Vzgojno poboljševalni dom v Radečah ima v svojem sestavu razen fantovskih tudi dekliško skupino. Razmerje med fanti in dekleti je v poprečju 1 : 10. Dekleta živijo v posebnih prostorih, vendar so omogočene v zavodu nekatere oblike koedukacije, s čemer zavod vsaj deloma kompenzira slabšo integracijo v lokalni skupnosti.
- Osebe v vzgojnem zavodu v Logatcu je bilo posebej izbrano, ni pa bilo posebej izbrano v kontrolnih zavodih. To je pomemben faktor zaradi katerega so razlike med osebjem eksperimentalnega in osebjem obeh kontrolnih zavodov pomembne. Postavili bi lahko delovno hipotezo, da izbor, ki ga je opravila v eksperimentalnem zavodu strokovna komisija, opravi v drugih zavodih, čeprav počasneje, življenje. Ljudje se selekcionirajo; sposobni ostanejo, odidejo pa tisti, ki ne vzdržijo. Hipoteze ne moremo niti potrditi niti ovreči. Bolj pa nagibamo k mnenju, da naravna selekcija pri osebju v vzgojnih zavodih ne učinkuje tako, da bi ostali najsposobnejši oziroma najbolj ustrezni, pač pa vplivajo na odločanje o tem, ali ostati ali oditi irelevantni faktorji, ki niso nujno v korelaciji z motivacijo, s sposobnostmi in z najbolj ustreznimi osebnostnimi kvalitetai za delo z disocialno mladino. Naj omenimo nekatere od teh domnev-nih faktorjev: pridobitev stanovanja s pogodbeno vezanostjo na delovno mesto; možnosti za peklicno preorientacijo so premalo stimulative; zakoreninjenost v lokalni skupnosti oziroma navezava trdnejših socialnih stikov v okolici; relativno ugodna plača v zavodu in podobno. Tako interpretacijo potrjujejo številni primeri vzgojiteljev in mojstrov v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah (ki ima med opazovanimi zavodi najdaljšo tradicijo), kateri vztrajajo na delovnih mestih nad dve desetletji, vendar pa za delo v zavodu niso motivirani. Zato je poprečna starost

osebja v kontrolnih zavodih pomembno višja, prav tako delovni staž, kot v eksperimentalnem zavodu. Konsekventno temu pa lahko domnevamo, da je osebje v kontrolnih zavodih sprejelo stališča do gojencev, ki so značilna za osebje v penoloških institucijah (280,287), da je v svojih stališčih rigidnejše in manj dostopno za spremembe v konceptih in delovnih metodah.

Skupina osebja v obeh kontrolnih zavodih, ki je bila izbrana za kontrolno skupino ni reprezentativna za osebje v enem ali v drugem zavodu v celoti, kajti to osebje smo izbrali z namenom, da bi bilo kot skupina po čim več kriterijih podobno osebju v eksperimentalnem zavodu. Zato karakteristike, ki smo jih podali ne predstavljajo karakteristik vsega vzgojnega osebja. V zvezi s tem pa je treba omeniti, da je na skupino osebja v kontrolnih zavodih, ki smo jo predstavili kot kontrolno skupino, deloval poseben faktor: bila je v interakciji z drugim osebjem, nad katerim nimamo evidence, medtem ko je bilo osebje eksperimentalnega zavoda v celoti vključeno v eksperiment.

- Za kontrolno skupino gojencev v vzgojnem zavodu v Slivnici in v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah smo izbrali tiste gojence, ki so prihajali po redni poti v oba zavoda med 1. septembrom in 31. decembrom 1970. V obeh zavodih je bilo v tem času (štiri mesece) sprejetih po 23 gojencev. Ker ni razloga, da bi lahko smatrali te gojence za posebej izbrane, menimo, da sta obe skupini reprezentativni in je mogoče ugotovljene karakteristike posplošiti na karakteristike populacije v enem in v drugem zavodu.

- Gojenci v eksperimentalnem zavodu so bili selekcionirani. Ne glede na to, da smo ugotovili, da selekcijski kriteriji niso bili dosledno

upoštevani, pa lahko domnevamo, da se je s tem zavod izognil posameznim gojencem, ki so izredno težavni in ki vežejo nase več razpoložljivih kapacitet pri osebju, kot večina ostalih gojencev. Z uveljavljenimi kriteriji se eksperimentalni zavod ni mogel izogniti kategorijam gojencev, ki so večinsko zastopane v drugih zavodih.

O selekcioniranosti populacije lahko govorimo tudi v vzgojnem zavodu v Slivnici in v vzgojnem poboljševalnem domu v Radečah. Seleksijski faktor v vzgojnem zavodu v Slivnici je mladoletnikova relativna urejenost, na osnovi katere je mogoče domnevati, da z njim ne bo težav v atmosferi popolne odprtosti in eksterne zaposlovanja. Seleksijski faktor pomenijo nadalje pogoji življenja v zavodu. Pri mladoletnikih namreč, ki se razmeram v zavodu niso uspeli prilagoditi in niso bili dovolj odgovorni, se je moralo sodišče ali socialno skrbstveni organ odločiti za drugačen ukrep.

Seleksijski faktor za oddajo mladoletnikov v vzgojno poboljševalni dom v Radečah pa je predvsem teža kaznivega dejanja in pa mladoletnikovo povratništvo (kriminološka definicija). V primerih, ko je sodišče presodilo, da je treba mladoletniku zaradi vrste in teže storjenega kaznivega dejanja ali pa zaradi neuspešnih predhodnih preventivnih ali miljejskih sodnih ukrepov izreči strožji vzgojni ukrep, se je odločilo za oddajo v vzgojno poboljševalni dom. Na ta način se je populacija v vzgojno poboljševalnem domu na poseben način selekcionirala, čeprav seleksijski kriterij ne opravičuje nikakršnih zaključkov o še drugih n.pr. o posebnih osebnostnih kvalitetah populacije gojencev v tem zavodu.

Kljub domnevni različni selekcioniranosti populacij v vseh treh zavodih, pa smo med različnimi karakteristikami (tudi osebnostnimi) med

populacijami gojencev našli le v enem primeru statistično signifikantne razlike; medtem ko je imelo v vzgojnem zavodu v Logatcu 67,6 % in v vzgojnem zavodu v Slivnici 69,6 % gojencev ob odpustu iz zavoda dokončano osnovnošolsko izobrazbo, je imelo končano osnovno šolo v vzgojno poboljševalnem domu v Radečah 34,9 % gojencev (VZ Logatec : VPD Radeče; hi^2 je 8,6103, signifikanten na nivoju 0,001; VZ Slivnica : VPD Radeče, hi^2 je 5,576, signifikanten na nivoju 0,05).

Med vzgojnim zavodom v Logatcu in vzgojnim zavodom v Slivnici smo našli tudi signifikantne razlike med aritmetičnimi sredinami pri Bender testu ($t = 2,155$, signifikanten na nivoju 0,05), vendar pripisujemo to razliko podskupini 7 gojencev z ekstremno patološkim rezultatom, kar se je odrazilo tudi v izjemno veliki standardni deviaciji. Zaradi doslednosti omenjamo še razliko v aritmetičnih sredinah med vzgojnim zavodom v Logatcu in vzgojnim zavodom v Slivnici pri Mooneyevem vprašalniku pri podkategoriji "zdravstveni problemi" ($t = 2,047$, signifikanten na nivoju 0,05). Gojenci v vzgojnem zavodu v Slivnici imajo več problemov v zvezi z zdravstvenim počutjem kot gojenci v vzgojnem zavodu v Logatcu.

Sličnosti

- Vsi trije zavodi (eksperimentalni in oba kontrolna) so zavodi odprtega tipa.
- Vsi trije zavodi so dislocirani, stran od večjih mestnih centrov in industrijskih središč. Opazovani zavodi imajo prostore v starih gradovih, v katerih so bivalni prostori deloma adaptirani, vendar ne

odgovarjajo standardom sodobnih tretmanskih institucij.

- Vsi trije opazovani zavodi imajo zastarelo in dotrajano notranjo opremo oziroma neustrezne delovne pogoje za sodobneje koncipirano delo z gojenci.
- V vseh treh zavodih je zaposleno osebje, ki je večinoma brez ustrezne defektološke izobrazbe. Osebje ni primerno stimulirano za izjemno naporeno delo.
- V opazovanih zavodih sprejemajo disocialno, vedenjsko in osebnostno moteno mladino, moškega spola v starosti od 14 - 18 let (poprečna starost je 16 do 17 let). Pri vseh treh populacijah najdemo številne slične osebnostne karakteristike, katere smo ugotovili pri preskusih z osebnostnimi testi (progresivne matrice, Mooneyev seznam osebnih problemov MMQ test in Bender test).
- Pri preskusu s progresivnimi matricami nismo našli razlik med aritmetičnimi sredinami med eksperimentalno skupino in kontrolno skupino v vzgojnem zavodu v Slivnici in tudi ne med eksperimentalno skupino in kontrolno skupino v vzgojno poglobljeno domačem domu v Radečah. Inteligentnost gojencev v vseh treh zavodih je v poprečju podobna in v primerjavi z delinkventno in nedelinkventno populacijo iz leta 1957 bližje nedelinkventni kot pa delinkventni populaciji. Inteligentnost gojencev v vseh treh zavodih je signifikantno višja, kot je inteligentnost delinkventne populacije iz leta 1957.

Glede Bender testa smo že poudarili, da izstopa poprečen rezultat eksperimentalnega zavoda predvsem zaradi podskupine 7 gojencev. Če bi odmislili to skupino, bi bili rezultati Bender testa v poprečju za eksperimentalno in za oba kontrolna zavoda podobni, po Pascal-Suttellovih kriterijih v mejah normale ("z" scor pod kritično mejo 75 točk)²³².

²³² Šali (281), str. 21

Značilno za rezultate populacije gojencev v vseh treh zavodih so relativno visoke standardne deviacije (ne le za eksperimentalni zavod zaradi omenjene podskupine 7 gojencev). Najmanjša je standardna deviacija za vzgojni zavod v Slivnici, vendar dvakrat večja od primerjalne skupine industrijskih delavcev. Visoka standardna deviacija v vseh treh zavodih odraža dokaj različne in razpršene rezultate gojencev pri Bender testu. Če lahko verjamemo Pascal-Suttellovim hipotezam, da odraža Bender test globalno stopnjo osebnostne prizadetosti (oziroma urejenosti), potem lahko sledi sklep, da je populacija gojencev v vzgojnih zavodih glede na osebnostno prizadetost močno heterogena. Z ozirom na kritično mejo 75 točk po Pascal-Suttellovih kriterijih²³³ so gojenci v eksperimentalnem in kontrolnih zavodih različno razporejeni.

Tab. 49: Razmerje med normalnimi in abnormnimi izvidi

	VZ Logatec		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	do 75	nad 75	do 75	nad 75	do 75	nad 75
N	34	24	16	2	14	8
%	58,6	41,4	88,9	11,1	63,6	36,4

Vzgojni zavod Logatec : vzgojni zavod Slivnica

$hi^2 = 5,5917$, signifikanten na nivoju 0,05

Vzgojni zavod Logatec : Vzgojno poboljševalni dom Radeče

$hi^2 = 0,1672$, nesignifikanten

Vzgojni zavod Slivnica : vzgojno poboljševalni dom Radeče

$hi^2 = 3,3670$, nesignifikanten

²³³

Po Pascalu in Suttellovi je kritična meja 72 točk ("z" scor). Šali (281) priporoča kritično mejo 80. V našem primeru smo se odločili za vmesno mero 75 točk in sicer z ozirom na dolgoletne klinične izkušnje.

Pri preskusu z Mooneyevim seznamom osebnih problemov med zavodi skoro da ni statistično signifikantnih razlik. (ena sama izjema v komparaciji med eksperimentalnim zavodom in vzgojnim zavodom v Slivnici pri kategoriji I-zdravstveni problemi). Populacije vseh treh zavodov imajo v primerjavi s populacijo kandidatov za kadetsko šolo bistveno več osebnih problemov. Razlike med zavodi in primerjalno skupino kadetov so pri vseh kategorijah statistično signifikantne na nivoju 0,001, Značilno je tudi, da je primerjalna skupina kadetov bistveno bolj homogena kot populacije gojencev v opazovanih zavodih. Ta moment ponovno potrjuje že prej poudarjeno misel pri Bender testu, da so gojenci v vzgojnih zavodih glede na osebnostno problematičnost močno heterogeni. Večja homogenost pri gojencih se kaže le v nekaterih primerih. Pri gojencih v vzgojnem zavodu v Slivnici pri materialnih problemih in pri gojencih v vzgojno poglobljivalnem domu v Radečah pri problemih v medosebnih odnosih. Domnevamo, da je homogenost v teh dveh primerih pogojena s specifično zavodsko situacijo.

Pri MMQ testu so sicer nakazane nekatere razlike med zavodi in sicer nekoliko več nevrotičnih težav pri gojencih v vzgojno poglobljivalnem domu v Radečah, vendar razlike niso statistično signifikantne. Pri detektorju laži so rezultati skoro identični: približno 60 % gojencev odgovarja iskreno, pri ostalih je nakazana simulacija ali disimulacija. Zanimivo je, da nagibajo gojenci v vzgojno poglobljivalnem domu v Radečah bolj k simulaciji, gojenci v vzgojnem zavodu v Logatcu in v vzgojnem zavodu v Slivnici pa bolj k disimulaciji.

- Nekateri podatki iz analize socialnih anamnez gojencev, katere je opravila Bergantova smo prikazali pri opisu populacije gojencev v eksperimentalnem zavodu. Poudarili smo že, da meni Bergantova, da bi

bilo mogoče karakteristike posplošiti na vso disocialno mladoletniško populacijo v naših vzgojnih zavodih, torej tudi na populacijo gojencev v obeh kontrolnih zavodih.

- Vsem trem opazovanim zavodom so bile dane v zadnjih desetih letih enake možnosti občasnega izobraževanja, vsem je bila tudi v enaki meri dosegljiva ustrezna specialna literatura, strokovne informacije in možnosti strokovnega povezovanja z domačimi in tujimi strokovnimi institucijami.

Če bi tehtali razlike in sličnosti med eksperimentalnim in obema kontrolnima zavodoma, se postavlja vprašanje, ali sta zbrana kontrolna zavoda resnično najboljše izbrana, da bi lahko ob njiju merili učinke eksperimentalne variable v eksperimentalnem zavodu. Vprašanje je namreč, če niso morda ugotovljene razlike pogojene s sistematskimi, nekontroliranimi faktorji bolj kot z vnešeno ali odsotno eksperimentalno variablo. Ne glede na dilemo, na katero ni možen dokončen odgovor, pa je res, da v opazovanem obdobju v kontrolnih zavodih ni bilo večjih sprememb, zaradi katerih bi lahko domnevali, da je prišlo do notranjih dinamičnih premikov, ki bi lahko bistveno vplivali na trend stališč pri osebjem in pri gojencih in s tem vplivali na rezultate. Zavodi imajo po našem mnenju toliko sličnosti, da so medsebojno primerljivi, razlike med njimi pa lahko vsaj do neke mere zanemarimo oziroma jih upoštevamo kot konstante.

1.5 Vzgojno poboljševalni dom Radeče in Vzgojni zavod Slivnica kot ena kontrolna skupina

Majhni numerusi pri gojencih (23 v VZ Slivnici in 23 v VPD Radečah) in še manjši numerusi pri osebju (14 v VZ Slivnici in 15 v VPD Radečah) so bili resna ovira za kakršnekoli statistične primerjave med eksperimentalnim zavodom in obema kontrolnima zavodoma. Nevarnost se je pri posameznih testiranjih povečala, zlasti še pri merjenju stališč, ker je bil numerus gojencev ali osebja dosledno manjši, kot pa so bile izbrane skupine. Razlogi so številni, podrobneje so opisani v poglavju 1.8. Zato smo se odločili za združitvev obeh skupin v kontrolnih zavodih v eno kontrolno skupino in sicer tako za osebje, kot za gojence. Na ta način smo uspeli numerus kontrolne skupine toliko povečati, da so bile statistične komparacije z eksperimentalno skupino možne.

Z združitvijo obeh skupin osebja iz kontrolnih zavodov v eno kontrolno skupino smo uspeli izboljšati strukturo primerjalne skupine osebja, z eksperimentalno skupino osebja. Vzgojni zavod Slivnica nima n.pr. v sestavu učiteljev praktičnega pouka, in je bilo mogoče to kompenzirati z učitelji praktičnega pouka iz vzgojnega poboljševalnega doma Radeče. Prav tako je bilo mogoče nekoliko izboljšati izobrazbeno strukturo primerjalne skupine z eksperimentalno skupino, kajti skupina osebja iz vzgojnega poboljševalnega doma Radeče je izobrazbeno šibkejša kot je v poprečju skupina osebja iz eksperimentalnega zavoda ali iz vzgojnega zavoda v Slivnici. Drugačna razmerja nekaterih faktorjev, ki smo jih dobili z združitvijo obeh kontrolnih skupin so razvidna iz naslednjih tabel:

Tab. 50 : Osebje po starosti

Starost	Eksperimen- talna skup.		Kontrolna skupina		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20 - 25	8	38,0	4	13,8	3	21,4	1	6,7
26 - 30	10	47,8	17	58,6	9	64,3	8	53,3
31 - 37	3	14,2	8	27,6	2	14,3	6	40,0
	21	100,0	29	100,0	14	100,0	15	100,0

Tab. 51 : Osebje po spolu

Spol	Eksperimen- talna skup.		Kontrolna skupina		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	N	%	N	%	N	%	N	%
moški	18	85,7	22	75,9	10	71,4	12	80,0
ženske	3	14,3	7	24,1	4	28,6	3	20,0
	21	100,0	29	100,0	14	100,0	15	100,0

Tab. 52 : Izobrazba osebja

Šola	Eksperimen- talna skup.		Kontrolna skupina		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	N	%	N	%	N	%	N	%
poklicna	5	23,8	6	20,7	0	0,0	6	40,0
srednja	3	14,2	13	44,9	8	57,1	5	33,3
višja	8	38,2	9	31,0	5	35,7	4	26,7
visoka	5	23,8	1	3,4	1	7,2	0	0,0
	21	100,0	29	100,0	14	100,0	15	100,0

Tab. 53 : Funkcija osebja v zavodu

Funkcija	Eksperimen- talna skup.		Kontrolna skupina		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	N	%	N	%	N	%	N	%
vzgojitelji	9	42,8	19	65,5	11	78,6	8	53,3
mojstri	6	28,6	6	20,7	0	0,0	6	40,0
ostali	6	28,6	4	13,8	3	21,4	1	6,7
	21	100,0	29	100,0	14	100,0	15	100,0

Tab. 54: Delovni staž osebja v zavodu

Staž	Eksperimen- talna skup.		Kontrolna skupina		VZ Slivnica		VPD Radeče	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	21	100,0	-	-	-	-	-	-
1 - 5	-	-	20	69,0	10	71,4	10	66,7
6 - 10	-	-	7	24,1	4	28,6	3	20,0
11 - 15	-	-	2	6,9	-	-	2	13,3
	21	100,0	29	100,0	14	100,0	15	100,0

Osebja v kontrolnih zavodih nismo preskusili z osebnostnimi testi. Zato nimamo evidence o tem, koliko sta si obe populaciji slični (ali različni) po osebnostnih karakteristikah. Smo pa preskusili kakšne so razlike v stališčih med osebjem v Vzgojnem zavodu v Slivnici in osebjem v Vzgojno poboljševalnem domu v Radečah. Pri štirih sukcesivnih testiranjih^{je} glede na 13 osnovnih stališčnih kategorij Schaeffer-Bellove skale 52 kombinacij, katere je mogoče medsebojno primerjati. Med vsemi možnimi kombinacijami smo odkrili le 4 statistično signifikantne razlike pri aritmetičnih sredinah in sicer dve pri kategoriji "osornost", eno pri kategoriji "defenzivnost" in eno pri kategoriji "tlačenje čustev".

Med standardnimi deviacijami, pri katerih je zopet 52 možnih kombinacij, med skupinama nismo odkrili statistično signifikantnih razlik. Skupini osebja iz vzgojno poglobljševalnega doma Radeče in vzgojnega zavoda v Slivnici imata torej v zvezi z zavodsko situacijo in v zvezi z vlogo vzgojitelja praktično identična stališča, kar še v večji meri opravičuje, da skupini združimo v eno primerjalno skupino.

V zvezi s populacijo gojencev v vzgojno poglobljševalnem domu v Radečah in v vzgojnem zavodu v Slivnici smo ugotovili, da sprejemata oba zavoda disocialno mladino moškega spola v starosti od 14 do 18 let. Gojenci enega in drugega zavoda imajo slične karakteristike, katere smo ugotovili z osebnostnimi testi (Progresivne matrice, Mooneyev seznam osebnih problemov, MMQ test in Bender test). Med skupinama smo testirali tudi razlike v stališčih, ki smo jih merili z Jesnessovim inventarjem. Med 44 možnimi kombinacijami (11 stališčnih kategorij pri štirih sukcesivnih testiranjih) smo ugotovili le eno statistično signifikantno razliko v aritmetičnih sredinah in sicer pri kategoriji "socialni strah" in pri nadaljnjih 44 možnih kombinacijah dve statistično signifikantni razliki v standardnih deviacijah (pri kategoriji "umik" in "socialni strah"). Skupini imata torej praktično identična stališča.

Skupini gojencev sta si podobni tudi po strukturnih faktorjih. Večja razlika nastopa pri izobrazbi gojencev in sicer odide iz Vzgojnega poglobljševalnega zavoda Radeče bistveno manjši odstotek (34,9 %) gojencev z dokončano osemletko, kot iz vzgojnega zavoda Slivnica (69,6 %) ($\chi^2 = 5,576$, signifikanten na nivoju 0,05).

V poglavju 1.4.9 (razlike in sličnosti) bi lahko našli še nekatere razloge, s katerimi bi bilo mogoče opravičiti združitev skupin

iz vzgojnega zavoda Slivnice in vzgojnega poboljševalnega doma Radeče v eno kontrolno skupino in tudi številne razloge, ki govore proti združitvi. Vendar menimo, da so sličnosti med osebjem in med gojenci v našem primeru bistvenega pomena, ne glede na siceršnje razlike med zavodoma. Domnevamo lahko, zlasti zaradi identičnih stališč, da rezultati primerjav med eksperimentalno skupino in ločenima primerjalnima skupinama ne bi odkrili drugačnih trendov in številčnih razlik, kot smo jih odkrili sedaj, ko smo skupini iz kontrolnih zavodov združili v eno kontrolno skupino.

1.6 Izbor merskih instrumentov²³⁵

1.6.1 Instrumenti, uporabljeni pri izboru osebja za eksperimentalni zavod²³⁶

Za izbor osebja v eksperimentalnem zavodu je bila odgovorna posebna strokovna komisija razpisne komisije v sestavi psihiatra, psihologa²³⁷ in pedagoga. Psihiater je uporabljal v diagnostične svrhe psihiatrični intervju, preko katerega je preverjal osebnostno urejenost in dominantne osebnostne poteze kandidatov. Pedagog je tudi z intervjujem preverjal predizobrazbo in motivacijo kandidatov za delo z vedenjsko moteno in delinkventno mladino. Psiholog pa je pri selekciji osebja uporabljal tri psihološke tehnike in sicer:

- Domino test (D 48), neverbalni test za merjenje inteligentnosti

(292)

²³⁵ Vsebina tega poglavja je deloma povzeta (zlasti podpoglavji 1.6.1 in 1.6.2) po : V. Skalar: Merski instrumenti in dokumentacija (255) iz zaključnega poročila o eksperimentu

²³⁶ Se nanaša na poglavje 1.4.3

²³⁷ Psiholog v komisiji za izbor osebja za eksperimentalni zavod je bil avtor tega teksta.

V Jugoslaviji je bil test vpeljan leta 1961 z dovoljenjem centra za uporabno psihologijo v Parizu. Istega leta je bil test preliminarno standardiziran na skupini 273 gimnazijcev v 8. razredu gimnazije. Preliminarno standardizacijo je izvedel zavod za produktivnost dela SRS v Ljubljani. V reprezentativni vzorec je bilo vključenih 11 različnih gimnazij v SR Sloveniji.

- Osebnostno interesni test (O.-I.) (282)

Osebnostno interesni test je slovenska priredba dunajske verzije MMPI. Test je bil leta 1968 preliminarno standardiziran v SR Sloveniji na vzorcu 272 srednješolcev moškega in ženskega spola in na vzorcu 208 predstavnikov splošne populacije moškega in ženskega spola. Test je pri nas v rabi od leta 1959 dalje. Meri 10 bipolarnih osebnostnih dimenzij in 8 interesnih kategorij.

- Rohrschachove psihodiagnostične tabele (283)

Rohrschachove psihodiagnostične tabele so izrazit klinični test. Pri nas je v rabi v psihiatrični in v klinično psihološki praksi. Aplikacija tega testa se je zlasti razširila po letu 1961, ko je zavod za izobraževanje kadrov in proučevanje organizacije dela v Kranju priredil enoletni seminar o Rohrschachovi psihodiagnostiki, ki se ga je udeležilo večje število kliničnih psihologov.

Vsa dokumentacija o delu strokovne komisije razpisne komisije v eksperimentalnem zavodu je na voljo na inštitutu za kriminologijo univerze v Ljubljani.

1.6.2 Instrumenti, uporabljeni pri osebnostnem pregledu gojencev v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih²³⁸

- Progresivne matrice (194)

²³⁸ Se nanaša na poglavje 1.4.4

Progresivne matrice so neverbalni inteligentnostni test. V Jugoslaviji test uporabljamo od leta 1952, v Sloveniji pa od leta 1956 dalje. Od tedaj smo ga pogosto aplicirali na odraslih in na mladostniških skupinah, pri skupinah normalnih in deviantnih.

- Bender test (281)

Bender test je bil v Sloveniji v rabi od leta 1961 dalje, ko je bil preliminarno standardiziran na populaciji 261 gimnazijcev iz 10 gimnazij v SRS in na skupini 314 mladih industrijskih delavcev različnih strok v SRS.

- MMQ (162)

MMQ je vprašalnik za ugotavljanje stopnje nevrotičnosti. Pri nas je v rabi od leta 1954, vendar pretežno v klinični praksi, zato ne razpolagamo z ustrezno primerjalno skupino pri normalni populaciji. Psihiatrična in klinično psihološka praksa je usvojila avtorjevo lestvico glede kriterijev stopnje nevrotizacije, kot tudi glede kriterijev za določitev simulacije in disimulacije pri kontrolnih vprašanjih.

- Mooneyev seznam za pregled osebnih problemov (163)

Mooneyev seznam osebnih problemov vsebuje 7 podkategorij (zdravstveni problemi, šolski problemi, družinski problemi, finančno ekonomski problemi, problemi v medosebnih odnosih, problemi na področju uveljavljanja, problemi intrapsihičnega sveta) in skupno, zbirno kategorijo. Test pri nas doslej ni bil standardiziran, vendar je bil apliciran na številnih skupinah normalnih in deviantnih mladostnikov. Med drugim je eden izmed instrumentov pri izboru kadetov v miličniško kadetsko šolo v SRS. Razpolagamo s podatki (statističnimi parametri) kandidatov za kadetsko šolo iz leta 1970.

(M = 314).

Za doslej navedene psihološke instrumente ne podajamo podrobnejšega opisa, ker so pri nas v rabi že vrsto let v klinični praksi, uporabljeni pa so bili tudi že pri posameznih raziskavah in so zato med strokovnjaki (psihologi) dobro poznani.

1.6.3 Instrumenti, uporabljeni za testiranje hipotez v zvezi s preskušanjem delovanja eksperimentalne variable pri osebju²³⁹

Schaeffer-Bellova skala²⁴⁰

Schaeffer-Bellovo skalo, ali kot se v originalu imenuje "The Staff Opinion Survey" sta razvila za merjenje stališč pri vzgojiteljih E.S. Schaeffer in R.Q. Bell. C. Jesness je iz originalne skale, imenovane "Parental Attitude Research Instrument" (1958) prevzel 116 itemov in jih priredil za specifično situacijo v vzgojnem zavodu, 28 itemov pa je dodal na novo, tako da vsebuje sedanja skala skupno 144 itemov. Itemi imajo enodimenzionalno vrednost; vsakega je mogoče uvrstiti le v eno stališčno kategorijo. C. Jesness je tako prirejeno lestvico stališč uporabil pri raziskavi, ki se je nanašala na rehabilitacijski program mladoletnih delinkventov imenovan "The Fricot Ranch Study". Opis skal z metrijskimi karakteristikami je podan v posebnem avtorjevem poročilu²⁴¹.

Instrument vsebuje 13 osnovnih stališčnih kategorij in sicer: 1. avtoritativnost (16 itemov), 2. strogost (16 itemov), 3. kon-

²³⁹ Se nanaša na poglavje 1.3.6

²⁴⁰ The Staff Opinion Survey (274)

²⁴¹ C. Jesness: The Fricot Ranch Study (110), str. 18 do 21 in Appendix 1, 2 in 3.

trola (12 itemov), 4. ukrotitev volje (8 itemov), 5. osornost (14 itemov), 6. forsiranje neodvisnosti (17 itemov), 7. agresivnost (8 itemov), 8. forsiranje dosežkov (9 itemov), 9. zadrževanje čustev (6 itemov), 10. tlačanje čustev (5 itemov), 11. težnja k enakopravnosti (17 itemov), 12. želja po diskusiji (8 itemov) in 13. defenzivnost (7 itemov). Razen osnovnih kategorij sta avtorja predvidela tudi 6 zbirnih kategorij, ki predstavljajo različno kombinacijo osnovnih kategorij: 14. avtoritativna kontrola (1+2+3), 15. punitivna disciplina (4+5), 16. emocionalna distanca (6+7+8+9+10), 17. enakopravna interakcija (11+12), 18. nadzorovalna orientacija (14-16) in 19. globalna nadzorovalna orientacija (14+15+16-17).

Vsa stališča se nanašajo na relacijo osebje: gojenci in sicer na najbolj tipične vidike te relacije, ki označujejo odnose v klasični avtoritarni instituciji in na nasprotnem polju na odnose v moderni tretmansko orientirani instituciji.

Podobnega instrumenta, ki bi bil prirejen za specifično situacijo v vzgojnem zavodu in ki bi odkrival bipolarno dimenzijo - avtoritarno punitivna naravnost: permissivna naravnost osebja v odnosu do gojencev v vzgojni instituciji, pri nas nismo imeli. Tudi v tuji literaturi nismo zasledili instrumenta, ki bi tako ustrezal našim namenom.

Instrument je prevedla v slovenščino in jezikovno priredila B. Marentičeva, docent na filozofski fakulteti za potrebe eksperimenta v Logatcu. Pri tem je bila originalna sedemstopenjska ocenjevalna lestvica ob posameznih itemih zamenjana s šeststopenjsko lestvico. Razlog za spremembo je bil sledeč:

Dobesedni prevod postavke "strongly disagree" (ali "disagree very much") in postavke "strogly agree" (ali "agree very much") ima v slovenščini drugačen pomen kot v angleščini. Zato smo ocenjevalne postavke priredili na sledeč način:

1. Sploh ni sprejemljivo
2. Ni sprejemljivo
3. Komaj sprejemljivo
4. Delno sprejemljivo
5. Sprejemljivo
6. Popolnoma sprejemljivo

Posledica te spremembe je, da naših rezultatov ne bi mogli direktno primerjati z rezultati, ki jih podaja Jesness v svoji študiji. Rezultati se razlikujejo za približno 11,4 %; naši rezultati so povprečno 11,4 % nižji od Jesnessovih. Vendar primerjava ne pride v poštev, ker instrumenta pri nas nismo standardizirali. Vrednost rezultatov je le relativna - v komparaciji z osebjem v kontrolnih zavodih.

Ne glede na to, da instrument pri nas ni standardiziran, pa i temi zelo ustrezajo našim modelom razmišljanja in razmeram, kot jih percipiramo v vzgojnih zavodih. Pokazal se je kot primeren in občutljiv instrument, ki ga bo mogoče s pridom uporabljati za praktične potrebe vzgojnih zavodov, kot tudi v raziskovalne namene v bodoče.

F skala 242, 243

F skala meri bipolarno stališčno kategorijo avtoritarnost

242 Miller, D.C.: Handbook of Research Design and Social Measurement (161), str. 301 do 304

243 Jesness, C.: The Fricot Ranch Study (110), str. 22 in Apendix 3

oziroma antidemokratski potencial: permissivnost oziroma demokratični potencial. Meri torej iste dimenzije kot Schaeffer-Bellova skala, le da se itemi F skale ne nanašajo na vzgojni zavod, pač pa na širše življenjske situacije.

F skala (California Authoritarianism Scale) je šla skozi mnoge adaptacije in je preživela številne spremembe in modifikacije od Adorna, Frankel-a, Brunswicka, Levinsona in Sanforda (1950), dalje. Skala, ki smo jo uporabljali, je skrajšana verzija z 28 itemi. Uporabljali jo je Jesness v "The Fricot Ranch Study". Vsebuje 9 podkategorij: 1. konvencionalnost (4 itemi), 2. podredljivost avtoritetam (7 itemov), 3. avtoritativna agresivnost (8 itemov), 4. mehkosrčnost (4 itemi), 5. praznoverje in stereotipi (6 itemov), 6. osebna moč in trdnost (6 itemov), 7. cinizem (2 itema), 8. zavzetost s spolnimi vprašanji (3 itemi). in 9. projiciranje (5 itemov). Mi smo uporabljali le zbirni rezultat.

Instrument je v psihološki literaturi (zlasti v socialni psihologiji) znan in popularen tudi izven Združenih držav. O njem poročajo številni avtorji²⁴⁴. Pri nas je bil v zvezi z eksperimentom v Logatcu prvič uporabljen. Naših rezultatov s tujimi ugotovitvami ne moremo primerjati, ker instrumenta nismo standardizirali; rezultate prikazujemo le v komparaciji z kontrolno skupino. Za potrebe eksperimenta v Logatcu je test prevedla in jezikovno priredila B. Marentičeva.

²⁴⁴ Miller, D.C.: Handbook of Research Design and Social Measurement (161), str. 302 do 304

Moosov inventar²⁴⁵

Moosov inventar je prirejen za ugotavljanje zavodske klime. Originalni naslov inventarja, ki smo ga uporabljali je: "Correctional Institutions Environment Scale (CIES), Form C". To je instrument, ki ima po mnenju avtorja mnogodimenzionalno uporabno vrednost: "Daje relevantne in pomembne dimenzije za ocenjevanje psihiatričnih programov v prevzgojnih institucijah; ugotovljene dimenzije so posebej uporabne za kompariranje efektov različnih tipov tretmana; daje nam informacije o tipu tretmanskega okolja; pomaga nam identificirati vidike, ki bi jih bilo treba v tretmansi instituciji posebej poudariti; daje nam informacijo, kateri vidiki klime so se kot posledica tretmana v instituciji spremenili; informira nas o tem, kakšna je stopnja soglasja v percipiranju klime med gojenci in osebjem; opozarja nas posredno, kaj bi bilo treba v programu tretmana spremeniti oziroma poudariti itd."²⁴⁶

Moosov inventar ima 87 itemov, ki se nanašajo na devet kategorij, katere odkrivajo različne vidike v zvezi z zavodsko klimo. Kategorije so sledeče: 1. angažiranost (10 itemov), 2. pomoč (10 itemov), 3. odprtost izražanja (9 itemov), 4. neodvisnost (9 itemov),

²⁴⁵ Moos R.H.: The Assesment of the Social Climates of Correctional Institutions (164). Vprašalnik nam je poslal avtor osebno. V slovenščino ga je prevedel psiholog v vzgojnem zavodu v Logatcu J. Bečaj, jezikovno pa sta ga priredila za naše razmere J. Bečaj in dr. A. Šelih, docent na pravni fakulteti. Dr. A. Šelih je skupaj s psihologom A. Brejcem in dr. B. Skabernetom, znanstvenim svetnikom na inštitutu za kriminologijo izvedla testiranje z Moosovim inventarjem v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih.

²⁴⁶ Moos R.H.: The Community Oriented Programs Environment Scales (165), str. 3

5. praktična usmerjenost (10 itemov), 6. usmerjenost v reševanje osebnih problemov (9 itemov), 7. usmerjenost k vzdrževanju reda in discipline (10 itemov), 8. usmerjenost, ki podpira jasno določanje obveznosti in pravic (10 itemov) in 9. usmerjenost k nadzorstvu nad gojenci (9 itemov).

Vsi itemi se nanašajo na relacijo osebje : gojenci.

Standardizacija testa doslej po informacijah, ki so nam na voljo, še ni bila opravljena. Inventar smo vseeno uporabili, ker so bili itemi po naših ocenah primerni za situacijo v naših vzgojnih zavodih. V literaturi smo sicer odkrili še nekatere inventarje za testiranje klime v instituciji, vendar je bil po naši oceni Moosov inventar daleč najbolj ustrezen za naše namene. Inventar, jezikovno prirejen našim razmeram je subtilno diferenciral razlike med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma in sicer v skladu z našimi pričakovanji in tudi s pričakovanji poznavalcev razmer v naših vzgojnih zavodih. Inventarja nismo standardizirali, zaradi česar imajo dobljeni rezultati le relativno vrednost.

Za testiranje zavodske klime smo se v zvezi z našim eksperimentom odločili, ker so nam dolgoletna sistematična opazovanja notranjih razmer v vzgojnih zavodih odkrila, da predstavlja klima v vzgojnih zavodih nekaj specifičnega, kar vpliva odločilno na aktualno vedenje prebivalcev institucije na vzgojne in prevzgojne efekte in je odraz kompleksnega spleta raznih zunanjih in notranjih faktorjev, odraz trenutnih družbenih razmer in tradicije, zakoreninjenih predsodkov, materialnega stanja itd. Klimo razumemo kot dinamičen faktor, ki pomeni istočasno vzrok in posledico vedenja ljudi; posamezniki klimo po eni

strani deloma soustvarjajo, po drugi strani pa so njen produkt in se klima odraža v njihovem vedenju.

Če pojmujeemo klimo na tak način, potem so možne sledeče hipoteze:

- Iz klime, ugotovljene v določeni instituciji je mogoče sklepati na kvaliteto interakcij med ljudmi;
- Ugodnejša klima odraža ugodnejše in tolerantnejše medosebne odnose v instituciji. To pa so pogoji za uvajanje terapijskega in svetovalnega dela v instituciji oziroma za tretmansko orientacijo institucije.

Ugotovljena zavodska klima, kot jo percipirajo njeni prebivalci, nam daje torej kompleksen vpogled v institucijo in v odnose v njej. Upravičeno lahko domnevamo, da se je učinek eksperimentalne variable odrazil v eksperimentalnem zavodu tudi (ali predvsem) v percepciji klime prebivalcev zavoda.

V zvezi s testiranjem hipotez 3 in 4, poglavje 1.3.5 (ali je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod delovala?) bomo podali podatke o fluktuaciji osebja v opazovanem obdobju in pa deskripcijo nekaterih dejstev, ki smo jih v opazovanem obdobju v rednih sistematičnih stikih z eksperimentalnim in s kontrolnim zavodoma registrirali.

1.6.4 Instrumenti, uporabljeni za testiranje hipotez v zvezi z efekti permissivnega tretmana na populacijo delinkventnih mladostnikov²⁴⁷

Jesnessov inventar (111,112)

Jesnessov inventar je najnovejši instrument, ki ga je izde-

²⁴⁷ Se nanaša na poglavje 1.3.8.

lal Jesness za potrebe klasifikacije in tretmana motenih otrok in adolescentov. Je plod petletnega raziskovalnega programa delinkventne populacije (1960 - 1965), v Fricot Ranch Scoll v Kaliforniji, ZDA. Avtor je vprašalnik izdelal, ker pri študiji ni imel na voljo primerne- ga instrumenta, ki bi dovolj zanesljivo in občutljivo meril različne osebnostne tipe pri disocialnih. V zvezi z inventarjem avtor zagotavlja:

- da je z njim mogoče meriti stališča. Kot veljaven instrument zaznava razlike v spremembah stališč tudi v relativno kratkih časovnih presledkih;
- testna vprašanja so razumljiva za poskusne osebe nad kronološko starostjo 8 let;
- inventar je uporaben instrument za odkrivanje večih osebnostnih dimenzij in je mogoče z njegovo pomočjo klasificirati osebnostne tipe;
- predvideva poseben indeks asocialnih tendenc, s pomočjo katerega je mogoče napovedovati socialne in osebnostne probleme pri posameznikih;
- posebej je pomembno, da je uporaben pri adolescentni delinkventni populaciji iz različnih stratumov socialnega okolja. Itemi se nanašajo bolj na osebnostne dimenzije in na abstrahirane socialne situacije, kar je vsekakor ugoden moment pri procesu presajanja instrumenta v naše razmere.²⁴⁸

Smoter testa je razlikovanje med osebnostno motenimi oziroma disocialnimi po eni strani in osebnostno urejenimi po drugi strani. Naslednji smoter je odkrivanje stališč o samem sebi in o drugih, ki se nanašajo na nekatere osnovne osebnostne tipe, ki so uporabni za razume-

²⁴⁸ Jesness, C.: The Jesness Inventory - Manual (112), str. 3.

vanje otrok in adolescentov.

Sedanji instrument odkriva 11 osebnostnih karakteristik, kar odgovarja 11 kategorijam, vsebovanih v inventarju. Prve tri kategorije so rezultat item analize, naslednjih 7 je dobljenih statistično s "cluster analizo", zadnja kategorija "asocialni indeks", pa je kombinacija sindroma stališč in osebnostnih potez in je prediktivna za kvaliteto in kvantiteto mladoletnikovih neprilagojenih akcij. Kategorije so sledeče: 1. socialna neprilagojenost (63 itemov), 2. vrednostna orientacija (39 itemov), 3. nezrelost (43 itemov), 4. autism (28 itemov), 5. alienacija (26 itemov), 6. manifestna agresivnost (31 itemov), 7. umik (24 itemov), 8. socialni strah (24 itemov), 9. odrivanje v podzavest (15 itemov), 10. zanikanje (20 itemov) in 11. asocialni indeks - zbirna kategorija, ki jo je mogoče dobiti s posebnim računskim postopkom, ki daje specifično konstelacijo med predhodnimi desetimi osnovnimi kategorijami.²⁴⁹

Inventar vsebuje 155 itemov; itemi imajo večdimenzionalno vrednost.

Test je bil standardiziran na 970 delinkventnih in 1075 nedelinkventnih mladostnikov v starosti od 8 do 19 let in 450 delinkventnih in 811 nedelinkventnih mladoletnicah^{iste} starosti. Metrijske karakteristike so podane v obeh citiranih Jesnessovih priročnikih (111,112).

Test je prevedla in jezikovno priredila za naše razmere B. Marentičeva. Pri nas ga nismo standardizirali, zato imajo rezultati le relativno vrednost v komparaciji s kontrolno skupino. V literaturi

²⁴⁹ Jesness C.: The Jesness Inventory (111), Apendix E., str. 84 do 88.

smo zasledili, da so ga uporabljali tudi izven Jesnesove "Fricot Ranch School" v ZDA (323), v Angliji (52) in v Leidenu na Nizozemskem v "Strafrechtelijk en Criminologisch Instituut". V vseh treh primerih je bila uporabljena originalna avtorjeva skala.

Kvalitete inventarja, ki jih opisuje avtor so odgovarjale našim intencijam v zvezi s testiranjem hipotez, zato smo ga izbrali kot enega izmed instrumentov pri eksperimentu.

Katamnestični vprašalnik

Katamnestični vprašalnik je pripravil za potrebe eksperimenta v Logatcu dr. B. Skaberne. Z njim je zbral katamnestične podatke za 49 gojencev iz eksperimentalnega zavoda, ki so bili odpuščeni iz zavoda.²⁵⁰ Naknadno smo zbrali po isti shemi (za to delo) podatke o odpuščenih gojencih iz kontrolnih zavodov, kateri so bili uvrščeni v kontrolno skupino. Podatke so nam posredovali socialno skrbstveni organi, občinskih skupščin, od koder so bili posamezni mladoletniki. Informacije smo zbirali decembra 1973 in januarja 1974.

Katamnestična shema ima 14 vprašanj: 1 do 4 osebni podatki, 5 do 7 podatki v zvezi s prestajanjem vzgojnega ukrepa oziroma vzgojno-poboljševalnega ukrepa in 8 do 14 podatki, ki odkrivajo mladoletnikovo prilagoditev po odpustu iz zavoda (stanovanje, zaposlitev, šolanje, ponovno kaznivo dejanje in pa opisno mnenje socialno skrbstvenega organa. Podatki se nanašajo le na navzven vidne objektivno preverljive podatke prilagoditve, če izvzamemo subjektivno oceno socialno skrbstvenih organov. S pomočjo dobljenih podatkov smo razvrstili gojence v tri sku-

²⁵⁰ Skaberne B.: Katamnestični podatki (235), str. 237 do 240.

pine in sicer:

- a. neproblematični
 - so stalno zaposleni
 - niso bili ponovno obravnavani pred sodiščem
 - po mnenju socialno skrbstvenega organa so se po odpustu iz zavoda dobro vključili v socialno okolje.
- b. verjetno problematični- zaposlovali so se le priložnostno
 - menjali so stanovanje
 - po mnenju socialno skrbstvenega organa se po odpustu iz zavoda niso ustalili in so za okolje še vedno moteči
 - niso bili ponovno obravnavani pred sodiščem
- c. problematični
 - niso se zaposlili
 - prevzgoja pri njih po mnenju socialno skrbstvenih organov ni uspela
 - ponovno so bili obravnavani pred sodiščem zaradi novih kaznivih dejanj

Katamnestična shema s pomočjo katere smo zbirali podatke daje le površen, zelo okviren vpogled v prilagoditev gojencev po odpustu iz zavoda. Vendar je bil, kot smo lahko ugotovili, le tak pristop realen, kajti socialno skrbstveni organi za večino mladoletnikov ne bi mogli posredovati subtilnejših podatkov.

V zvezi s hipotezo 4 (glej poglavje 1.3.7) bomo podali podatke o pobegih gojencev iz eksperimentalnega in kontrolnih zavodov za obdobje od 15. septembra 1971 do 14. septembra 1972 in pa deskripcijo nekaterih dejstev o vedenju gojencev v vseh treh zavodih, ki smo jih

lahko ob sistematičnih stikih registrirali.

V zvezi s hipotezo 3 smo že pri prejšnjem poglavju podali opis Moosovega inventarja.

1.7 Izbor statističnih metod in statistična obdelava

Hipoteze, ki so formulirane v modelu eksperimenta (glej poglavje 1.3.5 in poglavje 1.3.7) zahtevajo testiranje razlik v stališčih eksperimentalne ali kontrolne skupine posebej za gojence in posebej za osebe v različnih časovnih presekih in pa testiranje razlik med eksperimentalno in kontrolno skupino za stališča, nekatere osebnostne dimenzije in nekatere aspekte vedenja tako za skupino osebja, kot za skupino gojencev.

Za testiranje razlik eksperimentalne oziroma kontrolne skupine v različnih časovnih enotah, bi bila najbolj primerna faktorska analiza. Tako bi lahko posebej za eksperimentalno in posebej za kontrolno skupino identificirali različne faktorje v začetni fazi (T_1), katere bi lahko primerjali na dinamični časovni lestvici z vmesnimi (T_2, T_3 itd.) in s končno fazo (T_x). Spremembo faktorske strukture na časovni lestvici bi lahko smatrali za posledico delovanja eksperimentalne variable.

Tehnike zaradi premajhnih numerusov tako pri osebju, kot pri gojencih eksperimentalne in kontrolne skupine ni bilo mogoče uporabiti. Zato smo se odločili, da bomo računali le pomembnost razlik med aritmetičnimi sredinami in med standardnimi deviacijami posebej za eksperimentalno in posebej za kontrolno skupino v različnih časovnih enotah.

$$T_1, \quad T_2, \quad T_3 \quad \dots \quad T_x$$

Razlike na časovni lestvici računamo glede na izhodiščno točko T_1 .

Za izračunavanje razlik med aritmetičnimi sredinami smo uporabili metodo, ki upošteva korelacijo med prvim in drugim testiranjem, oziroma med prvim in naslednjimi testiranjmi. Eksperimentalna skupina služi pri tem sebi kot kontrolna, prav tako tudi kontrolna skupina služi sama sebi kot kontrolna. Ista grupa je pod vplivom ali eksperimentalne variable in nesistematskih in sistematskih nekontroliranih faktorjev v različnih časovnih enotah ali pa je le pod vplivom nesistematskih in sistematskih nekontroliranih zunanjih faktorjev. Dobljene difference na dinamični lestvici so rezultat učinkovanja eksperimentalne variable in dodatnih faktorjev pri eksperimentalni skupini in samo dodatnih faktorjev pri kontrolni skupini.²⁵¹

Pri osebju eksperimentalne in kontrolne skupine smo uporabili metodo diferenc za male vzorce, pri gojencih pa metodo diferenc za velike vzorce, z izjemo testa pri T_5 , pri eksperimentalni skupini, kjer je numerus le 20 in smo morali zato zopet uporabiti metodo diferenc za male vzorce. Pomembnost razlik smo odčitali v t distribuciji.²⁵²

Za izračunavanje korelacij smo uporabili produkt moment metodo.²⁵³

Za izračunavanje pomembnosti razlik med standardnimi deviacijami smo uporabili F test (za male vzorce pri osebju in za velike vzorce pri gojencih, zopet z izjemo testa T_5 pri eksperimentalni skupini).²⁵⁴

²⁵¹ Petz B.: (188), str. 89 do 92

²⁵² Blejec M.: (20), str. 204

²⁵³ Petz.B.: (188), str. 82

²⁵⁴ Blejec M.: (20), str. 156 in 206 do 209

Za testiranje razlik med eksperimentalno in kontrolno skupino za osebne dimenzije, stališča in percepcijo klime smo uporabili metodo diferenc med aritmetičnimi sredinami brez upoštevanja korelacije.²⁵⁵ Pomembnost razlik odčitamo v t distribuciji.

Za izračunavanje razlik med standardnimi deviacijami je bil zopet uporabljen F test. Z ozirom na numerus smo uporabljali ali metodo diferenc za male vzorce (N je manjši od 30) in metodo diferenc za velike vzorce (N je večji od 30).

Vsi izračuni nam omogočajo le enodimenzionalne komparacije, ne dajejo pa nam vpogleda v medsebojno zavisnost med posameznimi faktori. Vendar nam kaka druga metoda za testiranje diferenc med skupinama (n.pr. analiza variance) ni bila dostopna, ker so numerusi tako eksperimentalne kot tudi kontrolne skupine premajhni. Vzel bomo poskušali dopolniti s kvalitativnimi opisi oziroma z logičnimi - opisnimi konstrukcijami.

Nekatere razlike med skupinama (n.pr. prilagoditev gojencev po odpustu iz zavoda, ki smo jo poskušali ugotavljati s pomočjo katamnestičnega vprašalnika) smo testirali s hi^2 testom.

1.8 Merjenja, številčnost skupin in prikaz rezultatov

1.8.1 Časovni termini meritev

Opazovano obdobje v eksperimentalnem zavodu je trajalo od otvoritve zavoda 1. septembra 1967 do 21. junija 1971. V tem obdobju smo izvedli sukcesivna merjenja stališč pri osebju (interval 8 mesecev s toleranco ± 10 dni) in pri gojencih (interval 6 mesecev s toleranco

²⁵⁵ Ibid., str. 154, 155

+ 10 dni). Zadnje merjenje pri osebju je bilo opravljeno v februarju 1971, pri gojencih, kjer je bila večja fluktuacija, pa so potekala merjenja do formalnega zaključka eksperimenta.

Za kontrolno skupino smo se odločili v jeseni 1969. Prva merjenja pri osebju in pri gojencih smo opravili v januarju 1970, zadnja pa v maju 1972. Intervali sukcesivnih merjenj so bili pri kontrolni skupini isti, kot pri eksperimentalni skupini.

Testiranja zavodske klime smo izvedli junija 1972, ko so bila opravljena merjenja stališč tako v eksperimentalnem kot tudi v kontrolnih zavodih.

Katamnestične podatke za gojence eksperimentalne skupine smo zbirali od julija do septembra 1972, za gojence kontrolne skupine pa decembra 1973 in januarja 1974.

1.8.2 Številčnost eksperimentalne in kontrolne skupine

Osebje: V eksperimentalnem zavodu je bilo v merjenje vključeno vse osebje. (21 oseb). Vendar vse osebje ni bilo ves čas eksperimenta prisotno v zavodu. Kot smo že ugotovili v poglavju 1.4.3 so bili nekateri vzgojitelji in učitelji praktičnega pouka sprejeti na delovno mesto kasneje, po pričetku eksperimenta. Dva vzgojitelja sta pred zaključkom eksperimenta zapustila zavod, prišlo je do zamenjave psihologa, zavod je dobil ravnatelja šele drugo leto po otvoritvi. Prišlo je tudi do raznih tehničnih zadržkov, tako da nekateri člani osebja niso mogli opraviti tekočih rutinskih testiranj; bolniški stalež, redni dopusti, dolgotrajnejša ali večkratna službena zadržanost itd. Zato so numerusi testiranj z lestvicami stališč v različnih časovnih intervalih različni.

Podobne težave smo imeli s kontrolno skupino. Razen tehničnih zadržkov je v kontrolnih zavodih v opazovanem obdobju več članov izbrane skupine osebja zapustilo zavod. Tiste vzgojitelje in mojstre, ki so zapustili zavod po opravljenem prvem testiranju smo nadomestili z drugimi, ki so zasedli njihova delovna mesta, kasneje izpadov nismo več nadomeščali.

Numerusi osebja eksperimentalne in kontrolne skupine pri sukcesivnih merjenjih stališč na časovni lestvici, so bili sledeči:

Tab. 55: Številčnost skupin osebja na časovni lestvici

Merjenje	Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina
T_1	19	29
T_2	17	26
T_3	17	21
T_4	17	14
T_5	12	-
T_6	10	-

Pri statističnih izračunih smo upoštevali pri eksperimentalni skupini 4 merjenja, pri kontrolni skupini pa le tri merjenja. Pri merjenjih v času T_5 in T_6 pri eksperimentalni skupini in v času T_4 pri kontrolni skupini so numerusi premajhni in ne dovoljujejo statističnih manipulacij. Rezultate merjenja v času T_5 in T_6 pri eksperimentalni skupini in v času T_4 pri kontrolni skupini pa smo vseeno upoštevali pri številčnem prikazu rezultatov in pri grafičnih trendih na časovni lestvici. Pri komparacijah med $T_1 : T_2, T_3 \dots T_4$ smo upoštevali številčno izenačene grupe. Pri eksperimentalni in pri kontrolni skupini ima-

mo za primerjavo sledeče numeruse:

Tab. 56: Numerusi izenačenih skupin

Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina
$T_1 : T_2 \dots\dots\dots N = 17$	$T_1 : T_2 \dots\dots\dots N = 26$
$T_1 : T_3 \dots\dots\dots N = 17$	$T_1 : T_3 \dots\dots\dots N = 21$
$T_1 : T_4 \dots\dots\dots N = 17$	

Pri testiranju z Moosovim vprašalnikom smo v kontrolnih zavodih zajeli vse osebe, ki je bilo na dan testiranja dostopno in ne le izbrano skupino, katero smo sukcesivno testirali z lestvicami stališč v različnih časovnih enotah. Numerusi osebja pri aplikaciji Moosovega inventarja so bili sledeči:

- VZ Logatec 18 (11 vzgojiteljev in ostalih in 7 učiteljev praktičnega pouka)
- VZ Slivnica 14 (vzgojitelji in ostali)
- VPD Radeče 28 (14 vzgojiteljev in ostalih in 14 učiteljev praktičnega pouka)

Gojenci: V eksperimentalnem zavodu so bili v merjenja stališč vključeni načelno vsi gojenci, ki so bili v opazovanem obdobju sprejeti v zavod (to je od 1. septembra 1967 do 21. junija 1971). V tem času je bilo v zavod sprejetih 105 gojencev. Vsakdo naj bi ob prihodu v zavod opravil prvo testiranje in nato vsakih 6 mesecev naslednje testiranje, do odpusta iz zavoda. Poprečna doba bivanja gojencev v zavodu je bila v eksperimentalnem obdobju 18,9 mesecev. Teoretično bi lahko gojenec v tem času opravil štiri testiranja, kar pa ne velja za gojence, ki so

bili sprejeti v zavod proti koncu eksperimenta. Pri organizaciji testiranja so nastopile različne objektivne ovire in testiranje ni potekalo povsem po predvidenem planu. Pri številnih gojencih prvo testiranje ni bilo opravljeno neposredno po prihodu v zavod, do zamud je prihajalo tudi po vmesnih testiranjih, nekateri gojenci so testiranje odklonili. Mnogi gojenci so izpadli pri vmesnih testiranjih; zaradi dopustov, zaradi pobegov, zaradi obolelosti ipd. Iz vseh navedenih razlogov so numerusi na časovni lestvici vedno manjši (L krivulja).

V kontrolno skupino je bilo pri merjenju stališč zajetih 23 gojencev iz VZ Slivnice in 23 iz VPD Radeč. Podrobnejši opis obeh skupin je podan v poglavju 1.4.4. Zaradi podobnih ovir, kot v eksperimentalnem zavodu se je tudi pri kontrolni skupini numerus pri vsakem naslednjem testiranju vse bolj krčil.

Numerusi osebja pri eksperimentalni in kontrolni skupini na časovni lestvici so bili sledeči:

Tab.57: Številčnost skupin gojencev na časovni lestvici

Merjenje	Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina
T ₁	98	46
T ₂	93	38
T ₃	61	30
T ₄	42	17
T ₅	20	-
T ₆	3	-

Pri statističnih izračunih smo upoštevali pri eksperimentalni skupini 5 merjenj, pri kontrolni skupini pa le tri merjenja. Numerusi

pri T_6 eksperimentalne skupine in pri T_4 kontrolne skupine so premajhni in ne dovoljujejo statističnih manipulacij. Oba rezultata pa prikazujejo pri številčnem pregledu rezultatov kot tudi pri grafičnih trendih na časovni lestvici.

Pri komparacijah med $T_1 : T_2, T_3, T_4, T_5$ smo upoštevali številčno izenačene grupe. Pri eksperimentalni in kontrolni skupini imamo za primerjavo sledeče numeruse:

Tab. 58: Numerusi izenačenih skupin

Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina
$T_1 : T_2 \dots\dots\dots N = 90$	$T_1 : T_2 \dots\dots\dots N = 37$
$T_1 : T_3 \dots\dots\dots N = 59$	$T_1 : T_3 \dots\dots\dots N = 30$
$T_1 : T_4 \dots\dots\dots N = 41$	
$T_1 : T_5 \dots\dots\dots N = 19$	

Številčno izenačene skupine smo upoštevali le pri statistični obdelavi, medtem ko smo upoštevali v grafikonih in številčnih preglednicah rezultate celotnih skupin v različnih časovnih intervalih.

Z Moosovim vprašalnikom smo testirali vse gojence, ki so nam bili na dan testiranja v zavodu dosegljivi. Numerusi pri aplikaciji Moosovega vprašalnika so sledeči:

- VZ Logatec 38
- VZ Slivnica 54
- VPD Radeče 94

Katamnestične podatke za odpuščene gojence smo skušali zbrati za 58 gojencev v eksperimentalnem zavodu, za 23 gojencev iz VZ Slivnice

in za 23 gojencev iz VPD Radeče. Pri gojencih eksperimentalne skupine nam ni uspelo/^{zbrati} podatkov za 9 gojencev, za gojence iz kontrolnih zavodov pa skupno za 3 gojence (1 iz VPD Radeč in 2 iz VZ Slivnice). Tako so numerusi eksperimentalne in kontrolne skupine, ki smo jih medsebojno primerjali, sledeči:

Eksperimentalna skupina N = 49

Kontrolna skupina N = 43 (VPD Radeče N = 22; VZ Slivnica N = 21).

1.8.3 Prikaz rezultatov

Rezultate bomo podali posebej za osebje (testiranje hipotez, ki se nanašajo na vprašanje, če je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod delovala - poglavje 1.3.5) in posebej za gojence (testiranje hipotez v zvezi z efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladoletnikov - poglavje 1.3.7).

Rezultate merjenja stališč na časovni lestvici bomo prikazali ločeno za posamezne osnovne in zbirne kategorije. Za vsako kategorijo bomo podali številčne preglednice in grafične trende z eventualnimi ugotovljenimi statistično signifikantnimi razlikami znotraj skupin (r, t, F) in med eksperimentalno in kontrolno skupino (t, F).

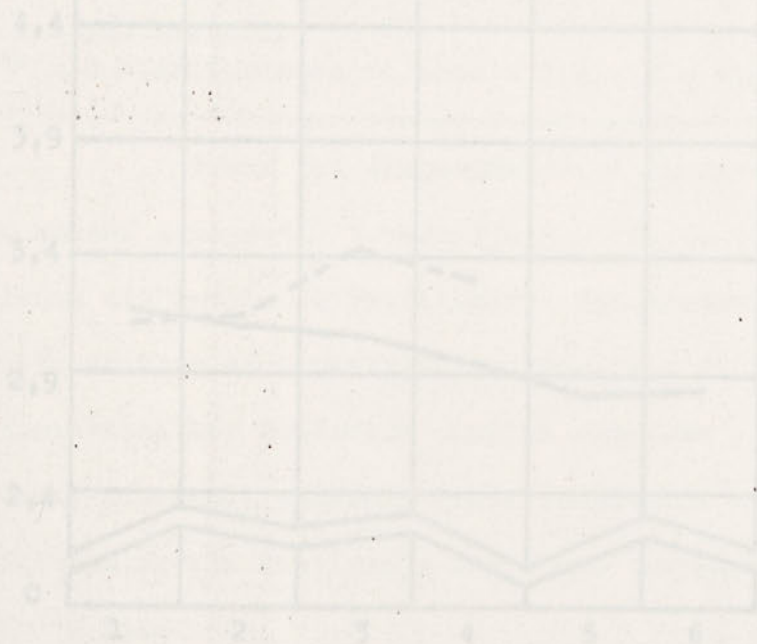
Rezultate preskusa z Moosovim vprašalnikom bomo podali primerjalno med eksperimentalnim in obema kontrolnima zavodoma v različnih kombinacijah, posebej za osebje (VZ Logatec : VPD Radeče), posebej za vzgojitelje (VZ Logatec : VZ Slivnica : VPD Radeče) in posebej za mojstre (VZ Logatec : VPD Radeče). Kategorijo "osebje" smo primerjali le med VZ Logatcem in VPD Radeče, ker sestoji grupa osebja v teh dveh zavodih iz vzgojiteljev in mojstrov, medtem ko VZ Slivnica v svojem perso-

nalnem sestavu nima mojstrov.

Globalne skore bomo prikazali grafično. Globalni skor klime smo imenovali zbirno kategorijo. Je seštevek kategorij I+II+III+IV+V+VI+VIII, pri katerih visok rezultat korelira s permisivno naravnostjo, ki jo zahteva tretmansko koncipirana institucija, z odštevkom kategorij VII in IX, pri katerih korelira visok rezultat z represivno in avtoritarno koncipiranim sistemom vodenja in notranjih odnosov.

Sledijo še kvalitativni opisi nekaterih vidikov vedenja, posebej za gojence in posebej za vzgojitelje in pa rezultati katamnestičnih ugotovitev za gojence.

Na tem mestu nismo posebej predstavili numerusov, časovnih terminov, testiranja in načina prikaza rezultatov za osebne preskuse pri osebju in pri gojencih, ker smo to storili že v poglavju 1.4.3 in 1.4.4. Rezultatov teh preskusov tudi nismo uporabili za testiranje hipotez, pač pa le za opis eksperimentalne in kontrolne skupine oziroma za opis eksperimentalnega in obeh kontrolnih zavodov.

— eksperimentalna skupina
- - - kontrolna skupina

2. Rezultati

2.1 Osebjje: Schaeffer-Bellova skala in F skala

2.1.1 Avtoritativnost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,23	0,595	29	3,15	0,688
2	17	3,12	0,561	26	3,21	0,683
3	17	3,05	0,662	21	3,43	0,616
4	17	2,88	0,670	14	3,32	
5	12	2,77				
6	10	2,81				

$$T_1:T_2; r = 0,89^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,71^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,84^{**}$$

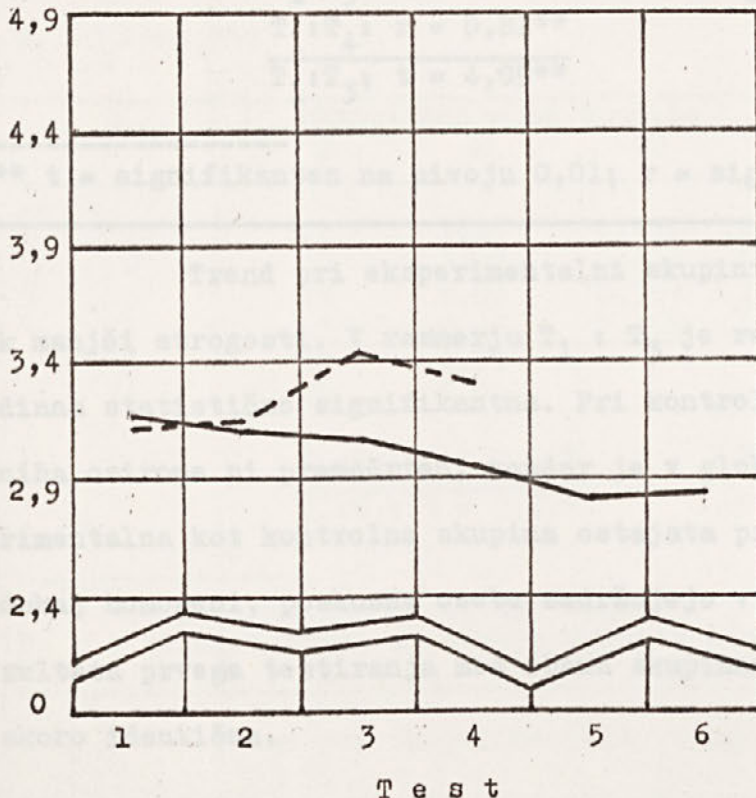
$$T_1:T_3; r = 0,80^{**}$$

$$T_1:T_4; r = 0,86^{**}$$

$$T_1:T_3; t = 3,03^{**}$$

$$T_1:T_4; t = 4,37^{**}$$

** t = signifikanten na nivoju 0,01; r = signifikanten na nivoju 0,01

— eksperimentalna skupina
 - - - kontrolna skupina

Trend pri eksperimentalni skupini na časovni lestvici je pozitiven in vztrajno pada - od večje k manjši avtoritativnosti. V razmerju $T_1 : T_4$ je razlika v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna. Pri kontrolni skupini je trend negativen z izjemo T_4 . V razmerju $T_1 : T_3$ je razlika statistično signifikantna. Rezultat prvega testiranja

je med obema skupinama skoraj identičen (pri kontrolni skupini je celo ugodnejši kot pri eksperimentalni). Skupini ostajata pri sukcesivnem testiranju homogeni, posamezniki svojih pozicij ne menjavajo.

Razlike med skupinama v aritmetičnih sredinah in v standardnih deviacijah niso statistično signifikantne v nobenem časovnem intervalu.

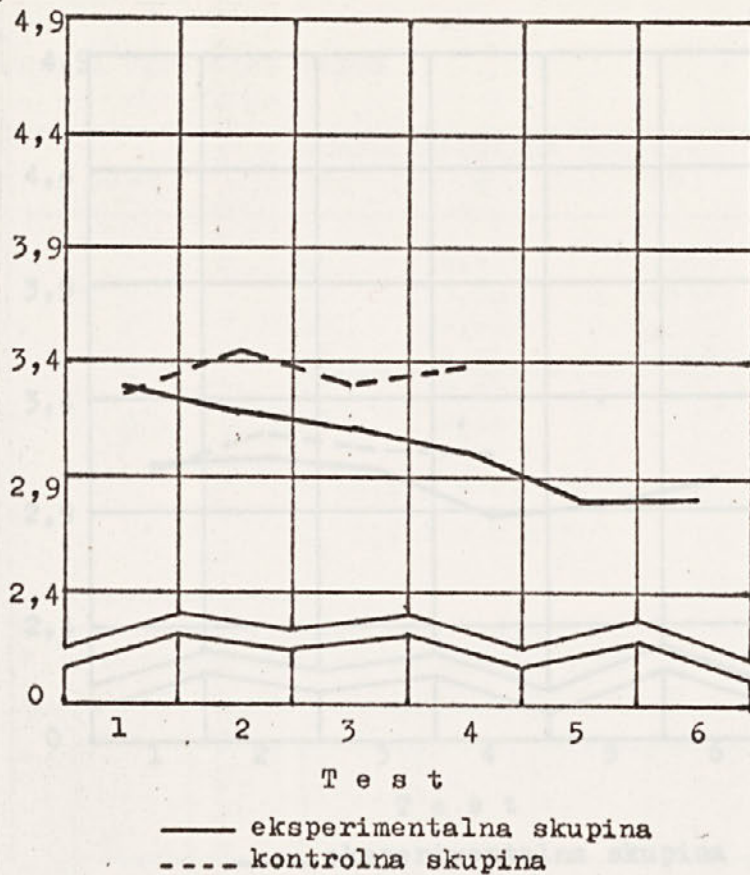
2.1.2 Strogost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,30	0,579	29	3,28	0,688
2	17	3,20	0,458	26	3,42	0,683
3	17	3,11	0,585	21	3,34	0,616
4	17	3,02	0,574	14	3,39	
5	12	2,81				
6	10	2,82				

$T_1:T_2; r = 0,84^{**}$	$T_1:T_2; r = 0,65^{**}$
$T_1:T_3; r = 0,77^{**}$	$T_1:T_3; r = 0,73^{**}$
$T_1:T_4; r = 0,81^{**}$	
$T_1:T_3; t = 4,09^{**}$	

** t = signifikanten na nivoju 0,01; r = signifikanten na nivoju 0,01

Trend pri eksperimentalni skupini je pozitiven - od večje k manjši strogosti. V razmerju $T_1 : T_3$ je razlika v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna. Pri kontrolni skupini trend nekoliko niha oziroma ni premočrten, vendar je v globalu negativen. Tako eksperimentalna kot kontrolna skupina ostajata pri sukcesivnih merjenjih dokaj homogeni, poskusne osebe zadržujejo v glavnem iste pozicije. Rezultata prvega testiranja med obema skupinama sta si močno podobna - skoro identična.

Razlike med eksperimentalno in kontrolno skupino v aritmetičnih sredinah in v standardnih deviacijah v nobenem časovnem intervalu niso statistično signifikantne.

2.1.3 Kontrola

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,10	0,476	29	3,09	0,428
2	17	3,12	0,415	26	3,26	0,445
3	17	3,07	0,367	21	3,22	0,457
4	17	2,86	0,458	14	3,21	
5	12	2,95				
6	10	3,02				

$$T_1:T_3; r = 0,48^*$$

$$T_1:T_4; t = 2,67^*$$

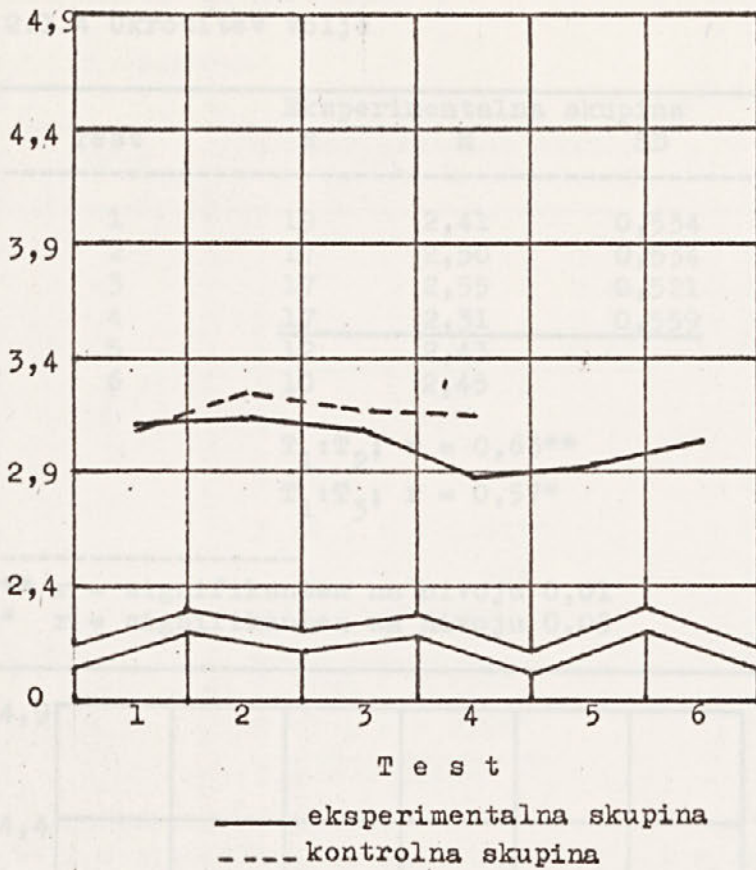
$$T_1:T_2; r = 0,52^*$$

$$T_1:T_3; r = 0,68^{**}$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini na časovni lestvici gre najprej od večje k manjši kontroli do testa T_4 , ko je razlika celo

statistično signifikantna na nivoju 0,05, od četrtega testa dalje je izražena rahla nasprotna tendenca, ponovno k večji kontroli. Pri kontrolni skupini je zahteva po kontroli nekoliko večja, kot pri eksperimentalni skupini od drugega testa dalje, nato pa ostaja rezultat pri nadaljnjih testiranjih skoro na istem nivoju. Rezultat prvega testa je med skupinama identičen. Pri eksperimen-

talni skupini poskusne osebe pri sukcesivnih merjenjih menjajo pozicije, čeprav ostaja skupina globalno homogena, pri kontrolni skupini pa so zamenjave pozicij manjše; skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih prav tako homogena.

Razlike med eksperimentalno in kontrolno skupino v aritmetičnih sredinah in standardnih deviacijah v nobenem časovnem intervalu niso statistično signifikantne.

2.1.4 Ukrotitev volje

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,41	0,534	29	2,49	0,550
2	17	2,50	0,534	26	2,61	0,634
3	17	2,55	0,521	21	2,56	0,696
4	17	2,31	0,559	14	2,83	
5	12	2,43				
6	10	2,45				

$T_1:T_2; r = 0,63^{**}$

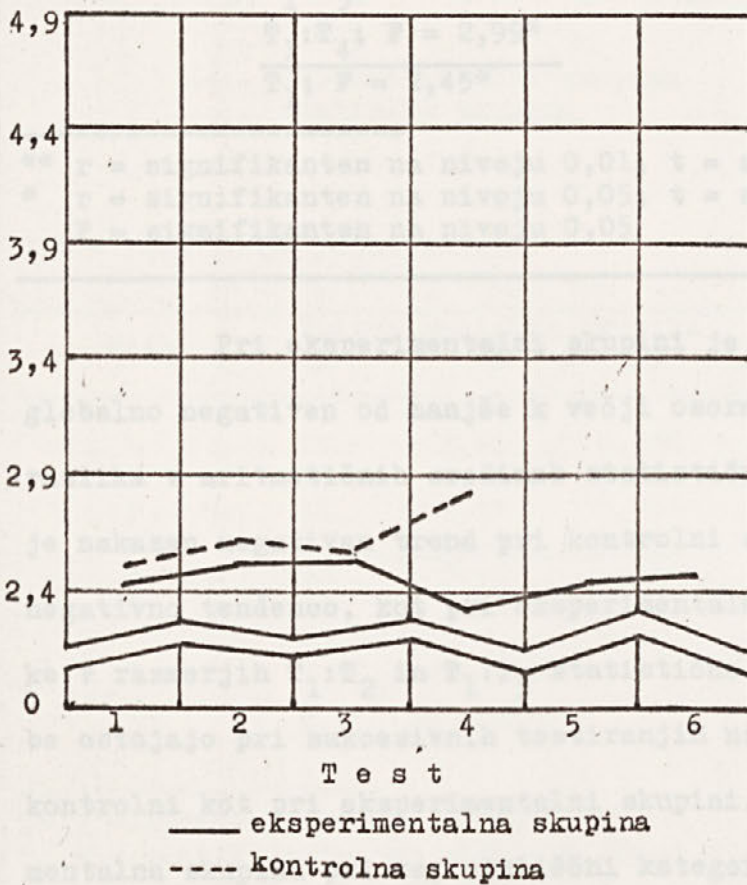
$T_1:T_3; r = 0,57^*$

$T_1:T_2; r = 0,71^{**}$

$T_1:T_3; r = 0,69^{**}$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05

Trend na časovni lestvici je pri eksperimentalni in pri kontrolni skupini vzporeden, pri obeh skupinah z rahlo negativno tendenco, po tretjem testu pa se trenda skupin razcepita; pri eksperimentalni skupini je nakazana pozitivna, pri kontrolni skupini pa negativna smer. Med skupinama v aritmetičnih sredinah in v standardnih deviacijah ni statistično

signifikantnih razlik. Morda bi se pokazale, če bi opravili več merjenj.

Poskusne osebe obeh skupin zadržujejo iste pozicije, skupini sta pri

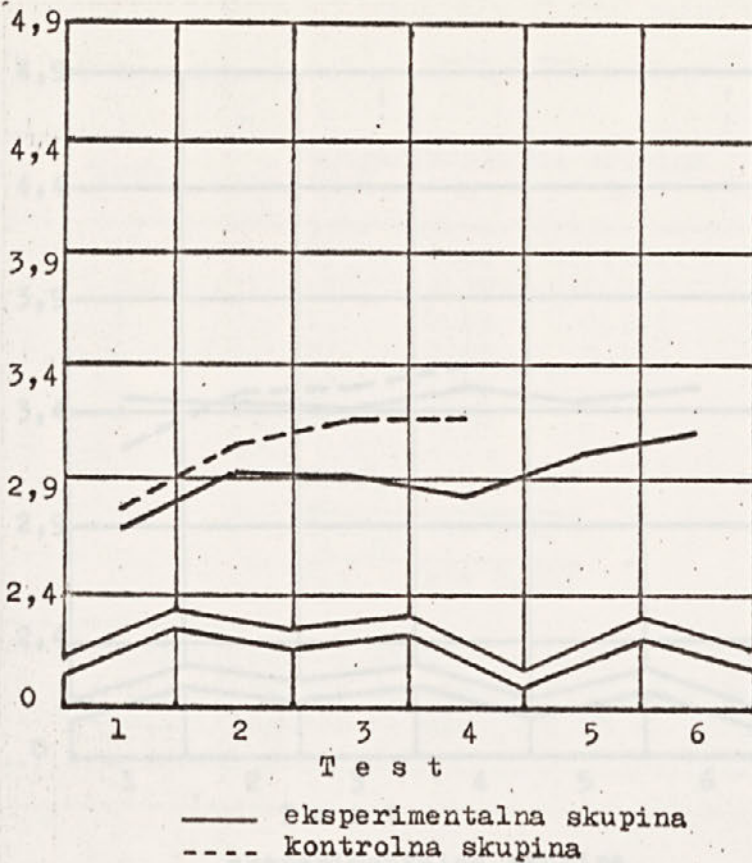
sukcesivnih merjenjih homogeni.

2.1.5 Osornost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,69	0,358	29	2,77	0,529
2	17	2,93	0,467	26	3,06	0,516
3	17	2,90	0,612	21	3,16	0,583
4	17	2,83	0,621	14	3,16	
5	12	2,98				
6	10	3,10				
	$T_1:T_2; r = 0,75^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,69^{**}$		
	$T_1:T_3; r = 0,81^{**}$			$T_1:T_3; r = 0,79^{**}$		
	$T_1:T_4; r = 0,49^*$			$T_1:T_2; t = 2,65^*$		
	$T_1:T_2; t = 2,54^*$			$T_1:T_3; t = 4,77^{**}$		
	$T_1:T_3; F = 2,88^*$					
	$T_1:T_4; F = 2,99^*$					
	$T_1; F = 2,45^*$					

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05
 F = signifikanten na nivoju 0,05

Pri eksperimentalni skupini je trend na časovni lestvici globalno negativen od manjše k večji osornosti. V razmerju $T_1:T_2$ je razlika v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna. Prav tako je nakazan negativen trend pri kontrolni skupini, vendar z bolj strmo negativno tendenco, kot pri eksperimentalni skupini, tako da so razlike v razmerjih $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ statistično signifikantne. Poskusne osebe ostajajo pri sukcesivnih testiranjih na istih pozicijah, tako pri kontrolni kot pri eksperimentalni skupini, vendar pa postaja eksperimentalna skupina pri tej stališčni kategoriji na časovni lestvici vse manj homogena. V razmerjih $T_1:T_3$ in $T_1:T_4$ so razlike v standardnih deviacijah statistično signifikantne.

Skupini imata podoben rezultat pri začetnem testiranju. Kasneje se trenda izraziteje ločita, vendar med skupinama v nobenem časovnem intervalu ni statistično signifikantnih razlik v aritmetičnih sredinah. Nastopi pa statistično signifikantna razlika pri T_1 v standardnih deviacijah. Eksperimentalna skupina je homogenejša kot kontrolna skupina.

2.1.6 Forsiranje neodvisnosti

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,43	0,388	29	3,26	0,295
2	17	3,42	0,362	26	3,43	0,293
3	17	3,40	0,366	21	3,48	0,285
4	17	3,48	0,361	14	3,58	
5	12	3,42				
6	10	3,48				

$$T_1:T_2; r = 0,59^*$$

$$T_1:T_2; t = 2,62^*$$

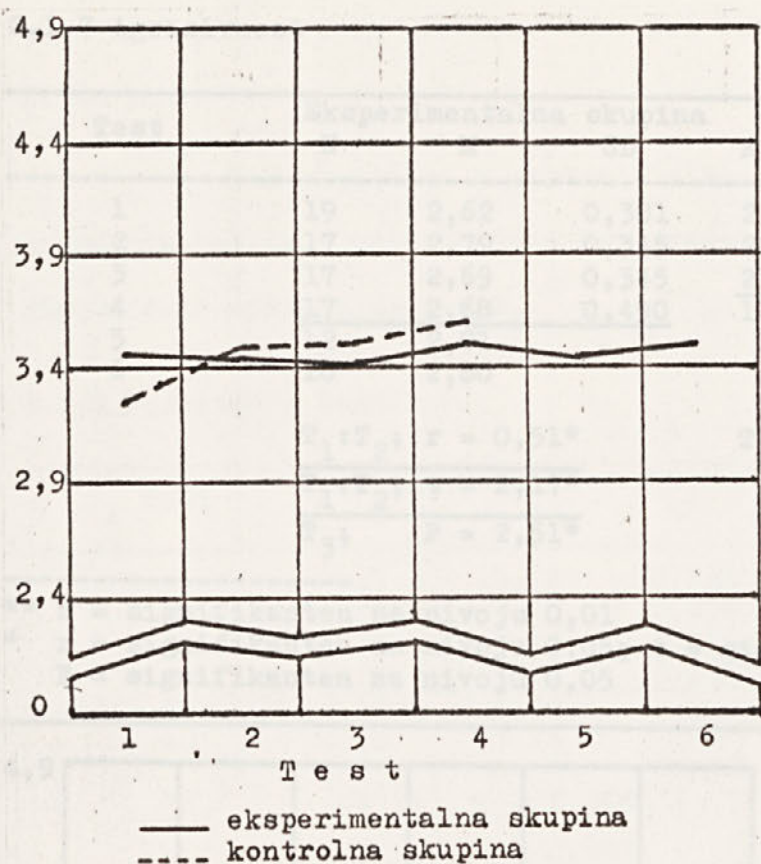
$$T_1:T_4; r = 0,52^*$$

$$T_1:T_3; t = 3,26^{**}$$

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend na časovni lestvici pri eksperimentalni skupini ostaja z nepomembnimi nihanji na isti ravni. Pri kontrolni skupini je trend

pozitiven od manjšega k večjemu forsiranju neodvisnosti. Razlike v aritmetičnih sredinah so pri kontrolni skupini v razmerjih $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ statistično signifikantne. Pri kontrolni skupini je osebje pri sukcesivnih merjenjih močno menjalo pozicije. Enaka, vendar manj izrazita tendenca je vidna pri eksperimentalni skupini. Skupini ostajata vseeno

v različnih časovnih intervalih homogeni.

Eksperimentalna skupina ima negativnejši začetni rezultat kot kontrolna skupina. Pri nadaljnjih testiranjih je trend kontrolne skupine, kot smo že ugotovili, pozitivnejši, vendar razlike med skupinama niti v aritmetičnih sredinah niti v standardnih deviacijah v nobenem časovnem intervalu niso statistično signifikantne.

2.1.7 Agresivnost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,62	0,381	29	2,47	0,393
2	17	2,79	0,345	26	2,57	0,488
3	17	2,69	0,345	21	2,80	0,547
4	17	2,68	0,490	14	2,89	
5	12	2,81				
6	10	2,80				

$$T_1:T_2; r = 0,51^*$$

$$T_1:T_2; r = 0,61^{**}$$

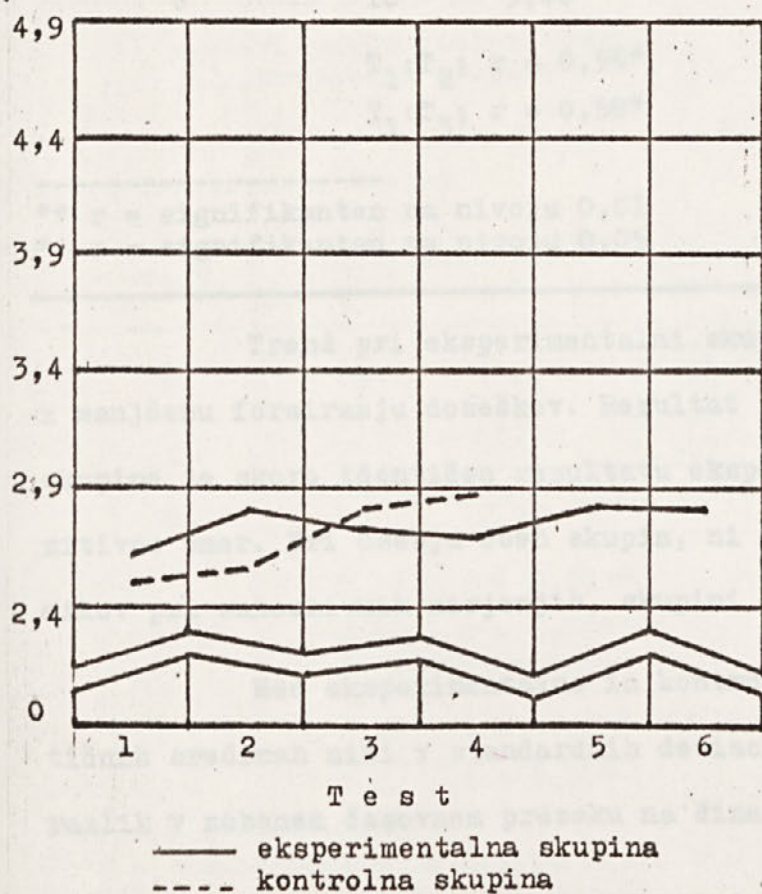
$$T_1:T_2; t = 2,17^*$$

$$T_3; F = 2,51^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05;

F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend na časovni lestvi-
ci pri eksperimentalni
skupini ni jasno izražen.
Rezultati ostajajo razen
prvega relativno najbolj
ugodnega ves čas na istem
nivoju z nepomembnimi ni-
hanji navzgor in navzdol.
V razmerju $T_1 : T_2$ je raz-
lika v aritmetičnih sredi-
nah statistično signifikant-
na. Začetni rezultat kon-
trolne skupine je ugodnejši
kot je rezultat eksperimen-

talne skupine, vendar je pri naslednjih testiranjih jasno izražen negati-
ven trend.

Skupini ostajata na časovni lestvici homogeni, prihaja pa do večjih pozicijskih premikov tako pri eksperimentalni kot pri kontrolni skupini.

Med skupinama v aritmetičnih sredinah ni statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem preseku, je pa izražena razlika v standardnih deviacijah pri T_3 .

2.1.8 Forsiranje dosežkov

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,72	0,536	29	3,69	0,618
2	17	3,65	0,476	26	3,69	0,534
3	17	3,58	0,476	21	3,67	0,552
4	17	3,52	0,435	14	3,83	
5	12	3,39				
6	10	3,46				

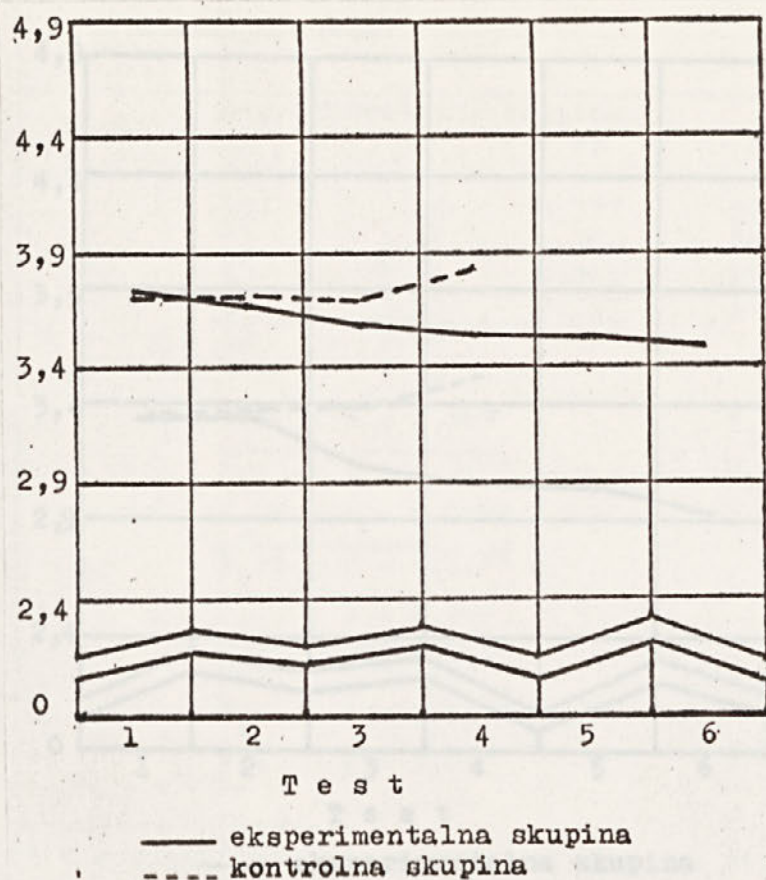
$T_1:T_2; r = 0,56^*$	$T_1:T_2; r = 0,50^*$
$T_1:T_3; r = 0,58^*$	$T_1:T_3; r = 0,83^{**}$

 ** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je negativen - od večjega k manjšemu forsiranju dosežkov. Rezultat začetnega testiranja kontrolne skupine je skoro identičen rezultatu eksperimentalne skupine in ima pozitivno smer. Pri osebju obeh skupin, ni opaziti večjih notranjih premikov pri sukcesivnih merjenjih, skupini ostajata tudi ves čas homogeni.

Med eksperimentalno in kontrolno skupino ni niti v aritmetičnih sredinah niti v standardnih deviacijah statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem preseku na dinamični lestvici.

Trend pri eksperimentalni skupini na šestih testih je dosledno pozitiven. V razmerju $T_1:T_2$ je razlika med eksperimentalni in kontrolni statistično signifikantna, v razmerju $T_1:T_3$ pa ne. V razmerju $T_1:T_4$ pa je trend dosledno negativen. Pri eksperimentalni skupini ob eksperimentalnih testiranjih na priloga 20

2.1.9. Poddrževanje šuštečev

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,33	0,435	29	3,33	0,481
2	17	3,33	0,438	26	3,36	0,510
3	17	3,11	0,399	21	3,38	0,402
4	17	3,04	0,387	14	3,52	
5	12	3,03				
6	10	2,92				

$$T_1:T_3; r = 0,68^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,60^{**}$$

$$T_1:T_4; r = 0,59^{**}$$

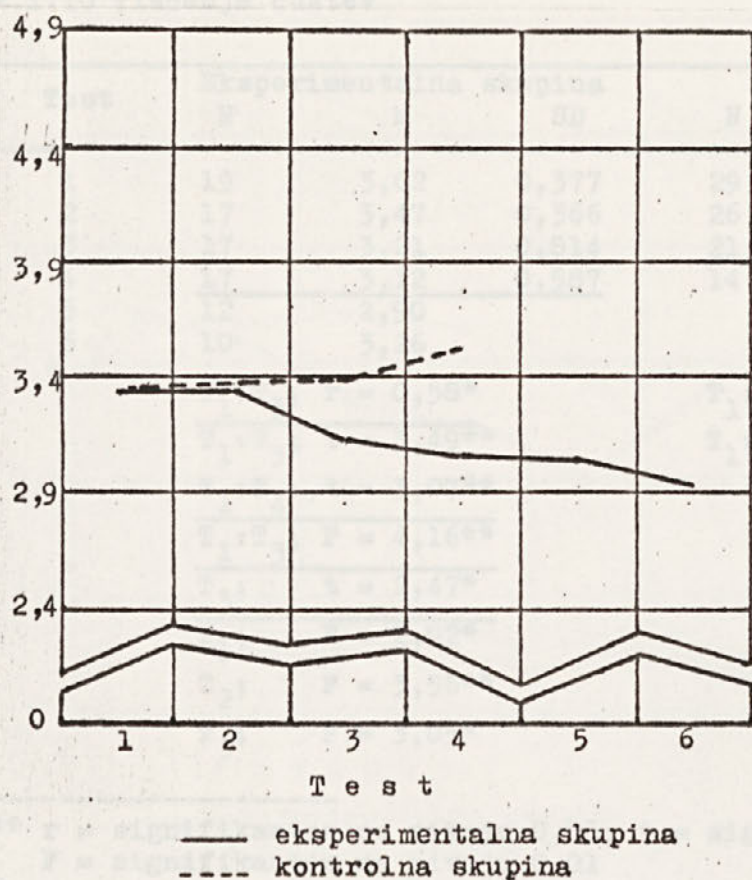
$$T_1:T_3; r = 0,62^{**}$$

$$T_1:T_3; t = 2,70^*$$

$$T_1:T_4; t = 4,53^{**}$$

$$T_3; t = 2,37^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
* t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini na časovni lestvici je dosledno pozitiven. V razmerju $T_1:T_3$ je razlika med aritmetičnimi sredinami statistično signifikantna, v razmerju $T_1:T_4$ prav tako, vendar na nivoju 0,01. Pri kontrolni skupini je trend dosledno negativen. Pri eksperimentalni in pri kontrolni skupini ob sukcesivnih testiranjih ne prihaja do

pozicijskih sprememb, skupini sta vseskozi homogeni, brez signifikantnih razlik na časovni lestvici.

Začetni rezultat obeh skupin je pri prvem testiranju identičen, nato razlika med skupinama od testiranja do testiranja narašča in je pri T_3 že statistično signifikantna.

2.1.10 Tlačenje čustev

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,62	0,377	29	3,58	0,644
2	17	3,47	0,366	26	3,54	0,691
3	17	3,21	0,814	21	3,62	0,636
4	17	3,12	0,587	14	3,50	
5	12	2,90				
6	10	3,26				

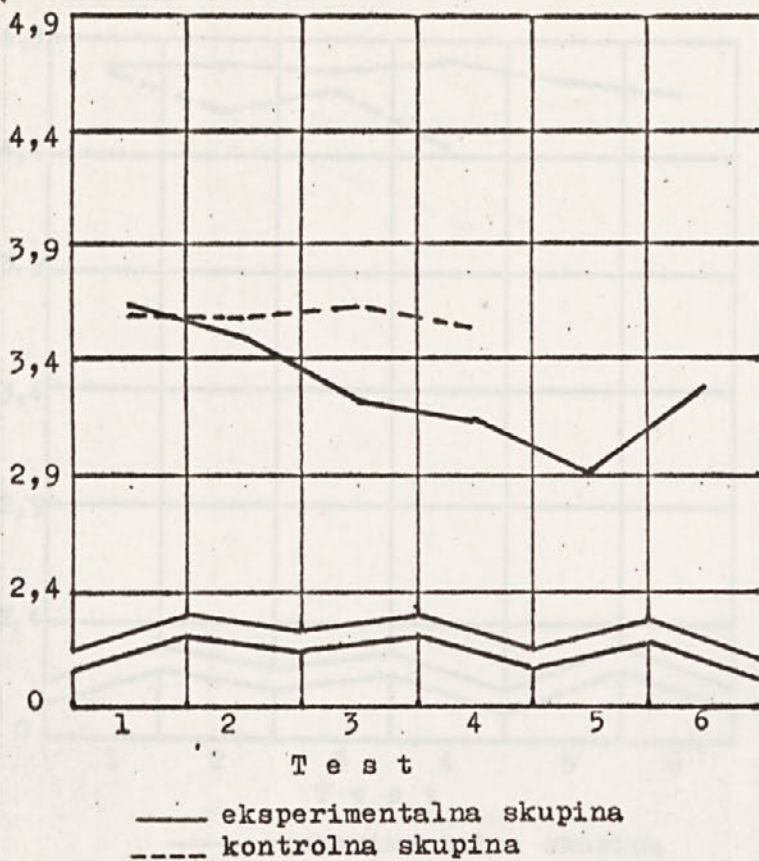
$T_1:T_3$; $r = 0,58^*$	$T_1:T_2$; $r = 0,66^{**}$
$T_1:T_3$; $t = 3,49^{**}$	$T_1:T_3$; $r = 0,73^{**}$
$T_1:T_4$; $t = 3,07^{**}$	
$T_1:T_3$; $F = 4,16^{**}$	
T_3 ; $t = 2,47^*$	
T_1 ; $F = 2,92^*$	
T_2 ; $F = 3,56^{**}$	
T_3 ; $F = 3,05^*$	

****** $r =$ signifikanten na nivoju 0,01; $t =$ signifikanten na nivoju 0,01;
 $F =$ signifikanten na nivoju 0,01
***** $r =$ signifikanten na nivoju 0,05; $t =$ signifikanten na nivoju 0,05;
 $F =$ signifikanten na nivoju 0,05

Trend na časovni lestvici pri eksperimentalni skupini je dosledno pozitiven z izjemo rezultata pri T_6 . Statistično signifikantne razlike na nivoju 0,01 nastopajo v razmerjih $T_1:T_3$ in $T_1:T_4$. V posameznih intervalih na časovni lestvici prihaja do čestega menjavanja pozicij poskusnih oseb, pri T_3 je opaziti tudi razkroj prej dokaj homogene skupine.

Pri kontrolni skupini vztraja trend z neznatnimi nihanji ves čas na istem nivoju. Skupina ostaja homogena in poskusne osebe ne zamenjujejo pozicij.

Skupini imata podoben - skoro identičen rezultat začetnega testiranja. Razlika se nato med skupinama od testiranja do testiranja

veča. Pri T_3 je statistično signifikantna razlika med aritmetičnima sredinama. Statistično signifikantne razlike med skupinama nastopajo pri standardnih deviacijah pri T_1 , T_2 in T_3 . Pri T_1 in pri T_2 je homogenejša eksperimentalna skupina, pri T_3 pa je nakazana večja homogenost pri kontrolni skupini.

2.1.11 Težnja k enakopravnosti

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	4,77	0,394	29	4,76	0,440
2	17	4,77	0,333	26	4,59	0,429
3	17	4,76	0,355	21	4,69	0,443
4	17	4,80	0,369	14	4,42	
5	12	4,71				
6	10	4,66				

$T_1:T_3; r = 0,55^*$

$T_1:T_2; r = 0,59^*$

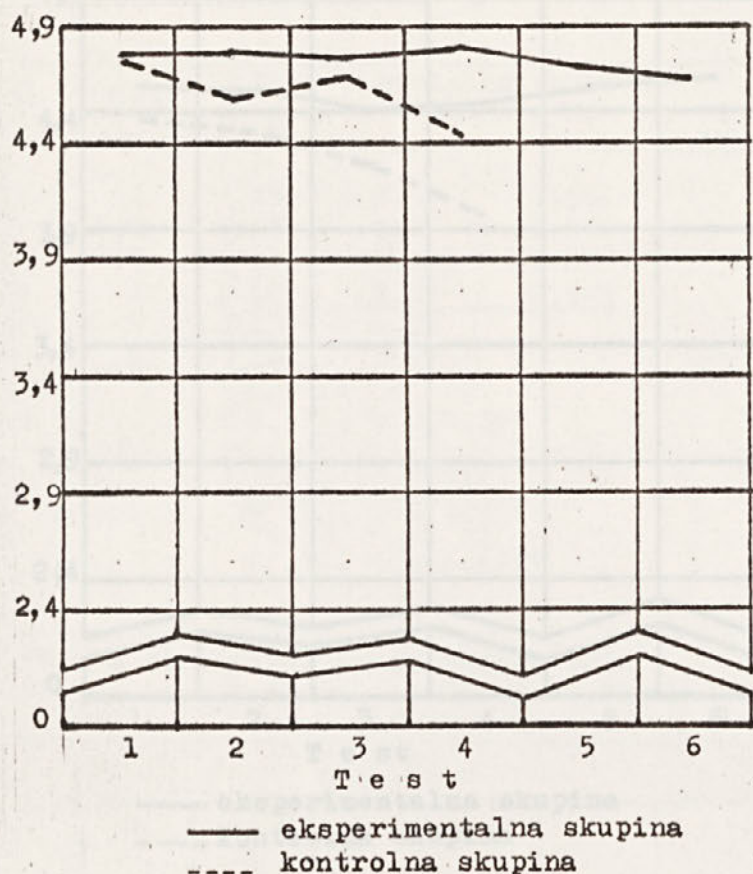
$T_1:T_3; r = 0,58^*$

$T_1:T_2; t = 3,02^{**}$

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini ostaja z manjšimi odstopanji na časovnem kontinuumu na isti ravni. Skupina ostaja pri sukcesivnih

testiranjih homogena, opaziti pa je precejšnje premike v pozicijah poskusnih oseb. Trend pri kontrolni skupini je globalno negativen. V razmerju $T_1:T_2$ nastopa celo statistično signifikantna razlika. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena. Tudi ni opaziti izrazitejših premikov v pozicijah poskusnih oseb.

Rezultat začetnega testiranja med skupinama je skoraj identičen. Pri naslednjih testiranjih so razlike med skupinama večje, vendar v aritmetičnih sredinah ni statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem intervalu.

2.1.12 Želja po diskusiji

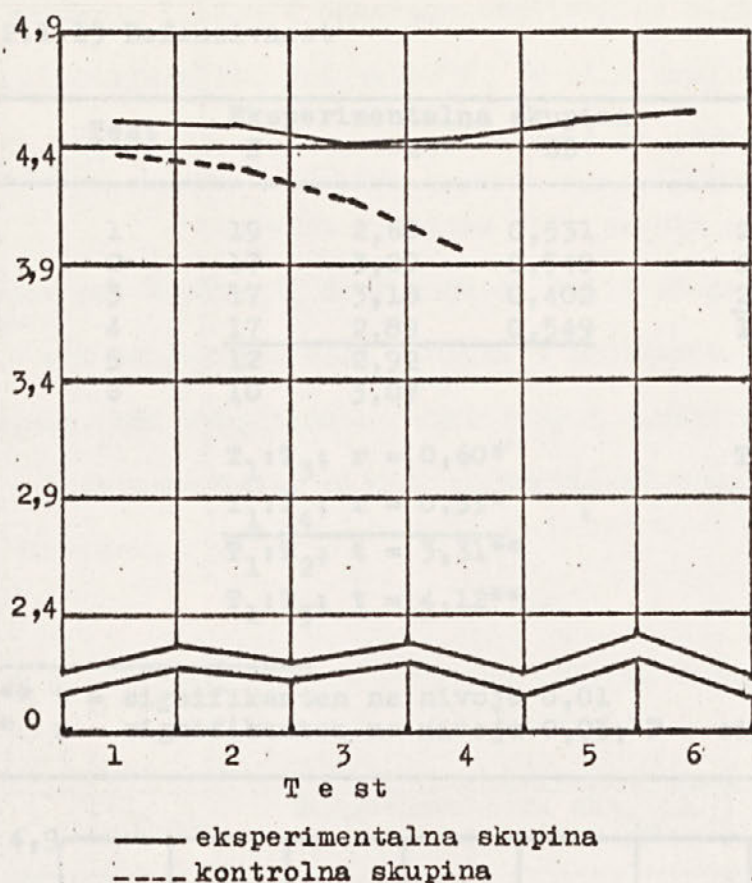
Test	Eksperimentalna skupina			N	Kontrolna skupina	
	N	M	SD		M	SD
1	19	4,50	0,593	29	4,39	0,605
2	17	4,48	0,405	26	4,35	0,512
3	17	4,40	0,568	21	4,18	0,653
4	17	4,43	0,519	14	4,05	
5	12	4,49				
6	10	4,54				

$$T_1:T_3; r = 0,63^{**}$$

$$T_1:T_2; F = 2,15^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je do T_4 rahlo negativen, nato pa zavzame pozitivno smer. Opazne so menjave pozicij poskusnih oseb, zlasti v razmerjih $T_1 : T_2$ in $T_1 : T_4$. V razmerju $T_1 : T_2$ nastopa statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah, sicer pa ostaja skupina pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena. Trend pri kontrolni skupini je vseskozi

izraziteje negativen - od bolj izražene, k manj izraženi želji po diskusiji. Skupina ostaja pri naslednjih testiranjih homogena, vendar pa poskusne osebe v večji meri menjajo svoje pozicije.

Začetni rezultat med skupinama je podoben, vendar ni identičen. Pri naslednjih testiranjih se razlike povečujejo, vendar niso v nobenem časovnem intervalu statistično signifikantne, niti pri aritmetičnih sredinah, niti pri standardnih deviacijah.

2.1.13 Defenzivnost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,68	0,531	29	2,72	0,682
2	17	3,00	0,548	26	3,01	0,460
3	17	3,18	0,402	21	3,08	0,519
4	17	2,89	0,549	14	3,34	
5	12	2,92				
6	10	3,07				

$T_1:T_3; r = 0,60^*$

$T_1:T_2; F = 2,19^*$

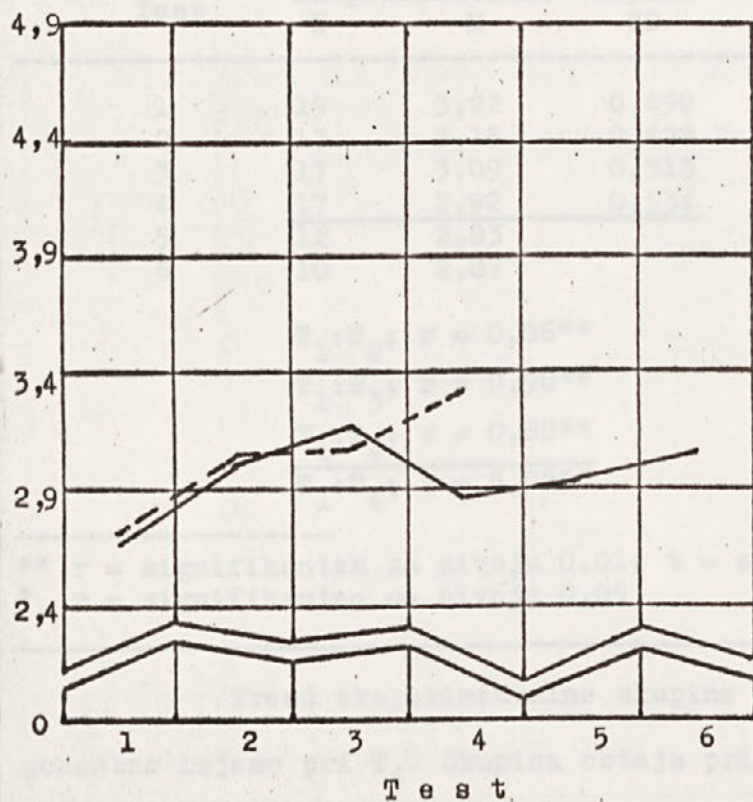
$T_1:T_4; r = 0,55^*$

$T_1:T_2; t = 3,31^{**}$

$T_1:T_3; t = 4,12^{**}$

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

— eksperimentalna skupina
 - - - kontrolna skupina

Trend pri eksperimentalni skupini je od T_1 do T_3 negativen, od manjše k večji defenzivnosti, nato pa zavzame globalno pozitivnejšo smer. V razmerju $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ so razlike v aritmetičnih sredinah statistično signifikantne. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena, tudi večjih zamenjav pozicij poskusnih oseb ni opaziti. Trend pri kontrolni skupini je dosledneje negativen. V

razmerju $T_1:T_2$ je nakazana statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah. Pri testu T_2 je bila skupina homogenejša kot pri testu T_1 . Opazne so tudi pozicijske menjave poskusnih oseb.

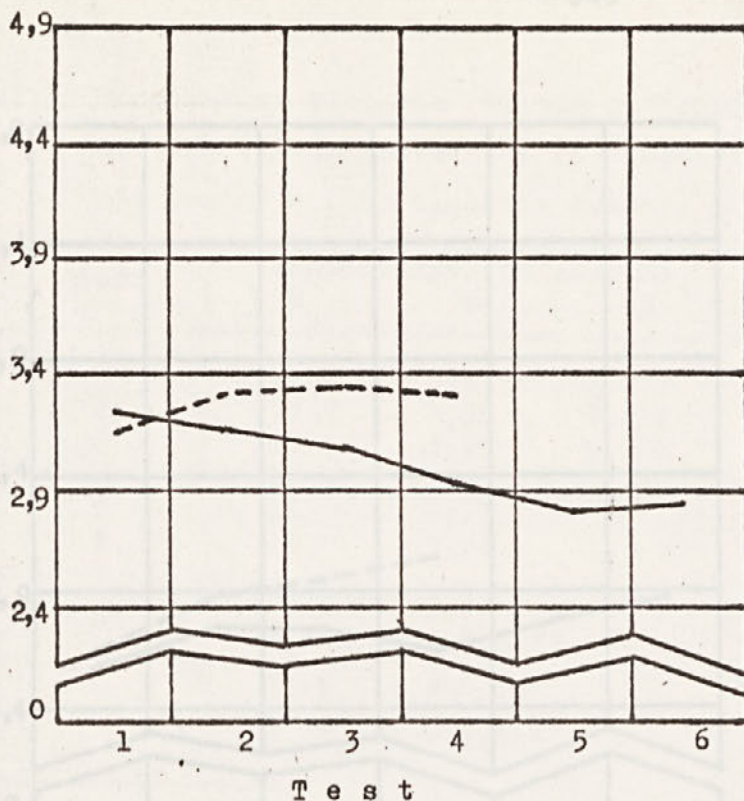
Začetni rezultat obeh skupin je skoro identičen in vzporeden pri testih T_1 do T_3 . Od tu dalje pa gresta trenda v različne smeri - pri eksperimentalni skupini v pozitivno, pri kontrolni pa negativno smer. Med skupinama ni statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem intervalu, niti v aritmetičnih sredinah, niti v standardnih deviacijah.

2.1.14 Avtoritativna kontrola (zbirna kategorija - (1) avtoritativnost + (2) strogost + (3) kontrola)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,22	0,498	29	3,15	0,537
2	17	3,15	0,428	26	3,30	0,514
3	17	3,09	0,513	21	3,34	0,502
4	17	2,92	0,534	14	3,31	
5	12	2,83				
6	10	2,87				
	$T_1:T_2; r = 0,86^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,59^*$		
	$T_1:T_3; r = 0,90^{**}$			$T_1:T_3; r = 0,73^{**}$		
	$T_1:T_4; r = 0,88^{**}$					
	$T_1:T_4; t = 6,05^{**}$					

 ** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * r = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine je dosledno pozitiven, z nepomembno izjemo pri T_6 . Skupina ostaja pri sukcesivnem testiranju homogena, poskusne osebe ne menjavajo pozicij. Trend pri kontrolni skupini je negativen - od manjše k večji avtoritativni kontroli. Skupina ostaja homogena, poskusne osebe ne menjavajo pozicij.

Rezultat začetnega testiranja je za obe skupini podoben. Pri naslednjih testiranjih so razlike med skupinama vse večje, vendar v nobenem primeru statistično signifikantne, niti pri aritmetičnih sredinah niti pri standardnih deviacijah.

— eksperimentalna skupina
 ---- kontrolna skupina

2.1.15 Punitivna disciplina (zbirna kategorija - (4) ukrotitev volje + (5) osornost)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,59	0,377	29	2,67	0,489
2	17	2,77	0,455	26	2,89	0,511
3	17	2,75	0,549	21	2,94	0,562
4	17	2,65	0,553	14	3,04	
5	12	2,78				
6	10	2,86				

$T_1:T_2; r = 0,72^{**}$

$T_1:T_2; r = 0,76^{**}$

$T_1:T_3; r = 0,72^{**}$

$T_1:T_3; r = 0,79^{**}$

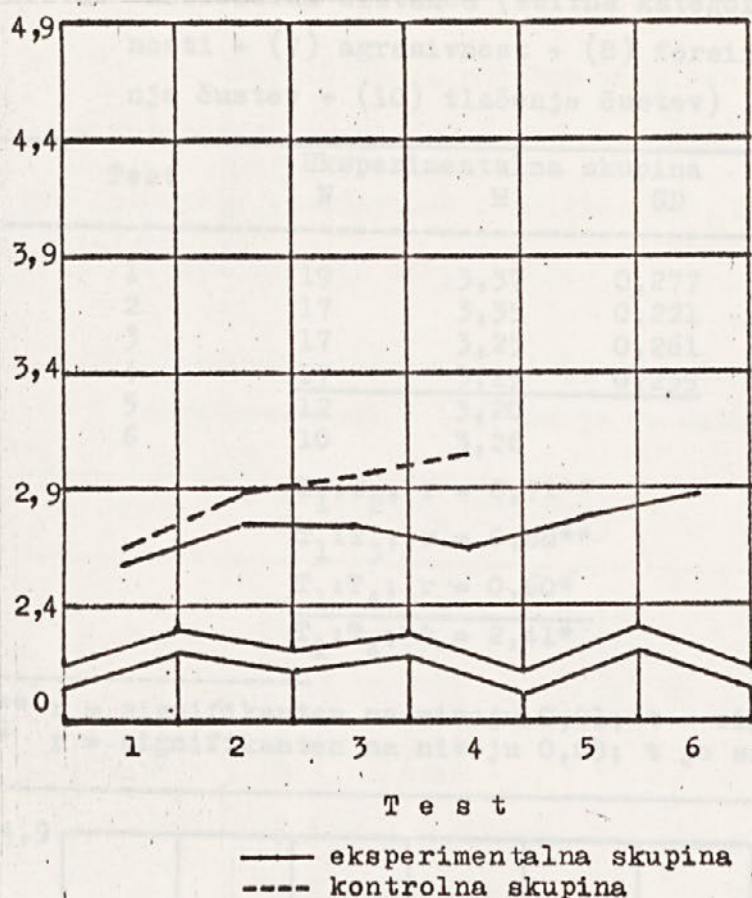
$T_1:T_2; t = 2,26^*$

$T_1:T_2; t = 4,82^{**}$

$T_1:T_3; t = 3,82^{**}$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini niha v pozitivno in nega-

tivno smer, vendar je v globalu negativen. V razmerju $T_1:T_2$ nastopa statistično signifikantna razlika, z manj pozitivnim rezultatom pri T_2 . Skupina ostaja pri različnih testiranjih homogena, tudi ni večji premikov v pozicijah poskusnih oseb. Trend pri kontrolni skupini je izraziteje negativen kot pri eksperimentalni skupini.

V razmerju $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ sta statistično signifikantni razliki, obe na nivoju 0,01. Skupini ostajata homogeni, premikov v pozicijah poskusnih oseb ni opaziti.

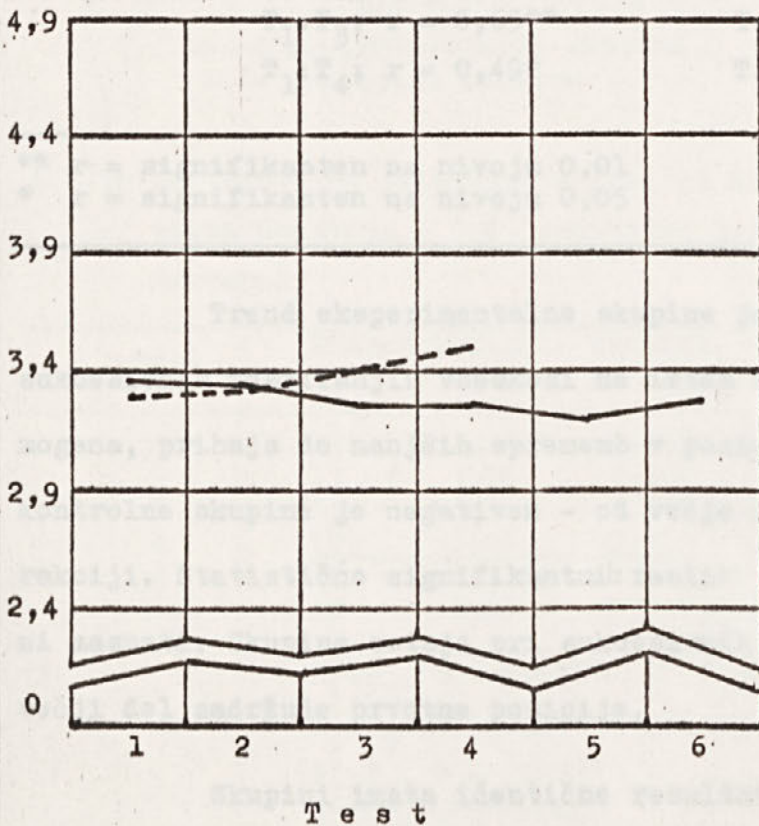
Začetni rezultat pri obeh skupinah je podoben, čeprav ne povsem identičen, kasneje, pri nadaljnjih testiranjih se razlike večajo, četudi je pri obeh skupinah trend negativen. V nobenem časovnem intervalu razlike niso statistično signifikantne niti v aritmetičnih sredinah, niti v standardnih deviacijah.

2.1.16 Emocionalna distanca (zbirna kategorija - (6) forsiranje neodvisnosti + (7) agresivnost + (8) forsiranje dosežkov + (9) zadrževanje čustev + (10) tlačjenje čustev)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,37	0,277	29	3,26	0,249
2	17	3,35	0,221	26	3,34	0,265
3	17	3,25	0,261	21	3,40	0,253
4	17	3,25	0,239	14	3,49	
5	12	3,20				
6	10	3,26				

$T_1:T_2; r = 0,71^{**}$	$T_1:T_2; r = 0,48^*$
$T_1:T_3; r = 0,68^{**}$	$T_1:T_3; r = 0,74^{**}$
$T_1:T_4; r = 0,60^*$	$T_1:T_3; t = 3,40^{**}$
$T_1:T_4; t = 2,41^*$	

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * r = signifikanten na nivoju 0,05; t je signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je rahlo pozitiven, V razmerju $T_1:T_4$ nastopa celo statistično signifikantna razlika. Pri sukcesivnih testiranjih ostaja skupina homogena, poskusne osebe ne menjavajo svojih pozicij. Kontrolna skupina pa izkazuje negativen trend. V razmerju $T_1:T_3$ je razlika v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna. Skupina ostaja ves čas ho-

— eksperimentalna skupina
 ---- kontrolna skupina

mogena, tudi ni opaziti izrazitejših zamenjav v pozicijah poskusnih oseb.

Skupini imata podoben rezultat pri začetnem testiranju. Pri nadaljnjih testiranjih se razlike večajo, vendar niso v nobenem časovnem intervalu statistično signifikantne, niti pri aritmetičnih sredinah, niti pri standardnih deviacijah.

2.1.17 Enakopravna interakcija (zbirna kategorija - (11) težnja k enakopravnosti + (12) želja po diskusiji)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	4,67	0,430	29	4,67	0,354
2	17	4,67	0,315	26	4,45	0,431
3	17	4,64	0,379	21	4,49	0,455
4	17	4,69	0,349	14	4,33	
5	12	4,64				
6	10	4,62				

$$T_1:T_3; r = 0,65^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,47^*$$

$$T_1:T_4; r = 0,49^*$$

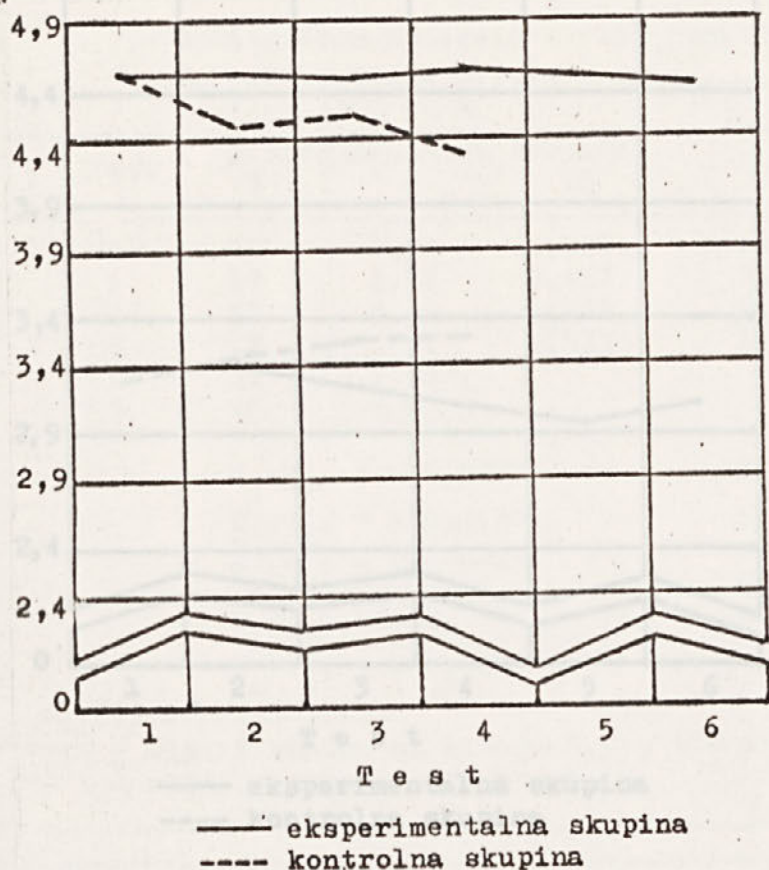
$$T_1:T_3; r = 0,41^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine je z nepomembnimi nihanjem pri sukcesivnih testiranjih vseskozi na istem nivoju. Skupina je ves čas homogena, prihaja do manjših sprememb v pozicijah poskusnih oseb. Trend kontrolne skupine je negativen - od večje k manjši enakopravni interakciji. Statistično signifikantnih razlik v posameznih razmerjih ni zaznati. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena, osebje večji del zadržuje prvotne pozicije.

Skupini imata identične rezultate pri prvem testiranju. Pri sledečih testiranjih razlike med skupinama naraščajo, vendar ni v nobenem časovnem intervalu statistično signifikantnih razlik niti pri aritmetičnih

sredinah, niti pri standardnih deviacijah.

2.1.18 Nadzorovalna orientacija (zbirna kategorija - (14) avtoritativna kontrola + (15) punitivna disciplina + (16) emocionalna distanca)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,16	0,330	29	3,11	0,341
2	17	3,16	0,279	26	3,23	0,354
3	17	3,09	0,365	21	3,29	0,369
4	17	3,00	0,351	14	3,33	
5	12	2,97				
6.	10	3,02				

$$T_1:T_2; r = 0,87^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,86^{**}$$

$$T_1:T_4; r = 0,74^{**}$$

$$T_1:T_3; t = 2,27^*$$

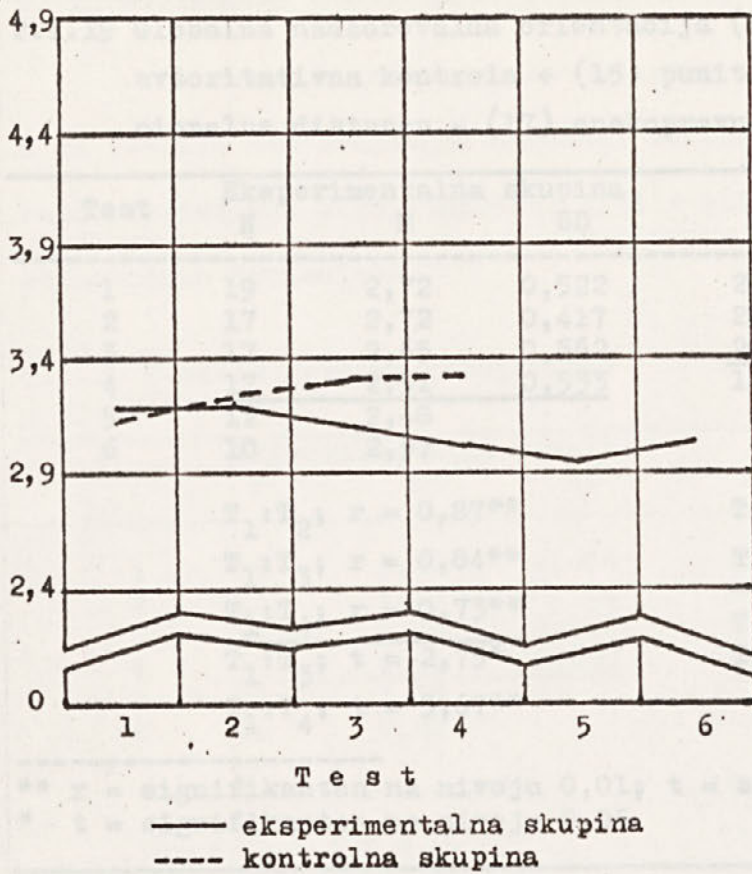
$$T_1:T_4; t = 2,98^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,68^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,81^{**}$$

$$T_1:T_3; t = 3,31^{**}$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine je pozitiven. V razmerju $T_1:T_3$ je razlika v aritmetičnih sredinah statistično signifikantna, v razmerju $T_1:T_4$ prav tako, že na nivoju 0,01. Pri T_6 je izkazana v trendu nasprotna tendenca. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena, poskusne osebe ne menjavajo svojih pozicij. Pri kontrolni skupini je trend negativen. V razmerju

$T_1:T_3$ je razlika statistično signifikantna.

Skupini imata skoro identične rezultate pri začetnem testiranju. Rezultat kontrolne skupine je celo pozitivnejši od rezultata eksperimentalne skupine. V naslednjih časovnih intervalih postajajo razlike med skupinama v aritmetičnih sredinah vedno večje, vendar niso v nobenem primeru še statistično signifikantne. Tudi v standardnih deviacijah pri sukcesivnih testiranjih med obema skupinama ni statistično signifikantnih razlik.

2.1.19 Globalna nadzorovalna orientacija (zbirna kategorija - (14) avtoritativna kontrola + (15) punitivna disciplina + (16) emocionalna distanca - (17) enakopravna interakcija)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	2,72	0,522	29	2,64	0,509
2	17	2,72	0,417	26	2,85	0,548
3	17	2,65	0,562	21	2,95	0,574
4	17	2,51	0,533	14	3,04	
5	12	2,48				
6	10	2,57				

$T_1:T_2$; $r = 0,87^{**}$

$T_1:T_2$; $r = 0,69^{**}$

$T_1:T_3$; $r = 0,84^{**}$

$T_1:T_3$; $r = 0,77^{**}$

$T_1:T_4$; $r = 0,73^{**}$

$T_1:T_2$; $t = 3,41^{**}$

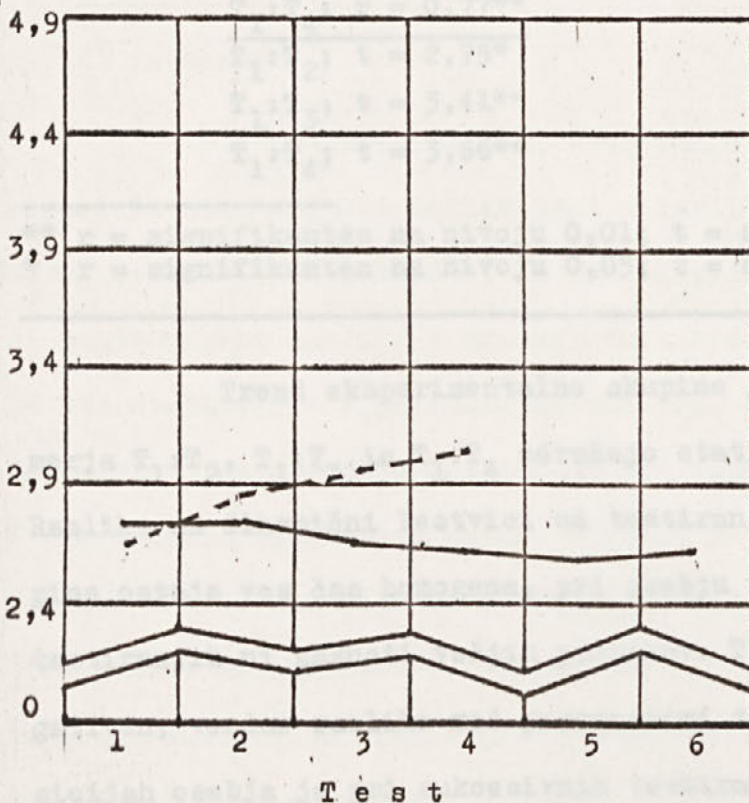
$T_1:T_3$; $t = 2,75^*$

$T_1:T_3$; $t = 4,29^{**}$

$T_1:T_4$; $t = 3,67^{**}$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05

— eksperimentalna skupina
 ---- kontrolna skupina

Trend eksperimentalne skupine je vztrajno pozitiven z nepomembno izjemo pri T_6 . V razmerju $T_1:T_3$ in v razmerju $T_1:T_4$ sta razliki statistično signifikantni. Skupina ostaja na časovni lestvici pri sukcesivnih testiranjih homogena, osebje svojih pozicij ne menja bistveno. Trend kontrolne skupine je dosledno negativen. V razmerjih $T_1:T_2$ in

$T_1:T_3$ so razlike statistično signifikantne.

Skupini imata podobno startno osnovo, pri naslednjih testiranjih razlika med skupinama narašča, vendar ni v nobenem časovnem intervalu statistično signifikantna, niti v aritmetičnih sredinah niti v standardnih deviacijah.

2.1.20 F skala (zbirna kategorija)

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	19	3,22	0,444	29	3,20	0,485
2	17	3,10	0,584	26	3,30	0,596
3	17	3,08	0,560	21	3,36	0,672
4	17	2,94	0,657	14	3,39	
5	12	2,67				
6	10	2,88				

$$T_1:T_2; r = 0,62^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,57^*$$

$$T_1:T_3; r = 0,79^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,53^*$$

$$T_1:T_4; r = 0,77^{**}$$

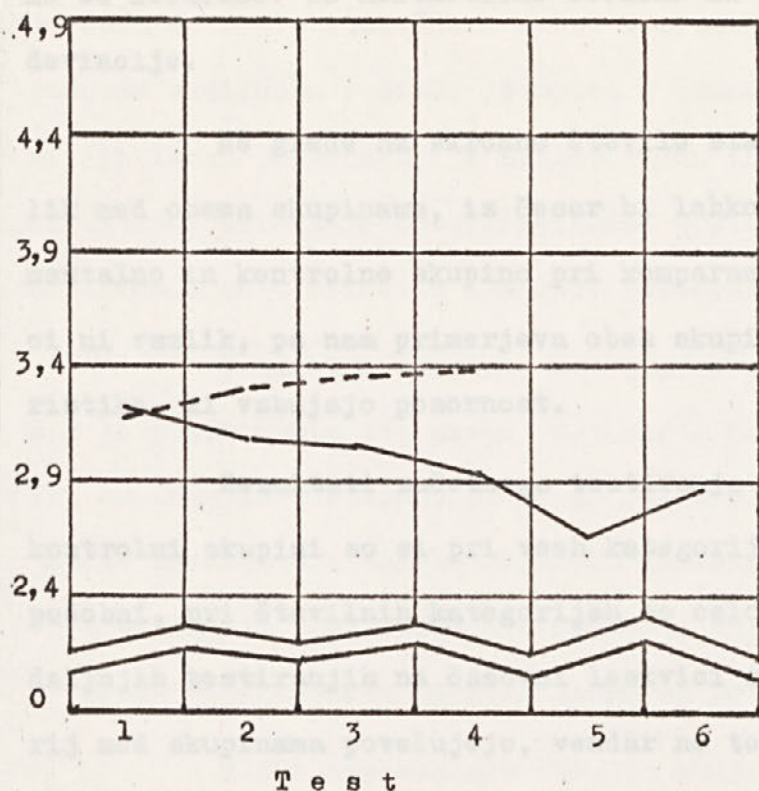
$$T_1:T_2; t = 2,75^*$$

$$T_1:T_3; t = 3,41^{**}$$

$$T_1:T_4; t = 3,66^{**}$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine je pozitiven z izjemo T_6 . Razmerja $T_1:T_2$, $T_1:T_3$ in $T_1:T_4$ odražajo statistično signifikantne razlike. Razlika na dinamični lestvici od testiranja do testiranja narašča. Skupina ostaja ves čas homogena, pri osebnju v pozicijah pri sukcesivnih testiranjih ni zaznati večjih premikov. Trend kontrolne skupine je negativen, vendar razlike med posameznimi testiranjmi niso velike. V pozicijah osebnja je pri sukcesivnih testiranjih opaziti spremembe. Skupina je ves čas homogena.

— eksperimentalna skupina
- - - kontrolna skupina

Skupini imata skoro identičen rezultat začetnega testiranja. Pri naslednjih testih na dinamični lestvici razlika med skupinama narašča, vendar ni v nobenem časovnem preseku statistično signifikantna.

2.1.21 Povzetek

Statistični izračuni (računanje razlik med aritmetičnimi sredinami in standardnimi deviacijami v različnih časovnih presekih na časovni lestvici) so pokazali, da med eksperimentalno in kontrolno skupino ni pomembnejših razlik. V aritmetičnih sredinah smo našli med skupinama le dve statistično signifikantni razliki, obe pri testu T_3 in sicer pri kategoriji "zadrževanje čustev" in pri kategoriji "tlačenje čustev". V standardnih deviacijah pa smo odkrili pet statistično signifikantnih razlik. Tri se nanašajo na kategorijo "tlačenje čustev", kjer so razlike statistično signifikantne v treh časovnih presekih, eno statistično signifikantno razliko smo našli pri "osornosti", pri testu T_1 in eno pri kategoriji "agresivnost" pri testu T_3 . Število statistično signifikantnih razlik med eksperimentalno in kontrolno skupino je skromno, če upoštevava-

mo 60 izračunov za aritmetične sredine in 60 izračunov za standardne deviacije.

Ne glede na skromno število statistično signifikantnih razlik med obema skupinama, iz česar bi lahko zaključili, da med eksperimentalno in kontrolno skupino pri komparaciji stališč na časovni lestvici ni razlik, pa nam primerjava obeh skupin le odkriva nekatere karakteristike, ki vzbujajo pozornost.

Rezultati začetnega testiranja pri eksperimentalni in pri kontrolni skupini so si pri vseh kategorijah in tudi pri F skali močno podobni, pri številnih kategorijah so celo povsem identični. Pri nadaljnjih testiranjih na časovni lestvici se razlike pri večini kategorij med skupinama povečujejo, vendar ne toliko, da bi bile že statistično signifikantne. Vendar je upravičena domneva (če teoretično sledimo nakazanim trendom, da bi na daljšem časovnem kontinuumu razlike postale statistično signifikantne. Komparacije, računane v presekih T_1 , T_2 in T_3 očitno ne zadostujejo, da bi se razlike med obema skupinama dovolj izrazile. V nekaj primerih je iz grafično prikazanih trendov očitno, da so razlike že pri testu T_4 tako izrazite, da bi statistični izračun verjetno odkril statistično signifikantno razliko; n.pr. pri kategorijah 9, 12, 13, 19 in 20. Razlik pri T_4 nismo računali zaradi premajhnih numerusov.

Posebno pozornost zasluži podobnost rezultatov začetnega testiranja med obema skupinama. Domnevamo, da gre v tem primeru za delovanje dveh faktorjev, ki delujeta v nasprotni smeri.

Osebjem v eksperimentalnem zavodu je bilo na novo izbrano in bi ga lahko smatrali za reprezentanta širše javnosti. V delo v zavod

je osebe vneslo stališča v zvezi z mladoletnimi delinkventi, ki so podobna stališčem v širši javnosti v odnosu do tega vprašanja. Globalno bi jih lahko poimenovali z nadzorovalno in kaznovavno orientacijo. Sistematično delovanje eksperimentalne variable pa je vplivalo na postopno spreminjanje njihovih stališč; postajala so permisivnejša.

Kontrolna skupina, kot reprezentant osebja v vzgojnih zavodih je posredovala pri prvem testiranju bolj konformna stališča, kot pri naslednjih testiranjih, ko je bil instrument znan in ni bilo več toliko razlogov za samokontrolo in konformizem. Znano je, da povečuje nova situacija pri ljudeh nesigurnost, kar vpliva na povečano opreznost, povečano samokontrolo in posledično na bolj konformne odgovore.

Kljub nepomembnem številu statistično signifikantnih razlik na časovni lestvici med eksperimentalno in kontrolno skupino ni mogoče zaključiti, da med skupinama ni razlik. Teza je tem bolj verjetna, če analiziramo nekatere karakteristike rezultatov na časovni lestvici posebej za eksperimentalno in posebej za kontrolno skupino.

Pri eksperimentalni skupini so korelacije pri 8 kategorijah (pri treh osnovnih, pri štirih zbirnih in pri F skali) statistično signifikantne v vseh treh zvezah ($T_1:T_2$, $T_1:T_3$ in $T_1:T_4$), pri 7 kategorijah (pri pet osnovnih in pri dveh zbirnih) so pomembne v dveh zvezah in pri 5 osnovnih kategorijah le v eni zvezi. To pomeni, da so poskusne osebe večkrat menjavale svoje pozicije.

Pri kontrolni skupini so statistično signifikantne korelacije v vseh zvezah pri 17 kategorijah (deset osnovnih, šest zbirnih in pri F skali), pri 2 kategorijah nismo našli statistično signifikantnih korelacij, pri eni kategoriji pa je bila statistično signifikantna korelaci-

ja v eni zvezi.

Razlika med skupinama dopušča domnevo, da je kontrolna skupina v svojih stališčih rigidnejša kot eksperimentalna, kjer je opaziti več notranje dinamike, več premikov v pozicijah in več iskanja.

Naslednja karakteristika, ob kateri se velja zaustaviti, so razlike trendov med obema skupinama.

Trend na časovni lestvici je pri eksperimentalni skupini pri 10 kategorijah (štiri osnovnih, pet zbirnih in pri F skali) pozitiven, pri treh kategorijah (osnovnih) je opaziti nihanje v pozitivno in negativno smer, pri 2 kategorijah (osnovnih) je nakazan blago negativen trend, pri 5 kategorijah pa ostaja rezultat na časovni lestvici z nepomembnimi nihanji na isti ravni.

Pri kontrolni skupini je nakazan pozitiven trend pri eni kategoriji, pri 14 kategorijah in pri F skali je trend negativen, pri 4 kategorijah pa ostaja rezultat na časovni lestvici ob nepomembnih nihanjih na isti ravni.

Trendi pri eksperimentalni skupini so izrazitejši (bolj stmi) kot pri kontrolni skupini. Pri eksperimentalni skupini smo odkrili 21 statistično signifikantnih razlik v aritmetičnih sredinah v različnih zvezah, pri kontrolni skupini pa je skupno le 12 statistično signifikantnih razlik.

Pretežno negativni trendi na časovni lestvici pri kontrolni skupini in pretežno pozitivni trendi pri eksperimentalni skupini kažejo na pomembne razlike med skupinama.

Upravičena je trditev, da se v rezultatih eksperimentalne

skupine odraža vpliv permanentnega vodenja in svetovanja (eksperimentalna variabla) v nasprotju s kontrolno skupino, ki ni bila pod vplivom eksperimentalne variable.

Hipotezi 1 in 2 s poglavja 1.3.5 (Ali je eksperimentalna variabla vnešena v eksperimentalni zavod delovala) smatramo za potrjene.

2.2 Osebje: Moosov vprašalnik za merjenje klime v vzgojnem zavodu

2.2.1 Osebje: VZ Logatec : VPD Radeče

Kategorija	VZ Logatec (N = 18)		VPD Radeče (N = 28)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	6,0	3,50	4,5	4,12	4,05***	1,17
2 Pomoč	8,3	2,77	6,2	2,67	4,13***	1,03
3 Izražanje	7,0	1,78	4,6	2,89	4,96***	1,62
4 Neodvisnost	7,9	0,81	5,4	2,11	6,41***	2,60*
5 Praktična usmerjenost	8,1	1,17	7,3	2,39	1,94	2,04*
6 Reševanje osebnih problemov	7,1	2,41	6,2	2,42	1,96	1,00
7 Vzdrževanje reda in discipline	2,7	1,19	4,0	4,37	2,48*	3,67**
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	7,2	2,03	5,9	2,96	2,73**	1,46
9 Nadzorstvo	2,3	0,60	4,9	2,59	6,28***	4,32**

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01; F = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Razlike v aritmetičnih sredinah med eksperimentalnim zavodom in VPD Radeče so pri 7 kategorijah statistično signifikantne; pri 5 kategorijah je signifikantnost visoka na nivoju 0,001, le pri 5. katego-

riji (praktična usmerjenost) in 6 kategoriji (reševanje osebnih problemov) med skupinama ni statistično signifikantnih razlik. V obeh primerih je rezultat ugodnejši za skupino osebja iz VPD Radeč, medtem ko ima pri ostalih kategorijah, ki so statistično signifikantne, prednost eksperimentalni zavod. Med skupinama nastopajo signifikantne razlike v standardnih deviacijah pri 4 kategorijah. V vseh štirih primerih je osebje iz eksperimentalnega zavoda bolj homogeno kot osebje iz VPD Radeč.

2.2.2 Vzgojitelji: VZ Logatec : VPD Radeče

Kategorija	VZ Logatec (N = 11)		VPD Radeče (N = 14)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	5,9	4,89	4,9	4,38	1,23	0,89
2 Pomoč	8,3	3,47	5,9	2,78	3,25**	1,25
3 Izražanje	7,0	2,55	4,9	2,41	3,19**	1,06
4 Neodvisnost	7,7	0,92	5,5	2,54	3,87***	2,76*
5 Praktična usmerjenost	8,3	1,33	7,1	2,53	2,10*	1,90
6 Reševanje osebnih problemov	7,2	3,36	5,9	2,83	2,04	0,84
7 Vzdrževanje reda in discipline	2,1	1,28	4,1	3,75	2,90**	2,93*
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,8	2,56	6,4	1,80	0,68	0,70
9 Nadzorstvo	2,2	0,76	4,6	2,57	4,46***	3,38*

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Pri 6 kategorijah so razlike med obema skupinama statistično signifikantne. V vseh primerih so rezultati ugodnejši za skupino vzgojiteljev iz VZ Logatca (eksperimentalni zavod). Iz statistično signi-

fikantnih razlik v standardnih deviacijah sledi, da so vzgojitelji v Logatcu homogenejša skupina, kot vzgojitelji v VPD Radeče.

2.2.3 Vzgojitelji: VZ Logatec : VZ Slivnica

Kategorija	VZ Logatec (N = 11)		VZ Slivnica (N = 14)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	5,9	4,45	8,8	3,49	3,49**	1,28
2 Pomoč	8,3	3,82	9,5	0,38	2,16*	5,26**
3 Izražanje	7,0	2,80	6,8	1,41	0,35	1,98
4 Neodvisnost	7,7	1,02	7,4	1,02	0,74	1,00
5 Praktična usmerjenost	8,3	1,38	8,6	1,50	0,62	1,09
6 Reševanje osebnih problemov	7,2	3,36	8,4	0,71	2,18*	4,73**
7 Vzdrževanje reda in discipline	2,1	1,28	7,5	4,54	7,32***	3,55*
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,8	2,53	8,1	1,0	2,50*	2,53
9 Nadzorstvo	2,2	1,41	3,6	2,56	2,42*	1,82

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01; F = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Med skupinama je šest statistično signifikantnih razlik med aritmetičnimi sredinami. Pri štirih kategorijah (1, 2, 4, 8) je rezultat ugodnejši za skupino vzgojiteljev v Slivnici. Razlike niso izrazitejše, saj so tri pomembne le na nivoju 0,05 in ena na nivoju 0,01. Pri dveh kategorijah pa je ugodnejši rezultat za skupino vzgojiteljev v VZ v Logatcu in sicer pri kategoriji 7 in 9. Obe kategoriji, kot sta zajeti v originalnih itemih, lahko smatramo za tipično karakteristiko avtoritarnih sistemov. Ta dva rezultata zato nista skladna z ostalimi skori skupine vzgojiteljev iz Slivnice, ki označujejo njihovo dokajšnjo

permisivno naravnost. Skupina vzgojiteljev iz VZ Slivnice je homogenejša kot skupina vzgojiteljev iz VZ Logatca.

2.2.4 Vzgojitelji: VPD Radeče : VZ Slivnica

Kategorija	VPD Radeče (N = 14)		VZ Slivnica (N = 14)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	4,9	4,38	8,8	3,87	5,08***	1,13
2 Pomoč	5,9	2,78	9,5	0,39	7,25***	7,12**
3 Izražanje	4,9	2,59	6,8	1,41	3,55**	1,84
4 Neodvisnost	5,4	2,71	7,4	1,02	3,88***	2,66*
5 Praktična usmerjenost	7,1	2,53	8,6	1,50	2,80**	1,69
6 Reševanje osebnih problemov	5,9	1,70	8,4	0,66	5,86***	2,58*
7 Vzdrževanje reda in discipline	4,1	3,78	7,5	4,53	4,25***	1,20
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,4	1,80	8,1	1,00	3,80***	1,80
9 Nadzorstvo	4,6	2,57	3,6	2,56	1,65	1,00

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01; F = signifikanten na nivoju 0,01

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Med skupino vzgojiteljev iz VPD Radeč in skupino vzgojiteljev iz VZ Slivnice so statistično signifikantne razlike v aritmetičnih sredinah pri vseh kategorijah, razen pri kategoriji 9 (nadzorstvo). Zanimivo je, da sta si ravno pri tej kategoriji skupini podobni, saj označuje kategorija 9 avtoritarno naravnost osebja. Vsekakor je to nedoslednost, ki je samo na osnovi danega dejstva ni mogoče ustrezno interpretirati. Vzgojitelji iz VZ Slivnice tvorijo homogenejšo skupino kot vzgojitelji iz VPD Radeč.

2.2.5 Vzgojitelji: VZ Logatec : VPD Radeče + VZ Slivnica

Kategorija	VZ Logatec (N = 11)		VPD Radeče + VZ Sliv- nica (N = 28)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	5,9	4,89	6,9	8,19	1,07	1,67
2 Pomoč	8,3	3,82	7,7	4,95	0,80	1,30
3 Izražanje	7,1	2,89	5,8	2,93	2,19*	1,01
4 Neodvisnost	7,7	1,02	6,4	2,80	2,46*	2,74*
5 Praktična usmerje- nost	8,3	1,01	7,8	2,54	0,99	2,51*
6 Reševanje osebnih problemov	7,2	3,36	7,1	2,84	0,17	1,18
7 Vzdrževanje reda in discipline	2,1	1,41	5,8	6,61	4,67***	4,69**
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,8	2,56	7,2	2,06	0,78	1,24
9 Nadzorstvo	2,2	0,76	4,1	2,69	3,71***	3,54**

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** F = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Med eksperimentalno in kontrolno skupino so v aritmetičnih sredinah štiri signifikantne razlike in sicer pri kategorijah 3 (izražanje), 4 (neodvisnost), 7 (vzdrževanje reda in discipline in 9 (nadzorstvo). V vseh primerih je rezultat eksperimentalne skupine ugodnejši kot rezultat kontrolne skupine. Zlasti je razlika izrazita pri kategorijah 7 in 9 - signifikantna na nivoju 0,001, o katerih smo že pojasnili, da reprezentirata avtoritarno naravnost. Zanimivo je, da se razlike, ki smo jih odkrili v komparaciji eksperimentalnega zavoda posebej z vzgojnim zavodom v Slivnici in posebej z vzgojnim poboljševalnim domom v Radečah, v precejšnji meri nevtralizirajo, ko sta oba

kontrolna zavoda združena. Nevtralizacijo povzročajo predvsem nekateri visoki pozitivni skori skupine vzgojiteljev iz VZ Slivnice, ki pa niso skladni znotraj strukturne logike rezultatov. Eksperimentalna skupina je homogenejša kot kontrolna skupina.

2.2.6 Mojstri: VZ Logatec : VPD Radeče

Kategorija	VZ Logatec (N = 7)		VPD Radeče (N = 14)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	6,1	4,41	3,6	4,66	2,78*	1,06
2 Pomoč	8,4	1,67	6,6	2,67	2,77*	1,60
3 Izražanje	7,0	0,57	4,4	3,43	3,91***	6,02**
4 Neodvisnost	8,1	0,98	5,5	2,25	4,31***	2,30
5 Praktična usmerjenost	7,7	1,57	7,6	2,26	0,13	1,44
6 Reševanje osebnih problemov	6,9	1,31	6,5	3,04	0,49	2,32
7 Vzdrževanje reda in discipline	3,3	0,90	3,9	4,96	0,19	5,51**
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	7,7	0,77	5,4	3,53	3,36**	4,58**
9 Nadzorstvo	2,4	0,10	5,2	2,58	4,99***	5,80**

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01; F = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05

Statistično signifikantne razlike med obema zavodoma se pojavljajo pri šest kategorijah, izrazitejše (na nivoju 0,001 pri kategoriji 3, 4 in 9). V vseh primerih so rezultati grupe mojstrov iz VZ Logatca ugodnejši oziroma pozitivnejši, kot rezultati grupe mojstrov iz kontrolnega zavoda v VPD Radeče. Med grupama so tudi štiri signifikantne razlike v standardnih deviacijah. V vseh štirih primerih (in tudi sicer) izstopa grupa mojstrov iz eksperimentalnega zavoda kot izra-

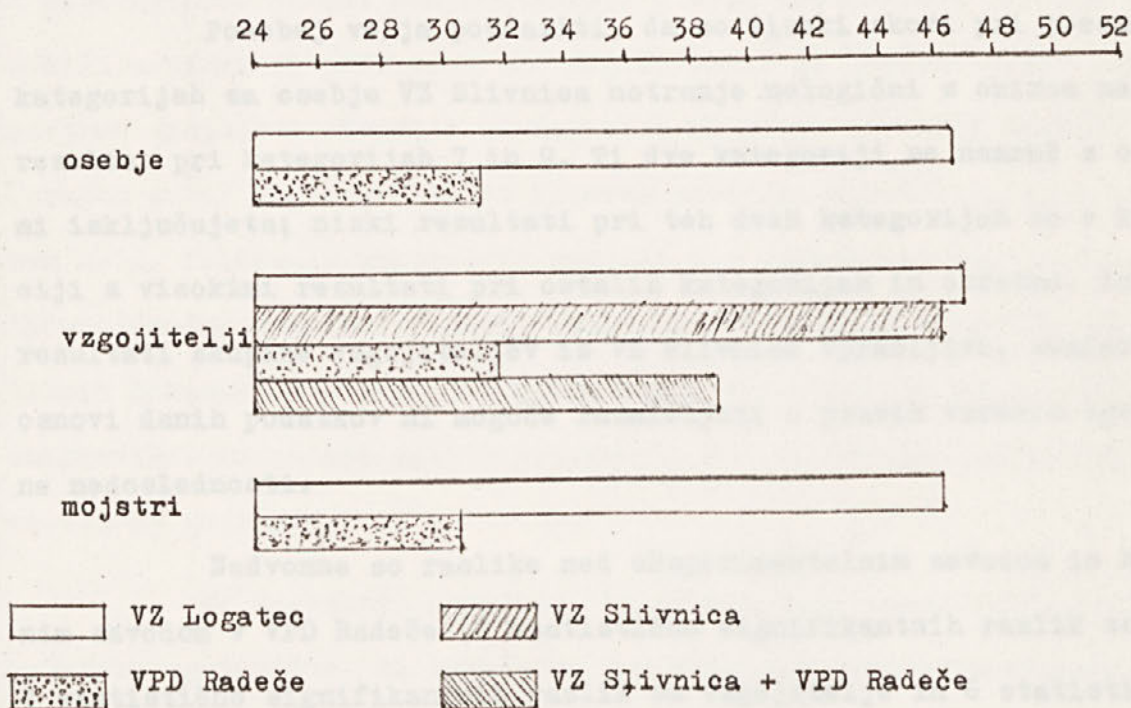
zito homogenejša.

2.2.7 Globalni skori klime

Tab. 59 : Globalni skori klime (indeks)

Skupina	VZ Logatec	VZ Slivnica	VPD Radeče	VZ Slivnica + VPD Radeče
osebje	46,6	-	31,2	-
vzgojitelji	47,0	46,5	31,8	39,0
mojstri	46,2	-	30,5	-

Grafikon: Globalni skori klime

2.2.8 Povzetek

Glede na odprtost eksperimentalnega in kontrolnih zavodov (glej poglavje 1.4.5) bi pričakovali, da bo klima najbolj ugodna oz. najbolj sproščena v VZ Slivnici, nato v VZ Logatcu, najmanj pa v VPD Radečah. Zaradi delovanja eksperimentalne variable pa bi bilo realno

pričakovati v VZ Logatcu vsaj podobno, če že ne ugodnejšo klimo kot v VZ Slivnici. Iz komparacije rezultatov med VZ Logatcem in VZ Slivnico pri posamičnih kategorijah sledi, da so si rezultati med obema zavodoma resnično zelo podobni. Štiri signifikantne razlike (tri na nivoju 0,05) odražajo celo prednost VZ Slivnice pred VZ Logatcem. V komparacijah pa je nakazana prednost VZ Logatca pri kategorijah 7 (vzdrževanje reda in discipline) in 9 (nadzorstvo). Obe kategoriji sta statistično signifikantni in kompenzirata druge manjše razlike, pri katerih ima prednost VZ Slivnica, tako da je pri globalnem skoru klime na prvem mestu eksperimentalni zavod, čeprav je razlika v odnosu do VZ Slivnice neznatna.

Posebej velja poudariti, da so visoki skori pri posameznih kategorijah za osebe VZ Slivnica notranje nelogični z ozirom na visok rezultat pri kategorijah 7 in 9. Ti dve kategoriji se namreč z ostalimi izključujeta; nizki rezultati pri teh dveh kategorijah so v korelaciji z visokimi rezultati pri ostalih kategorijah in obratno. Zato so rezultati skupine vzgojiteljev iz VZ Slivnice vprašljivi, vendar na osnovi danih podatkov ni mogoče razmišljati o pravih vzrokih ugotovljene nedoslednosti.

Nedvomne so razlike med eksperimentalnim zavodom in kontrolnim zavodom v VPD Radeče (6 statistično signifikantnih razlik za osebe, 7 statistično signifikantnih razlik za vzgojitelje in 6 statistično signifikantnih razlik za mojstre). Večinoma so statistično signifikantne razlike med vzgojitelji VZ Slivnice in VPD Radeče.

V Vsakem primeru percipira osebe eksperimentalnega zavoda v komparaciji s kontrolnima zavodoma najbolj ugodno klimo, kar se odraža v statističnih izračunih, pa tudi v notranji doslednosti rezultatov.

Hipotezo 5 s poglavja 1.3.5 (Ali je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod delovala?) smatramo za potrjeno.

2.3 Osebje: Podatki, ki odražajo vedenje osebja v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih

V opazovanem obdobju smo sistematično spremljali delovanje eksperimentalnega zavoda. Zavod smo obiskovali najmanj enkrat tedensko, redne tedenske stike smo imeli z osebjem v zavodu in izven zavoda, tako s posamezniki (mentorski sestanki) kot tudi z posamičnimi skupinami (z vzgojitelji, z mojstri, z vsem osebjem). O posameznih vidikih delovanja zavoda nam je na voljo bogata evidenca, vsebovana v sistematično zbrani dokumentaciji. O vseh sestankih z osebjem smo vodili zapisnike, prav tako smo registrirali po posebni shemi terapevtske skupnosti. Nadalje so nam bili na voljo dnevniki osebja (skupno 4.247 zapiskov) in pa interna zavodska dokumentacija o vzgojnem delu. Delovanje kontrolnih zavodov smo spremljali manj sistematično, vendar smo imeli dovolj vpogleda v dogajanje v njih preko internih dokumentov o vzgojnem delu, razen tega smo oba zavoda občasno obiskovali. Redno smo zavoda obiskovali ob sukcesivnih testiranjih osebja in gojencev.

Iz številnih podatkov, ki so nam bili dosegljivi, povzemamo nekatere ugotovitve, ki kažejo na specifičnosti eksperimentalnega zavoda v primerjavi s kontrolnima zavodoma v Slivnici in v VPD Radečah. Izdvojeni vidiki predstavljajo posplošene subjektivne ocene pisca, ki temeljijo na analitično sintetičnem pregledu razpoložljive dokumentacije.

2.3.1 Odnos osebja do gojencev

- Osebje je vzpodbujalo stike gojencev z njihovimi družinami in svojci. Zato so bili gojencem dovoljeni zelo pogosti (tedenski) obiski na njihovih domovih. Pri tem je treba poudariti, da ni šlo zgolj za dovoljevanje, pač pa za vzpodbujanje in negovanje stikov med gojenci in njihovimi starši. Vzgojitelji so poleg socialnega delavca, redno vzdrževali stike s starši gojencev njihove skupine, po potrebi so obiskovali starše tudi na domu.

V VPD Radečah so stiki gojencev s starši dovoljeni v okvirih, ki jih določa zakon in interni pravilniki. V VZ Slivnici so možnosti za stike med gojenci in svojci zelo široke, podobne kot v VZ Logatcu, vendar pa nismo zasledili, da bi zavod te stike posebej pospeševal in negoval. V VZ Slivnici n.pr. vzdržuje stike med starši in gojenci pretežno socialni delavec, ne pa tudi vzgojitelj skupine, v kateri je gojenec.

- V eksperimentalnem zavodu so bile možnosti izhoda gojencev v okoliš zelo široke; v kino, v javne lokale, na sprehode. Te možnosti gojencem niso bile odvzete niso po mnogih ekscesih, ki so jih povzročili posamezni gojenci, ko so se opili, povzročili pretepe, se niso vrnili pozno v noč v zavod, so se sestajali z dekletimi iz okolice itd.

Zavod se je v krajevno skupnost postopoma integriral v taki meri, da lahko upravičeno govorimo o "community treatment". Gojenci so pomagali okoliškimi kmetom pri delu, vključevali so se v družbeno politične organizacije, zavod je organiziral športne prireditve, v katere so vključili tudi mladino iz okolice itd.

Tako širokega vključevanja in integracije z okolico v VZ Slivnici nismo

zasledili, čeprav ima ta zavod dobre stike z okolico, še bistveno slabše pa je integriran v krajevno skupnost vzgojno popoljševalni dom v Radečah (več o tem v poglavju 1.4.5 in 1.4.6).

- Fizične kazni osebje v eksperimentalnem zavodu ni uporabljalo, tudi ni poskušalo fizične kazni opravičevati s "pedagoško klofuto". V celotnem opazovanem obdobju smo zasledili le nekaj primerov, ko je vzgojitelj ali mojster v afektu udaril gojenca. Take "spodrsaljaje" smo navadno obravnavali na skupnih sestankih.

V stikih z osebjem v VZ Slivnici smo ugotovili, da opravičujejo "pedagoško klofuto" prav tako pri osebju v VPD Radečah.

- Eksperimentalni zavod v celotnem opazovanem obdobju ni uspel izdelati sistema sankcij in kazni, čeprav je bila tema pogosto predmet razprav in polemike med osebjem. Osebje si je prizadevalo, da bi izdelalo čimbolj stimulativen sistem sankcij in je tudi poskušalo realizirati več zamisli, vendar brez dokončnega - zadovoljivega učinka. Osebje pa je odklonilo utečene, tradicionalne načine kaznovanja, ki so v veljavi v vzgojnih zavodih: n.pr. oddaja v izolirnico, prepoved prejemanja pisem od domačih, prepoved izhoda iz zavoda ipd. Tudi ni poskušalo nad gojenci izvajati pritiskov z grožnjami, n.pr. da bodo premeščeni v drug zavod ali v zapor.

Če je storil gojenec prekršek, je poskušal vzgojitelj v razgovoru z njim ugotoviti vzroke oziroma ozadje prekrška. Navadno se je obravnavala nadaljevala v skupini gojencev, vzgojitelj pa je poskušal posebej svoje stališče konfrontirati na sestanku z osebjem in včasih tudi z mentorskim teamom na skupnih sestankih. Ob razpravah je navadno emocionalna napetost, ki jo je vzbudil prekršek, popustila, tako da ka-

zen, ki je bila končno določena, ni imela tiste teže kot bi jo imela, če bi bila izrečena neposredno po prekršku, ali če bi jo vzgojitelj izrekel v skladu z utečenimi kriteriji, glede na vrsto in težo prekrška. Bolj kot kazen je bil to ukrep, ki naj bi preprečil podobne prekrške.

VPD Radeče imajo utečen, dokaj rigorozen sistem kazni. Manj rigorozen, vendar trden sistem ima tudi VZ Slivnica. V VZ Slivnici so gojenci tudi informirani, da lahko pomenijo večje disciplinske kršitve spremembo vzgojnega ukrepa, najmanj oddajo v vzgojno popoljševalni dom.

- Osebje eksperimentalnega zavoda je odhajalo pogosto skupaj z gojenci v javne lokale "na kavo" ali v neposredno bližino zavoda, pa tudi v mesto. Utečena praksa je bila, da je šel vzgojitelj z gojenci svoje skupine na športne prireditve ali h kinopredstavam. Vzgojitelji so tudi večkrat povabili nekatere gojence iz svoje skupine v družino čez vikend ali čez nedeljo.

Niti v VPD Radečah, niti v VZ Slivnici nismo zasledili podobnih navad, vsaj ne v taki meri, da bi jih lahko registrirali kot utečene oblike dela.

2.3.2 Odnos osebja do delovnih obveznosti v zavodu

- Po odporih v prvem letu eksperimenta je začel osebje v eksperimentalnem zavodu sprejemati izobraževanje kot sestavni del njihovega dela, v tretjem in četrtem letu je celo dajalo številne pobude za izobraževanje.

Podobne zavzetosti v kontrolnih zavodih nismo zasledili.

- Osebje eksperimentalnega zavoda je na posvetovanjih in na seminarjih,

kjer je prihajalo v stike z osebjem iz drugih zavodov, zavzeto branilo svojo orientacijo in svoje delo.

- Fluktuacija osebja v eksperimentalnem zavodu je bila v opazovanem obdobju manjša kot v kontrolnih zavodih. Natančnejše podatke podajamo v tabelah:

Tab.60:Število osebja, ki je v obdobju od 1.9.1967 do 1.9.1971 zapustilo zavod

Vzgojni zavod	Število strokovnega osebja	Iz zavoda odšlo	%
VPD Radeče	48	11	22,9
VZ Slivnica	21	6	28,6
VZ Logatec	22	4	18,2

Tab. 61:Število vzgojiteljev, ki so zapustili zavod od 1.9.1967 do 1.9.1971

Vzgojni zavod	Število vzgojiteljev	Iz zavoda odšlo	%
VPD Radeče	15	6	40,0
VZ Slivnica	15	6	40,0
VZ Logatec	9	2	22,2

Podatke za obe tabeli je zbral Skaberne B. (246),

2.3.3 Organizacijske rešitve

- Z ozirom na izkušnje v drugih vzgojnih zavodih v preteklosti, je mentorski team predlagal osebju v eksperimentalnem zavodu, da uredi izolirnico za primere alkoholiziranih gojencev oziroma gojencev, ki izgubijo v afektu kontrolo nad vedenjem. Osebje je gradnjo izolirnice odločno odklonilo.

VZ Slivnica nima izolirnice, (vendar visi nad gojenci grožnja spremembe ukrepa), VPD Radeče imajo izolirnico, ki jo uporablja uprava kot kazensko sankcijo.

- Kljub mnogim konfliktom znotraj zavoda in konfliktom gojencev z okolico osebje v eksperimentalnem zavodu ni nikoli postavljalo zahteve, da bi bilo treba zavod bolj zapreti ali kako drugače gojencem onemogočiti prosto odhajanje iz zavoda. V VPD Radečah pa so ravno v opazovanem obdobju (od leta 1966 do 1970) namestili rešetke v pritličje in na zunanjo stran stavbe, v kateri so bivalni prostori gojencev. V VZ Slivnici nismo zasledili težnje, da bi zavod bolj zaprli ali zaščitili.

- V eksperimentalnem zavodu je participacija osebja pri upravljanju dejansko velika. Nanaša se na vsa pomembnejša področja delovanja in življenja v zavodu. Osebje ima možnost soodločanja še posebej zato, ker je omogočena komunikacija na različnih nivojih, ki je načrtno vgrajena v dinamiko zavodskega življenja. (redni sestanki vsega kolektiva, redni sestanki vzgojiteljev, redni sestanki mojstrov, redni sestanki učiteljev, ki poučujejo v šoli, sestanki z gojenci in osebjem na terapevtskih skupnostih itd.). Organizacija zavoda temelji na principih samoupravljanja in demokratičnega dogovarjanja.

VZ Slivnica in VPD Radeče sta vodena bolj avtoritarno, čeprav oba zavoda uvajata razne oblike dela, kjer je možna participacija vzgojiteljev.

2.3.4 Delovne metode

V opazovanem obdobju je s pomočjo mentorskega teama eksperimentalni zavod uvedel nove vzgojne in psihoterapevtske metode: grupno

delo v vzgojnih skupinah in terapevtsko skupnost. Zavod je dajal pobude tudi za sistematično delo s starši, za individualno delo z gojenci in za čim širšo participacijo gojencev v vzgojnem procesu in v dinamiki zavodskega življenja. Zavodski psiholog je imel v letu 1969/70 grupne psihoterapevtske sestanke z grupo gojencev, ki so se vdajali alkoholu. Apliciral je indirektivno pogovorno metodo v kombinaciji z muzikoterapijo.

Poseben pomen pripisujemo terapevtski skupnosti, ki daje različne vzgojne in psihoterapevtske učinke. Med drugim je to metoda, s pomočjo katere je mogoče transformirati klasično kaznovalno avtoritarno zavodsko strukturo v demokratično oziroma permisivno.

V kontrolnih zavodih v opazovanem obdobju nismo zasledili, da bi uvajali nove metode. V VPD Radečah je sicer psihiater začel z grupnim delom, vendar le z zaprto - disciplinsko skupino. Efekt tega dela je bil močno omejen in ga v zavodu kot celoti ni bilo čutiti.

Navedeni podatki pričajo o posebnih prizadevanjih vzgojnega osebja v eksperimentalnem zavodu: pričajo o bogatem delovanju, snovanju in iskanju, pa tudi že o rezultatih - o specifični orientaciji celotne institucije, o zasnovah koncepta tretmansko orientiranega zavoda.

Vse te elemente, ki kažejo na specifičnost eksperimentalnega zavoda, lahko smatramo za posledico delovanja eksperimentalne variable. Hipoteze 3 in 4 s poglavja 1.3.5 (Ali je eksperimentalna variabla, vnešena v eksperimentalni zavod delovala?), smatramo s tem za potrjene.

Ker smo v zvezi z zastavljenim vprašanjem "Ali je eksperimentalna variabla v eksperimentalnem zavodu delovala" lahko potrdili

vseh pet postavljenih hipotez, lahko zaključimo, da je eksperimentalna variabla (indoktrinacija osebja v permissivni naravnosti do gojencev) učinkovala v smeri pričakovanih efektov.

2.4 Gojenci: Jesnessov inventar

2.4.1 Socialna neprilagojenost

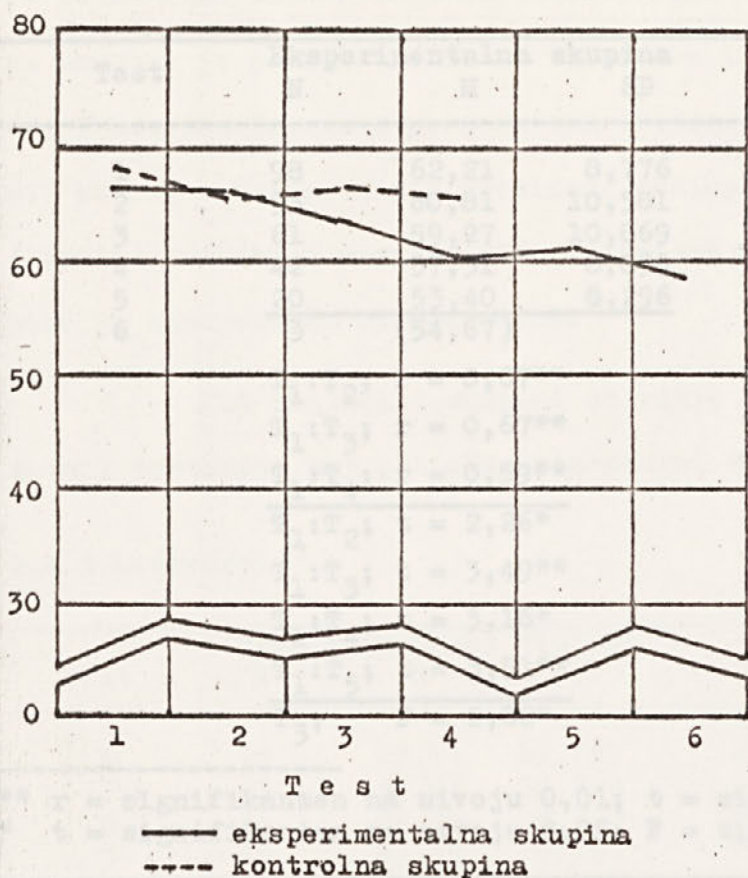
Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	67,65	8,896	46	68,51	12,194
2	93	67,11	10,408	38	65,67	12,009
3	61	63,41	9,022	30	66,68	13,272
4	42	60,45	6,597	17	65,12	
5	20	60,94	7,989			
6	3	(68,67)				
	$T_1:T_2; r = 0,36^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,69^{**}$		
	$T_1:T_3; r = 0,45^{**}$			$T_1:T_3; r = 0,76^{**}$		
	$T_1:T_3; t = 3,92^{**}$					
	$T_1:T_4; t = 3,36^{**}$					
	$T_1:T_5; t = 3,12^{**}$					
	$T_3; F = 2,81^*$					

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je v globalu pozitiven - od večje k manjši socialni neprilagojenosti. Na časovni lestvici so razlike v aritmetičnih sredinah v razmerjih $T_1:T_3$, $T_1:T_4$ in $T_1:T_5$ statistično signifikantne. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena. Glede na nizke in maloštevilne statistično signifikantne korelacije na časovnem kontinuumu, bi lahko sklepali na česte menjave pozicij poskusnih oseb. Trend kontrolne skupine je manj izrazit, vendar globalno prav tako pozitiven. V posameznih komparacijah aritmetičnih sredin na časovni lestvici ne odkrivamo statističnih signi-

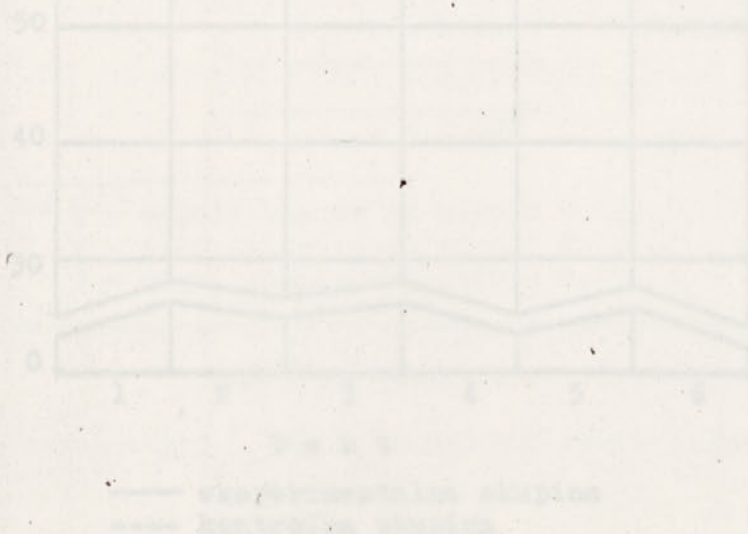
2.4.2 Vrednostna orientacija

fikantnih razlik. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena, poskusne osebe zadržujejo svoje prvotne pozicije.

Rezultata začetnega testiranja obeh skupin sta si zelo blizu. Pri nadaljnjih testiranjih se razlike med skupinama povečujejo, zlasti od testa tri dalje; trend eksperimentalne skupine je pozitivnejši kot trend kontrolne skupine. Vendar

razlike med skupinama v posameznih časovnih intervalih v aritmetičnih sredinah niso statistično signifikantne. Nastopa ena sama statistično signifikantna razlika med standardnimi deviacijami obeh skupin pri T_3 ; eksperimentalna skupina je homogenejša kot kontrolna.

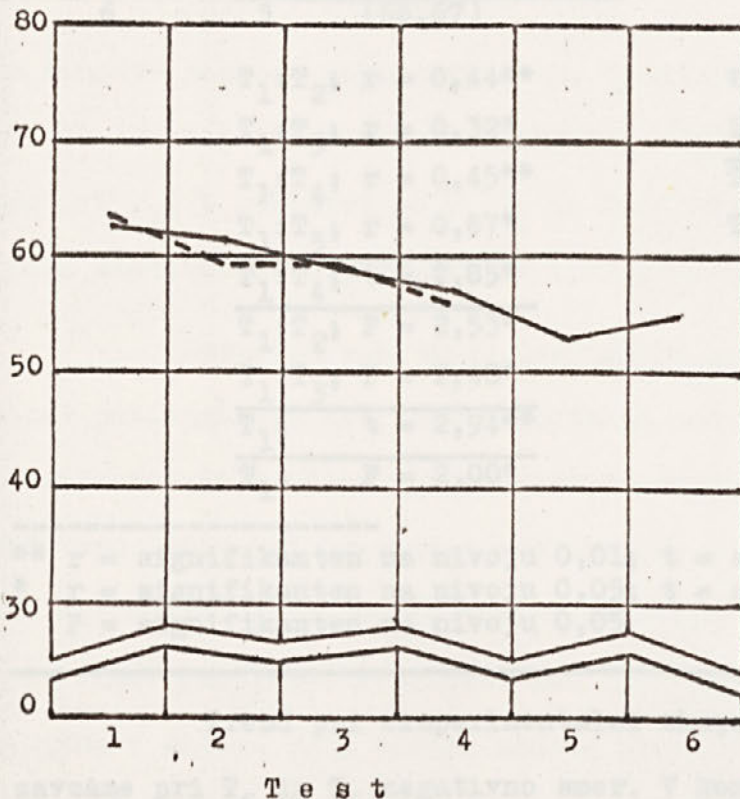

2.4.2 Vrednostna orientacija

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	62,21	8,776	46	62,76	10,098
2	93	60,81	10,581	38	59,89	10,797
3	61	59,27	10,869	30	58,90	14,200
4	42	57,31	8,839	17	56,88	
5	20	53,40	8,296			
6	3	(54,67)				

$T_1:T_2$; $r = 0,67^{**}$	$T_1:T_2$; $r = 0,70^{**}$
$T_1:T_3$; $r = 0,67^{**}$	$T_1:T_3$; $r = 0,74^{**}$
$T_1:T_4$; $r = 0,59^{**}$	$T_1:T_3$; $t = 2,28^*$
$T_1:T_2$; $t = 2,26^*$	
$T_1:T_3$; $t = 3,49^{**}$	
$T_1:T_4$; $t = 3,16^*$	
$T_1:T_5$; $t = 3,51^{**}$	
T_3 ; $F = 2,82^*$	

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je pozitiven; od manjše k izrazitejši vrednostni orientaciji. Razlike rezultatov na časovni lestvici so v primerjavi z rezultatom prvega testa statistično signifikantne v vseh zvezah. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih vseskozi relativno homogena. Rezultat prvega testa kontrolne skupine je ze-

— eksperimentalna skupina
 - - - kontrolna skupina

lo blizu rezultatu prvega testa eksperimentalne skupine. Trend kontrolne skupine je pozitiven, skoro vzporeden trendu eksperimentalne skupine. V nobenem časovnem preseku med trendoma ni statistično signifikantnih razlik v aritmetičnih sredinah. Nastopa pa ena statistična signifikantna razlika v standardnih deviacijah pri T_3 . Eksperimentalna skupina je homogenejša od kontrolne.

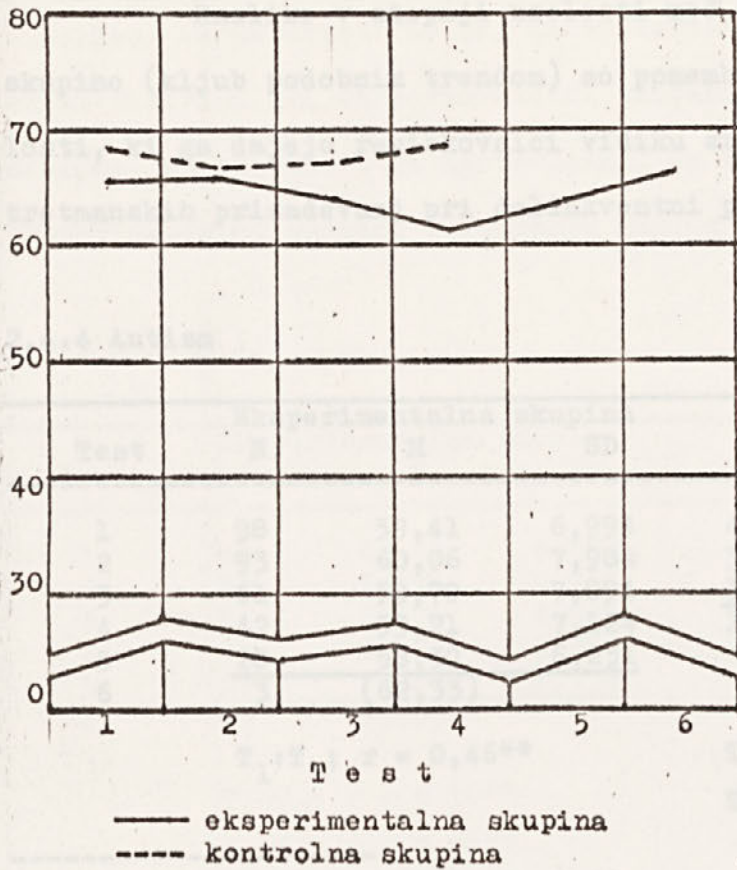
Pri kontrolni skupini so višje korelacije v rezultatih sukcesivnih testiranj kot pri eksperimentalni skupini.

2.4.3 Nezrelost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	65,54	12,183	46	69,29	9,348
2	93	65,62	10,209	38	66,83	10,785
3	61	64,16	9,778	30	66,93	10,009
4	42	61,17	9,292	17	69,02	
5	20	63,30	9,484			
6	3	(66,67)				
	$T_1:T_2; r = 0,44^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,35^*$		
	$T_1:T_3; r = 0,32^*$			$T_1:T_3; r = 0,41^*$		
	$T_1:T_4; r = 0,45^{**}$			$T_1:T_2; t = 2,69^*$		
	$T_1:T_5; r = 0,57^*$			$T_1:T_3; t = 2,06^*$		
	$T_1:T_4; t = 2,85^*$					
	$T_1:T_2; F = 2,53^*$					
	$T_1:T_3; F = 2,48^*$					
	$T_1; t = 2,94^{**}$					
	$T_1; F = 2,00^*$					

 $**$ r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 $*$ r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05;
 F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je do T_4 pozitiven, nato zavzame pri T_5 in T_6 negativno smer. V komparaciji $T_1:T_4$ nastopa v arit-

metičnih sredinah statistično signifikantna razlika. Pri sukcesivnem testiranju sta nakazani dve statistično signifikantni razliki v standardnih deviacijah. Skupina je pri začetnem testiranju bolj razpršena, pri naslednjih testiranjih pa postaja homogenejša. Korelacije v komparaciji med sukcesivnimi testiranjimi so statistično signifikantne, vendar niso visoke. Kažejo

na menjave pozicij poskusnih oseb. Trend kontrolne skupine je podoben kot je trend eksperimentalne skupine; najprej pozitiven in nato negativen pri T_4 . V komparaciji $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ so razlike v aritmetičnih sredinah statistično signifikantne (pri pozitivnem trendu).

Rezultat začetnega testiranja med skupinama je različen in sicer pozitivnejši pri eksperimentalni kot pri kontrolni skupini. Razlika v aritmetičnih sredinah je statistično signifikantna. Prav tako je pri začetnem testu med skupinama statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah in sicer je eksperimentalna skupina manj homogena kot kontrolna. Nekoliko poenostavljeno bi lahko dejali, da je kontrolna skupina v celoti manj zrela, medtem ko so pri eksperimentalni skupini gojencev v stopnji zrelosti večje divergence.

Razlike v stopnji zrelosti med eksperimentalno in kontrolno skupino (kljub podobnim trendom) so pomembne glede na velik pomen zrelosti, ki ga dajejo raziskovalci vidiku zrelosti v zvezi s prognozo tretmanskih prizadevanj pri delinkventni populaciji (M. Warrenova).

2.4.4 Autizm

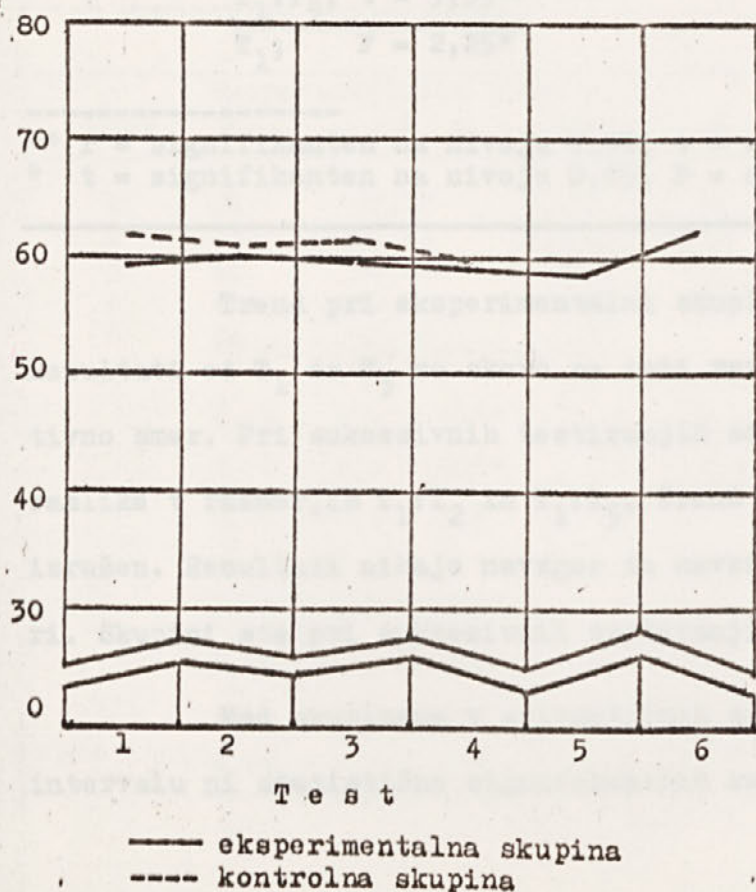
Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	59,41	6,994	46	61,74	8,425
2	93	60,06	7,984	38	60,96	9,616
3	61	59,70	7,894	30	61,68	10,726
4	42	59,21	7,124	17	59,75	
5	20	58,30	6,231			
6	3	(62,33)				

$$T_1:T_2; r = 0,46^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,70^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,68^{**}$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01

Trend eksperimentalne in kontrolne skupine je podoben; z manjšimi, nepomembnimi nihanji vztraja na istem nivoju. Niti na časovnem kontinuumu ene in druge skupine niti v posameznih časovnih intervalih med obema skupinama v aritmetičnih sredinah ni statistično signifikantnih razlik. Prav tako ni razlik v standardnih de-

viacijah. Karakteristično je, da so korelacije v komparacijah na časovni lestvici pri eksperimentalni skupini višje, kot pri kontrolni skupini. Na splošno tudi ugotavljamo, da so standardne deviacije pri eksperimentalni skupini v poprečju manjše kot pri kontrolni skupini.

2.4.5 Alienacija

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	65,41	6,397	46	64,61	8,976
2	93	64,71	8,344	38	62,87	8,124
3	61	64,79	8,089	30	64,50	8,937
4	42	60,31	8,298	17	61,89	
5	20	57,80	8,736			
6	3	(59,33)				

$$T_1:T_2; r = 0,56^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,59^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,51^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,75^{**}$$

$$T_1:T_2; t = 2,48^*$$

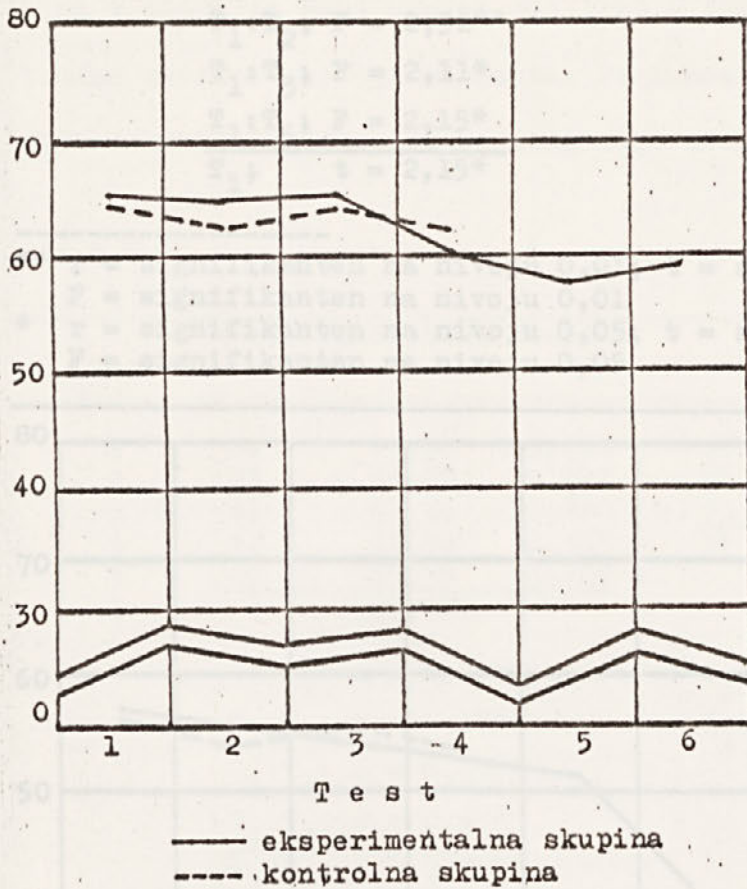
$$T_1:T_5; t = 3,59^{**}$$

$$T_1; F = 2,25^*$$

 ** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je v globalu pozitiven. Rezultati od T_1 do T_3 so skoro na isti ravni, nato pa zavzamejo pozitivno smer. Pri sukcesivnih testiranjih so statistično signifikantne razlike v razmerjih $T_1:T_2$ in $T_1:T_5$, Trend pri kontrolni skupini ni jasno izražen. Rezultati nihajo navzgor in navzdol in ne zavzamejo jasne smeri. Skupini sta pri sukcesivnih testiranjih relativno homogeni.

Med skupinama v aritmetičnih sredinah v nobenem časovnem intervalu ni statistično signifikantnih razlik. V komparacijah na ča-

sovnem kontinuumu so na kazane pri kontrolni skupini višje korelacije kot pri eksperimentalni skupini. V času T_1 je med skupinama statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah; eksperimentalna skupina je homogenejša kot kontrolna.

2.4.6 Manifestna agresivnost

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	57,27	9,402	46	56,22	10,324
2	93	55,53	12,591	38	54,19	11,992
3	61	54,07	12,297	30	55,50	15,203
4	42	52,71	9,488	17	53,44	
5	20	51,30	9,182			
6	3	(42,00)				

$T_1:T_2$; $r = 0,68^{**}$	$T_1:T_2$; $r = 0,64^{**}$
$T_1:T_3$; $r = 0,60^{**}$	$T_1:T_3$; $r = 0,47^{**}$
$T_1:T_4$; $r = 0,31^*$	
$T_1:T_5$; $r = 0,66^{**}$	
$T_1:T_2$; $t = 2,13^*$	
$T_1:T_3$; $t = 3,19^{**}$	
$T_1:T_4$; $t = 3,02^{**}$	
$T_1:T_5$; $t = 2,63^*$	

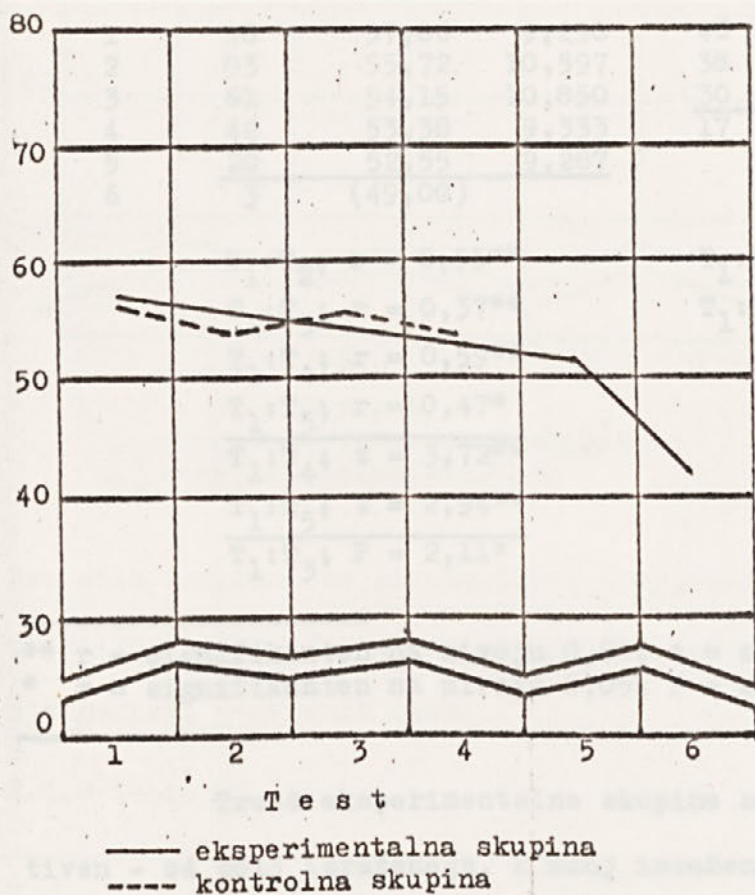
$$T_1:T_2; F = 2,92^{**}$$

$$T_1:T_3; F = 2,11^*$$

$$T_1:T_5; F = 2,15^*$$

$$T_1; t = 2,15^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01;
F = signifikanten na nivoju 0,01
* r = signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05;
F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine je dosledno pozitiven. Aritmetične sredine na časovni lestvici so v komparaciji z aritmetično sredino prvega testiranja vse statistično signifikantne. Statistično signifikantne razlike na časovni lestvici nastopajo tudi v standardnih deviacijah. Pri sukcesivnih testiranjih postaja skupina gojencev v

eksperimentalnem zavodu vse manj homogena (bolj razpršena). To pomeni, da se skupina gojencev glede na manifestno agresivnost v prevzgojnem procesu postopno diferencira. Rezultati kontrolne skupine (aritmetične sredine) nihajo in jasen trend ni izražen. Skupina ostaja homogena.

Med skupinama v aritmetičnih sredinah ni statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem intervalu, vendar ima kontrolna sku-

pina v poprečju manj ugoden rezultat - torej manifestirajo gojenci kontrolne skupine več agresivnosti. Poskusne osebe niti v eksperimentalni niti v kontrolni skupini ne menjavajo svojih pozicij.

2.4.7 Umik

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	57,06	9,298	46	59,20	9,018
2	93	55,72	10,597	38	57,52	9,089
3	61	54,15	10,850	30	54,31	12,006
4	42	53,38	9,333	17	56,44	
5	20	52,55	9,287			
6	3	(49,00)				

$$T_1:T_2; r = 0,55^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,38^*$$

$$T_1:T_3; r = 0,37^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,58^{**}$$

$$T_1:T_4; r = 0,59^{**}$$

$$T_1:T_5; r = 0,47^*$$

$$T_1:T_4; t = 3,72^{**}$$

$$T_1:T_5; t = 2,94^{**}$$

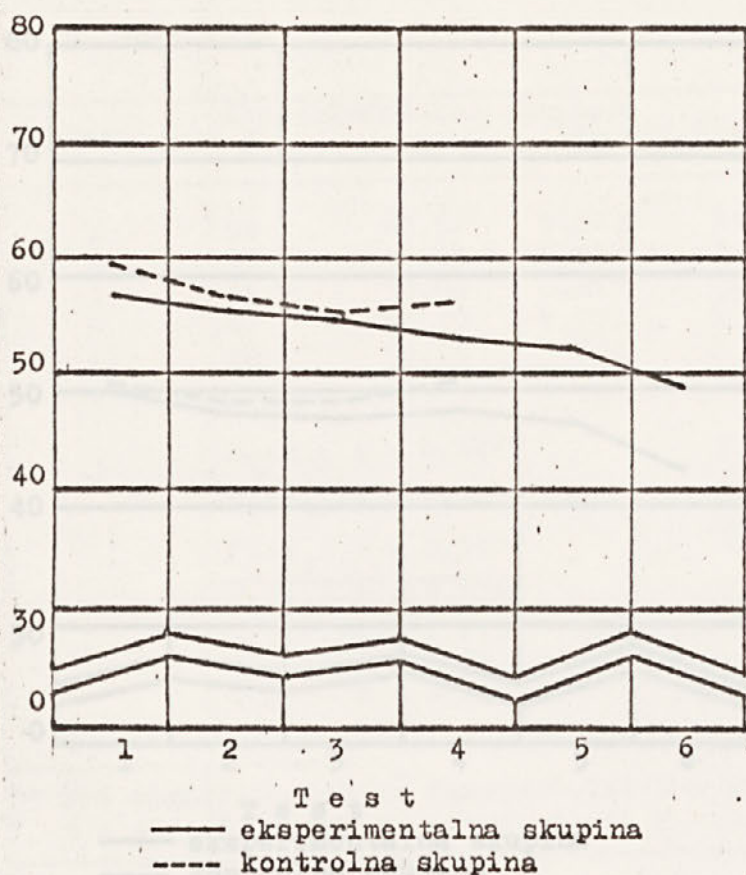
$$T_1:T_3; F = 2,11^*$$

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend eksperimentalne skupine na časovni lestvici je pozitiven - od bolj izraženega, k manj izraženemu umiku. Komparacije v razmerjih $T_1:T_4$ in $T_1:T_5$ so statistično signifikantne. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena. Trend pri kontrolni skupini je do T_3 tudi pozitiven, nato pa zavzame negativno smer. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena.

Med skupinama v aritmetičnih sredinah v posameznih časovnih intervalih ni statistično signifikantnih razlik. Rezultat začetnega te-

sta pri kontrolni skupini je sicer manj ugoden, kot je rezultat začetnega testa eksperimentalne skupine. Razlika v korist eksperimentalne skupine ostaja vseskozi prisotna, čeprav ni izrazita oz. ni statistično signifikantna. Pri testu T_3 je med skupinama statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah; eksperimentalna skupina je homogenejša od kontrolne.

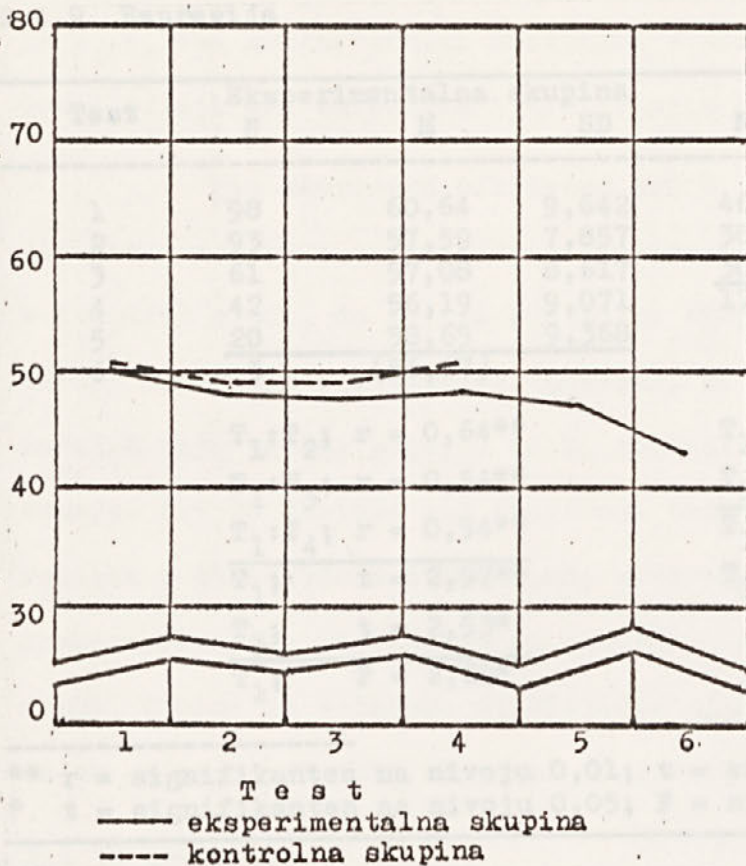
Pri obeh skupinah so korelacije v komparacijah na časovni lestvici relativno nizke, čeprav so statistično signifikantne. Odražajo menjavne pozicij poskusnih oseb.

2.4.8 Socialni strah

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	50,04	9,832	46	50,19	8,222
2	93	48,09	10,898	38	48,84	13,101
3	61	47,84	10,374	30	48,69	11,416
4	42	48,19	11,179	17	50,55	
5	20	47,20	12,974			
6	3	(43,00)				
		$T_1:T_2; r = 0,49^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,71^{**}$	
		$T_1:T_3; r = 0,38^{**}$			$T_1:T_3; r = 0,56^{**}$	
		$T_1:T_4; r = 0,43^{**}$			$T_1:T_2; F = 2,49^*$	
		$T_1:T_5; r = 0,47^*$				

** r = signifikanten na nivoju 0,01

* r = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je pozitiven, z nepomembno izjemo pri T_4 . Razlike v aritmetičnih sredinah v posameznih razmerjih niso statistično signifikantne. Grupa ostaja pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena. Trend pri kontrolni skupini je od T_1 do T_3 tudi pozitiven; teče vzporedno s trendom eksperimentalne skupine, pri T_4 pa zavzame nega-

tivno smer. V razmerju $T_1:T_2$ nastopa statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah; skupina, ki je pri T_1 dokaj homogena, se pri T_2 razprši.

Med eksperimentalno in kontrolno skupino ni statistično signifikantnih razlik v nobenem časovnem intervalu. Rezultat začetnega testiranja pri obeh skupinah je podoben. Korelacije v komparacijah na časovni lestvici so pri obeh skupinah statistično signifikantne, vendar ne posebno visoke.

2.4.9 Represija

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	60,64	9,642	46	63,98	7,650
2	93	57,59	7,857	38	60,89	8,030
3	61	57,08	8,617	30	61,29	7,171
4	42	56,19	9,071	17	60,43	
5	20	58,65	9,368			
6	3	(56,67)				

$$T_1:T_2; r = 0,64^{**}$$

$$T_1:T_2; r = 0,47^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,54^{**}$$

$$T_1:T_3; r = 0,60^{**}$$

$$T_1:T_4; r = 0,54^{**}$$

$$T_1:T_2; t = 2,74^{**}$$

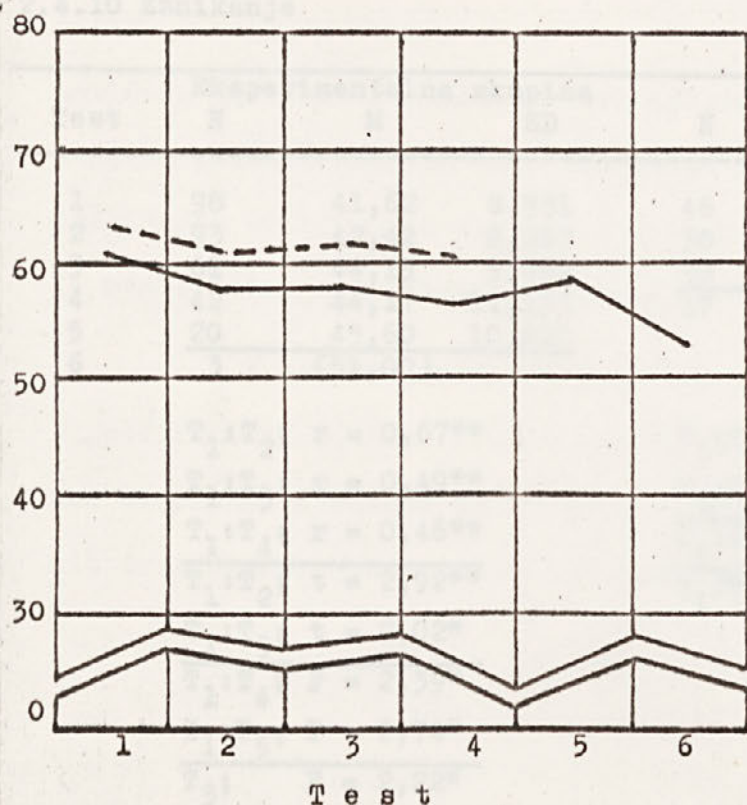
$$T_1; t = 2,97^{**}$$

$$T_1:T_3; t = 2,48^*$$

$$T_3; t = 2,53^*$$

$$T_1; F = 2,22^*$$

 ** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
 * t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je do T_4 pozitiven, pri T_5 pa je izražena nasprotna, negativna tendenca. V različnih razmerjih na časovni lestvici ni statistično signifikantnih razlik. Grupa ostaja pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena. Trend pri kontrolni skupini ni jasno izražen, vendar je glede na rezultat prvega

— eksperimentalna skupina
 ---- kontrolna skupina

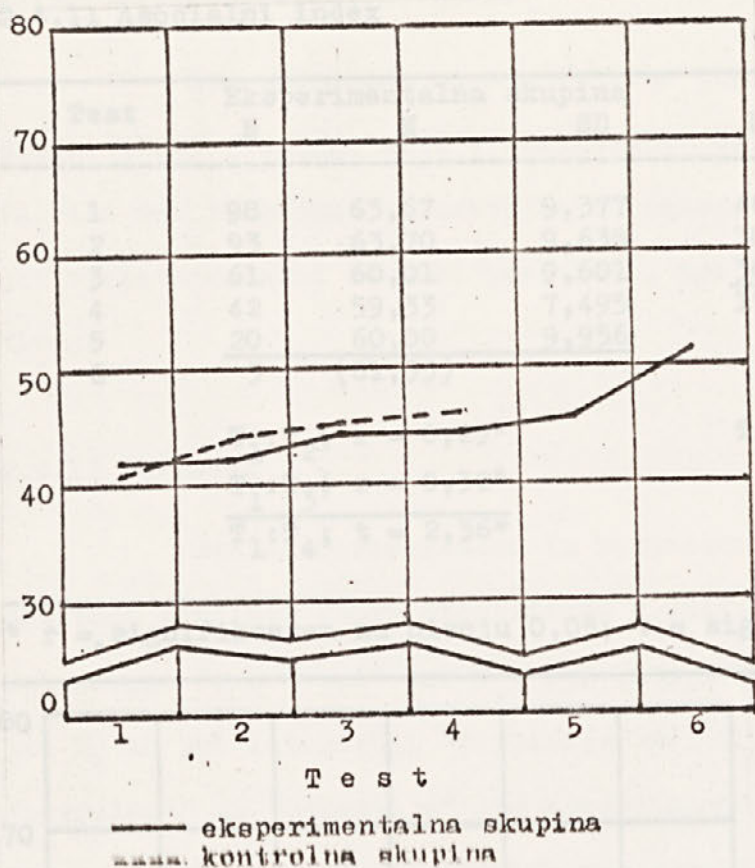
testiranja pozitiven. Ravno glede na prvi rezultat so v razmerjih $T_1:T_2$ in $T_1:T_3$ med aritmetičnimi sredinami statistično signifikantne razlike. Grupa ostaja pri sukcesivnih testiranjih relativno homogena.

Med skupinama odkrivamo pri T_1 pri T_3 statistično signifikantne razlike v aritmetičnih sredinah. Iz razlik (tudi iz razlik v trendih) sledi, da je pri kontrolni skupini izraziteje izražena težnja odrivanja v podzavest. Sklepali bi lahko, da so v kontrolnih zavodih manj ugodni pogoji, da bi gojenci razreševali nastala konfliktna stanja. Pri T_1 nastopa med skupinama tudi statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah; kontrolna skupina je homogenejša kot eksperimentalna. Korelacije na časovni lestvici obeh skupin so relativno nizke, čeprav so večinoma statistično signifikantne. Sklepamo lahko, da so gojenci pri obeh skupinah menjavali svoje pozicije.

2.4.10 Zanimanje

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	41,62	8,931	46	40,26	8,415
2	93	42,42	8,287	38	43,82	11,169
3	61	44,15	9,462	30	45,07	13,898
4	42	44,17	11,135	17	46,28	
5	20	45,60	10,829			
6	3	(51,00)				
	$T_1:T_2; r = 0,67^{**}$			$T_1:T_2; r = 0,58^{**}$		
	$T_1:T_3; r = 0,49^{**}$			$T_1:T_3; r = 0,53^{**}$		
	$T_1:T_4; r = 0,46^{**}$			$T_1:T_3; t = 2,45^*$		
	$T_1:T_2; t = 2,92^{**}$			$T_1:T_3; F = 2,38^*$		
	$T_1:T_5; t = 2,02^*$					
	$T_1:T_4; F = 2,39^*$					
	$T_1:T_5; F = 2,74^*$					
	$T_3; F = 2,22^*$					

** r = signifikanten na nivoju 0,01; t = signifikanten na nivoju 0,01
* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Trend pri eksperimentalni skupini je negativen. V razmerjih $T_1:T_2$ in $T_1:T_5$ so razlike statistično signifikantne. V razmerjih $T_1:T_4$ in $T_1:T_5$ smo odkrili statistično signifikantne razlike tudi pri standardnih deviacijah. Pri kasnejših testiranjih je skupina manj homogena kot pri začetnih. Negativen trend je izražen tudi pri kontrolni skupini. V razmerju $T_1:T_3$ je razlika v arit-

metičnih sredinah statistično signifikantna. Podobno kot pri kontrolni skupini postaja skupina bolj razpršena oziroma je manj homogena pri nadaljnjih testiranjih kot pri začetnem testiranju. (v razmerju $T_1:T_3$ je statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah).

V aritmetičnih sredinah med skupinama ni statistično signifikantnih razlik. Trend obeh skupin teče vzporedno. Pri T_3 pa je med skupinama izražena statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah; eksperimentalna skupina je homogenejša kot kontrolna.

2.4.11 Asocialni index

Test	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	N	M	SD	N	M	SD
1	98	63,67	9,377	46	63,89	11,042
2	93	63,70	9,635	38	62,87	11,701
3	61	60,01	9,601	30	62,13	10,244
4	42	59,33	7,495	17	62,48	
5	20	60,00	9,956			
6	3	(61,33)				

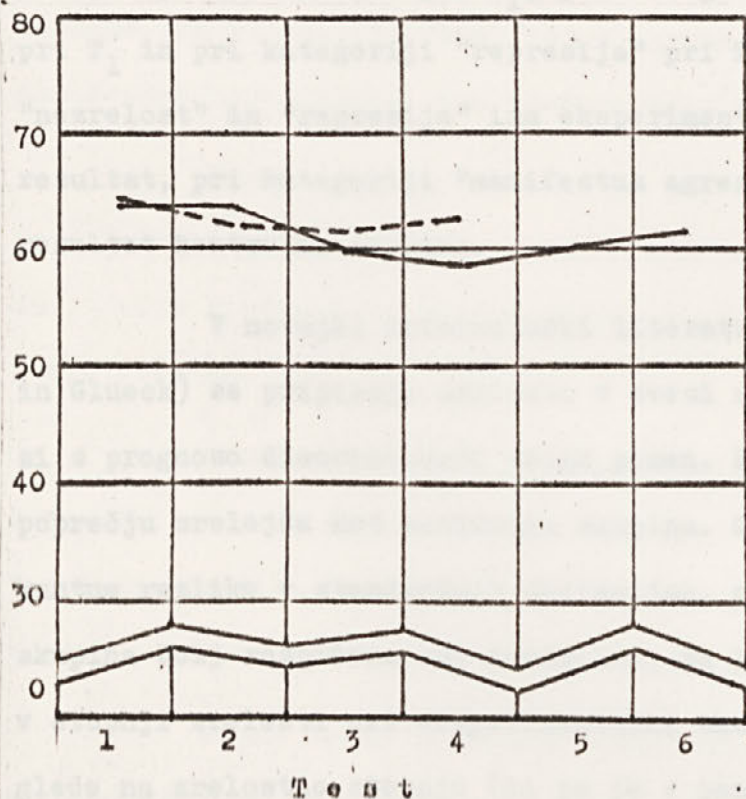
$T_1:T_2; r = 0,25^*$

$T_1:T_2; r = 0,47^*$

$T_1:T_3; r = 0,32^*$

$T_1:T_4; t = 2,36^*$

* r = .signifikanten na nivoju 0,05; t = signifikanten na nivoju 0,05

— eksperimentalna skupina
 ---- kontrolna skupina

Trend eksperimentalne skupine je v globalu pozitiven z nepomembno izjemo pri T_2 in T_5 . V razmerju $T_1:T_4$ je med aritmetičnimi sredinami statistično signifikantna razlika. Skupina ostaja pri sukcesivnih testiranjih homogena, nizke korelacije pa kažejo na menjavanje pozicij poskusnih oseb. Globalno je pozitiven tudi trend pri kontrolni skupini,

vendar je pozitivna tendenca manj izrazita, kot pri eksperimentalni skupini. Tudi pri kontrolni skupini so korelacije v komparacijah na ča-

sovni lestvici relativno nizke.

Med skupinama ni statistično signifikantnih razlik niti v aritmetičnih sredinah niti v standardnih deviacijah. Pri T_3 postanejo razlike med skupinama izrazitejše in nakazana sta različna trenda: pri eksperimentalni skupini pozitiven, pri kontrolni skupini pa negativen.

2.4.12 Povzetek

Med eksperimentalno in kontrolno skupino smo odkrili v aritmetičnih sredinah štiri statistično signifikantne razlike in sicer pri kategoriji "nezrelost" pri T_1 , pri kategoriji "manifestna agresivnost" pri T_1 in pri kategoriji "represija" pri T_1 in pri T_3 . Pri kategorijah "nezrelost" in "represija" ima eksperimentalna skupina pozitivnejši rezultat, pri kategoriji "manifestna agresivnost" pa ima ugodnejši rezultat kontrolna skupina.

V novejši kriminološki literaturi (Grant in Grant, Glueck in Glueck) se pripisuje zrelosti v zvezi z etiologijo kot tudi v zvezi s prognozo disocialnosti velik pomen. Eksperimentalna skupina je v poprečju zrelejša kot kontrolna skupina. Glede na statistično signifikantne razlike v standardnih deviacijah, pri čemer je eksperimentalna skupina bolj razpršena kot kontrolna, pa lahko sklepamo na večje razlike v stopnji zrelosti pri eksperimentalni skupini in na večjo monolitnost glede na zrelostno stopnjo (ki pa je v poprečju nižja kot pri eksperimentalni skupini) pri kontrolni skupini. Razlika med skupinama ostaja prisotna tudi na časovni lestvici, vendar v sledečih časovnih intervalih razlike niso več statistično signifikantne. Trend pri obeh skupinah je

pozitiven.

Pri kategoriji "represija" sta nakazani med skupinama dve statistično signifikantni razliki, pri T_1 in pri T_3 . Pri T_1 nastopa tudi statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah, pri čemer je kontrolna skupina zopet homogenejša in v reakcijah monolitnejša kot eksperimentalna skupina. Razlike pripisujemo različnim objektivnim okoliščinam v zavodih. V VZ Logatcu, kjer je ustvarjena bolj permissivna atmosfera, je pri gojencih manj potrebe, da bi konkretna doživetja odrivali v podzavest, drugačna pa je očitno situacija v obeh kontrolnih zavodih, kar se odraža pri kontrolni skupini.

V skladu z navedeno tezo je tudi statistično signifikantna razlika pri kategoriji "manifestna agresivnost". Razlika izkazuje več manifestne agresivnosti pri eksperimentalni skupini.

- Manifestna agresivnost je pri deviantnih osebah bolj običajna v permissivni atmosferi, v represivnih in avtoritarno vodenih grupah in zaprtih sistemih pa se kaže agresivnost v bolj prikritih in sublimiranih oblikah.

Statistično signifikantne razlike med eksperimentalno in kontrolno skupino samo v standardnih deviacijah nastopajo pri kategorijah "socialna neprilagojenost" (T_3), "alienacija" (T_1) in "zanikanje" (T_3). V vseh primerih je eksperimentalna skupina bolj homogena kot kontrolna.

Razen redko izraženih statistično signifikantnih razlik med eksperimentalno in kontrolno skupino, so med obema skupinama zanimive razlike tudi v trendih na dinamični lestvici. Pri eksperimentalni skupini je pri 11 kategorijah 8 pozitivnih trendov (7 je potrjenih s statistično signifikantnimi razlikami), 1 negativen (pri kategoriji "zanika-

nje"), v enem primeru rezultati na časovni lestvici nihajo, v enem primeru pa pri sukcesivnih testiranjih ostajajo na istem nivoju. Pri kontrolni skupini nastopajo le trije pozitivni trendi, en dosledno negativen trend, pri štirih kategorijah rezultati na časovni lestvici nihajo, pri treh kategorijah pa ostajajo pri sukcesivnih testiranjih na nivoju začetnega rezultata.

Na razlike med eksperimentalno in kontrolno skupino kažejo še nekatere druge karakteristike, ki so se pokazale pri sukcesivnih testiranjih pri eksperimentalni in pri kontrolni skupini.

V standardnih deviacijah je na časovni lestvici več statistično signifikantnih razlik pri eksperimentalni skupini (pri štirih kategorijah nastopa osem razlik) kot pri kontrolni skupini (ena statistično signifikantna razlika). V vseh primerih statistično signifikantne razlike v standardnih deviacijah pri eksperimentalni skupini kažejo, da je skupina pri začetnih testiranjih homogenejša kot pri nadaljnjih, medtem ko ostaja kontrolna skupina pri sukcesivnih testiranjih vseskozi bolj homogena. To pomeni, da so se gojenci v eksperimentalnem zavodu v procesu prevzgoje bolj diferencirali (vsaj glede nekaterih stališč) kot gojenci kontrolne skupine.

Podoben rezultat začetnega testiranja med obema skupinama se je pokazal pri kategorijah 1, 2, 5, 8, 10 in 11. Različen rezultat pa pri kategorijah 3 (nezrelost), 4 (autizm), 6 (manifestna agresivnost), 7 (umik) in 9 (represija). V vseh primerih ima eksperimentalna skupina ugodnejši začetni rezultat, razen pri kategoriji "manifestne agresivnosti".

Če upoštevamo, da označuje višji rezultat pri posameznih kategorijah večjo stopnjo neprilagojenosti, bi lahko razvrstili rezul-

tate posameznih kategorij v tri skupine. Najslabše rezultate (od 60 do 70 točk) sta imeli obe skupini pri kategorijah "socialna neprilagojenost", "vrednostna orientacija", "nezrelost", "autizem", "alienacija" in "asocialni index". Še posebej izstopajo kot negativne kategorije: "socialna neprilagojenost", "nezrelost" in "alienacija". V drugo skupino, kjer se gibljejo rezultati med 50 in 60 točk uvrščamo "manifestno agresivnost", "umik" in "represijo"; v tretjo skupino, kjer se gibljejo rezultati med 40 in 50 točk pa uvrščamo "socialni strah" in "zanikanje".

Ne glede na relativno vrednost rezultatov je treba poudariti, da je po Jesnessovih kriterijih kritična meja s pomočjo katere je mogoče ločevati med delinkventi in nedelinkventi 50 točk (izravnana vrednost z upoštevanjem kronološke starosti). Populacija gojencev iz eksperimentalnega in iz kontrolnih zavodov ima torej rezultate pod kritično mejo le pri dveh kategorijah, pri ostalih kategorijah pa so rezultati nad kritično mejo, po Jesnessovih kriterijih tipični za delinkventno populacijo, tako pri eksperimentalni kot pri kontrolni skupini.

Med eksperimentalno in kontrolno skupino ugotavljamo torej nekatere kvantitativne in še številnejše kvalitativne razlike. Ugotovljene razlike opravičujejo sklep, da sta hipotezi 1 in 2 s poglavja 1.3.7 (efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladostnikov) potrjeni.

2.5 Gojenci: Moosov vprašalnik na merjenje klime v vzgojnem zavodu

2.5.1 Gojenci: VZ Logatec : VZ Slivnica

Kategorija	VZ Logatec (N = 38)		VZ Slivnica (N = 54)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	6,0	6,71	5,9	5,29	0,19	1,268
2 Pomoč	7,9	2,37	6,8	4,48	2,73**	1,890*
3 Izražanje	5,6	2,97	4,0	2,57	1,14	1,156
4 Neodvisnost	6,8	2,01	5,9	2,34	2,86**	1,164
5 Praktična usmerjenost	7,3	1,67	6,7	2,36	1,97	1,413
6 Reševanje osebnih problemov	6,9	2,22	5,8	3,90	2,90**	1,757*
7 Vzdrževanje reda in discipline	5,4	4,81	5,8	5,64	0,82	1,173
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,9	2,44	6,4	2,98	1,42	1,221
9 Nadzorstvo	3,8	1,37	4,9	2,21	3,80***	1,613

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Statistično signifikantne razlike med aritmetičnimi sredinami nastopajo pri štirih kategorijah; v vseh primerih so rezultati ugodnejši pri gojencih eksperimentalnega zavoda. Statistično signifikantne razlike v standardnih deviacijah (2) kažejo na večjo homogenost eksperimentalne skupine.

2.5.2 Gojenci: VZ Logatec : VPD Radeče

Kategorija	VZ Logatec (N = 38)		VPD Radeče (N = 94)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	6,0	6,71	4,6	3,11	3,55****	2,158**
2 Pomoč	7,9	2,37	5,7	3,63	6,28****	1,532*
3 Izražanje	5,6	2,97	3,6	2,01	6,84****	1,478
4 Neodvisnost	6,8	2,01	5,2	2,96	5,04****	1,473
5 Praktična usmerjenost	7,3	1,67	6,5	1,97	3,01**	1,179
6 Reševanje osebnih problemov	6,9	2,22	5,1	3,61	5,20****	1,626*
7 Vzdrževanje reda in discipline	5,4	4,81	5,2	4,44	0,48	1,083
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,9	2,44	5,7	2,49	3,95****	1,021
9 Nadzorstvo	3,8	1,37	5,5	1,99	6,55****	1,453

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01; F = signifikanten na nivoju 0,01

* F = signifikanten na nivoju 0,05

Statistično signifikantne razlike se pojavljajo pri osem kategorijah, le pri kategoriji 7 (vzdrževanje reda in discipline) med skupinama ni statistično signifikantnih razlik. Vse razlike odražajo ugodnejši rezultat pri skupini gojencev iz VZ Logatca. Statistično signifikantne razlike v standardnih deviacijah odkrivajo večjo homogenost eksperimentalne skupine pri kategoriji 2 in 6 in pa večjo homogenost skupine gojencev iz VPD Radeč pri kategoriji 1.

2.5.3 Gojenci: VZ Slivnica : VPD Radeče

Kategorija	VZ Slivnica (N = 54)		VPD Radeče (N = 94)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	5,9	5,29	4,6	3,11	3,82***	1,701*
2 Pomoč	6,8	4,48	5,7	3,63	3,23**	1,234
3 Izražanje	4,0	2,57	3,6	2,01	1,56	1,279
4 Neodvisnost	5,9	2,34	5,2	2,96	2,47*	1,265
5 Praktična usmerjenost	6,7	2,36	6,5	1,97	0,80	1,198
6 Reševanje osebnih problemov	5,8	3,90	5,1	3,61	2,11*	1,080
7 Vzdrževanje reda in discipline	5,8	5,64	5,2	4,44	1,60	1,270
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,4	2,98	5,7	2,49	2,50*	1,197
9 Nadzorstvo	4,9	2,21	5,5	1,99	2,44*	1,111

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

Med skupinama je šest statistično signifikantnih razlik v aritmetičnih sredinah. Vse odražajo ugodnejši rezultat pri skupini gojencev v VZ Slivnici. Statistično signifikantna razlika v standardnih deviacijah pri kategoriji 1 odraža večjo homogenost skupine v VPD Radečah.

2.5.4 Skupina: VZ Slivnica - VPD Radeče

Tab. 42: Skupina: VZ Slivnica - VPD Radeče

Skupina	VZ Slivnica	VPD Radeče
Gojenci	30,2	25,7

2.5.4 Gojenci: VZ Logatec : VZ Slivnica + VPD Radeče

Kategorija	VZ Logatec (N = 38)		VZ Slivnica + VPD Radeče (N = 148)		Pomembnost razlik	
	M	SD ²	M	SD ²	t	F
1 Angažiranost	6,0	6,89	5,1	3,94	2,32*	1,75*
2 Pomoč	7,9	2,44	6,1	3,97	5,50***	1,63*
3 Izražanje	5,6	3,06	3,7	2,23	6,75***	1,37
4 Neodvisnost	6,8	2,06	5,5	2,75	4,42***	1,33
5 Praktična usmerjenost	7,3	1,71	6,6	2,13	2,69**	1,24
6 Reševanje osebnih problemov	6,9	2,28	5,3	3,74	4,74***	1,64*
7 Vzdrževanje reda in discipline	5,4	4,94	5,4	4,91	0,00	1,00
8 Jasnost v določanju obvez. in pravic	6,9	2,51	6,0	2,69	3,05**	1,07
9 Nadzorstvo	3,8	1,41	5,3	2,09	5,90***	1,48*

*** t = signifikanten na nivoju 0,001

** t = signifikanten na nivoju 0,01

* t = signifikanten na nivoju 0,05; F = signifikanten na nivoju 0,05

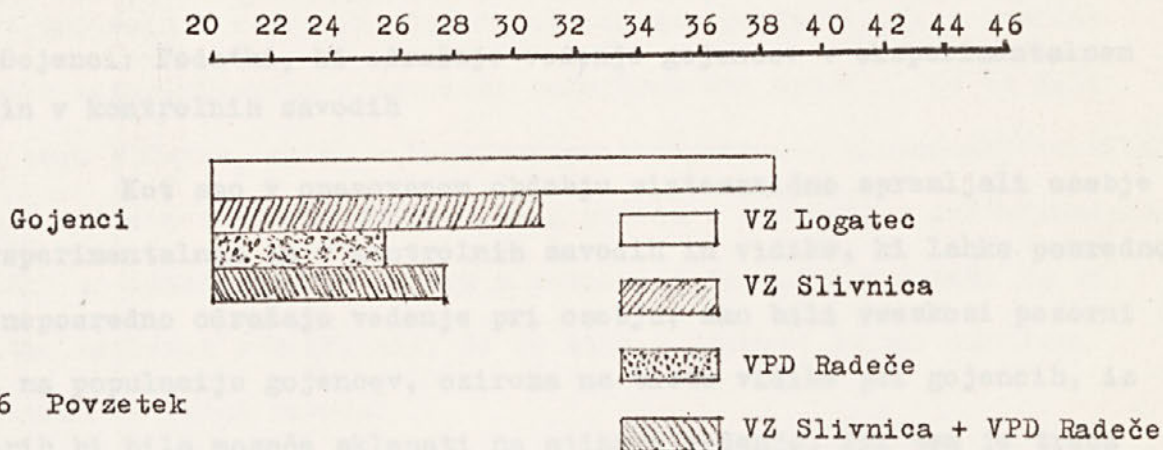
Razen pri kategoriji 7 (vzdrževanje reda in discipline) so med eksperimentalno in kontrolno skupino razlike statistično signifikantne pri vseh ostalih kategorijah. Iz statistično signifikantnih razlik v standardnih deviacijah sledi, da je eksperimentalna skupina homogenejša kot kontrolna, razen pri prvi kategoriji (angažiranost), kjer je homogenejša kontrolna skupina.

2.5.5 Globalni skori klime

Tab. 62: Globalni skori klime (Index)

Skupina	VZ Logatec	VZ Slivnica ca	VPD Radeče	VZ Slivnica + VPD Radeče
gojenci	38,2	30,8	25,7	27,6

Grafikon: Globalni skori klime

2.5.6 Povzetek

Komparacije med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma pri kategorijah Moosovega vprašalnika, ki označuje različne vidike zavodske klime, kažejo, da percipirajo gojenci eksperimentalnega zavoda klimo kot najbolj ugodno, sledi VZ Slivnica, na zadnjem mestu pa je VPD Radeče. Tezo potrjujejo statistično significantne razlike med aritmetičnimi sredinami posameznih kategorij, odražajo pa jo tudi globalni skori klime, razvidni iz številčne preglednice in iz grafikona. Razlike med zavodi so pri gojencih izrazitejše in jasnejše kot pri osebju, kjer med eksperimentalnim zavodom in zavodom v Slivnici skoro da ni bilo razlik.

Zanimivo je tudi, da se med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma niso pokazale statistično significantne razlike pri kategoriji 7 (vzdrževanje reda in discipline), ki so bile pri osebju nakazane. Kaže, da osebje v eksperimentalnem zavodu kljub permisivni naravnosti ne zanemarja reda in discipline oziroma permisivnost ne zadeva tistih vidikov pri gojencih, ki bi bili lahko s pedagoškega stališča oporečni.

Hipotezo 3 s poglavja 1.3.7 (Efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladostnikov) smatramo glede na ugotovitve za po-

trjeno.

2.6 Gojenci: Podatki, ki odražajo vedenje gojencev v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih

Kot smo v opazovanem obdobju sistematično spremljali osebe v eksperimentalnem in v kontrolnih zavodih in vidike, ki lahko posredno ali neposredno odražajo vedenje pri osebju, smo bili vseskozi pozorni tudi na populacijo gojencev, oziroma na tiste vidike pri gojencih, iz katerih bi bilo mogoče sklepati na njihovo vedenje. Pri tem je treba poudariti, da smo imeli za gojence večji del posredne informacije (preko vzgojiteljev in učiteljev praktičnega pouka) medtem ko smo imeli z osebjem večinoma neposredne stike in zato tudi neposredne informacije.

2.6.1 Vedenje gojencev v času prestajanja vzgojnega oziroma vzgojno poglobljivega ukrepa

- Pri gojencih v eksperimentalnem zavodu je bilo opaziti izredno sproščeno vedenje tako v formalnih kot tudi v neformalnih stikih z njimi. Gojenci se večinoma niso izogibali stikov z odraslimi - ne z obiskovalci, ne z ljudmi iz okolice zavoda. Številni obiskovalci in gostje v zavodu so bili na ta moment posebej pozorni in so svoje mnenje po obiskih večinoma tudi izrazili. Presenečeni so bili zaradi sproščene in nevsiljivega vedenja in zaradi sposobnosti verbaliziranja gojencev. Sproščeno vedenje gojencev smo ob številnih obiskih v zavodu tudi sami registrirali; na različnih nivojih: v odnosu do vzgojiteljev, v odnosu do vrstnikov in v odnosu do obiskovalcev.

Ta vidik smo posebej poudarili, ker tega nismo doživljali v drugih zavodih, kjer so bili gojenci večinoma zadržani in so se stikom z gosti

izogibali.

- Pri gojencih v eksperimentalnem zavodu smo registrirali posamične znake identifikacije z zavodom: nekajkrat smo opazili, da so bili gojenci ponosni, da so v Logatcu; na terapevtskih skupnostih so bili zelo zavzeti s temami glede ugleda zavoda v soseski; v individualnih stikih so dajali ugodne izjave o zavodu; z vrstniki v soseski so se često zapletli v konflikte, če je bila z njihove strani izražena kritika na račun zavoda.

V kontrolnih zavodih so se gojenci z zavodom le izjemoma identificirali; bolj v VZ Slivnici, kot v VPD Radečah.

- Razlike med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma smo zaznali v kvaliteti begov²⁵⁶ in v okoliščinah v zvezi s pobegi iz zavodov. Posamezne karakteristike in razlike so razvidne iz sledečih tabel:

Tab.63 : Število pobegov

Vzgojni zavod	Poprečna kapaciteta zavoda	Število pobegov	Poprečno število pobegov na enega gojenca
VPD Radeče	123	146	1,2
VZ Slivnica	76	30	0,4
VZ Logatec	43	115	2,6

²⁵⁶ Kot pobeg smo definirali vsak odhod gojenca iz zavoda brez dovoljenja ali samovoljno podaljšanje dovoljenega izhoda, če se gojenec ni vrnil v zavod preko noči do 6. ure zjutraj.

Tab. 64 : Povratek gojencev v zavod

vzgojni zavod	vrnil se je sam	%	organi UJV	%	drugi	%	na begu odpuščen	%
VPD Radeče	17	11,5	97	66,5	32	22,0	-	-
VZ Slivnica	21	70,0	5	16,6	4	13,4	-	-
VZ Logatec	92	80,0	6	5,2	15	13,0	2	1,8

Tab. 65: Na begu storjeno kaznivo dejanje

vzgojni zavod	da	%	ne	%	neznano	%
VPD Radeče	34	23,2	69	47,3	43	29,5
VZ Slivnica	2	6,7	6	20,0	22	73,3
VZ Logatec	9	7,9	80	69,5	26	22,6

Podatke smo povzeli iz raziskave B. Skaberneta: Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov (246), str. 249.

Ne glede na relativno največje število begov v eksperimentalnem zavodu ti pobegi nimajo iste teže kot pobegi v VZ Slivnici ali pobegi v VPD Radečah.

2.6.2 Vedenje gojencev po prenehanju vzgojnega oziroma vzgojno poboljševalnega ukrepa

Gojenci, ki so bili odpuščeni iz eksperimentalnega zavoda so se v zavod zelo pogosto vračali, v posameznih primerih celo več let po odpustu iz zavoda. Številni vzdržujejo z osebjem pismene stike, ali povabijo vzgojitelje ali mojstre v lokal, ko že zaslužijo.

Vzdrževanje stikov odpuščenih gojencev z zavodom smo regi-

strirali tudi v kontrolnih zavodih, vendar ne v taki meri in v tako različnih inačicah, kot v eksperimentalnem zavodu.

V letu 1971 sta se odločila psiholog in eden izmed vzgojiteljev v eksperimentalnem zavodu, da se bosta občasno sestajala z odpuščenimi gojenci z ljubljanskega področja. Udeležba na sestankih je bila za gojence prostovoljna. Mladoletniki so se sestankov (dokler so bili organizirani) redno in polnoštevilno udeleževali. Poskusov, da bi osebje vzdrževalo redne stike z odpuščenimi gojenci, v kontrolnih zavodih nismo zasledili.

Četudi le posredni in nekaj pavšalni podatki o vedenju gojencev, kažejo na razlike med eksperimentalnim in kontrolnima zavodoma. Z ozirom na podatke, ki se nanašajo le na nekatere karakteristike vedenja pri gojencih, smatramo hipotezo 4 iz poglavja 1.3.7 (Efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladostnikov) za deloma potrjeno, deloma pa za nepreverjeno.

2.7 Gojenci: Prilagoditev in integracija v okolje po odpustu iz zavoda

2.7.1 Gojenci: VZ Logatec : VZ Slivnica

	Logatec	Slivnica		Logatec	Slivnica	
0+1	38	10	48	0+1+2	44	18 62
2+3	20	13	33	3	14	5 19
N	58	23	81	N	58	23 81

$h_i^2 = 2,034$ nesignifikanten	$h_i^2 = 0,053$ nesignifikanten
------------------------------------	------------------------------------

H_i^2 je v prvi varianti, ko sta kategoriji 2 (verjetno problematični) in 3 (problematični) združeni, že na meji statistične signi-

fikantnosti na nivoju 0,05, v drugi varianti, ko gre za komparacijo kategorij 0 (ni bilo mogoče zbrati podatkov), 1 (neproblematični) in 2 (verjetno problematični) s kategorijo 3, pa se hi^2 niti ne približa statistični signifikantnosti.

2.7.2 Gojenci: VZ Logatec : VPD Radeče

	Logatec		Radeče			Logatec		Radeče	
0+1	38	8	46		0+1+2	44	10	54	
2+3	20	15	35		3	14	13	27	
N	58	23	81		N	58	23	81	

$hi^2 = 6,339$
signifikanten na nivoju 0,01

$hi^2 = 7,772$
signifikanten na nivoju 0,001

Hi^2 je v obeh variantah statistično signifikanten. Odpušče- ni gojenci iz VZ Logatca so se v okolje pomembno bolje in v večjem številu integrirali kot gojenci iz VPD Radeč.

2.7.3 Gojenci: VZ Logatec : VZ Slivnica + VPD Radeče

	Logatec		Slivnica + Radeče			Logatec		Slivnica + Radeče	
0+1	38	18	56		0+1+2	44	28	72	
2+3	20	28	48		3	14	18	32	
N	58	46	104		N	58	46	104	

$hi^2 = 7,187$
signifikanten na nivoju 0,001

$hi^2 = 2,707$
nesignifikanten

Eksperimentalna skupina v komparaciji s kontrolno skupino (VZ Slivnica + VPD Radeče) daje v prvi varianti statistično signifikantno razliko, v drugi varianti pa je hi^2 na meji signifikantnosti.

2.7.4 Gojenci: VZ Slivnica : VPD Radeče

	Slivnica			Radeče			
	Slivnica	Radeče		Slivnica	Radeče		
0+1	8	10	18	0+1+2	10	18	28
2+3	15	13	28	3	13	5	18
N	23	23	46	N	23	23	46

$hi^2 = 0,365$
nesignifikanten

$hi^2 = 5,84$
signifikanten na nivoju 0,01

V prvi varianti je hi^2 med kontrolnima zavodoma statistično nesignifikanten, v drugi varianti pa je hi^2 signifikanten na nivoju 0,01. To pomeni, da je iz VPD Radeč očitno večje število gojencev - povratnikov, medtem ko, če seštejemo število očitno problematičnih z verjetno problematičnimi, med kontrolnima zavodoma ni več statistično signifikantnih razlik.

2.7.5 Povzetek

Med odpuščenimi gojenci eksperimentalne skupine in odpuščenimi gojenci kontrolne skupine nastopajo v podpustni prilagoditvi in integraciji v okolje statistično signifikantne razlike. Zlasti je med skupinama statistično signifikantna razlika pri varianti, ko smo združili kategoriji 2 (verjetno problematični) in 3 (problematični) in ju primerjali z združenima kategorijama 0 (ni podatkov) in 1 (neproblematični). Pri drugi varianti, ko smo primerjali kategorijo 3 z združenimi kategorijami 0+1+2, je hi^2 na meji signifikantnosti.

Če primerjamo eksperimentalni zavod s kontrolnima zavodoma ločeno, so med eksperimentalnim zavodom in VPD Radečami razlike v po-

odpustni prilagoditvi gojencev očitne v obeh variantah; obakrat so statistično signifikantne. Med eksperimentalnim zavodom in zavodom v Slivnici pa razlike niso statistično signifikantne, če ne upoštevamo, da je med zavodoma v eni varianti h_i^2 na meji signifikantnosti. Primerjava med VPD Radečami in VZ Slivnico kaže, da je v VPD Radečah signifikantno večje število gojencev, ki so povratniki, če pa upoštevamo tudi nevarno stanje (verjetno problematični) pa med zavodoma ni statistično signifikantnih razlik. Ta moment opravičuje posreden sklep, da so razlike v poodpustni prilagoditvi med gojenci iz eksperimentalnega zavoda in iz VZ Slivnice večje kot pa to kažejo rezultati.

S tem smatramo hipotezo 5 iz poglavja 1.3.7 (Efekti permisivnega tretmana na populacijo disocialnih mladostnikov) za potrjeno.

Ker smo v zvezi s problemom "kakšni so efekti permisivnega tretmana" lahko potrdili vseh pet hipotez, lahko zaključimo, da so bili efekti kontinuiranega permisivnega tretmana v eksperimentalnem zavodu pozitivni, ustrežnejši kot v kontrolnih zavodih, v katerih eksperimentalna variabla ni bila uvedena.

3. Zaključne misli

3.1 Eksperiment v Logatcu je bil eksperiment v kompleksni dinamični, nekonstruirani življenjski situaciji. Taki eksperimenti so dandanes v pedagogiki in v socialni psihologiji popularni, vendar pa večinoma ne ustrezajo pogojem, ki jih zahteva klasičen, laboratorijski eksperiment. Pri našem eksperimentu smo n.pr. zadevali na vrsto težav, ki so ogrožale izvajanje in s tem celoten projekt. Sprijazniti smo se morali s tem, da je osebje odhajalo iz zavodov in da so se numerusi osebja in

gojencev pri sukcesivnih testiranjih zaradi različnih okoliščin zmanjševali, čeprav so bili že na začetku komajda primerni. Sprijazniti smo se morali z različnimi motnjami v teku eksperimenta, ki jih ni bilo mogoče predvideti; računati smo morali z zunanjimi in notranjimi sistematskimi in nesistematskimi faktorji, ki jih nismo uspeli kontrolirati; zadovoljiti smo se morali s kontrolnimi zavodi in v njih izbrati primerjalne skupine, ker za izbor kontrolnih skupin ni bilo drugačnih - boljših možnosti. Zadovoljiti smo se morali tudi s številom sukcesivnih testiranj z lestvicami stališč na časovnem kontinuumu pri osebju in pri gojencih, ki komajda nakazujejo trende v razvoju stališč.

Pomanjkljivosti se zavedamo, večji del smo jih bili osveščeni že pri planiranju. Vendar se v naših razmerah področja, ki smo se ga lotili, ne bi mogli lotiti drugače, bolj eksaktno. Res je tudi, da smo pomanjkljivosti v določenih dimenzijah lahko kompenzirali z mnogodimenzionalnostjo; droben, komajda pomemben dokaz je postal tehten, ker so ga potrjevala številna druga, prav tako vsako zase neznatna in nepomembna dejstva. Vseeno bi bilo ustrežnejše, če bi namesto o eksperimentu v našem primeru govorili o sistematičnem opazovanju v kompleksni življenjski situaciji.

3.2 Glede na številne ovire pri izvedbi eksperimenta menimo, da so rezultati, ki nam jih je eksperiment dal tehtni in pomembni, čeprav jemljemo rezultate z veliko previdnostjo in zadržki. Pri tem nimamo v mislih le potrditve hipotez, pač pa tudi druge, vzporedne efekte.

- V zvezi s problemom obravnavanja disocialnih osebnosti smo zbrali in sistematizirali tuja in domača spoznanja in izkušnje in ustvarili s tem teoretično osnovo za koncipiranje tretmana v vzgojnih zavodih,

deloma tudi v penoloških institucijah in deloma v internatih in drugih zavodih za usposabljanje. To je tembolj pomembno, ker je bilo področje obravnavanja disocialnih osebnosti pri nas skupaj z mejnimi področji doslej vsaj v praksi pod vplivom bolj kaznovalno nadzorovalne ideologije. Dandanes, ko se zavzemamo za nova izhodišča pri vzgoji in pri izobraževanju, ko želimo ta izhodišča čimbolj vskladiti z marksističnim svetovnim nazorom in samoupravnim socializmom, je pomembno, da ustvarimo trdna tla in jasno načrtano pot tudi na področju obravnavanja izjemnih in prizadetih. Ta področja navadno najbolj občutljivo odražajo splošnejša družbena prizadevanja in intencije.

- V zvezi s pojmom tretmana smo poskušali analizirati različne pristope, idejna izhodišča in teoretične modele in se opredeliti za nazor, sprejemljiv za našo družbeno politično koncepcijo in skladen, z naprednimi idejami v svetu.
- Pri obravnavanju disocialnih, kjer nas nenehno ovira strah, da bi s korenitejšo prekinitvijo, s tradicijo ogrozili širše družbene interese, smo dokazali, da je strah odvečen in neupravičen in da s permisivnim obravnavanjem disocialnih mladostnikov, ne samo, da širših družbenih interesov ne ogrožamo, pač pa lahko dosežemo pozitivne efekte, skladne z družbenimi interesi.
- S tretmanom na permisivni osnovi smo poskušali najti skupni imenovalec, aplikativen pri obravnavanju različnih kategorij disocialnih oziroma vedenjsko in osebnostno motenih mladostnikov.

3.3 Resnica, vsebovana v pregovoru, da "lepa beseda lepo mesto najde" je najbrže stara prav toliko kot človeštvo. Nastala je iz emocionalnih pobud. Nanjo se spomnimo, če smo notranje umirjeni, če se počutimo varne in sigurne in če smo tistim, ob katerih se nam je miseľ porodila, naklonjeni. Pozabljamo pa nanjo, če smo od ljudi ogroženi, oziroma če smo ob njih nesigurni. Ne le, da v takih primerih na staro resnico pozabljamo, pripravljani smo jo zanikati in nadomestiti z drugačno, s katero lahko opravičimo agresivnost in sovražen odnos do soljudi. Racionalizacije, s katerimi opravičujemo agresivnost, so prav tako emocionalne narave, kot so emocionalne narave plemenite ideje, ki se nanašajo na človeka in na humane odnose med ljudmi.

V svetu, v katerem se odzivamo pretežno z emocijami, kjer pogujejo emocije stališča in vedenje ljudi, nimamo nikakega zagotovila za tako ali drugačno ravnanje, za načrtno delo, ki bi bilo uokvirjeno v notranje skladen sistem metod in ki bi bilo usmerjeno k določenemu cilju. Ravnanje ljudi je v takem primeru bolj odvisno od vsakokratnih okoliščin, ki določajo posameznikovo emocionalno ubranost in naravnost.

V ta svet smo poskušali pridati nekaj bolj ali manj racionalnih argumentov, s tem, da smo razmišljali (v teoretičnem uvodu) o že znanih dejstvih domačih in tujih teoretikov in raziskovalcev in poskušali že znana dejstva prenesti na specifično področje obravnavanja disocialnih mladostnikov v naš domači prostor, v naše družbene razmere; in s tem, da smo poskušali s pomočjo eksperimenta v enem izmed vzgojnih zavodov za obravnavanje disocialne mladine preveriti hipoteze, ki razkrivajo našo enostransko naravnost - nezaupanje do klasične kaznovalno nadzorovalne orientacije in zaupanje v tretman, ki temelji na permi-

sivni orientaciji. Pri delu smo se želeli kolikor mogoče oddaljiti od argumentov emocionalne narave - od moraliziranja, pa tudi od dokazovanja "v imenu humanosti". Problem obravnavanja disocialnih oseb smo želeli prenesti na drug nivo razmišljanja, na nivo znanstveno logične zakonitosti vzroka in posledice.

- Federal Probation, Washington 33(1969)1, s.39-48
3. AUFON, O.: Vzgoja na razpetju. Splošna pedagogika, Ljubljana 24 (1973)7/8, s.269-276
 4. HALL, F.A.E.: Some Basic Considerations Underlying Treatment Policies. F.H.O. - Seminar on the psychiatric treatment of criminals and delinquents, Copenhagen 1958.
 5. HALL, F.A.E.: Why Punishment Falls. American Journal of Correction, Saint Paul 31(1969)1, s.19-21
 6. HAN I. dr.: Socialno učenje (Socializacija) študentske delavnice. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1967.
 7. RAYCOB, L.: Karl Marx o kurtaj kazni. Naši razgledi, Ljubljana 22 (1972)4 Povzeto po: New York Daily Tribune, št. 1893 iz leta 1853.
 8. RAYCOB, L.: Kriminalna politika in kazensko pravo na razpetju. ZNAK, Ljubljana 23(1972)1, s.2-4
 9. RAYCOB, L.: Kriminalna politika in njene tendence v socialistični državi. Ljubljana, Goskarjeva založba 1958.
 10. RAYCOB, L.: Socialna patologija. Ljubljana, Znanstvena knjiga 1969.
 11. BECK, H.: Die Transformation der Strafe als Humanisierungsvorgang. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln-Berlin 42(1959)1/2, s.31-49
 12. ERDENIĆ, M.: Patovna higiena v evakacijskem življenju. Beograd-Sagreb, Medicinska knjiga 1964, s.114-118, s.133-139
 13. BEHAVIOR Therapy and the Neurosis. Rymer, Hans J., editor. New York, Pergamon Press 1960.

L I T E R A T U R A

1. AICHHORN, A.: Verwaarloste Jugend. Die Psychoanalyse in der Fürsorgeerziehung. Bern-Stuttgart, Hans Huber 1957.
2. ALLEN, T.E.: An Innovation in Treatment at a Youth Institution. Federal Probation, Washington 33(1969)1, s.39-48
3. AUTOR, O.: Vzgoja na razpotju. Sodobna pedagogika, Ljubljana 24 (1973)7/8, s.269-276
4. BAAN, P.A.H.: Some Basic Consideration Underlying Treatment Policies. W.H.O. - Seminar on the psychiatric treatment of criminals and delinquents, Copenhagen 1958.
5. BALL, R.A.: Why Punishment Fails. American Journal of Correction, Saint Paul 31(1969)1, s.19-21
6. BAN i.dr.: Socialno učenje (Socializacija štichenika odgojnih ustanova) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969.
7. BAVCON, L.: Karl Marx o smrtni kazni. Naši razgledi, Ljubljana 22 (1972)4 Povzeto po: New York Daily Tribune, št. 3695 iz leta 1853.
8. BAVCON, L.: Kriminalna politika in kazensko pravo na razpotju. RKiK, Ljubljana 23(1972)1, s.2-6
9. BAVCON, L.: Kriminalna politika in njene tendence v socialistični družbi. Ljubljana, Cankarjeva založba 1958.
10. BAVCON, L.: Socialna patologija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969.
11. BECK, R.: Die Transformation der Strafe als Humanisierungsvorgang. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln-Berlin 42(1959)1/2, s.31-40
12. BEDENIČ, M.: Duševna higiena u svakidašnjem životu. Beograd-Zagreb, Medicinska knjiga 1964, s.114-118, s.133-139
13. BEHAVIOR Therapy and the Neurosis. Eysenck, Hans J., editor. New York, Pergamon Press 1960.

14. BERGANT, M.: Permisivna in represivna vzgoja. Sodobna pedagogika, Ljubljana 22(1971)5/6, s.191-203
15. BERGANT, M.: Slovenski mladostniki na krivi poti. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1973.
16. BERGANT, M.: Socializacija - proces posameznikovega učlovečenja. Teme iz pedagoške sociologije. Ljubljana, Cankarjeva založba 1970, s.15-58
17. BERGANT, M.: Subkultura socializacijskih vzrocev in socialnih okoliščin v času sprejema v zavod. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani 1973, s.182-199
18. BIDDLE, C.: Legislative Study of the Effectiveness of Criminal Penalties. Crime and Delinquency, New York 15(1969)3, s.354-358
19. BIOLOGIJA osamljenosti. Delo, Ljubljana, Povzeto po Galaksiji.
20. BLEJEC, M.: Statistične metode za psihologe. Ljubljana, Uprava za posredovanje dela LR Slovenije 1959.
21. BLOOM-COOPER, L.: Punishment and Crime. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 14(1974)2, s.228-229 Povzeto iz: Crime, Punishment, Correction, Cape Town 1972, s.27-29
22. BLUMSTEIN, A., Cohen, J.: A Theory of the Stability of Punishment. The Journal of Criminal Law and Criminology, Baltimore 64(1973)2, s.198-207
23. BOVET, L.: Psychiatric Aspects of Juvenile Delinquency. Geneva, World Health Organization 1951.
24. BOWLBY, J.: Attachment and Loss. Vol 1. London, Hogarth Press 1969.
25. BREGANT, L.: Prispevek k problematiki zavodov za obravnavanje mladine z motnjami vedenja in osebnosti. Ljubljana, Zavod za napredek šolstva SR Slovenije 1965.
26. BREGANT, L.: Problem kategorizacije i evidencije dece s poremečajima ponašanja i ličnosti. Specijalna škola, Beograd 16(1976)6, s.617-628

27. BREGANT, L.: Psihološke osnove tretiranja smetnji ponašanja i ličnosti. Specijalna škola, Beograd 19(1970)6, s.1017-1022
28. BREJC, A.: Analiza uporabe stimulacijskih sredstev v VPD Radeče. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta 1967.
29. BRINC, F.: Socialno in sodno varstvo otrok in mladoletnikov v Franciji. RKiK, Ljubljana 23(1972)4, s.299-311
30. BRUCK, M.: Behavior Modification Theory and Practice: A Critical Review. Social Worker, 13(1968), s.43-55
31. BUDIČ, M., Vivod, J.: Omrežje zavodov za usposabljanje prizadetih otrok in odraslih v Sloveniji. Ljubljana, Stalna konferenca za rehabilitacijo invalidov v Sloveniji in Republiški sekretariat za prosveto in kulturo 1968.
32. BUIKHUISEN, W., Hemmel, J.: Crime and Conditioning. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s.547
Povzeto iz: British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour, London 12 (1972)2, s.147-157
33. BURGESS, P.K.: Eysenck's Theory of Criminality: A New Approach. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s. 546
Povzeto iz: The British Journal of Criminology, London 12(1972)1, s.74-82
34. THE California F Scale (shortened version) Povzeto po: Miller C. Delbert: Handbook of Research Design and Social Measurement. New York, McKay Science Series 1967, s.301
35. CANEPA, G.: Kriminalna ličnost i tipologija delinkvenata. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 11(1973)3, s.419-426
36. CAPUL, M.: Odgojne grupe. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1973.
37. CARIČ, A.: Problemi maloletničkog sudstva. Split, Savez društava defektologa Jugoslavije 1971.
38. CHRISTIE, N.: Stereotipi delinkvenata i njihova stigmatizacija. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 11(1973)3, s.377-389

39. CLEMMER, D.: The Prison Community. New York, Rinehart 1958.
40. CLEMMER, D.: The Process of Prisonization. Crime and Justice. Vol. 3. New York-London, Basic Books 1971, s.92-97
41. CLENDENEN, R.J.: What's the Matter with Corrections? Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)4, s.491-492
Povzeto iz: Minn. Fed. Prob., 35(1971)3, s.8-12
42. COHEN, M.R.: Moral Aspects of Punishment. Crime and Justice. Vol.2. New York-London, Basic Books 1971, s. 27-42
43. COLEMAN, B.J.: Reality Therapy with Offenders. International Journal of Offender Therapy, London 14(1970)1, s.26-30
44. COTIČ, D.: Desetogodišnji bilans primene krivičnih sankcija prema maloletnicima u SFRJ i socialističnim republikama. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 92-118
45. COVILLE, W., et al.: Abnormal Psychology (Mental Illness Types, Causes and Treatment) New York, Barnes and Noble 1968.
46. CRIME and Delinquency. Edited by Carl A. Bersani. London, The MacMillan Company 1970, s.242-252
47. CROSS, R.: Positive Aspects of Retribution. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 9(1969)1, s.82 Povzeto iz: Howard Journal of Penology, London 12(1976)2, s.140-144
48. ČEJOVIĆ, B.: Osnovni oblici i dinamika kriminalitete maloletnika. Socialna patologija dece i omladine, Zlatibor 1971. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja.
49. ČEJOVIĆ, B.: Osnovni razlozi koji zahvataju i opravdaju ulogu suda u izvršenju krivičnih sankcija prema maloletnicima. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s.214-229
50. DANNER, M.: Penal or Educational Measures. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)1, s.83
51. DAVIDOVIČ, D.: Povratništvo mladoletnikov in otrok. RKiK, Ljubljana 20(1969)3, s. 165-171

52. DAVIES, M.M.J.: Home Office Research Unit. Studies Using Jesness Inventory. The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behavior, London 7(1967) 3, s.325
53. DOLLARD, J., Miller, N.: Personality and Psychotherapy. New York, McGraw-Hill Book Company 1950.
54. DOMANJKO, M. i dr.: Predlog elaborata o problematiki posebnih vzgojno izobraževalnih zavodov, ki obravnavajo otroke in mladoletnike z motnjami vedenja in osebnosti. Ljubljana, Sekretariat SR Slovenije za prosveto in kulturo 1966.
55. DÜHRSEN, A.: Psychogene Eakramkungen bei Kindern und Jugendlichen. Göttingen, Verlag für medizinische Psychologe.
56. DÜHRSEN, A.: Psychotherapie bei Kindern und Jugendlichen. Biographische Anamnesi und therapeutische Verfahren. Göttingen, Verlag für medizinische Psychologie 1960.
57. EAST, N.: Society and the Criminal. Springfield-London, Charles C. Thomas 1951.
58. EFFECTIVE Programing for Youth Development and Delinquency Prevention: Proposed Guidelines. Washington, U.S. Department of Health, Education and Welfare.
59. EISENBERG, U.: Die Sozialtherapeutische Anstalt im zukünftigen deutschen Straftrecht. Kriminologische Gegenwartsfragen, (1970)9, s.92-107
60. EISENBERG, U.: Sozialtherapeutische Einrichtungen für verurteilte Straftäten in der BRD. Kriminologisches Journal, Hamburg 5 (1973)1, s.48-51
61. ELIAS, Albert: Innovations in Correctional Programs for Juvenile Delinquents Mental Health Digest, Chevy Chase 1(1969)5, s.39-41
62. ELLIOTT, M.A.: Zločin u savremenom društvu. Sarajevo, Veselin Masleša 1962.
63. EMPEY, L.T.: The Provo Exsperiment: Research and Findings. Crime and Justice. Vol. 3. New York-London, Basic Books 1971.

64. ENCIKLOPEDIJSKI rječnik pedagogije. Zagreb, Matica Hrvatska 1963.
65. ENGLISH, H. B., English, C.: Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova. Beograd, Savremena administracija 1972, s.89
66. ERIKSON, E.H.: Identity, Youth and Crisis. New York, W.W. Norton and Company 1968.
67. EYSENCK, H.J., Beech, H.R.: Counter Conditioning and Related Methods. Handbook of Psychotherapy and Behavior change. New York, John Wiley and Sons 1971, s. 543-611
68. FAVARD, M.: Kriminalna ličnost i tipologija delinkvenata. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 11(1973)3, s. 436-447
69. FENTON, N.: A Handbook on the Use of Group Counseling in Correctional Institutions. Sacramento, Institute for Study of Crime and Delinquency 1965.
70. FINK, L. at al.: Correctional Criminology: Correctional Treatment of Offenders in the USA-Its Possibilities and Limitations. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s. 624 Povzeto iz: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, London 16(1972)1, s.35-43
71. FLACKETT, J., Flackett, G.: An Alternative to Institutional Commitment for the Juvenile Offender. Federal Probation, Washington 34(1970)4, s.30-37
72. FRANKLIN, G.: Psychoanalytic Treatment of Severely Disturbed Juvenile Delinquents in a Therapy Group. International Journal of Group Psychotherapy, New York 19(1969)2, s.165-175
73. FREASE, D.: Škola, shvatanje sebe i maloletnička delinkvencija. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 8(1970)3, s.559-567
74. FROM, E.: Instinktivni nasuprot karakterološkim izvorima ljudske agresije. Pregled, Sarajevo 64(1974)2, s.197-201

75. GABENESCH, H.: Authoritarianism as World View. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s.548
Povzeto iz: American Journal of Sociology, Chicago 77(1972)5, s.857-875
76. GALEŠA, M.: O delu z neprilagojeno mladino v vzgojnih zavodih. RKiK, Ljubljana 20(1969)3, s.204-206
77. GARABEDIAN, P.: Challenges for Contemporary Corrections. Federal Probation, Washington 33(1969)1, s.3-10
78. GEORGE Herbert Mead on Social Psychology. Edited by Strauss Anselm. Chicago and London, The University of Chicago Press 1972.
79. GERBER, R.J., McAnany, P.D.: Punishment as Reflected in Prevailing Ideologies. Crime and Justice. Vol. 2. New York-London, Basic Books 1971, s.113-144
80. GIBBENS, T.: Treatment at Liberty. International Annals of Criminology, Paris 9(1970)1, s.9-30
81. GLASSER, W.: Reality Therapy: A New Approach to Psychiatry. New York, Harper and Row 1965.
82. GLONAR, I.: Šolski uspeh učencev in vzdrževalci. Okolje in razvoj slovenskih otrok. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1960, s.80-83
83. GLUECK, S.: Crime and Correction. Selected Papers. Cambridge, Addison Wersley Press 1952.
84. GLUECK, S., Glueck, E.T.: Unravelling Juvenile Delinquency. New York, The Commonwealth Fund. 1950.
85. GOLOB, M.: Longitudinalna študija o bivših mladoletnih delinkventih. RKiK, Ljubljana 11(1960)3, s.161-205
86. GOOD, C., Scates, D.: Metode istraživanja u pedagogiji, psihologiji i sociologiji. Rijeka, Otokar Keršovani 1967.
87. HALFWAY House Programs for Delinquent Youth. Washington, U.S. Department of Health, Education and Welfare 1965.
88. HART, H.L.A.: Principles of Punishment. Crime and Justice. Vol.2. New York-London, Basic Books 1971, s. 21-27

89. HAWRYLUK, A.: Treatment Strategies for Juvenile Delinquents: A Survey of Current and Experimental Programs and their Implications. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s.628 Povzeto iz: American Judicature Society, Report No.34, Chicago 1971.
90. HESNARD, A.: Psychologie du Crime. Paris, Fayot 1963.
91. HEURTEVENT, J.: Contribution on the Treatment and Reeducation of Adolescent with Pronounced Character Disorders. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 11(1971)2, s.180-181 Povzeto iz: Rééducation, Melun 25(1970)222, s.2-28
92. HILDBRANDT, H.: Education to Freedom. In Education to Freedom by Deprivation. Herman Luchterhand Verlag 1969, s.223-232 Povzetek v: Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)3, s.360
93. HOČEVAR, F.: Odnosi med starši in gojenci. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.231-236
94. HOLLIS, F.: And what Shall we Teach? The Social Work Educator and Knowledge, 42(1968), s.84-96
95. HOOD, R.: Borstal reassessed. London, Heinemann 1965.
96. INFORMACIJA o 5. jugoslovanskem kolokviju o prostem času mladih v Dubrovniku. Sodobna pedagogika, Ljubljana 25(1974)1/2, s.56-60
97. INFORMACIJA o stanju zavodov. Ljubljana, Svet za socialno varstvo SR Slovenije 1961.
98. INFORMACIJA o strokovnih delavcih v zavodu za usposabljanje otrok in mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Ljubljana, Sekretariat za prosveto in kulturo 1973.
99. INFORMACIJA o varstvu otrok v SR Sloveniji. Ljubljana, Skupščina SR Slovenije 1964.
100. INKERI, A.: Punishment Versus Treatment-Is there a Third Alternative? Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)3, s.287-290

101. INTEGRATION dans la Société de Centres de Traitement en Institution pour les Jeunes Delinquants et les Enfants Inadaptés.
Edinbourg, Union Internationale de Protection de l'Enfance 1968.
102. THE Integration into Society of Residential Treatment Centres for Juvenile Delinquents and Maladjusted Children. International union for child welfare. Advisory committee on delinquent and socially maladjusted children and young people-Thirteen Session. Edinburgh 1968.
103. JAMBREK, P.: Odklonsko ravnanje kot spopad in inovacija. RKiK, Ljubljana 24(1973)2, s.129-140
104. JAŠOVIČ, Ž.: Prevaspitanje-osnovni proces u izvršavanju krivičnih sankcija prema maloletnicima i njegovi principi. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s.230-242
105. JAŠOVIČ, Ž.: Primena telesne kazne i prestupničko ponašanje mladih. Bilten 5, Beograd 1969, s.33-37
106. JENKINS, R.L.: Motivacija in frustracija v delinkvenci, RKiK, Ljubljana 10(1959)3, s.1-6
107. JENKINS, R.L.: Prilagojena in neprilagojena delinkvenca. RKiK, Ljubljana 10(1959)2, s.32-34
108. JESNESS, C.F.: Comparative Effectiveness of Two Institutional Treatment Programs for Delinquents. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority 1970.
109. JESNESS, C.F.: Differential Treatment of Delinquents in Institutions. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority 1970.
110. JESNESS, C.F.: The Fricot Ranch Study: Outcomes with Small versus Large Living Groups in the Rehabilitation of Delinquents. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority 1970.
111. JESNESS, C.F.: The Jesness Inventory. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority 1963.

112. JESNESS, C.F.: The Jesness Inventory-Manual. Palo Alto, Consulting Psychologist Press 1966.
113. JONES, M.: Social Psychiatry in Practice. Harmondsworth, Penguin Books 1968.
114. JONES, N.J.: Difficult Boys in Approved Schools. The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour, London 10(1970)2, s.136-146
115. KATZ, R.C.: Effects of Punishment in an Alternative Response Context as a Function of Relative Reinforcement Rate. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 14(1974)1, s.111-112
116. KAZENSKI zakonik. Ljubljana, Uradni list SRS 1970.
117. KELNER, R. The Evidence of Psychotherapy. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 9(1969)1, s.21-22 Povzeto iz: British J. Med. Psychol. 40(1967)4, s.341-358
118. KIRBY, B.C.: Crofton House: An Experiment with a Country Halfway House. Federal Probation, Washington 33(1969)1, s.53-58
119. KLOPČIČ, J.: Cilji politične vzgoje. Teorija in praksa, Ljubljana 11(1974)1/2, s.181-195
120. KLÜWER, K.: Stationäre Psychotherapie bei Jugendlichen Assozialen. Handbuch der Kinderpsychotherapie. Bd. 2. Munchen, Reinhardt 1969, s.808-817
121. KOBAL, M.: Delinkventni mladoletniki z območja dveh različnih kultur. RKiK, Ljubljana 16(1956)1, s. 101-134
122. KOBAL, M.: Frustracija, bazični pogoj za abnormno delinkventno ravnanje. Zbrani članki. Ljubljana 1964, s.84-90
123. KOBAL, M.: Pomen motivacijskih in frustracijskih mehanizmov. Zbrani članki. Ljubljana 1964, s.74-84
124. KOBAL, M.: Poročilo o psiholoških, somatskih in socioloških raziskavah pri moški delinkventni mladini. Kriminalistična služba, Ljubljana 8(1975)2, s.90-100

125. KOBAL, M.: Psihološki pogledi na kriminaliteto. RRiK, Ljubljana 10(1959)4, s.30-35
126. KOBAL, M.: Reintegracija vedenja in rigidnost motenih osebnosti. Doktorska disertacija. Ljubljana, Medicinska fakulteta 1970.
127. KOBAL, M.: Vrednotenje normalnega in abnormnega v kriminologiji. RKiK, Ljubljana 12(1961)2, s.114-121
128. KOBAL, M. i dr.: Prispevek k motivacijskemu in frustracijskemu izvoru kaznivih dejanj. Ljubljana, Medicinsko psihološki center RSNZ-SRS 1963.
129. KOLOKVIJ o psihiatričnem tretmanu zločincev in prestopnikov. Resume diskusije. Kopenhagen, Svetovna zdravstvena organizacija, regionalni biro za Evropo 1958.
130. KORAČ, Ž.: Kritika bihevizma. Gledišta, Beograd 14(1973)8, s.795-803
131. KORNHAUSER, A.: Kaj je posebni družbeni pomen izobraževanja? Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 4(1973)5, s.251-252
132. KOS-MIKUŠ, A.: Vloga konstitucionalnih dejavnikov pri razvoju negativnih oblik vedenja otrok in mladoletnikov. RKiK, Ljubljana 24(1973)2, s.115-120
133. KOVAČEVIČ, V., Matič, A.: Osnovna pitanja psihologije maloletnih delinkvenata. Prihvališta i prihvatne stanice. (Osvrti 3) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1970, s.112-130
134. KRASNER, L.: The Operant Approach in Behavior Therapy. Handbook of Psychotherapy and Behaviour Change. New York, John Wiley and Sons 1971, s. 612-652
135. KUPČEVIĆ-MLADENOVIĆ, R.: Osnovi penologije. Sarajevo, Univerzitet 1971.
136. KUPPERSTEIN, L.: Treatment and Rehabilitation of Delinquent Youth: Some Sociocultural Considerations. Acta criminologica, Tokyo 4(1971) , s.110-111

137. KÜRZINGER, J.: Sozialtherapie im ausländischen Strafvollzug.
Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft, Berlin
85(1973)1, s.235-251
138. LABUSCHAGNE, J.J.: Origin and Development of Punishment. Abstracts
on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)2, s.230
Povzeto iz: Orsprong en ontwikkeling van straf i Sarp,
7(1971)5, s.13-59
139. LANDREVILLE, P.: L'évaluation de l'efficacité du traitement a
Boscoville. 5e Colloque de Recherche sur la Delinquence
et la Criminalité. Montréal 1967.
140. LAZAREVIČ, L.: Krivično pravni položaj maloletnih delinkvenata.
Izvrševanje institucionalnih mera za maloletnike. (Osvrti 2)
Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969,
s. 57-68
141. LAZAREVIČ, L.: Maloletnici u savremenom krivičnom pravu. Izvrše-
vanje institucionalnih mera za maloletnike. (Osvrti 2)
Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969,
s. 7-29
142. LAZAREVIČ, L.: Položaj mladih punoletnika u krivičnom pravu.
Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraži-
vanja 1963.
143. LAZAREVIČ, L.: Stanje i problemi maloletničkog kriminaliteta u
našoj zemlji. Zbornik radova, Novi Sad 4(1970), s.157-175
144. LEJINS, P.: Correctional Data Reporting. Crime and Delinquency,
New York 15(1969)3, s.348-355
145. LONDON, P.: The End of Ideology in Behavior Modification. Mental
Health Digest, Chevy Chase 4(1972)12, s.9-13
146. LUUKA, Ü.: Über den Umgang mit Aggressionen. Unsere Jugend,
München. 24(1972)3, s.102-108
147. MAIER, N.R.F.: Frustration. The Study of Behaviour Without a Goal.
New York, McGraw-Hill 1949.
148. MAILLOUX, N.R.P.: Un symptome de désocialization: L'incapacité
de communiquer avec autrui. Annales internationales de
criminologie, Paris 5(1966)

149. MAKARENKO, A.S.: Pedagoška pesnitev. Ljubljana, Mladinska knjiga 1959.
150. MARINOVIĆ-Pejović, D.: Položaj maloletnika u materijalnom krivičnom pravu. Izvrševanje institucionalnih mera za maloletnike. (Osvrti 2) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969, s.30-56
151. MARKOVIČ, T.: Maloletnička delinkvencija i njezino suzbijanje. Beograd, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove 1973.
152. MARKOVIČ, T.: Pristup problemima maloljetničke delinkvencije u našem društvu. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 5-28
153. MARKOVIČ, T.: Ustanove za postupak s odgojno zapuštenom djecom i omladinom-historijat i vrste. Izvrševanje institucionalnih mera za maloletnike. (Osvrti 2) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969, s. 69-82
154. MATERIJALI VII. međunarodnog kongresa za kriminologiju, Beograd, september 1973. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 11(1973)3, s.351-524
155. MATIČ, O.: Izvršavanje vaspitnih mera upućivanja u vaspitnu ustanovu i ustanovu za defektne maloletnike. Izvršenje krivičnih sankcija institucionalnog karaktera, Budva 1968. Beograd, Jugoslovensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju 1968, s.2 69-289
156. McCALDON, R. at al.: Forensic Seminar on Reward and Punishment. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 11(1971)11, s. 108-109 Povzeto iz: Canadian Journal of Criminology and Corrections, Ottawa 12(1970)1, s.25-39
157. McQUAID, J.: A Personality Profile of Delinquent Boys in Scottish Approved Schools. The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour, London 10(1970), s.147-155

158. MEAD, R.L.: Crisis Therapy with Adolescent. International Journal of Offender Therapy, London 14(1970)1, s.40-43
159. MEJAK, R.: Še o vzgojno izobraževalnih smotrih naše družbe. Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 3(1972)3, s. 8-9
160. MILIČ, V.: Siciološki metod. Beograd, Nolit 1965.
161. MILLER, D.C.: Handbook of Research Design and Social Measurement. New York, David McKay Company 1964.
162. MAUDSLEY Personality Inventory (MMG) v: Zeitschrift für experimentelle und angewandte Psychologie.
163. MOONEY, R.L.: Seznam osebnih problemov. Ohio, Urad za raziskavo vzgoje 1960.
164. MOOS, R.H.: The Assessment of the Social Climates of Correctional Institutions. Journal of Research in Crime and Delinquency, New York 14(1968).
165. MOOS, R.H.: The Community Oriented Programs Environment Scales. Technical Report. Stanford, University 1971.
166. MOOS, R.H.: Differential Effects of the Social Climates of Correctional Institutions. The Journal of Research in Crime and Delinquency, New York 5(1968)2, s. 71-82
167. MORROW, R., Gochros, H.L.: Misconceptions Regarding Behavior Modification. Social Service Review, Chicago 44(1970)3, s. 293-307
168. MOWRER, O.H.: Learning Theory and Personality Dynamics. New York, The Ronald Press Company 1950.
169. MURRAY, E.J., Jacobson, L.J.: The Nature of Learning in Traditional and Behavioral Psychotherapy. New York, John Wiley and Sons 1971, s. 709-747
170. MUŽIČ, V.: Metodologija pedagoškega istraživanja. Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika 1968.
171. NAVODILO o ravnanju z mladoletnikom, ki se izmika izvršitvi vzgojnega ukrepa. Uradni list SRS, Ljubljana 31(1974)8, s. 243

172. NEKATERI problemi v zvezi z vzgojo in socializacijo vzgojno zamenarjenih in neprilagojenih otrok in mladostnikov v LRS. Ljubljana, Svet za šolstvo LRS 1961.
173. NOVOTNY, O.: Punishment and Prison Conditions: A Study on the Function of Punishment in Present Day Society and Some Way of Enforcing Punishment. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 9(1969)1, s. 84-85 Povzeto iz: ANCAV (Prague) 1967.
174. ODLOČBA o ukinitvi deškega vzgajališča v Gorenjem Logatcu. Uradni list SRS, Ljubljana 23(1966)9, s. 85
175. ODLOK o zavodih za usposabljanje, do katerih izvršuje ustanoviteljske pravice Izvršni svet Skupščine SR Slovenije. Uradni list SRS, Ljubljana 25(1968)31, s. 459-460
176. ODREDBA o številu otrok v učnih, vzgojnih in drugih enotah posebnih šol in drugih posebnih vzgojnih in izobraževalnih zavodih. Uradni list SRS, Ljubljana 20(1963)21, s. 261-262
177. OGRIZOVIČ, M.: Oblici i metodi odgojno-obrazovnog rada u ustanovama za izvršavanje krivičnih sankcija prema maloletnicima. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 243-267
178. OLPORT, G.: Sklop i razvoj ličnosti. Beograd, Kultura 1969.
179. O'NEILL, A.S.: Theorie und Praxis der antiautoritären Erziehung. Hamburg, Rowohlt Taschenbuch 1969.
180. PARSONSON, B.S.: The Modification of Delinquent Behavior. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s. 625-226 Povzeto iz: Austr. N.Z.J. Criminol., 5(1972)1, s. 49-56
181. PAUNOVIČ, M. i.dr.: Rad sa maloletnim prestupnicima. Beograd, Zavod za proučevanje socialnih problema grada Beograda 1972.
182. PEČJAK, V.: Praktikum iz obče eksperimentalne psihologije. Ljubljana, Univerza 1964.
183. PELAN, M.: Vzgoja v zavodu. Planina, Vzgojni zavod Planina pri Rakeku 1965.

184. PENOLOGIJA in prevzgoja. Encyclopedia of Criminology. Edited by Vernon, Branham C. and Kutash, Samuel B. New York, Philosophical Library, s. 300-305
185. PERSONS, R.W.: Intermittent Reinforcement and Criminality. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 9(1969)2, s. 153
Povzeto iz: Ohio State University, Columbus, 6. Psychol. Rep. 1968, 22/3 (II) 1190
186. PETROVIČ, M.: Granice represije sa stanovišta nauke o ponašanju; Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 12(1974)1, s. 72-82
187. PETROVIČ, M.: Vrednosne orientacije delinkvenata. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 9(1971)4, s. 667-679
188. PETZ, B.: Osnovne statistične metode. Zagreb, Andrija Štampar 1964.
189. PINATEL, J.: Traité élémentaire de science pénitentiaire. Paris, Sirey 1945.
190. POPOVIČ, V.: Republičko i pokrajinsko zakonodavstvo o izvršenju krivičnih sankcija. Beograd, Jugoslovensko udruženje za penologiju 1972.
191. POPOVIČ, V.: Sistem izvršenja kazni lišenja svobode u Jugoslaviji. Beograd, Savez udruženja pravnika 1966.
192. POSVETOVANJE o preprečevanju negativnega vedenja med mladino in otroci, Portorož, 8.-10. januarja 1973. SZDL SRS, Republiški sekretariat za socialno varstvo SRS, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti univerze v Ljubljani.
193. PRAVILNIK o načinu imenovanja in o sestavi strokovne komisije za vedenjsko in osebno motene ter o postopku za napotitev teh otrok v vzgojni zavod. Uradni list SRS, Ljubljana 27(1970)27, s. 535-536
194. RAVENOVE progresivne matrice (informacija o testu) Zavod SR Slovenije za produktivnost dela Ljubljana, 1969.

195. PRAVILNIK o pogojih glede vrste in stopnje izobrazbe ter glede osebnosti in moralno-političnih kvalitet, ki jih morajo izpolnjevati strokovni delavci zavodov za usposabljanje. Uradni list SRS, Ljubljana 27(1970)27, s. 534-535
196. PRAVILNIK o programu vzgojnega dela v zavodih za usposabljanje. Uradni list SRS, Ljubljana 27(1970)27, s. 537-538
197. PRAVILNIK o razvrščanju in razvidu otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Uradni list SRS, Ljubljana 31(1974)8, s. 240-243
198. PRIRUČNIK o istraživačkim metodama dečjeg razvoja. Beograd, Vuk Karadžić 1969.
199. PSIHO PATSKE ličnosti. IV. Jugoslavensko savetovanje o forenzičnoj psihiatriji uz međunarodno sudelovanje. Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapče 1972, Svezak 5.
200. PURKART, D.: Kriminaliteta v Sloveniji leta 1972. RKiK, Ljubljana 24(1973)2, s. 160-166
201. RAMOS, F.S.: The Notion, Origin and Development of Punishment. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 14(1974)2, s. 226 Povzeto iz: Rev. Inform.legisl., 8(1971)29, s. 115-120
202. REDL, F., Wineman, D.: The Aggressive Child. New York-London, The Free Press 1966.
203. REDL, F., Wineman, D.: Children who Hate. New York-London, Collier Books 1962.
204. REHABILITACIJA vedenjsko in osebnotno motene mladine. Ljubljana, Republiški sekretariat za prosveto in kulturo 1966.
205. RESEARCH Methods in the Behavioral Sciences. Edited by Festinger, L., Katz, D. New York, Holt, Rinehart and Winston 1966.
206. RESOLUCIJA o socijalnem varstvu. Uradni list SFRJ, Beograd 26(1970)20, s.601-607
207. RÖHM von H.: Strafe als psychodynamisches Problem des Erziehers. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie, Göttingen 23(1974)2, s. 56-62

208. ROSS, A.: The Fight Against Punishment. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 11(1971)1, s.102 Povzeto iz: Nord. T. Kriminalvidensk 57(1969)1/2, s.2-39
209. ROT, N.: Socialna psihologija. Beograd, Filozofsko-istorijski fakultet 1961.
210. ROUMAJON, Y.: High Risk Group. Bilten 5, Beograd 1969, s. 47-55
211. ROY, G.: Institutional Innovations in Juvenile Corrections. Federal Probation, Washington 34(1970)4, s.37-44
212. RUSSEL, H.E., Beigel, A.: The "bad people" - How do we Treat them? Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 14(1974)1, s. 212
213. SAKSIDA, S.: O motivacijskih mehanizmih in frustracijskih stereotipih. Kriminalistična služba, Ljubljana 8(1957)2, s.103-114
214. SAKSIDA, S.: Vpliv nagrade in kazni. Življenjske razmere delinkventne mladine. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti univerze v Ljubljani 1960, s. 128-140
215. SAKSIDA, S. i.dr.: Eksperimentalne frustracije. Ljubljana, Medicinsko psihološki center RSNZ-LRS 1961.
216. SAVETOVANJE o nekim pitanjima i problemima iz oblasti maloletničke delinkvencije. 13. Maj, Beograd 23(1970)1
217. SCHIPKOWENSKY, N.S.: Stereotipi delinkvenata i njihova stigmatizacija. (Kliničke tendencije). Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 11(1973)3, s.401-409
218. SCHMIDEBERG, M.: Reality Therapy with Offenders. International Journal of Offender Therapy, London 14(1970)1, s.19-25
219. SCHMIDT, V.: Analiza vzgojnega procesa. Sodobna pedagogika, Ljubljana 21(1970)1/2, s. 1-11
220. SCHMIDT, V.: Analiza vzgojnega procesa. Sodobna pedagogika, Ljubljana 21(1970)3/4, s.95-109
221. SCHMIDT, V.: Predmet in metodologija statistične in samoupravljalne pedagogike. Sodobna pedagogika, Ljubljana 21(1970)5/6, s. 169-188

222. SCHMIDT, V.: Znanstveno tehnična revolucija, šola in vzgoja. Drugi posvet slovenskih pedagogov, Zveza pedagoških društev Slovenije 1972, s.9-25
223. SCHOUTEN, J.A.M.: Psychotherapie mit adoleszenten. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie, Göttingen 18(1969)6, s. 233-236
224. SCHÜLER, H., Severts, R.: Sozial auffällige Jugendliche. München, Juventa 1964.
225. SCHULTZ-Hencke, H.: Der gehemmte Mensch. Stuttgart, Georg Thieme 1947.
226. SECORD, P., Backman, C.: Social Psychology. New York, McGraw Hill Book Company 1964.
227. SHIRMAN, C.H. et al.: Findings from experiments and treatment in the correctional institution. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s.625 Povzeto iz: Social Service Review, Chicago 46(1971)1, s.35-59
228. SHOHAM, S.: Stereotipi delinkvenata i njihova stigmatizacija. (Interakcionalističke tendencije) Referat na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo. Beograd 1973.
229. SHOOM, S.: "Authority": One aspect of the correctional worker-client relationship. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)5, s. 627 Povzeto iz: Canadian Journal of Criminology and Corrections, Toronto 14(1972)2, s.181-184
230. SINGER, M.: Socialna patologija i kriminalitet dece. Socialna patologija dece i omladine, Zlatibor 1971. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1971.
231. SKABERNE, B.: Fran Milčinski, pionir slovenske mladinske kriminologije. Kriminalistična služba, Ljubljana 9(1958)2, s. 163-176
232. SKABERNE, B.: Institutionelle Massnahmen für Minderjährige in Jugoslawien. III. Mezinárodní symposium socialistických zemí o kriminalitě mládeže. Praha, Vyzbumný ústav kriminologický při generalní prokuraturi ČSSR 1971, s.406-439

233. SKABERNE, B.: Izveštaj sekcije vaspitača neprilagođene omladine. Specijalna škola, Beograd 19(1970)5, s.586-598
234. SKABERNE, B.: Izvršenje krivičnih sankcija propisanih za maloletnike i njihova efikasnost. Izvrševanje institucionalnih mera za maloletnike. (Osvrti 2) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1969, s. 83-122
235. SKABERNE, B.: Katamnestički podatki. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.237-240
236. SKABERNE, B.: Mednarodno posvetovanje vzgojiteljev neprilagođene mladine. Kriminalistična služba, Ljubljana 8(1957)2, s.193-198
237. SKABERNE, B.: XV. posvetovanje društva za celotno kriminologijo, RKiK, Ljubljana 21(1970)1, s.68-75
238. SKABERNE, B.: Prispevek k zgodovinskemu razvoju vzgojnih zavodov. Ljubljana 1970.
239. SKABERNE, B.: Sedmi mednarodni kongres vzgojiteljev neprilagođene mladine. RKiK, Ljubljana 21(1970)4, s.296-302
240. SKABERNE, B.: Stanje i problemi izvršenja krivičnih sankcija institucionalnog karaktera i organizacija postpenalne pomoči u SR Sloveniji. Društveno reagovanje na maloletničko prestopništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 148-161
241. SKABERNE, B.: Vzgojitelj neprilagođene mladine in njegova mentalna higiena. RKiK, Ljubljana 11(1960)2, s.155-160
242. SKABERNE, B.: Vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.43-46
243. SKABERNE, B.: Zavod v lokalni skupnosti. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.254-266

244. SKABERNE, B.: Zgodovinska izhodišča. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.2-19
245. SKABERNE, B., Bizilj, J.: Problematika zanemarjenih otrok in mladine v Sloveniji. Ljubljana, Svet za zdravstveno in socialno politiko LR Slovenije 1953.
246. SKABERNE, B. i.dr.: Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov. Vzgojni zavodi in njihovo okolje. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 61-107
247. SKALAR, V.: Dinamični razvoj gojencev. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 202-215
248. SKALAR, V.: Dinamični razvoj osebja. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.158-181
249. SKALAR, V.: Doživljanje vzgojitelja ob pojavih agresivnosti. Agresivnost vedenjsko motenega otroka. Ljubljana 1967, 8 s.
250. SKALAR, V.: Individualno mentorstvo. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 133-136
251. SKALAR, V.: Izbira osebja. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 47-56
252. SKALAR, V.: Izobraževanje osebja. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.124-132
253. SKALAR, V.: Kaj ovira osebje v kazenskih poboljševalnih domovih pri vzgojnih nalogah. RKiK, Ljubljana 19(1968), s. 121-123
254. SKALAR, V.: Kažnjavanje ili tretman. Referat v klinični sekciji na VII. mednarodnem kongresu za kriminologijo, Beograd 1973.

255. SKALAR, V.: Merski instrumenti in dokumentacija. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 70-82
256. SKALAR, V.: Nekaj informacij o kriminalnosti otrok in mladostnikov. Simpozij o nevrologiji in psihiatriji, Ljubljana 1969, s. 521-527
257. SKALAR, V.: Nekateri psihološki problemi pri obsojencih v kazenskih popoljševalnih domovih in pri mladoletnikih v vzgojno popoljševalnem domu. RKiK, Ljubljana 17(1966)3, s.111-118
258. SKALAR, V.: O pojmu permisivnosti. Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 4(1973)2, s.88-93
259. SKALAR, V.: Oddaja otrok v zavod in v rejniško družino. Vestnik delavcev na področju socialnega dela, Ljubljana 10(1971)6, s. 3-16
260. SKALAR, V.: Organizacija psihiatrične in psihološke službe in specialnih zavodov v Belgiji in Nizozemski. Grupiranje obsojencev. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1963, s.83-102
261. SKALAR, V.: Permisivnost, metoda dela z disocialnimi osebnostmi. Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 4(1973)3, s. 141-143
262. SKALAR, V.: Rezultati osebne preskusa populacije gojencev. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s.216-226
263. SKALAR, V.: Socialna klima v eksperimentalnem in kontrolnih zavodih. Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1973, s. 241-253
264. SKALAR, V.: Storilnost in motivacija pri obsojenih osebah na pre-stajanju kazni odvzema prostosti. Posvetovanje o motivaciji, Pohorje 1972, Ljubljana, Društvo psihologov SRS.

265. SKALAR, V.: Vzgojni poboljševalni dom v Radečah: Razvoj-stanje-perspektive. Ljubljana, Materiali pripravljani za IS SR Slovenije 1963.
266. SKINNER, B.F.: Beyond Freedom and Dignity. London, Jonathan Cope, London 1972.
267. SKINNER, B.F.: Nauka i ljudsko ponašanje. Cetinje, Obod 1969.
268. SKLEP Skupščine občine Logatec št. 002-11/66 z dne 24. junija 1966.
269. SKUPŠČINSKI dokument o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja. Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 4(1973)3, s.131-134
270. SLAVSON, S.S.: Reeducating the Delinquent through Group and Community Participation. New York, Harper Brothers 1954.
271. SLUGA, W.: Verhaltenstherapie und Strafvollzug. Psihopatske ličnosti. Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapče 1972, s. 353-359
272. SPIEL, W.: Die Psychotherapeutischen Möglichkeiten im Strafvollzug. Kriminalistik, Hamburg 19(1965)5, s. 273-276
273. SREČANJE V Radečah. Kriminalistična služba, Ljubljana 8(1957)2, s. 89-140
274. THE STAFF Opinion Survey: Developed by Carl J. Schaefer and Richard E. Bell and Adopted for Institutional Purposes by Jesness. Povzeto po: Jesness F. Carl: The Fricot Ranch Study. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority; 1965, s.18-20
275. STATISTIČNI letopis SRS 1973. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za statistiko 1973.
276. STROKOVNI posvet: Aktualni problemi vzgojno izobraževalnega dela v KPZ in VPD v Sloveniji, Dobrna 21.-22. novembra 1973. Ljubljana, Slovensko penološko društvo 1973.
277. SUMMERHILL: pro und contra. Antiautoritäre Schule in der diskussion. Hamburg, Rowoholt Taschenbuch 1971.
278. SUPEK, R.: Ispitivanje javnog mnjenja. Zagreb, Naprijed 1961.

279. SUTTINGER, G.: A Draft Correction Law and the Reality of Correctional Treatment. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 14(1974)2, s. 228 Povzeto iz: Publication in honor of Ernst Heintz, January 1972, s. 517-531
280. SYKES, G.M., Messinger, S.L.: Inmate Social System. Crime and Justice. Vol. 3. New York-London, Basic Books 1971, s. 77-85
281. ŠALI, B.: Likovni test L. Benderjeve za odrasle. (Priročnik) Ljubljana, Zavod SR Slovenije za produktivnost dela 1965.
282. ŠALI, B.: O-I (Osebnostni in interesni test - Priročnik) Ljubljana, Zavod SR Slovenije za produktivnost dela 1968.
283. ŠALI, B.: Rorsbachova psihodiagnostika. Ljubljana, Zavod za rehabilitacijo invalidov 1974.
284. ŠELIH, A.: Mladinska delinkvenca v razmerah industrializacije in urbanizacije. RKiK, Ljubljana 21(1970)1, s. 10-15
285. ŠELIH, A. i.dr.: Elaborat o konceptualnih izhodiščih za novi zavod za usposabljanje vedenjsko in osebnostno motenih mladostnikov v Ljubljani. Ljubljana, Sekretariat za prosveto in kulturo SR Slovenije 1971.
286. ŠKOFLEK, I.: Grupni rad u prevaspitavanju maloletnika sa smetnjama u ponašanju i ličnosti. Specijalna škola, Beograd 19(1970)6, s. 1044-1065
287. ŠPADIJER-Džinić, J.: Zatvoreničko društvo. Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja 1973.
288. TEMELJNI zakon o posvojitvi. Uradni list, FLRJ, Beograd 3(1947)30
289. TEMELJNI zakon o razmerjih med starši in otroci. Uradni list: FLRJ, Beograd 3(1947)104
290. TEMELJNI ZAKON o skrbništvu. Uradni list SFRL, Beograd 21(1965)16, s. 735
291. TEMELJNI zakon o zakonski zvezi (prečiščeno besedilo) Uradni list SFRL, Beograd 21(1965)28, s. 1157

292. TEST domino "D-48". Priročnik. Ljubljana, Zavod za produktivnost dela SR Slovenije 1971.
293. THOMAS, C.W.: Prisonization or Resocialization. Journal of Research in Crime and Delinquency, Hackensack 10(1973)1, s. 13-21
294. TOCH, H.: Legal and Criminal Psychology. New York, Holt Rinehart and Winston 1961.
295. TODOROVIĆ, A.: Primena socioloških i sociopsiholoških metoda u prevaspitivanju delinkvenata. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. (Osvrti 5) Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 268-278
296. TODOROVIĆ, A.: Sociologija maloletničke bande. Novi Sad, Radnički univerzitet 1973.
297. TRDIĆ, V.: Poročilo o študijskem potovanju v Kanado v novembru 1964, Poročilo za društvo defektologov SR Slovenije.
298. TROHA, V.: Pedagoške možnosti in značilnosti samoupravljanja učencev. Idejnost in šola. Ljubljana, Zavod za šolstvo SRS 1973, s. 43-52
299. TROHA, V.: Pedagoški vidik samouprave učencev na srednjih šolah. Sodobna pedagogika, Ljubljana 23(1972)2, s. 11-23
300. TRSTENJAK, A.: Oris sodobne psihologije II. Maribor, Založba Obzorja 1971.
301. ULRIH, E.A.: Vzgoja in izobraževanje v luči nove ustave. Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 4(1973)4, s.195-197
302. USTANOVE za vzgojo in varstvo otrok, mladine ter odraslih. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za statistiko 1962.
303. USTAVA SFRJ. Ljubljana, Dopisna delavska univerza 1974.
304. USTAVA socialitične republike Slovenije. Uradni list SRS, Ljubljana 31(1974)6, s. 137
305. USTAVNI zakon. Uradni list SRS, Ljubljana 22(1965)10
306. VASILJEVIĆ, T.: Uzorci neuspeha suzbijanja maloletničkog kriminaliteta u Jugoslaviji. Zbornik radova, Novi Sad 5(1971), s. 129-157

307. VODOPIVEC, K.: O društvenima prilikama, koje pogoduju socialnu patologiju dece i omladine. Socialna patologija dece i omladine. Zlatibor 1971. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1971.
308. VODOPIVEC, K. i.dr.: Kriminologija I. dio. Pojem tretmana. Zagreb, Narodne novine 1966, s. 72
309. VODOPIVEC, K. i.dr.: Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti univerze v Ljubljani 1973.
310. VODOPIVEC, K. i.dr.: Življenske razmere delinkventne mladine. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti univerze v Ljubljani 1960.
311. WALKER, N.: Aims of Punishment. Crime and Justice. Vol. 2. New York-London, Basic Books 1971, s. 48-65
312. WARREN, M.Q.: The Community Treatment Project after 5 Years. Sacramento, The Californian Department of the Youth Authority.
313. WARREN, M.Q.: The Community Treatment Project: History and Prospects. Crime and Justice. Vol. 3. New York-London, Basic Books 1971.
314. WARREN, M.Q.: Correctional Treatment in Community Settings. A Report of Current Research. 6th International Congress on Criminology. Madrid 21.-27. sept. 1970.
315. WATTENBER, W.W.: Psychologist and Juvenile Delinquency. Legal and Criminal Psychology. New York, Holt, Rinehart and Winston 1961.
316. WEEKS, H.A.: The Highfields Study. Crime and Justice. Vol.3. New York-London, Basic Books 1971, s. 283-296
317. WEST, D.J.: The Young Offender. Harmondsworth, Penguin Books 1967.
318. WESTPHAL, J.M.: Wo liegt der Ausgangs punkt einer modernen kriminal politik. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 11(1971)1. Povzeto iz: Mschr. Kriminal. Strafrechtreform, Frankfurt a. Main 53(1970)3, s. 97-110
319. WHEELER, S.: Socialization in Correctional Institution. Crime and Justice, Vol. 3. New York-London, Basic Books 1971.

320. WILFERT, O.: Odgojni domovi jučer, danas i sutra. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1971.
321. WILFERT, O.: Prispjevki k vodenju ljudi in grupnemu delu. Ljubljana, Oddelek za izvrševanje kazni Republiškega sekretariata SRS za pravosodje in občo upravo 1973.
322. WOODWARD, Jr. H.H.: Correctional Programs-W. Clemnt and Jessie V. Stone Foundation. Abstracts on Criminology and Penology, Deventer 12(1972)1, s. 84 Povzeto iz: American Journal of Corrections, Saint Paul 33(1971)4, s. 24-26, 35
323. WOYCHICK, J.T.: Associability Index Scores Relationship to Adjustment of Youthful Offenders. The Journal of Correctional Education, Terre Haute 22(1970)2, s. 12
324. ZA OKROGLO mizo: Razgovor o tematiki, ki jo je na drugem posvetu slovenskih pedagogov na Bledu obravnaval koreferat dr. F. Pedička. Sodobna pedagogika, Ljubljana 23(1972)1/2, s.73-93
325. ZAKON o določitvi skrbstvenega organa. Uradni list SRS, Ljubljana 23(1966)40, s. 289
326. ZAKON o izvajanju kazenskih sankcij. Prvi del: Izvrševanje kazni, 8. poglavje: Posebne določbe o mladoletniškem zaporu. Tretji del: Izvrševanje vzgojnih ukrepov. Uradni list SRS, Ljubljana 30(1973)25, s. 978
327. ZAKON o izvrševanju kazenskih sankcij s pravilnikom o izvrševanju kazni odvzema prostosti. Ljubljana, Uradni list SRS 1962.
328. ZAKON o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu. Uradni list SFRJ, Beograd 29(1973)22, s. 727
329. ZAKON o rejništvu. Uradni list LRS, Ljubljana 17(1960)34, s. 428
330. ZAKON o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika (6. poglavje: Vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnike) Uradni list FLRJ, Beograd 15(1959)30, s. 785
331. ZAKON o spremembah in dopolnitvah zakona o izvajanju kazenskih sankcij. Uradni list SFRJ, Beograd 24(1968)15, s. 306

332. ZAKON o spremembah zakona o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Uradni list SRS, Ljubljana 27(1970)20, s. 366
333. ZAKON o spremembah in dopolnitvah zakona o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Uradni list SRS, Ljubljana 30(1973)11, s. 359
334. ZAKON o srednjem šolstvu. Uradni list SRS, Ljubljana 24(1967)18, s. 315
335. ZUPANČIČ, B.: Criminal Law and its Influence upon Normative Integration Harward University Law School 1973.
336. ZVONAREVIĆ, M.: Psihološki i socialni faktori omladinskog kriminaliteta. Doktorska disertacija. Zagreb, Filozofski fakultet 1955.
337. ŽIVLJENSKE razmere delinkventne mladine. Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani. Publikacija št. 4, Ljubljana 1960.
338. YABLONSKI, L.: The Violent Gang. Harmondsworth, Penguin Books, 1962.
339. HADLEY J.M.: Clinical and counseling psychology, New York, Alfred A. Knof, 1958.
340. ZAKONIK o kazenskem postopku. Uradni list SRS, Ljubljana, 1968.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

SBK 4955